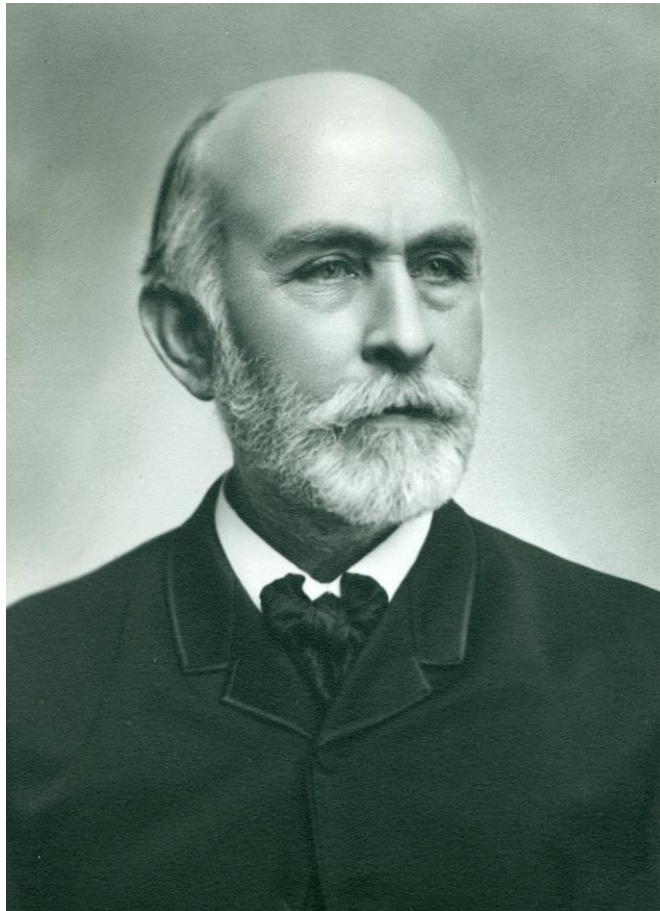

Chr. Christie
Thronhjems Domkirke
Innberetninger om restaureringen 1872-1907

Eilert Christian Brodtkorb Christie (1832–1906)

Kilder fra NDRs historiske arkiv 1869-1987

NIDAROS DOMKIRKES
RESTAURERINGSARBEIDER

FORORD

Restaureringshistorien til Nidaros domkirke fra 1869 og framover, er også historien om utforskningen av kirkens bygningshistorie. Gjennom den systematiske restaureringen bygningsdel for bygningsdel, med utskifting av skadde steiner og nyere tilbygg, ble også nye sider ved bygnings- og brukshistorien avdekket.

Arbeidet og observasjonene er dokumentert i to samtidige kilder. Den mest offisielle kilden er domkirkearkitekt Christian Christies (1832-1906) «Innberetninger» eller rapporter til Kirkedepartementet. De første årene rapporterte han kvartalsvis, deretter halvårsvis og til slutt med årlige rapporter. Christie skrev disse fra han overtok stillingen som domkirkearkitekt i 1872 til han døde i 1906. De første årene illustrerte Christie innberetningene med små penneskisser. Disse skulle gjøre det enklere for departementets folk å forstå den til dels kompliserte teksten, som er svært teknisk og konsentrert. Den siste innberetningen, datert 1907, er ført i pennen av Nils Ryjord (1872-1926), som var Christies assistent de siste årene av hans liv. Den omhandler demonteringen og gjenoppbyggingen av murskallet på den nedre delen av vestfronten, som var den siste delen av middelalderbygningen som ble restaurert.

Den andre kilden er arbeidsdagbøkene til byggmester William Bergstrøm, som han førte fra han begynte i 1876 til han gikk av i 1904 og ble erstattet av August Albertsen. Disse har et mer uoffisielt preg og inneholder en mengde observasjoner og skisser gjort under byggearbeidet som er av uvurderlig verdi for bygningshistorien. Bergstrøms dagbøker vil bli tilgjengeliggjort separat.

De håndskrevne originalinnberetningene for perioden 1872-1907 befinner seg i dag i Kirkedepartementets arkiv i Riksarkivet:

RA/S-1007, Kirke- og undervisningsdepartementet. Kontoret for kirke og geistlighet A, serie De – Saker ordnet etter emne, arkivstykke 162, mappe nr. 3 «Innberetninger om restaureringen 1872-1907».

I årene 1947-48 ble deler av innberetningene maskinskrevet, men store deler av teksten ble kuttet ut. Avskrivningen ble gjort forbindelse med Gerhard Fischers arbeid med domkirkens bygningshistorie. Da teksten dessuten har mange skrivefeil og Christies pennetegninger ble ikke inkludert, ble den også vanskelig å forstå.

NDR ser det som en viktig oppgave å gjøre dette viktige kildematerialet tilgjengelig for forskningen. Arbeidet begynte derfor i 2004 med kopiering av de originale innberetningene i Riksarkivet, og disse er etter hvert blitt transkribert og korrekturlest av NDRs personale. Den kompakte teksten er 'løst opp' ved å lage nye avsnitt der det er naturlig. Christies skisser er avfotografert og lagt inn i teksten.

Trondheim, mai 2025

Birgitta Syrstad Øystein Ekroll

Innholdsliste

- S. 6: Beretning om de i sidste Kvartal af Aaret 1872 udførte Arbeider.
- S. 11: Beretning om de i det andet Halvaar udførte Arbeider.
- S. 24: Beretning om de fra 1ste Juli 1872 indtil Slutningen af September 1873 udførte Arbeider.
- S. 27: Beretning om de i andet Halvaar af 1873 udførte Arbeider.
- S. 37: Beretning om de i første Halvaar af 1874 udførte Arbeider.
- S. 48: Beretning om de i 2det Halvaar af 1874 udførte Arbeider.
- S. 55: Beretning om de i første Halvdel af 1875 udførte Arbeider.
- S. 64: Oversigt over de i Budgetaarene 1873 –74 og 1874–75 udførte Arbeider.
- S. 66: Beretning om det i andet Kvartal af 1875 udførte Arbeide.
- S. 71: Beretning om det i første Halvaar af 1876 udførte Arbeide.
- S. 74: Beretning om det i andet Halvaar af 1876 udførte Arbeide.
- S. 78: Beretning om det første Halvaar af 1877 udførte Arbeide.
- S. 80: Beretning om de i 2dre Halvaar af 1877 udførte Arbeider.
- S. 83: Beretning om de i første Halvaar af 1878 udførte Arbeider.
- S. 85: Beretning om de i 2det Halvaar af 1878 udførte Arbeider.
- S. 90: Beretning om det i første Halvaar af 1879 udførte Arbeide.
- S. 96: Beretning om de i andet Halvaar af 1879 udførte Arbeider.
- S. 99: Beretning om de i første Halvaar af 1880 udførte Arbeider.
- S. 103: Beretning om de i andet Halvaar af 1880 udførte Arbeider.

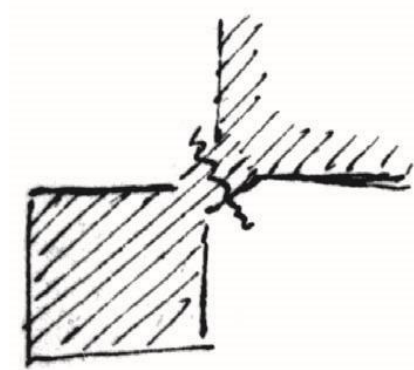
- S. 110: Beretning om de i første Halvaar af 1881 udførte Arbeider.
- S. 115: Beretning om de i andet Halvaar af 1881 udførte Arbeider.
- S. 121: Beretning om det i første Halvaar af 1882 udførte Arbeid.
- S. 124: Beretning om de i andet Halvaar af 1882 udførte Arbeider.
- S. 128: Beretning om de første Halvaar af 1883 udførte Arbeider.
- S. 129: Beretning om de i andet Halvaar af 1883 udførte Arbeider
- S. 134: Beretning om de i første Halvaar af 1884 udførte Arbeider.
- S. 137: Beretning om de fra 1ste Juli 1884 til 1ste Mai 1885 udførte Arbeider.
- S. 144: Restaurationsarbeide udført ved Trondhjems Domkirke fra April til Juli 1885.
- S. 146: Beretning om de i 2det Halvaar af 1885 udførte Arbeider.
- S. 149: Beretning om de i første Halvaar af 1886 udførte Arbeider.
- S. 163: Beretning om de i andet Halvaar af 1886 udførte Arbeider.
- S. 172: Beretning om de fra 1ste Januar til 1ste Juli 1887 udførte Arbeider.
- S. 174: Beretning om de i andet Halvaar af 1887 udførte Arbeider.
- S. 178: Beretning om de i første Halvaar af 1888 udførte Arbeider.
- S. 180: Beretning om de i 2dre Halvaar af 1888 udførte Arbeider.
- S. 182: Beretning om de i første Halvaar af 1889 udførte Arbeider.
- S. 184: Beretning om de i andet Halvaar af 1889 udførte Arbeider.
- S. 185: Beretning om de i første Kvartal af 1890 udførte Arbeider.
- S. 186: Beretning om det i 2det Halvaar af 1890 udførte Restaurationsarbeide.

- S. 188: Beretning om de i første Halvaar af 1891 udførte Arbeider.
- S. 190: Beretning om de i andet Halvaar af 1891 udførte Arbeider.
- S. 193: Beretning om de i første Halvaar af 1892 udførte Arbeider.
- S. 196: Beretning om de fra 1ste Juli 1892 til 1ste Juli 1893 udførte Arbeider.
- S. 198: Beretning om det Arbeide som er udført fra 1ste Juli 1893 til 1ste Juli 1894.
- S. 204: Beretning om de fra første Juli 1894 til første Juli 1895 udførte Arbeider.
- S. 206: Beretning om de fra første Juli 1895 til første Juli 1896 udførte Arbeider.
- S. 208: Beretning om de fra første Juli 1896 til første Juli 1897 udførte Arbeider.
- S. 210: Beretning om de udførte Restaureringsarbeider fra 1ste Juli 1897 til 1ste Juli 1898.
- S. 212: Beretning over de udførte Arbeider fra 1ste Juli 1898 til 1ste (Juli) 1899.
- S. 214: Beretning om de fra 1ste Juli 1899 til 1ste September 1900 udførte Arbeider.
- S. 216: Beretning om de fra 1ste September 1900 til 1ste September 1901 udførte Arbeider.
- S. 218: Beretning om de fra 1ste September 1901 til 1ste September 1902 udførte Arbeider.
- S. 222: Beretning om de fra 1ste September 1902 til 30te August 1903 udførte Arbeider.
- S. 225: Beretning om de fra 1ste September 1903 til 31ste August 1904 udførte Arbeider.
- S. 227: Beretning om de fra 1ste September 1904 til 31ste August 1905 udførte Arbeider.
- S. 229: Beretning om de fra 1ste September 1905 til 31ste August 1906 udførte Arbeider.
- S. 232: Beretning over de fra 1ste September 1906 til 31ste August 1907 udførte Arbeider.

Beretning om de i sidste Kvartal af Aaret 1872 udførte Arbejder vedkommende Restaurationen af Trondhjems Domkirke

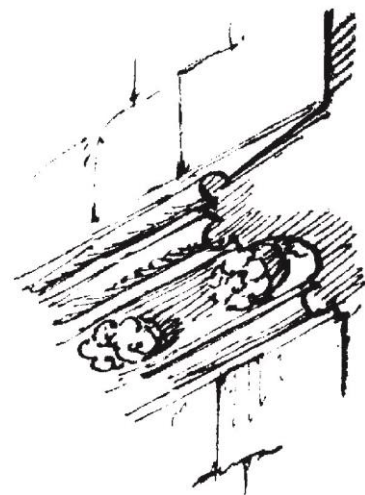
Korkapellet mod Syd

Til Beskyttelse mod Vind og Regn er der saavel over den Kapellet omgivende Stillage, som over Kapellet Tag, anbragt et Bordtag. Hjørnepillerne, tilligemed de paa dem staaende "Fialer", ere nedtagne, den vestre lige til Grunden og den østre indtil det i Vægfladens halve Høide liggende Vinduesbaand. Saavel Fialerne som Pillerne vare vegne ud af Lodlinien.

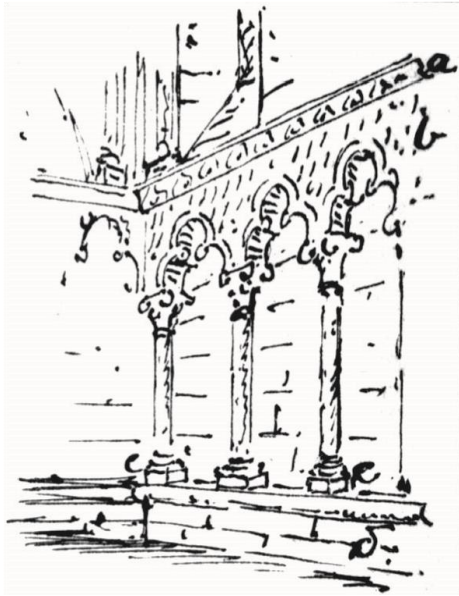
Jan. 1873. a.

Stenene vare tildels forvitrede og uden tilstrækkeligt Bindemiddel indbyrdes. De ere blevne rensede og afrettede saaledes at Kanterne ere blevne skarpe. Mange av disse Stene vare brustne netop der hvor de skulde forbindes med Murmassen, hvorfor der paa flere Steder er anbragt nye Vinkelstene af Sten fra "Lundamo" i det Øiemed at opnaa en bedre Forbindelse med Murmassen. Begge Piller ere nu opførte i Høide med Kapelgesimssets Overkant.

Jan. 1873. b.

De i forrige Kvartal tilhugne Vindusbaand ere indmurede, efterat de resterende Ornamenter i Hulkilen vare fuldførte. Nye Solbænke ere indlagte under alle fire Vinduer i Kapellet, af Sten fra "Lundamo". Kapitælerne paa den ydre Side af Vinduerne mod Syd og Vest vare saa forvitrede at der maatte hugges nye, saavidt muligt saaledes, som de efter de gjenstaaende Levninger kan antages at have været. Kapitælerne paa Udsiden af Vinduet mod Øst ere istandsatte med nye Dækplader og Halsringe.

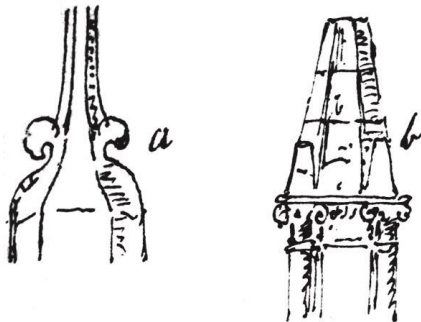

Jan. 1873. c.

I det Indre er Kapellet's Grundmure støttet ved ny Graastensmur. De indre Vægflader ere blevne efterhuggede og nye Stykker huggen Sten indsatte, hvor Stenene vare beskadigede. Den kløverbladformede Buefris "b" tilligmed Søilerne og Søilebænken "d" var afhugget for at give Plads for den i Kapellet før anbragte Skriftestol. Ny Søilebænk med 6 nye Søilebaser er arbeidet og indsat i Muren. Buerne "b" ere med deres Forsiringer og Bladverk fuldførte, men ikke indmurede. Af de 6 under Baandet "b" hørende Søilekapitæler ere 3 fuldførte men ikke indsatte i Muren. Kapitælernes Form og Bladverk er taget fra de paa de tilsvarende Steder i det Indre af det østre og nordre Kapel forefindende Kapitæler.

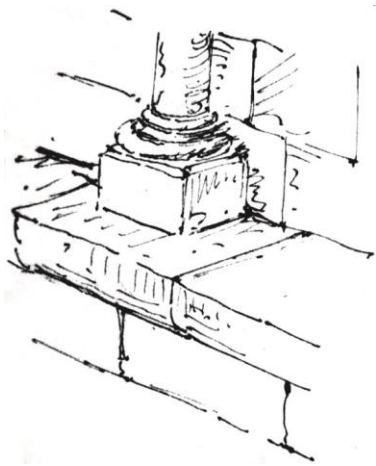
Den rigt profilerede Indgangsbue til Kapellet er rensat og nye Stykker indfattet i de beskadigede Buestene. Til Istandsættelsen af Vinduesbaandet "a" er udført 6 Alen ornamenteret Stenlist. Til de indre Vindusøiler er udført 5 nye Kapitæler dels ganske i Overensstemmelse med de forefundne Levninger, dels efter de i det nordre Kapel værende godt vedligeholdte Kapitæler. Nye Søilebaser ere udførte til disse Søiler, paa den østre og søndre Side. Paa Vestsiden er blot Profilet nyt.

Korkapellet mod Øst

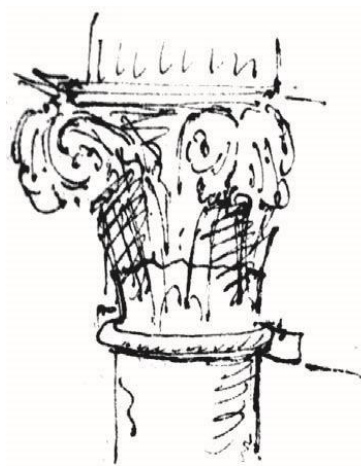

Jan. 1873. d.

Over dette Kapel med omgivende Stillage er anbragt et Tag, paa samme Maade som over det søndre Kapel. Førinden Taget blev opsat var den gjenstaaende Levning af Gavlblomsten «a» og Fialen «b» nedtagen og indbragt i Koret for senere at eftersees og istandsættes.

Jan. 1873. e.

Jan. 1873. f

I Kapellet's Indre er Søilebænken istandsat dels med indlagte Stykker i Pladen, dels med nye Plader, hvor disse vare i høiere Grad beskadigede. Den profilerede Del af de 6 Søilebaser der hvile paa den omhandlede Bænk, var meget ødelagt. De beskadigede Dele ere erstattede med nyt tilhugne Profiler og Baserne bragt i Lodlinie under deres tilsvarende Kapitæler. Vægfladerne over og under Vinduesbaandet ere efterhuggede og nye Stene indsatte hvor de gamle vare beskadigede. Paa 5 af Kapitælerne var Halslædet og en Del af Partiet over dette beskadiget. Nye Stykker er her tilpasset og tilligemed 6 nye Marmorsøiler indsat i Væggen.

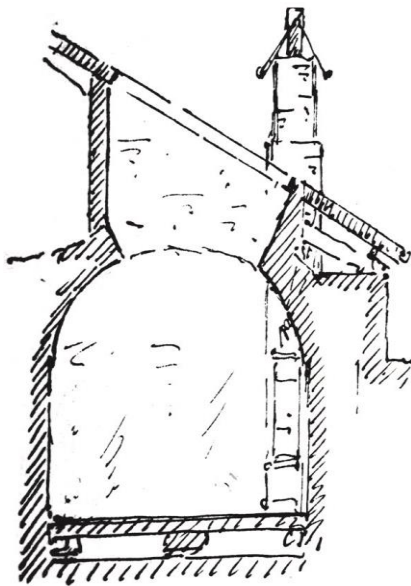
Jan. 1873. g.

De gamle Hvælvkapper, der ligesom begge Krydsbuer havde Revner, ere nedtagne. Krydsbuernes profilerede Stene ere efterseede og indsatte i den antagelig oprindeligt havte Stilling. Tre nyt tilhugne Buestene ere indsatte i disse Buer. Tre Stene i den ydre Side af Indgangsbuen til Kapellet ere udtagne og igjen indsatte saaledes at alle Stene nu staa i deres rette Stilling.

Langs fire af Korottekantens indre Vægge ere Fundamenterne støttet ved en 1 ½ Alen bred Graastensmur. En lignende Forstøtningsmur er anlagt foran Fundamentet under Korbuen.

Et Arbeidsrum for Stenhuggerne 134 Fod langt, 13 Fod bredt er bleven indrettet i den langs vestre Skibs søndre Væg værende hvælvede Ligkjelder. Efterat de i de 3 indre Afdelinger af denne endnu staaende Ligkister og Levninger af saadanne blev nedgravet paa Kirkegaarden blev Grunden rensat og alt gammelt der forefundet Træverk brændt i smaa Baal paa forskellige Steder i Kjelderren.

Et Plankegulv blev anbragt 18" over det gamle Murstensgulv og det mellem dette og det nye Gulv fremkomne Rum sat i Forbindelse med den ydre Luft ved Luftkanaler. I Hvælvet blev udslaaet 9 Aabninger til Vinduer af 2 ½ Alen Bredde og Længde. Det gamle Bordtag tilligemed Tagdækningen over denne Kjelder trængte til megen Udbedring, hvorfor Tagverket efterhaanden blev aftaget og den øverste over Hvælvansatsen værende Del af Muren nedtaget. Herved opnaaede man en større Stigning for det med det gamle Sperverk og nyt Bordtag og gamle Tagsten igjen opførte Tag.

Jan. 1873. h.

Afstanden fra den ydre Tagflades Overkant til Hvælvets indre Flade blev herved betydeligt formindsket, hvorved man erholdt en sterkere Belysning i Arbeidsrummet. En Opgang til Gaardspladsen blev anbragt ved Rummets nordvestre Hjørne. To Ventilationsovne med tilhørende Luftkanaler og Luftpiber opvarme Lokalet. I Kjelderens østre Væg er anbragt en tredelt Port og udenfor denne anlagt et Skraaplan op mod Indgangen til det saakaldte Lagthing.

Efter hele Verkstedets Længde og op over dette Skraaplan, samt gennem Kirkens søndre Sideskip, indtil den saakaldte Kongeindgang, er anlagt en Jernbane, for hvilken der er arbeidet en Transportvogn. Det udenfor Verkstedet staaende Arbeidsskur er forlænget indtil den indre Side af Vestgavlen og bragt i Forbindelse med et for Murmesteren opført Kontor, 15 Fod langt og 11 Fod bredt. Kontoret er opført af Bindingsverk med dobbelt Panel. Mellem begge Panelvægge og over

Loftpanelet er lagt Sagflis. Ved Siden af dette Kontor er anlagt en Trappegang med et lidet Forrum til det i det nordre Hjørnetaarn indrettede Kontor for Arkitekten. I den store Aabning mod det forhenværende Sideskib er indsat en Væg af dobbelt Panel med et mellemliggende Lag af Sagflis.

De tilmurede Vinduer mod Nord og Øst ere aabnede og afdelte ved horizontale Jernsprosser. Glas er indsat i Stenfalsene. Fugerne i Murverket ere tættede med Cement. Et Plankegulv er indlagt og under det gamle utætte Loftpanel fæstet Pap. Saavel dette Rum som Murmesterens opvarmes ved smaa Cylinderovne. I det lille Rum foran Arkitektens Kontor opbevares for Tiden de Afstøbninger, som i Sommerens og Høstens Løb ere tagne fra Kirkens forskellige ornamenterede Dele, dels for efter dem at udføre nye Dele i de under Arbeide værende Kapeller, dels for at lette Studiet af Enkelthederne i de fra Kirkens forskellige Byggeperioder opførte Dele.

Verkstedets Størrelse tillader at saagodtsom alt Stenhuggerarbeide deri er blevet udført. Bearbejdelsen af Kalken og Arbeidet ved Slibestenene foregaar ogsaa her. For Tiden opbevares i dette Rum 62 nye Marmorsøiler af rundt Tversnit og 11 nye større Søiler med tilspidset Tversnit. Disse Søiler der alle høre til de tre under Restauration værende Kapeller ville blive indsatte paa deres Plads efterhaanden som Arbeidet skrider fremad.

Trondhjem i Januar 1873 Chr. Christie

~~~~~

Beretning om de i det andet Halvaar udførte Arbejder ved Domkirkens Restauration til Sommeren 1873

Kapellet mod Syd

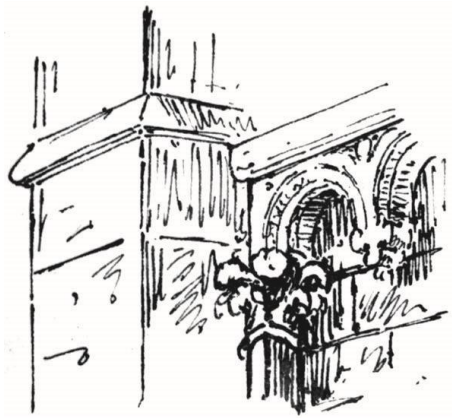
I det ydre er Hjørnepillerne opført fra Gesimsets Overkant. De beskadigede Dele af de rige profilerede øverste 2 Afdelinger i disse Piller ere istandsatte og 2 nye Baandstene og Afdækningsplade tilhugget og paasat paa hver Piller. De 2 bepantsrede Riddere, som dannede Pillernes Afdækningsten, ere igjen opsatte paa deres Plads, efter først at være blevne forsynede, den ene med den manglende Arm og det manglede halve Ansigt, den anden med ny Haand. De nederste Stene af den store kløverbladformede Gavlbue vare meget beskadigede. Disse ere erstattede med nye tilhugne Buestene. De øverste dele af Buen vare saa godt bevarede at kun enkelte mindre Stykker trængte til Udbedring. Den inde i Buen staaende Firkløverbladrose dannes af lodrette staaende Plader, der udfylde Buesætningens øverste Del. Disse Plader vare tildels beskadigede, ligesaa enkelte Dele af Firkløverbladrosens Profil, hvilke Dele nu ere istandsatte.

Den bag Rosen og Buerne værende Graastensmur i Gavlen befandtes at være saa forbrændt, at den efterhaanden maatte nedtages intil Underkanten af Rosen. Det heromhandlede Murstykkets Indside bestod af store ved Ild og Vand brustne Vegstenskvader og Graasten. Bag denne Mur kunde det sees, at Kløverbladrosen engang har været beregnet paa at være aaben; men der fandtes ikke Spor af Fals for Glas, hvorfor Aabningen indenfor Rosen blev udfyldt med Vegstensplade. Ny Bagmur af 2 Murstens Bredde blev opsat bag Gavlen. Nyt tilhugne Gavlafdækningsplader af samme Form og Profil som de, der findes paa det østre Kapels Gavl, ere paalagte Gavlen.

De bevarede Dele af det østre Kapels Gavlblomst bestaar af 10 Stykker; af hvilke det nedre bøier sig ud fra Dækpladen opover, endende med et aflangt ottekantet Tværnsnit og med en knopliggende Forsiring paa For- og Bagsiden. Det øverste Stykke er saaledes tilspidset, at det øverste Tværnsnit danner en ligesidet Ottekant. I dette Stykke findes en med Bly indstøbt Jernstang, som har tjent til at fastholde det øverste nu forsvundne Stykke. Stenens Form synes at tyde paa, at det øverste Stykke maa have dannet en Knop eller en saakaldet Korsblomst. Den

Form, som er givet Korsblomstens Blade, er taget efter de i tidlig gotisk Karakter forefindende Blade i enkelte af det østre Kapels Fialers Kapitæler og under disse Kapitælers Søilebaser. Disse Stene ere indbyrdes forbundne med hverandre og med Dækpladerne ved Kobberankere.

Nyt Spærværk og nyt Bordtag er anbragt over Kapellet. Tagsten med Lægter er midlertidigen anbragte over det hele Tag. Langs med Kapellets Tag er der en fremspringende List paa den ydre Side af Koromgangen mod Kapellet stødende Væg. Denne List var paa flere Steder forvittret og beskadiget. Enkelte nye tilhugne Liststene ere indlagte, flere af de gamle i Profilet brustne ere udtagne og nyt Profil i dem tilhugget, hvorefter Stenene ere indsatte efter Flugten af Tagfladen.

Sept. 1873. a.

Den øverste med Gesimsets forbundne og med Blade forsirede Del af denne List var ødelagt paa den ene Side. Her er nyt tilhugne Stene indsat med samme Blade som paa den anden Side af Taget. Gesimsets mere eller mindre udgledne Buestene er blevne løsnede, flere nye Stene tilhugne og det hele indsat efter ret Linie. Nye forsirede Understykker i Buestenene ere arbeidede og indsatte, hvor disse Dele vare beskadigede. Ligesaa er indlagt nyt tilhugne Dækplader med det store Rundstafprofil over Gesimset. Spidssøilernes Kapitæler, som slutte sig til Gesimsets Buer, vare mere og mindre beskadigede.

Nye Blade og enkelte Dele af Kapitælringene er arbeidede og ved Blynagler fæstede til de gamle Dele, paa samme Maade som det sees at have været udført paa mange Steder i Bygningen allerede ved dens Opførelse. Alle nyt tilhugne og gamle, istandsatte, Spidssøiler af Marmor ere indsatte paa deres Plads. De 4 før tilhugne Kapitæler ere indsatte tilligemed deres efter de forefundne Levningers tilhugne Baser.

De forvitrede kløverbladformede Stene i Vinduerne paa Sydsiden ere blevne udtagne og ny tilhugne Stene igjen indsatte efter den gamle Form. Da flere af det vestre Vindues Skraaflader i

Buestykket vare udgledne, bleve de efterhuggede tilligemed Skraasiderne paa dette Vindue og Vinduerne paa Sydsiden. De under Kapellets østre og vestre Vinduer staaende af Vinduesbaandets Profil omsluttende Rosetter ere istandsatte med enkelte nye Profilstykker og flere nye Blade. Formen for disse Blade kunde nøiagtig bestemmes ved at sammenligne de her bedærvede Blade med de paa det østre Kapels Rosetter bedre bevarede Blade af lignende Form.

Under Vinduet paa Kapellets Sydside staar – omsluttet af Vinduesbaandets Profil – Levningerne af en Figur, hvis Hoved og høire Underarm er borte. Den venstre Haand holder en Stav. Hovedet og den afbrudte Arm er nu paasat. Det er antaget, at Figuren har fremstillet en Bisp. Levningen af den høire Arm tyde paa, at den har været løftet, hvorfor den nye Arm har faaet en saadan Stilling.

I det Indre er de resterende nye Kapitæler tilhugne og indsatte tilligemed de ny tilhugne, forsirede, Kløverbladsbuer. Baandet over disse er indlagt og de levnedele af dette istandsat. Vægfladerne og Vinduesskraaningerne over den forsirede Bundlist ere efterhuggede og nye Stykker indsatte, hvor Stenene vare bedærvede. De nyere med Mursten udførte Hvælvkapper vare meget daarligere. Hvælvkapperne bleve efterhaanden nedtagne, Gurtbuernes Stene rensede og nye Stykker indfældede i de øvrige Dele af Profilerne. Ny af Mursten opførte og afpuddede Hvælvkapper ere opførte efter den Form, de gamle Hvælvkapper i det østre og det nordre Kapel have.

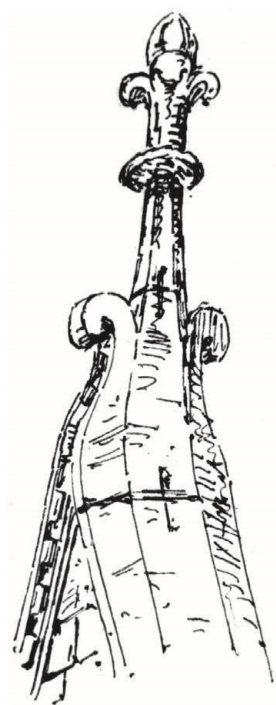
De nye Kapitæler til de indre Vinduessøiler tilligemed enkelte nye Baser ere indsatte. De bevarede Kapitælers bedærvede Led ere istandsatte og enkelte nye Stykker paasat de bedre bevarede Søilebaser. De profilerede Buer over begge de indre Vinduer paa Sydsiden ere opsat af ny Sten, hvor de gamle vare ødelagte. Alle de indvendige Marmorsøiler ere indsatte. Nyt af Marmorfliser udført Gulv er indlagt. Indgangsaaabningens rigt profilerede Buer ere istandsatte med mange profilerede Stykker og saagodt som alle de saakaldte Hundetænder paa den ydre og indre Side indsatte. Over og om Buen er der i Muren indstøbt Cement.

Den mod Koret vendende Vægflade af Koromgangen er efterhugget fra Indgangsbuernes fremtrædende List opover til Spidsen af Hvælvets Vægbue. Endel nye Kvadere er her indsat. De

beskadigede Dele af den til Kapellets Loftrum førende Firkløverbladsaabning ere istandsatte, og Graastensmuren bag denne og paa den mod Loftrummet vendende Side istandsat og udfuget.

Kapellet mod Øst

I det ydre blev i begge Hjørnepillere nogle Kvaderstene udtagne ved Sokkelen for at faa disse Pillarer i Lodlinie. Den øverste Del af Pilarerne blev nedtaget indtil Vinduesbaandet, hvor den ny tilhugne og med Blomster og Blade forsirede Baandlist blev indlagt. Pilarernes Stene bleve igjen opmurede og bragt i Forband med Muren.

Sept. 1873. b.

De meget forvittrede Baand ved begge Hjørnepillers Overgang fra Firkanten til Ottekanten ere blevne erstattede med nye af haard Sten tilhugne og i disse anbragt Forankringen fra Bagsiden af Gavlen. Fialernes gamle og nye Marmorsøiler ere indsatte. Alle otte Kapitæler af Fialernes Hjørnesøiler havde flere mere eller mindre beskadigede Blade. Nye Blade ere indsatte. Disses Form kunde med Sikkerhed bestemmes efter de bevarede Dele. De manglende Dele af Fialernes Hjørnespidser er udført og opsat tilligemed nye Hovedspidser med Fialblomster. Fialblomstens Form er udført paa samme Maade som paa det søndre Kapels Korsblomst i Gavlen.

Afdækningsplader forefandtes mere og mindre bevarede, tilligemed – som før anført – Underdelen af Gavlblomsten.

De fleste af de gamle Afdækningsplader ere blevne benyttede paa den Maade, at Sammenføiningsfladerne ere efterhuggede og flere Stykker af de i Hulkilsprofilet liggende Rundstave ere nyt indsatte. For at fæste Dækpladerne bedre til Gavlmuren er der paa hver af Gavlskraanningens Sider anbragt 2 med Dækpladernes Profil udarbejdede Bindestene, som gribe ind i selve Gavlmuren. Understykket af den med Gavlpladerne forbundne Gavlblomst

er igjen opsat paa dens Plads. Den ny tilhugne øverste Del af Blomsten er opsat og fæstet paa samme Maade som anført ved det søndre Kapel.

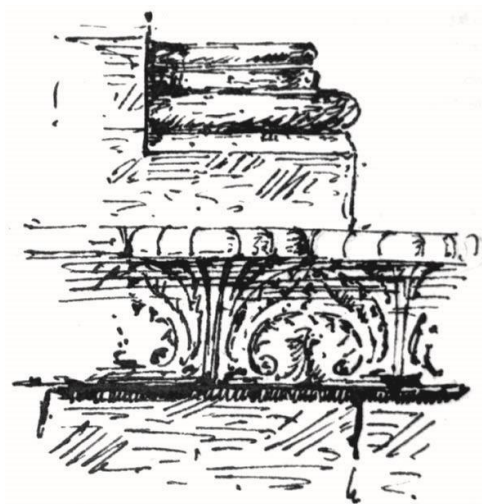
Efter at de mest beskadigede Stene i de store Gavlbuer ere udtagne og erstattede med ny tilhugne Profilstene, ere der i de øvrige Buestene indsat enkelte ny Stykker og Profilerne forøvrigt afvaskede. De over Spidsen af Gavlbuen staaende Kvadere vare løsnede af Fugtighed, hvorfor de blev udtagne og indsatte igjen før de øverste Dækplader bleve paalagte. Gavlens Bagmur, opført af store Graasten sammen med Klebersten er i god Stand, hvorfor kun det øverste, ind mod Dækpladerne vendende Lag, er bleven udmuret med ny Sten. I Gavlen kunde ikke opdages noget Spor af Aabning ud mod den paa Forsiden staaende Kløverbladsaabning. I dennes Side er indsat flere nye Stykker, hvor Kanterne vare bedærvede.

Fugerne mellem de Kløverbladsaabningen dannende Plader og Gavlmuren blev udfyldt med Cementsstøbning. Grundfladen i Aabningen var ujevn og skjev. Her er indsat nye tynde Vegstensplader. Pladerne i Gavlens øverste Partier og paa Kapellets Sideflader mod Nord og Syd over Vinduesbaandet ere rensede med Lud og Saltsyre. Omkring Vinduerne paa Østsiden maatte flere Dele af Vægfladen efterhugges. I Spidssøilernes Kapitæler er indsat enkelte nye Blade og Kapitælringe. Nogle nye Dækled er lagt over Sidefladernes Rundbuegesims, hvis forsirede Understykker ere istandsatte.

I Vinduernes Sideflader og Buestykker er indsat nogle nye Stykker. I de profilerede Buestene er indfattet nye profilerede Stykker, hvor Profilet for endel var ødelagt. Det sydligste af de 3 ved Østsidens Vinduer staaende Kapitæler er erstattet med et nyt efter det gamle beskadigede Kapitæl kopieret. Buen over det nordre Vindue var gaaet ud af den oprindelige Stilling. Stenene ere her rettede og efterhuggede. I Vindusbaandets Hulkile er paa Nord- og Østsiden indsat nye Blade og Blomster med underliggende Rundstav, hvor disse ere ganske forvittrede eller meget beskadigede. I de af Vinduesbaandet omsluttede Rosetter paa Kapellets nordre og søndre Væg er indsat nye Profil og Bladstykker, hvor saadanne Dele vare beskadigede eller borte.

Paa det i Østsidens Vinduesbaand staaende Hoved, hvis Hage og Næse var ødelagt, er de manglende Dele paasatte. Over Østsidens Vinduer er der en Vægnische med en sengothisk

Baldakin og en med rigt udarbejdet Bladværk forsiret Konsol. Flere af Konsolens Blade vare ødelagte. Det viste sig, at denne Konsol ikke var forbundet med Gavlfatens Kvadere, og at den ogsaa paa den i Muren indsatte Side har havt lignende Blade som paa Forsiden. Det er sandsynligvis Kapitælet af en fritstaaende Søile, som senere er bleven benyttet som Konsol. Efterat de manglende Blade paa Forsiden vare tilhugne og paasatte, blev Konsolen indsat paa dens Plads.

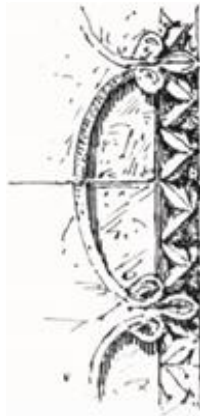
Indvendigt ere de ødelagte Dele af Kapitælerne istandsatte, saavidt muligt i Overensstemmelse med de forhaandenværende Levninger. De forsirede Baand under Vinduerne, var beskadiget paa mange Steder, hvorfor der blev indsat nye Stykker i Profilet med tilhørende Blade.

Vindussøilernes Baser ere istandsatte. Nye Kapitæler indsatte, og samtlige Marmorsøiler tilligemed Marmorgulv anbragt. De øverste Vindueskraanninger ere efterhuggede for at undgaa at indfælde nye Stykker. Nye Stykker ere indfattede i Vinduesfalsene og enkelte af Buestenene. Enkelte nye profilerede Buestene er indsatte og de bedre bevarede Buestene repareret. Hvælvets Kapper ere indmurede efter den oprindelige Form og Fladerne afpudsede.

Den Kløverbladsaabning, som over Kapelbuen fører ind til Loftrummet over Kapellets Hvælv var gledet ud omtrent 6 Tommer derved, at Væggen over Buen er vejet ud mod begge Hjørner. Flere Stene ere udtagne og lagte i Forband, nye Kvadere og nye Stene indsat i Revnen under og over Aabningen og i hele Væggen foretaget Cementsindstøbninger. Hele Vægfladen er

efterhugget og udfuget, fra Indgangsbuens Begyndelse opover til den øverste Del af Hvælvets Vægbuur.

Udvendigt er den paa denne Mur i Flugt med Tagskraanningen staaende Vandlist efterseet. De beskadigede Dele af denne ere istandsatte, dels ved at udtage Stenene og efterhugge nye Profiler, dels ved at tilhugge og indsætte nye Stene af den haardere Sten fra Lundamoes Brud. Nyt Spærværk og Bordtag af pløiede Bord er anbragt paa Kapellet og midlertidigt dækket med Tagsten.

Kapellet mod Nord

Indgangsbuens afslaaede eller ødelagte Profiler ere istandsatte, saavel paa den mod Koromgangen som den mod Kapellet vendende Side, efterat 3 af de i den indre Bue nærmest Spidsen staaende Stene vare udtagne og indsatte i Flugt med Buens Sider. Det Buen omsluttende og i Koromgangens Væg fremspringende, med Blade forsirede, Buebaand erholdt mange nye Blade og ny Profilsten nede ved Buelistens Overgang til Horisontallisten.

De lige under Buerne staaende Kapitæler ere istandsatte med ny tilføjede Blade, hvor disse vare ødelagte. Ligeledes er der i den Kapitælet kronende Liste indsat flere nye Stykker. I de disse Kapitæler bærende, rigt udsmykkede Konsoler vare mange Blade og hele Bladgrupper ødelagte. Her er indsat nye Stykker, udhugne efter de bevarede gamle Dele. I de under disse Konsoler med saakaldte Hundetænder og Lilier rigt forsirede Sideflader af Indgangsaaabningen er indsat mange nye Stykker, da Forsiringernes mere fremtrædende Dele paa mange Steder vare beskadigede.

I den i Kapellet's sydvestre Hjørne staaende Pillars indre Hjørne er den manglende nedre Del af den oprindelige med Vægstenskvadere opførte Spidssøile tilhugget og indsat ny spidsprofilerede Kvadere og nye tilhuggede Søilebaser med nyt Fodstykke. I det i Høide med Søilebænkens Sokkelled i Indgangsbuens Sider er indfattet nye Stykker.

Kapellets nederste Vægflader vare meget beskadigede, paa Grund af dets nordøstlige Hjørnes Synkning. Da Søilebænken og Vinduesbaandet i dette Hjørne var sunket 3 Tommer og Stenene mere og mindre beskadigede, blev disse Dele tilligemed de bevarede Kløverbladsbuer og disses Kapitæler udtagne og alt efter at være istandsat indsat i Linie.

Vægfladerne bleve forendel efterhuggede og enkelte nye Kvaderstykker indsat, hvorved der tillige blev foretaget Cementsstøbninger i Muren. Flere af Kapitælernes Bladværk er istandsat og nyt Kapitæl indsat i det nordøstlige Hjørne. Flere ny tilhugne Søilebaser ere indsatte, hvor de gamle vare ødelagte. Nye Profiler er paalagt de Baser, som vare mindre beskadigede. De to paa Kapellet's Østside staaende med Knagger eller Konsoler forsynede Vægstenssøiler vare brustne oppe ved Kapitælerne. Disse Søiler blev istandsat og indsat igjen paa deres Plads samtidigt med de nye Søiler af Marmor.

I Vægfladerne over Vinduesbaandet er indsat enkelte nye Stene og de forvitrede Flader efterhuggede der hvor de vare forvitrede. I Buerne i det nordøstre og østre Vindu er indsat enkelte nye Profilstykker og Skraafladernes Buestykker istandsat og efterhugget. Nogle Stene i Profilbuen over det østre Vindu maatte udtages og indsættes saa de kom at staa i Flugt med

Buens øvrige Stene. 2 nye Kapitæler ere indsatte under Buerne ved dette Hjørne, og de øvrige Kapitælers Profiler og Blade istandsat, hvor de vare beskadigede.

I Vinduernes Sideflader fandtes Spor af Bemaling, men denne var saa ødelagt, at man kun paa begge Sider af den Nordvæggens Vinduer adskillende Piller kunde udfinde Ornamentets Karakter og Gang. Ornamentet bestaar af brunrøde Slygninger med afvejlende grønne og gule Blade paa en lysegul Grund. Levningerne af disse Ornamentter ere forblevne urørte efterat være befriede fra de mange Lag Kalk og Farve, hvormed de vare overdækkede.

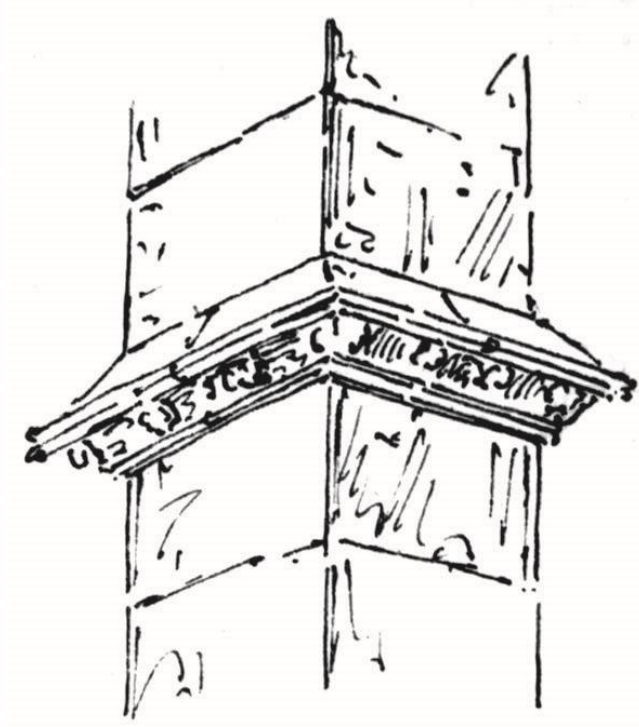
De øvrige meget beskadigede Sideflader i Vinduerne bleve efterhuggede og her enkelte nye Stykker indsat. De øverste Stene i den fritstaaende Spidsbue paa Kapellets Vestsiden var skudt ud af den oprindelige Stilling. Disse Stene bleve udtagne og indsat i Flugt med Buen. Paa Grund af det nordøstre Hjørnes Udgliden og Synkning vare Hvælvgurterne sunkne med og løsnede fra de en fast Murmasse dannede Hvælvkapper, i hvilke der over de østre og de nordre Vindue var Revner. Efterat de sunkne Stene vare udtagne og indsat paa deres Plads blev 2 nye Gurtstene tilhugget og det hele indsat efter en jevn Buelinie. Gurternes Profiler bleve istandsatte tilligemed de beskadigede Dele af Hvælvkapperne, hvilke derpaa bleve glat afpuddede. Den rigt forsirede og vel bevarede Slutsten blev, ligesom de tvende bevarede Kapitæler, rensat ved Afvaskning med Saltsyre.

Nyt Marmorgulv af kvadratiske Fliser er indlagt i Kapellet. Den indre Vægflade i Koromgangen over Indgangsbuen, er efterhugget til Spidsen af Hvælvets Vægbuer, efter at flere af deres Stilling fremskudte Kvadere vare blevne udtagne og indsatte efter Vægfladens Flugt. Under dette Arbejde blev i Muren efterhaanden indstøbt Cement. Kløverbladsaabningens beskadigede profilerede Kanter blev istandsat.

Kapellets udvendige Hjørnepiller heldede betydeligt udover, hvorfor den blev nedtaget og opsat i Lodlinie paa saadan Maade, at de fleste Kvaderstene kunde benyttes uden at efterpudsnes. De beskadigede profilerede Dele i Pillerens øverste Partier blev istandsat. Ny Bundstene ere tilhugne og indsatte i Pilleren.

Den store kuppelformige af flere Stykker opførte Afslutningssten paa denne Pille blev rensat for den Mose hvormed den var bedækket og forøvrigt opsat som den var med kun liden Udbedring. Kuppelens øverste Del var beskadiget under den paa dens høieste Punkt staaende Marmorkugle, som ved en i Bly indstøbt Jernstang var fæstet til den. Her blev tilhugget et nyt halslignende Stykke og den gamle Marmorkugle igjen fæstet paa Toppen, efter oventil at være dækket med en Blyplade.

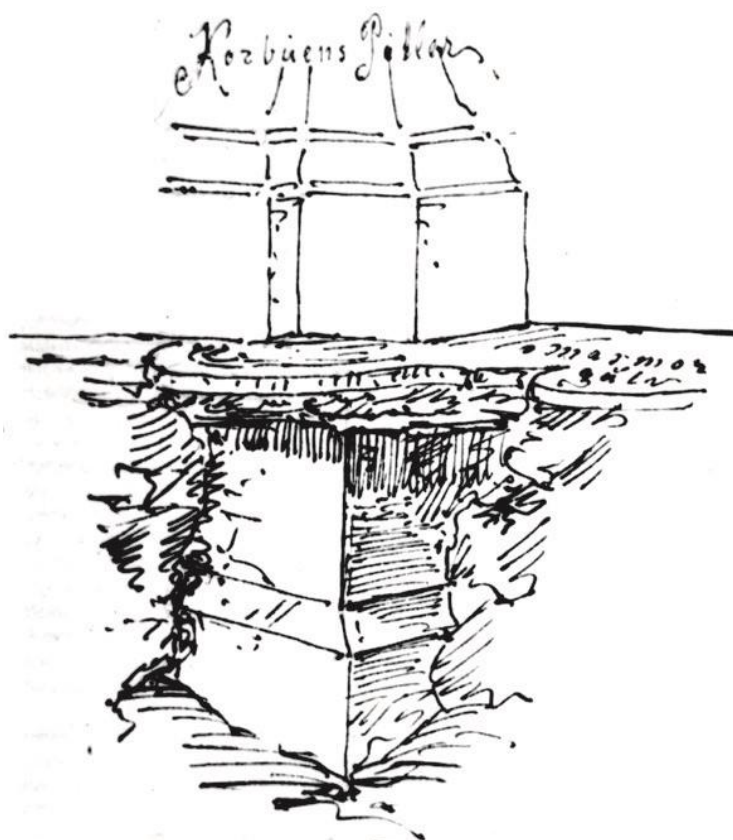

Paa Kapellets østre Side var der en stor Ujevnhed i Vægfladerne paa Grund af at Hjørnepilleren havde trukket en Del af Murværket med sig, idet den var veget udover mod nordøst. En Del Kvadere blev udtagne, nye i Forband med de gamle indlagte og Fladerne forøvrigt efterhugget. Over Vindusbaandet paa Østsiden, ved Spidsen af Vinduets Vægbue, maatte nogle Stene af denne tilligemed Gesimsets heroverliggende Buesten udtages for at bringes i ret Linie fra Pillerens Hjørne ind til Koromgangens Væg. Ligeledes blev Vindusskraanningens Buestykker tilligemed Falsen efterhugget, for at udjevne den ved Forskyvningen fremkomne Skjevhed i Fladerne. Gesimsets underste forsirede Dele ere istandsat og et nyt Buestykke indsat ved Væggen. Kapitælernes Dæklist og Baser er istandsat. Ny Baandlist med Blade er indsat i Hjørnepilleren, kopierede efter Levningerne af de paa den gamle forvittrede Baandlist forefindende Blade.

Paa Nordsiden bleve en Del Kvadere udtagne, ny indlagte for at skaffe Forband med de ved Murrevnen adskilte Kvadere. De fremtrædende Stene bleve efterhuggede, Vindusbaandets og Søjlerne beskadigede Dele istandsat og Cement indstøbt, hvor der fandtes Aabninger. Spidssøjlerne Kapitæler ere istandsatte med ny Halsled og Blade.

Kapellets Gavl manglede de paa de to andre Korkapeller staaende store Vægbuer. Begyndelse til saadanne Vægbuer fandtes indtil i 1 Alens Høide over Spidssøilernes Kapitæler, og Spor efter Buerne kunde sees i den gjenstaaende ældre Del af Gavlmuren. Nye Buestene bleve tilhugne efter samme Bueform som den, der findes paa det søndre Kapels Gavl. For at kunne indsætte Buen i Gavlen maatte en Del af de øverste Kvadere udtages. Flere af disse Kvadere havde paa den indre Side Levninger af Gavlbuens Profiler. Efter at Buerne vare opsatte, blev de gamle og nye tilhugne Kvadere indsat. Ny Gavlplade og Gavlblomst blev opsat og tilhugget efter samme Form som paa de to andre Kapeller. Paa den mod Kapitelet og det nordre Sideskib vendende Del af Gavlen er kun Halvdelen af de fuldførte Dækplader paalagt, da de nedre Partier af Murverket paa denne Side og Forbindelsesgangen mellem Kapitelet og Koret først maa eftersees.

Til alle 3 Kapellers Vinduer blev anskaffet mønstret Glas fra Dr. Oidtmanns Fabrik i Lennich. Disse Vinduer bleve midlertidigt indsatte før Kroningsdagen.

Faa Dage før denne blev alle Stilladser tilligemed Plankeværket om Koret nedtaget. Det ved Sydsiden liggende Stenmaterial blev ført, dels ind i det søndre Sideskib, dels ud i Ruinen. Alt det hermed forbundne Arbeide blev udført for Kroningskommissionen. I Tiden næst før og efter Kroningsdagen var stadig flere af Restaurationens Arbeidere sysselsatte for Kroningskommissionen. Indtil Kroningsdagen var der fuld Beskjeftigelse for alle Restaurationens Arbeidere. De fleste af de faste Arbeidere bleve af Kroningskommissionen benyttede til at gjøre Vagttjeneste i og udenfor Domkirken Kroningsdagen og de fire derpaa følgende Dage.

Efter at Forstøtningsmuren var anlagt foran og paa den indre Side af Korbuens Fundament, blev der foretaget en Gravning inde i Korottekanten. Det hidtil benyttede murede Alter blev nedrevet, og under dette fandtes et af uregelmæssig Murværk opført Fundament indtil en Dybde, der ligger i Høide med Underkanten af den antagelig af Olaf Kyrres Kirke fundne Sokkel ved Korbuen. I denne Dybde fandtes videre et mindre Fundament til $2 \frac{1}{2}$ Alens Dybde. Denne Grundmur hvilte paa 3 store uregelmæssige Stenheller, der antagelig har dannet Fundamentet for det gamle Alter, hvis Plads man sandsynligvis saaledes her har fundet.

Throndhjem i September 1873
Chr. Christie

Beretning om de fra 1ste Juli 1872 indtil Slutningen af September 1873 udførte Arbejder ved Restaurationen af Koret i Throndhjems Domkirke

Ifølge kongelig Resolution af 26 August 1872 skulde Restaurationen af Korets tre Kapeller paabegyndes. I dette Øiemed blev Kapellerne omgivne med overdækkede Stilladser og en Indhegning af Bord.

Da Koret eller de til Restaurationsarbeidets Disposition staaende Dele af det østre Skib ikke egner sig til Arbeidsrum for Stenhuggerne i den kolde Aarstid, blev i dette Øiemed den gamle Begravelseskjelder, der staar langs Vestskebets søndre Væg, indredet. Efterat de gjenstaaende Ligkister i Kjelderens to inderste tilmurede Rum vare blevne nedsænkede i en Grav paa Kirkegaarden, blev i Hvælvet gennembrudt 9 store Aabninger, over hvilke det blev anbragt Tagvinduer. Et Plankegulv blev anlagt over det gamle Stengulv. To Ventilationsovne med Ventilationspiber blev opsat i Kjelderens som er 46 Alen lang, 6 Alen bred og 6 Alen høi.

Til Transport af Material blev efter hele Verkstedets Længde anlagt en Kjørebane, som blev fortsat gennem Lagthinget og det søndre Sideskip, ud gennem den saakaldte Kongeindgang og rundt om de udvendige Sider af Koret.

Ved Siden af Stenhuggerverkstedet blev opført et Kontorrum for Murmesteren, af Standerverk og Panel. I Forbindelse hermed blev anbragt en Trappegang op til det nordre Taarn, hvilket blev indredet til Arbeidsrum for Bestyrelsen.

Kapellet mod Syd

I det indre er de ganske ødelagte Vægbuer med tilhørende Baand, Søiler og Søjlebænke nyt arbejdede og indsat. De bedre bevarede Dele af Vægbaandet, af Vinduernes Buer og af Indgangsbuen ere udbedrede ved at indsætte større og mindre Stene med nyt tilhugne Profiler og Ornamenten. (Se Fotografiblad No 3.) Hvælvets Gurtbuer ere omsatte og udbedrede. Nye Hvælvkapper ere indmurede efter den i det østre og det nordre Kapel bevarede Form. (Hertil Blad 9 a, b.).

I det ydre blev ny tilhuggen Sokkel indlagt. De udoverhældende Hjørnepillarer blev bragt i Lodlinie, efterat de beskadigede Stene vare istandsatte. Nyt Vinduesbaand er tilhugget og indsat. Vindu- og Vægbuerne ere istandsatte og flere nye Kapitæler tilhuggede hvor de gamle vare saa beskadigede at de ikke kunde istandsættes. Nye Gavlafdækningsplader tilligemed ny Gavlblomst er tilhugget og opsat (Se Blad 1, 2, 4,).

Kapellet mod Øst

I det Indre var enkelte Dele af Vægbuerne og Kapitælerne saavel under Væg- som i Vindusbuerne beskadigede (Se Blad 8). Hvælvet havde Revner og Gurtbuerne vare støttede ved Jernbaand (Blad 10, g). Hvælvkapperne blev nedtagne og Gurtbuerne opsat i deres oprindelige Stilling. Nye Hvælvkapper ere indmurede efter de gamles Form. (Blad 10, k) De beskadigede Dele af Indgangsbuen og dens Sideflader ere istandsatte.

I det ydre blev ny tilhugget Sokkel indlagt og flere nye med Blomster og Blade forsirede Stene indsat i de beskadigede Dele af Vinduesbaandet. De beskadigede Dele i Vinduernes og Væggens Flader samt i Vinduernes og Gavlens Buer ere istandsatte. De udoverhældende Hjørnepillarer ere bragte i Lodlinie og Fladerne afvaskede. Paa Gavlen fandtes gamle mere og mindre bevarede Afdækningsplader, hvilke ere blevne omlagt og istandsat. Nye Gavl- og Fialblomster er opsat. (Hertil Blad 5, 6, 7.).

Kapellet mod Nord

De indre Vægbuer med Kapitæler, Søilebaser, Søilebænk og ornamenteret Vægbaand er istandsat og nye forbindende Kvadere anbragt ved Revnerne i Væggen mod Øst og Nord. Enkelte Stene i Gurtbuerne ere nyt tilhugne. Indgangsbuens beskadigede Dele ere istandsat og i de rigt forsirede, men meget beskadigede Kapitæler under Buen indsat de manglende Bladgrupper.

I det ydre blev ny tilhugget Sokkel indlagt paa Kapellets Østside. Den udoverhældende Hjørnepillar blev nedtaget til Grunden. Pillaren igjen opsat saaledes at dens Stene erholdt deres før havde Plads. Saavel paa den østre som paa den nordre Væg var der gennemgaaende Revner i Muren. Disse ere udbedrede ved nyt indlagte forbindende Kvadere og ved Udfyldning med Cementstøbning.

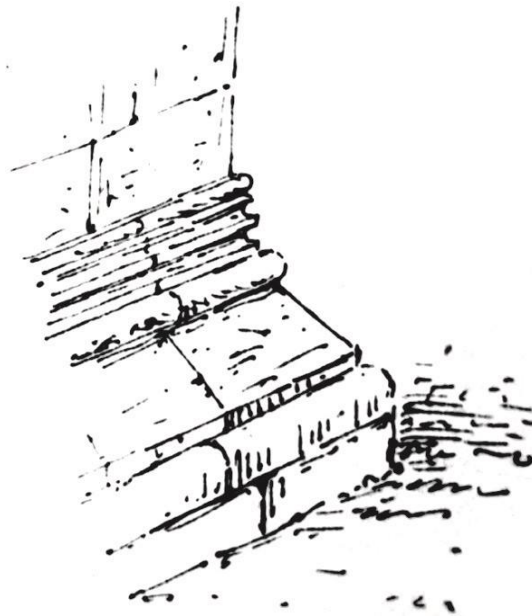
Kapellet manglede de paa de to førnævnte Kapeller værende Gavlbuer. Saadanne Buer kunne sees at have været ogsaa paa dette Kapel. Ny Gavlbuer, Gavlafdekkningsplader tilligemed Gavlblomst er tilhugget i Lighed med de paa de andre to Kapeller anbragte og opsat. I alle tre Kapeller er indlagt Gulv med Marmorfliser og indsat i Vinduerne ornamenteret Glas. (Hertil Blad 10 i k, 9 c d).

I de 3 Kapeller findes i alt 109 Søiler af hvilke 18 ere af Vegsten, Resten af Marmor, hvoraf 71 ere nye. Langs med Kapellernes og Korottekantens Sider i det indre og paa begge Sider af Korbuen er anlagt Forstøtningsmure ved Fundamenterne. Arbeidet er nu fortsat med Istandsættelsen af Koromgangens udvendige Sider. Ny Sokkel er tilhugget og indsat og de nedre Vægflader reparerede op til Vinduesbaandet. Paa Nordsiden er dette istandsat ved nyt indhuggede Blomster og Blade. Vinduets Buer tilligemed den store Vinduesrose er her færdig repareret. For Tiden er man beskjæftiget med Istandsættelsen af Vinduet over Bispeindgangen og de øverste Vægflader paa denne Væg og paa Væggen mod Nord Øst.

Trondhjem den 9. Oktober 1873. O. Krefting Chr. Christie

Beretning om de i andet Halvaar af 1873 udførte Arbejder ved Restaurationen af Throndhjems Domkirke

Restaurationsarbeidet blev fortsat den 22. Juli efter fire Dages Standsning ianledning Kroningsfesten. De for denne Anledning nedtagne Stilladser og Indhegninger om Kapellerne bleve efterhaanden opførte og forlænget om Korottekantens ydre Vægge fra Thomas Angells Kapel indtil Kapittelets Østside.

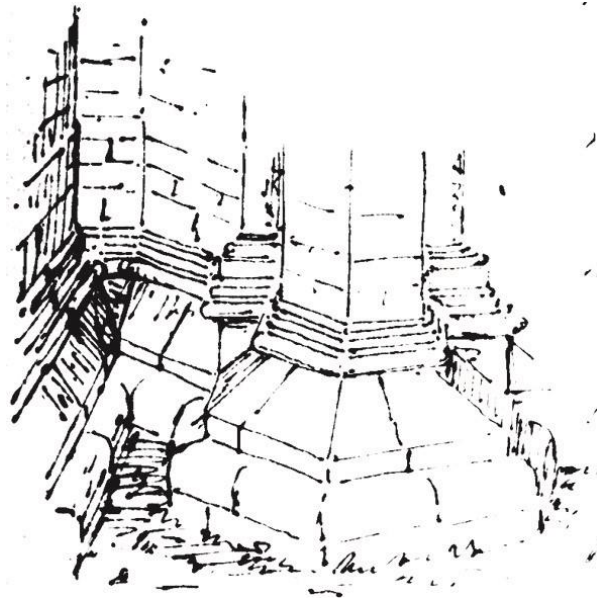

Den afbrudte Sporbane er istandsat og forlænget indtil Midten af Koromgangens nordøstre Væg, hvor Heisekranen er opstillet i saadan Høide at Materialer m.m. let kunne bringes ind over Koromgangens Gesims. Den Del af Bordtaget som laa nærmest dette Gesims blev borttaget og et Varetæg af Bord herfra anbragt udover alle Stilladser. Stilladser i to Etager blev opsat inde i Korottekantens Omgang.

Det første Arbeide der blev paabegyndt efter Kroningsfesten var at istandsætte den meget beskadigede Sokkel om Korets ydre Vægge. Sokkelens øverste Profil var især paa Nordsiden i Høi Grad beskadiget og mange af de under Profilet liggende Skraastene brustne og skudt ud af

deres oprindelige Stilling. Bindematerialet mellem disse Stene var paa flere Steder, fornemmelig paa den sydlige og sydøstlige Side, ganske borte og Fugerne opfyldte med Jord.

Nye Stene til Sokkelens Overprofil og tildels til dens underste Partier er tilhugget og indsat mellem alle 3 Korkapeller fra Væggen ved det nordre Kapel indtil Hjørnet mellem Korvæggen og det søndre Sideskibs østre Væg. De brugbare Stene af Overprofilet hvilke fandtes paa en Del af den sydøstlige Væg ere benyttede og igjen indsatte. I Sokkelen om den Pillar i hvilken Olafsbrønden er maatte enkelte nye Profilled indsættes. Til de for Fugtighed og Stød mest udsatte Dele af Undersokkelen blev tilhugget nye Stykker af haard Sten og indsat der hvor de gamle Stene ikke kunde benyttes.

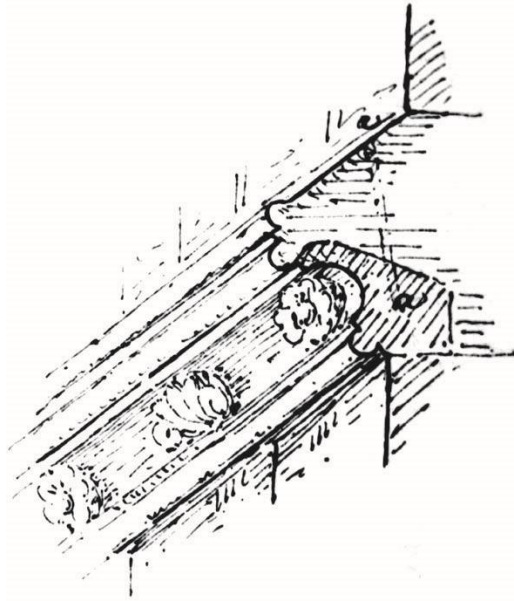

Ved den saakaldte Erkebispedørs Østside blev ny Sokkel tilhugget efter den Form som den har paa Dørens Vestside. Det viste sig nemlig ved Udtagningen af Stenene paa den Østre Side at disse senere ere indsat idet der bag dem fandtes raat afhuggede Kvaderstene med Spor af samme Form som den der findes paa Dørens Vestside.

De Partier af Koromgangens ydre Vægflader hvor Kvaderne ikke ere forvitrede bleve rensede ved Lud og Saltsyre for Overmaling og Kalklag. De mest beskadigede Flader ere blevne efterhuggede for saameget som muligt at undgaa Indsætning af større Partier med nye Kvadere.

Nye Bindestene er anbragt hvor der var Revner i Murværket. Enkelte Kvadere ere udtagne, Forbindelsen med det indre Murværk undersøgt og forefundne Aabninger udfyldt med Cement.

Paa denne Maade er de ydre Vægge behandlet og Kvaderne udfugede indtil op mod Hovedgesimset. De rige Profiler i Buen over Erkebispedøren ere istandsat, dels ved at indsætte mindre Profilstykker, dels ved hele nye Buestene. Dørens Hjørnepillarer og Afdækningsgesims er endnu ikke istandsat.

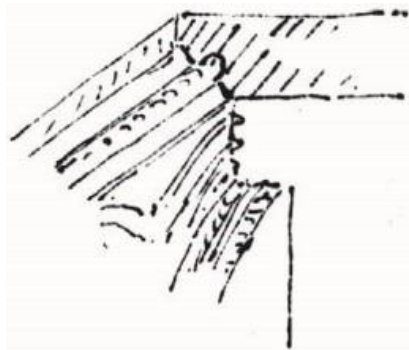
Det forsirede Vinduesbaand som findes over denne Dør var efter hele denne sydøstre Side saa beskadiget at der maatte tilhugges nye Profilsten med de til hver Sten hørende Blomster. Ingen af disse Stene er endnu indsat. Nye Blomster og enkelte Profilstykker er indsat i dette samme Baand paa begge Sider af det østre Kapel og langs den nordøstre Side, indtil det nordre Kapel. Alle de nyt indsatte Stykker ere fæstede til de gamle Stene ved Cement og indstøbte Blykapper a). Paa samme Maade har flere Stene allerede ved Bygningens Opførelse været behandlet, hvor Profilet under Arbeidet er blevet beskadiget. Paa denne Side er saaledes Baandet færdigt med Undtagelse af de tre i samme fremspringende Hoveder.

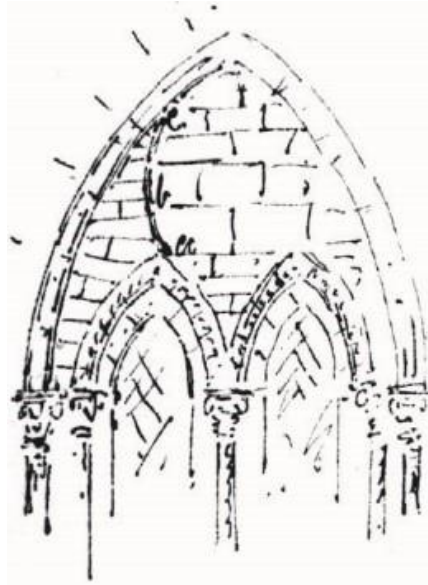
Paa Grund af Væggens Udvingning til begge Sider og den derved fremkomne Revne vare flere Stene vegne ud af den oprindelige Stilling, baade i de to Spidsbuer og Vinduesrosen over dem paa denne nordøstlige Væg. De øverste Stene af Spidsbuerne bleve udtagne og indsatte i deres oprindelige Stilling. Vinduesrosens indre og ydre Profilsten bleve løsnede. Den udvendige og den indvendige Roses Profilsten var opsat uden nogen indbyrdes Forbindelse. Ved Indsætningen af Stenene blev begge Buer forbundne med Bindestene. I det indre Trekløverblad, som danner Rosens Udfyldning, var flere beskadigede Profiler, hvilke bleve istandsat før Indsætningen. Væggen heldede især mod Midten, over de omhandlede Vinduer, noget udover.

Ved Omsætningen af Rosetten kunde denne Skade udbedres saaledes at man ved Efterhugning af de nærmest Rosen staaende Kvadere opnaaede at gjøre denne Udbugning af Vægfladen umærkelig.

Se Fotgr. 2, b. d. Det rigt profilerede Spidsbuegesims heldede stærkt udover paa denne Side. Muren bag Gesimset var meget beskadiget ved Ild og Vand. Den blev nedtaget og Gesimsets Stene forsigtigt løste fra deres Plads. Disse Stene ere igjen indsat og ved Ankere forbundne med en ny opført Bagmur af Graasten. I de beskadigede Gesimsprofiler er indsat mange nye Stykker. De forvittrede med Bladverk forsirede Gesimskonsoler ere udtagne og nye Konsoler indsat i deres Sted.

De mindre beskadigede Figurkonsoler er istandsat ved Indsætning af enkelte nye Dele. En ny Konsol med Hoved er tilhugget til denne Side og indsat paa dens Plads. Dækpladen over Gesimsets Buestene var overalt saa beskadiget at der maatte tilhugges og indsættes ny Sten, efter de gamle Stenes Form.

Gesimset og Væggen over det østre Kapels Tag er istandsat paa lignende Maade som ved den nordøstre Væg. De med Bladverk forsirede Konsoler ere her saa beskadigede at der maa anbringes nye. Disse ere tilhugne men ikke indsat på deres Plads. Da Murverket paa Bagsiden af Gesimset her er fast, blev kun den midderste Del af denne Mur borttaget for at kunne anbringe store Bindestene der hvor der havde været en Revne i Murverket.

Buestenene i de to Vinduer paa Sydøstsiden, over Erkebispedøren, vare mere og mindre fortærede. En Del nye med "Rundstave" og Hundetænder forsirede Buesten er hertil hugget og indsat. Over disse to Vinduer fandtes i Væggen fire med Tre- og Firekløverblade forsirede og gennembrudte Vegstensplader. Bag Aabningerne i disse Plader saaes raat Murverk, dels af Klebersten, dels af Graasten. Ved den østre Side af disse Plader var der en aaben gjennem Murens Tykkelse gaaende Revne og Murverket her støttet ved tykke Jernankere, hvilke nu stode saa løse at de ikke mere virkede overensstemmende med deres Bestemmelse.

Murens Tilstand maatte undersøges, hvorfor de fire Plader bleve løsne fra Fladen. Herved viste det sig at Pladerne paa den mod Væggen vendende Side havde de samme Bladforsiringer som paa Forsiden. Pladerne have saaledes før haft en Stilling ved hvilken de kunne sees fra to Sider og tilhørt et Rækverk eller lignende.

Blandt de Klebersten som stode i Murverket bag Pladerne fandtes Bruddstykker af Profiler og en hel Buesten af Samme Form og Radius som den de ydre Buestene have i den foromhandlede Vinduesrose paa Nordøstsiden. Ved at udtage en af de Kvadere der stod nærmest en af de fire Plader fandtes denne at have Profiler paa Bagsiden hvilke ganske svarer til de Stene der ogsaa findes i Rosen paa Nordøstsiden. En anden Kvadersten havde det samme Profil, som findes paa den indvendige Side af samme Rose. Vinduets øverste Parti har her været ganske som paa Nordøstsiden, hvilket ogsaa enkelte gamle gjenstaaende Stene over det ene Spidsbuevindu viste. Buen a, b, c, har her den samme Radius som paa det tilsvarende Sted i Vinduet paa Nordsiden.

Nye Stene til Rosettens udvendige og invendige Profiler tilligemed det i Rosen staaende Trekløverblad er tilhugget efter de forefundne Levninger.

De øverste Stene i den store Spidsbue som omslutter begge Vinduer og Rosen vare sunkne ned. De bleve tagne ud, efterat en Del af Hvælvkappen over dem var taget bort. Vinduesrosen tilligemed disse Buestene blev derpaa indsat og Muren ved Siden styrket ved store Binderstene. Gesimsets Buestene var her meget beskadiget. De bleve løsnede og istandsat, flere nye Buesten tilhugne og alle Stene indsat efter en ret Linie. Gesimsets beskadigede Bagmur blev borttaget og en ny Mur af Graasten bragt i Forbindelse med Gesimsets Stene. I den nedrevne Bagmur fandtes, foruden meget Bly, Brudstykker af Kapitæler af samme Karakter som enkelte af de bevarede Kapitæler i Korets Triforium.

Tillige blev her fundet et Brudstykke af en Fialblomst eller et Taarnspir der ved Sammenstilling med et lignende Stykke, som fandtes inde i den tilmurede Rosetaabning i Vinduet nedenunder, viste sig at danne et sammenhørende Hele der tilsammen danne en rigt smykket Fialblomst. Istandsættelsen af Gesimset med dets Bagmur maa saaledes være foregaaet paa samme Tid som Rosen i Vinduet blev udtaget og Aabningen tilmuret. Flere nye Konsoler med Blade er tilhugget og indsat under Gesimset. En Konsol med et Hoved er tilhugget efter den itubrustne, hvis Plads den nu indtager. Nye Dækstene ere tilhugne og indlagt over det hele Gesims.

Af Konsolerne ved Gesimset over det Søndre Korkapels Tag kunde kun en bruges, alle de øvrige ere nye. Gesimsets Buesten blev paa Østsiden reparede. Paa Tagets Vestsiden blev der tilhugget

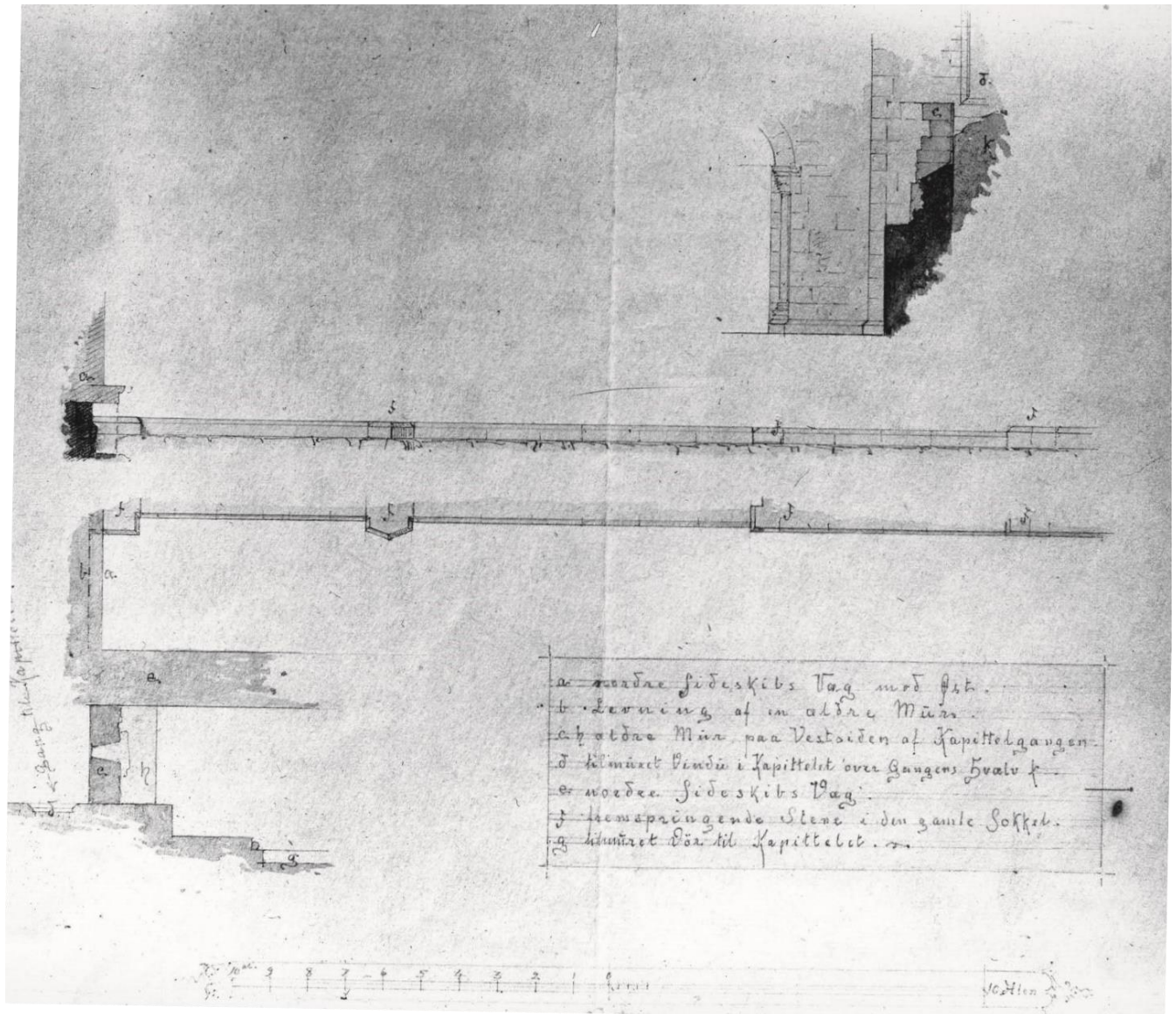
nye Buesten. Gesimset er ogsaa paa denne Side næsten færdigt. Paa den modsatte Side af Koromgangen, over det nordre Kapels Tag er Buestenene istandsat, men Murverket endnu ikke efterseet.

Istandsættelsen af de indre Vægpartier blev paabegyndt ved Hjørnerne mellem Korbuen og det søndre Kapel paa den ene Side og mellem Korbuen og det nordre Kapel paa den anden Side. I disse Partier var Kvaderne meget beskadigede hvorfor de for en stor Del maatte efterhugges og nye Stykker tilhugges. Alle Hvælvets Vægbuer ved Koromgangens Vægge ere istandsatte ved nyt tilhugne Stykker, hvor Profilerne vare beskadigede. Profilerne i de store Buer om Vinduerne paa Nordøst- og Sydøstsiden ere istandsat og efterpudset. I to Spidssøilekapitæler oppe under Hvælvet i Nærheden af Korbuen er indsat nye Bladgrupper, hvor saadanne var ødelagt.

I den Tid Kirken stod ubenyttet af Menigheden efter Kroningen, blev der gravet i Grunden paa begge Sider af det af Menigheten i de sidste Aar benyttede Alter. Her fandtes kun smaa arkitektoniske Brudstykker og Levninger af forraadnede Ligkister. I det nordre Sideskip, i den nu saakaldte "Nordgang", blev Grunden mellem de indre og de ydre Mure undersøgt. Ved Skibets østre Ende fandtes et Skelet hvis nederste Dele laa urørt men de øverste tilligemed Hovedet en Alen dybere. I Jorden om det fandtes en glat Bennaal 3 Tommer lang.

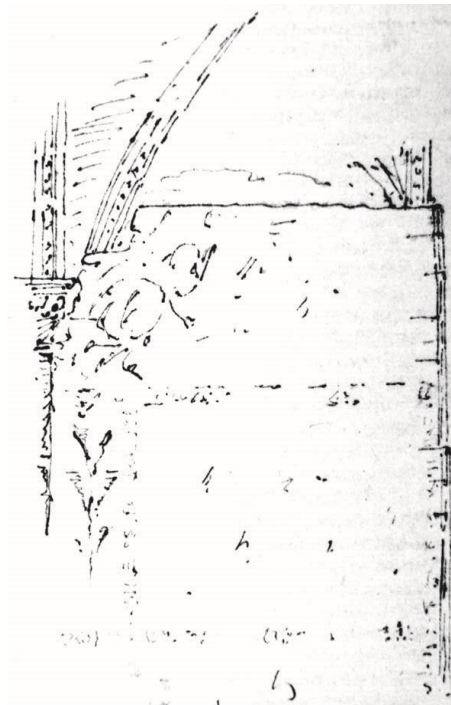
Den samme Sokkel som findes paa Indsiden af det østre Skibs Mure fandtes ogsaa paa denne Side af de tykke Mure, ind mod Sideskibet. Alle Sokkelens Stene ligge dog sandsynligvis ikke i deres oprindelige Stilling.

(se Tegningen) Ved at undersøge Sideskibets østre Væg – a – viste det sig at der under den fandtes Levninger af en ældre Væg – b – med samme Sokkel som den førnævnte. I Muren paa Vestsiden af Forbindelsesgangen mellem Koret og Kapitlet fandtes de nederste Dele af et Vindu, over Hvælvet i i denne Gang. Vinduets nederste Del ligger lavere end dette Hvælv. Dette

Vindu, ligesom det tilmurede Vindu i Kapittelet er anlagt for at skaffe Lys ind fra den Side hvor Forbindelsesgangen nu er.

Den Forstøtningsmur som er anbragt ved Korbuens Nordre Pillar blev undersøgt, hvorved det saaes at Pillaren har de samme Former mod Sideskibet som mod Hovedskibet. I Profilet af den gjenstaaende Levning af Buen mellem Hovedskibet og Sideskibet fandtes Begyndelsen til en rigere profileret mindre Bue, hvilket viser at den store Bueaabning her har været udfyldt med mindre Buer. I de øverste Partier af Forstøtningspillaren fandtes flere Buestene fra Hvælvbuer indmuret.

Under de mange Kalklag hvormed denne Mur var bedækket fandtes, paa et Kalklag, Spor af et Ornament i samme Karakter som det der fandtes Levninger af i det nordre Korkapels Vinduesskraaninger. Forstøtningsmuren er opført af Graasten og Klebersten, Hjørnet er af Klebersten. Umiddelbart paa denne findes Levninger af en sammenhængende Borde med ganske de samme Farver og Forsiringer som der findes i det nordre Kapels Vinduesskraaninger. Pilarens Flade har ved saadanne Border været delt i flere Felter. I disse har der været Figurer eller

Ornamenter. De forefundne Spor af Farve kunde dog ikke give Veiledning til Bestemmelse af Formerne.

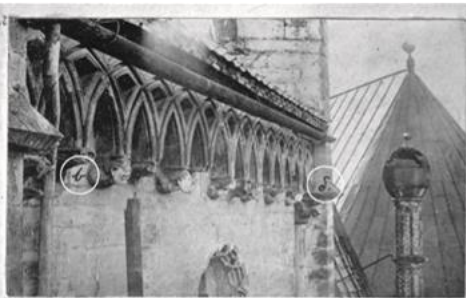
Paa Sideskibets Østvæg findes ogsaa Spor af den samme farvede Borde i Vægfordybningerne over Vægbaandet. I Hvælvbuerne over dette Parti findes ogsaa Spor af de samme Farver.

Chr. Christie.

Fotgr.1n.K

Fotgr.2b.d

Fotgr.3g

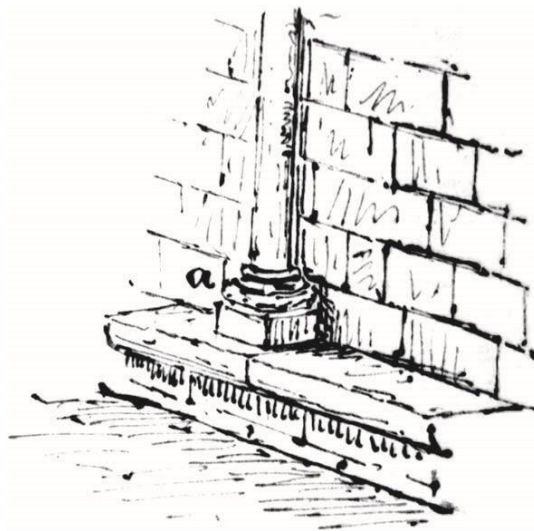
Fotgr.4m

Bilag til Beretning om de i andet Halvaar af 1873 udførte Arbejder ved Restaurationen af Trondhjems Domkirke.

Beretning om de i første Halvaar af 1874 udførte Arbeider ved Restaurationen af Thronhjems Domkirke

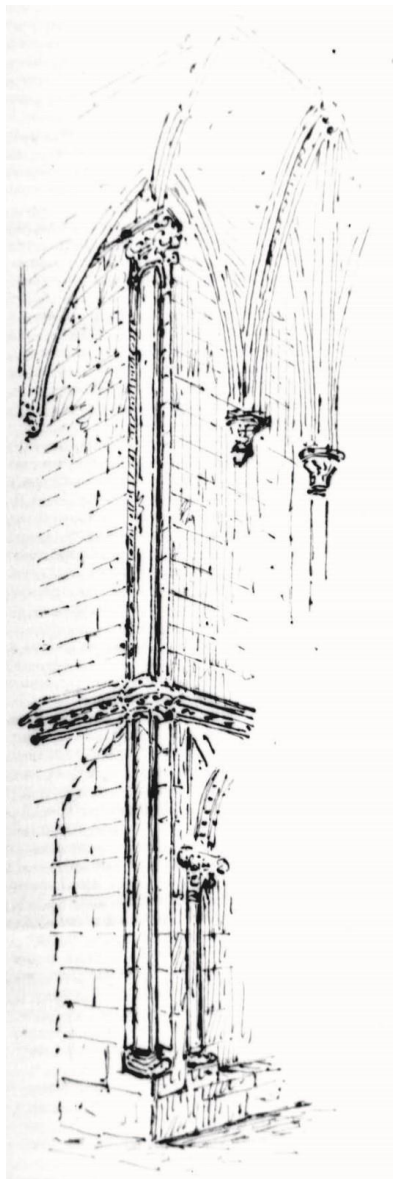
Ved Aarets Begyndelse blev det i Slutningen af 1873 paabegyndte Arbeide med Restaurationen af Koromgangens indre Vægge fortsat. Vægfladerne var overalt mere og mindre forvittrede, undtagen i det nordøstre og det sydøstre Hjørne ved det østre Kapel. De beskadigede Vægflader bleve efterhuggede, fra Hvælvet nedover til Sökkelen og mange nye Kvadere indsat i dem.

Ved Døren til Vindeltrappen i det sydvestre Hjørne blev ny Tærskel af haard Sten indsat, da den gamle tillige med Pladen under de til begge Dørens Sider staaende Søiler, var beskadiget. Den Bænk paa hvilken Korets nedre Vægsøiler hviler var paa flere Steder beskadiget. Enkelte nye Plader ere tilhugne og tilligemed mindre nye Stykker indsat i den. Til de beskadigede Baser "a", som hvile paa den forhen berørte Bænk blev tilhugget 25 nye Stykker, dels blot med Profilet, dels i den fulde Høide. 37 nye Søiler af Sten fra Johnsvandet er opsat over Baserne.

Paa Nordsiden af Korbuen var det mod Koromgangen vendende Hjørne af den ydre Væg afhugget for at erholde større Plads mellom dette og den indre Mellemvæg. Ved Siden af dette afhuggede Hjørne var Vægfladen hen til Korbuens Vægpillarer ganske fortæret. Ny Hjørnebasis for en Spidssøile og nyt tilhugget Hjørne tilligemed nye Vægkvader blev opsat til op under det

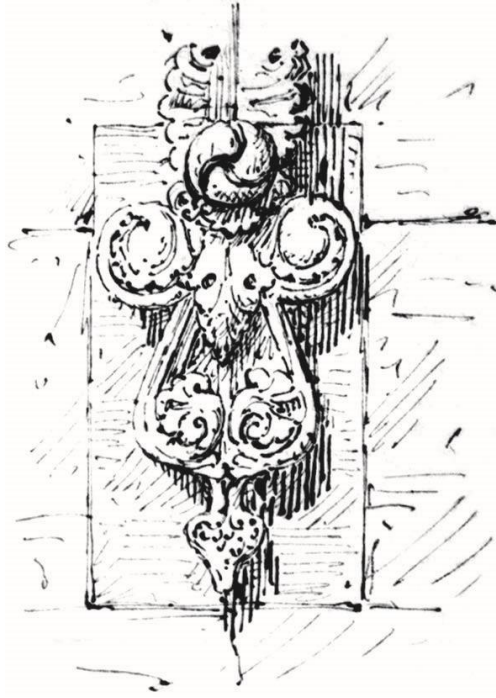
rundt Koret gaaende Vægbaand. I Midten af den nordøstre Væg blev indlagt større Binderstene foran det Sted hvor der var en gjennem Muren gaaende Revne, som paa lignende Maade var bleven udfyldt paa den udvendige Side, under Arbeidet sidste Høst.

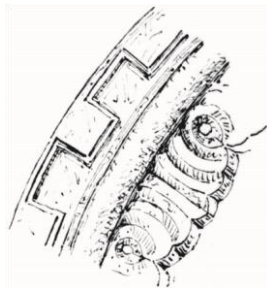
Paa Vestsiden af Indgangsbuen til det nordre Kapel var gjennebrudt en Aabning i Væggen for at erholde en lettere Adgang til Kapitelgangen ved Siden af det nordre Kapel. Aabningens Sider var til dels udfyldt med Mursten og de ydre Hjørner i Kvaderverket, affasede. Ved Udhugningen af denne Aabning har man ødelagt den smukke Afslutningsforsiring, som findes under alle de i dette Parti værende Vægbuer, der ikke støttes af Søiler. Aabningen blev udfyldt med nyt tilhugne Kvadere paa den mod Koret vendende Side og ny Afslutningsforsiring indsat.

Paa den mod Kapitelet vendende Side blev Aabningen ikke udfyldt, men over den blev lagt en stor Kvader. I Aabningens Sider blev enkelte nye affasede Kvadere indsat og det indre Rum afpudset. Dette Rum er tænkt senere at kunne benyttes til et Vægskab for Kirkens Kar m.m.

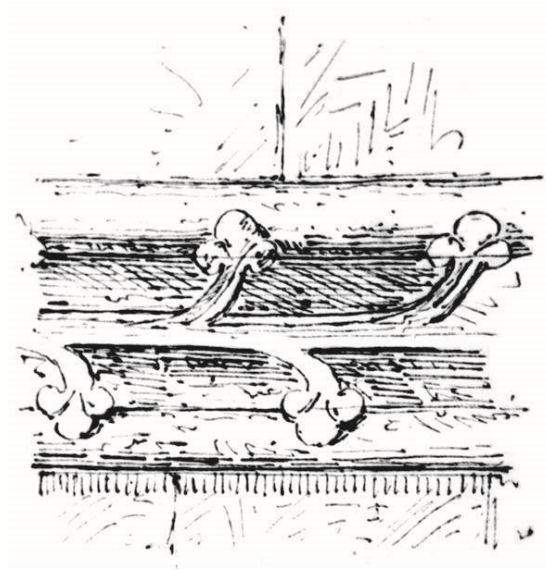

De rigt forsirede Vægbuer vare beskadigede, hvorfor der er indsat mange nyt tilhugne Profil- og Ornamentstykker i disse. Det med Blade og fritliggende Stængler forsirede Vægbaand, over disse Buer, var paa flere Steder saaledes beskadiget at der maatte indsættes nyt tilhugne Baandstene. Saadanne Stene er indsat fra Siden ved Korbuens nordre Vægpillar og om Hjørnet, indtil den store Vægbue over Indgangen til det nordre Kapel. Derefter videre fra den anden Side af denne Bue og her mod Midten af den nordøstre Væg. Ligeledes er indsat nye Baandstene fra Midten af den sydøstre Væg, over den saakaldte Erkebiskopsdør, indtil det søndre Kapels Vægbue og fra denne til over Døren til Vindeltrappen i det sydvestre Hjørne.

Skraaningerne i de sydøstre og nordøstre Vinduer bleve udbedrede ved nyt tilhuggede Stene og nyt tilhugne Profiler indsat i Søilernes Baser. Flere af disse Vinduers Kapitæler blev istandsat, hvor Blade, Knopper eller Profiler var ødelagt. Af de Kapitæler, som støtte Hvælvrubberne, var flere meget beskadigede og ligesaa flere af de Ringforsiringer, som ere under disse Kapitælers Søiler. 6 Ringforsiringer ere nyt tilhugne og 5 nye Kapitæler. I flere af de øvrige Kapitæler og Ringe er indsat nye Bladgrupper og Profilsten.

De Søiler som staa under de heromhandlede Kapitæler, var mere og mindre beskadigede. Nogle af dem vare udhuggede af den i Væggen indsatte Kvader og ved et ganske svagt Stykke Sten endnu forbunden med den, andre var ganske fritstaaende. Overalt stod disse Stene uden nogen Forbindelse med det øvrige Kvadermurverk eller med den indre Murmasse.

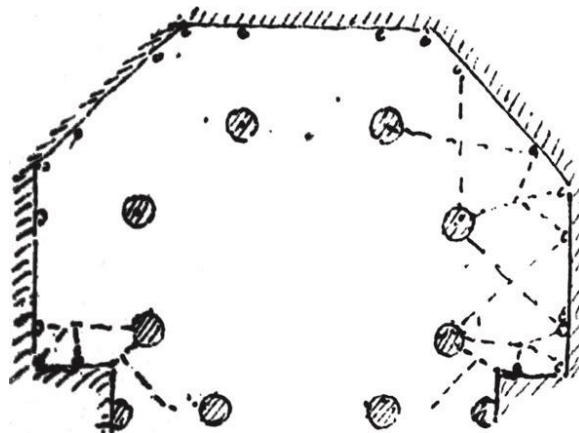

Førinden de nye Søiler blev opsat, blev der indlagt større ny Kvadere, indhugget i Forband med det øvrige Murverk i alle Korets indre Hjørner og overalt, hvor dertil har været Anledning blev Murverket lagvis undersøgt nedenfra opover og Cement indfyldt hvor der forefandtes Aabninger mellem de hugne Stene og den indre Murmasse.

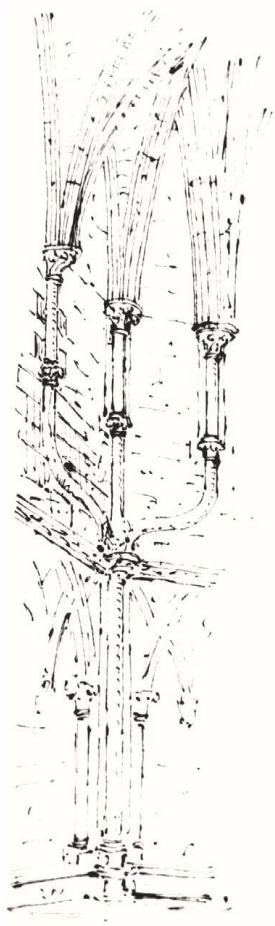
Paa samme Maade blev Væggen mellem Koret og den i sydvestre Hjørne liggende Vindeltrappe undersøgt, Boringer og Cementudfyldning udført efter hvert Skifte af Kvadere og langs med

Vindeltrappens Trin indtil i Høide med Indgangsdøren fra Trappen til Koromgangens Hvælv. Flere af Trappens Trin var udslidt og brustne. Nogle nye Trin blev indlagt og ved Udhugningen af de gamle Trin viste det sig at man ved Opførelsen af det søndre Sideskibs østre Væg, paa et enkelt Punkt har maattet afhugge Trappegangens Sidevæg, til den Grad at selve Trinets Endeside har ligget lige ved Indsiden af den østre Væg i Sideskibet, der hvor denne Væg træder tilbage for Vægbuerne med deres Søiler. I Trappegangens Sideflader blev indlagt nogle større Binderstene, for at tilveiebringe en bedre Forbindelse mellem Trappegangens Murværk og den løst indfællede Mur af nævnte Sideskibs Østvæg.

De smaa Hvælvribber i de smale rum indenfor Korbuens Sideaabninger var noget beskadigede. Nogle af Ribberne blev udtaget og indsat tilligemed enkelte nyt tilhugne Stykker, hvorefter forefundne Abninger i Hvælvets af Heller opførte Kapper blev udfyldt med Cement. Mange Stene af de bredere rigt profilerede Ribbebuer i Koromgangens Hvælv var kommet ud af den rigtige Stilling. Flere Stene i de ved Siden her angivne Buer blev nedtagne og omsat, efterat de beskadigede Stene vare blevne udbedrede med nye Profildele og enkelte nye Buestene tilhuggede.

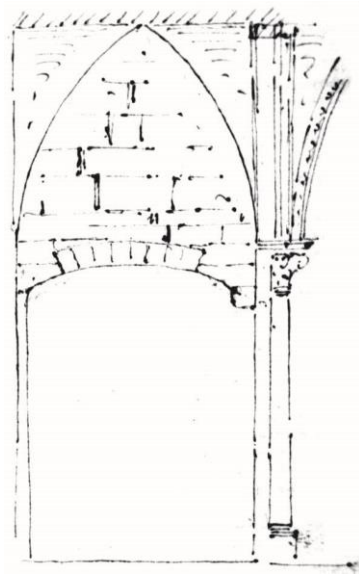
I Gangen mellem det nordre Korkapel og Kapittelet blev Vægfladerne efterhuggede og flere nye Kvadere indsat. Den smale Lysaabning, hvis øverste Del var beskadiget, blev istandsat. Fladerne i Hvælvet over Gangen ere afpudsede.

Det med spidsbuet simpelt Korshvælv nu dækkede Rum mellem det nordre Kapel og denne Gang er sandsynligvis Levning af en ældre Del af Kirken, som har staaet før Koret blev opført i dets nuværende Form. Thi paa denne Gangs Vestside findes en rundbuet Aabning med romansk Baandlist ved den glatkantede Bues Begyndelse. Denne Aabning er halvt tildækket af nordre Sideskibs Ydervæg, saaledes at dens nordre Side nu ligger omtrent i Flugt med Midten af dette Sideskibs Mur. Den Maade paa hvilken den ovennævnte Baandlist er anbragt viser at det ikke har været en Døraabning, men en Vægbueaabning til et mod Øst liggende Rum.

Indenfor Aabningens profilerede Fod fandtes Spor af Vegstensplader tilligemed Begyndelsen af et med Væggen forbundet Vegstenstrin. Dette synes at vise at den østre Del af dette Rum har ligget høiere og at her maaske har været et Altar. Da Gangen mellem Kapittelet og Koret blev

anlagt, blev den nordre Væg i dette Rum gjennebrudt og over Aabningen indsat en Stikbue paa saadan Maade at de nederste Kvadere ved Aabningen blev huggede efter Buens Linie. Paa denne Bues Stene og paa Fladerne i Væggen over dem fandtes Spor af de samme Farver, umiddelbart paa Stenen, som findes i det nordre Kapels Vinduers Sideflader.

Formodentlig dels som Følge af Arbeidet ved denne Gjennembrydning, dels som Følge af Synkningen af det nordre Kapels Ydervæg, havde Væggen over denne Bue en temmelig betydelig Revne. Stenene over Buen bleve udtagne af Muren og sammen med nogle nye Stene indlagt i godt Forband i den. Buens Fuger blev udrenset og fyldt med Cement. De horizontalt liggende Stene, som var hugget efter Buelinien, vare beskadigede, hvorfor der blev indsat nye Stykker i dem.

Vægfladerne over den vestre Bue og paa Sydsiden af dette Rum blev efterhuggede og mange nye Kvadere indsat. Enkelte nye Dele blev indsat i det beskadigede Baandprofil ved Buens Begyndelse.

Hvælvets af Heller udførte Kapper bleve afpudsede, efter at forefundne Aabninger var udfyldt med Cement.

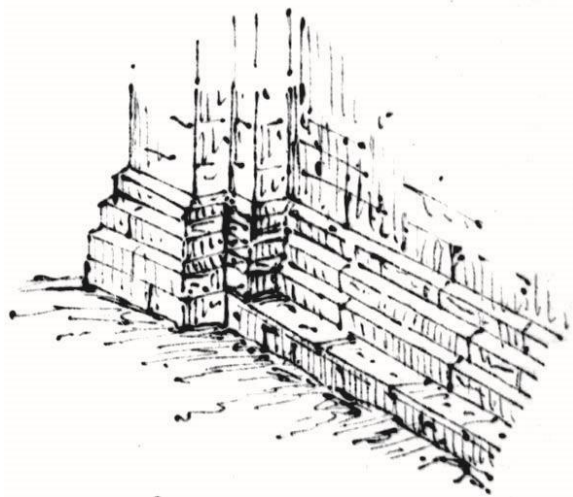

I det ydre blev de manglende Dele til Istandsættelsen af Gesimset med dets Konsoler paa Vestsiden af det søndre Kapels Tag tilhugne og indsat. 3 nye Konsoler blev hugne hertil. Paa denne Side var Vægfladen meget beskadiget, hvorfor der foruden megen Efterhugning maatte indsættes mange nye Kvadere, saavel i Vægfladen som i den ved samme staaende Hjørnepillar.

Nyt Vinduesbaand er indlagt fra Hjørnet ved det søndre Kapel og forbi Erkebiskopsdøren. Den af dette Baand fremtrædende Figur paa Dørens Vestside var meget beskadiget. Hovedet var borte og det øvrige meget fortæret. Ny Figur blev tilhugget efter de forefundne Levninger. Hovedet efter et af Gesimsets Hoveder.

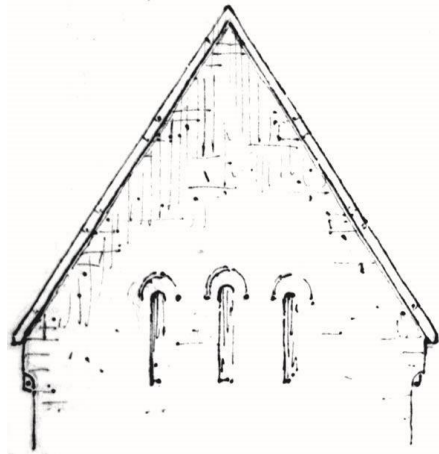
Den tilsvarende Figur paa Dørens Østside manglede Hoved. Nyt Hoved er indsat i den, tilligemed enkelte nye Led i den Figuren omgivende Ring. Paa samme Maade have de to Figurer ved Vinduet paa den nordøstre Side faaet nye Hoveder og nye Blomster i Profilet under dem. Kapitælerne ved Vinduerne paa Nordøst og Sydøstsiden var noget beskadigede. Enkelte nye Ringe, Blader og Knopper er tilhugget og indfælet i Kapitælerne. To gamle og en ny Marmorsøile er indsat i Vinduet mod Nordøst paa de før istandsatte Baser. Væggen, Gesimset og

Pilaren paa Nordkappellets Vestside* er istandsat og Cementudfyldninger udført i hvert Murskifte.

Ved Thomas Angels Kapel blev Nordsidens Sokkel udbedret. Mellem Sokkelens Stene var indtrængt Jord, hvorfor de fleste maatte tages ud og sammen med enkelte nyt tilhugne Stene indlagt i Forbindelse med Murverket. Over Fremspringet i Muren under Sokkelen blev lagt nye Afdækningstene. Hele denne nordre Vægs Stenflade, fra Sokkelen til op under den store Vægbue, var meget forbrændt og beskadiget, hvorfor Stenene efterhaanden maatte udtages og nye Kvaderstene indsættes. Nogle nye Buestene er indsat, saavel i Vægbuen som i Vinduet. I Vinduesbaandet er tilhugget og indsat nogle nye Profilsten.

Den nordre Vægs øverste Parti, over Vægbuen, var saa godt bevaret at Stenene kun bleve udfugede. Ved to af Gesimsets Hoveder var den ene Del af Ansigtet ødelagt, et andet Hoved ganske afhugget. Nye Dele til de to første Hoveder og et helt nyt Hoved blev tilhugget og indsat her. Gesimsets Dækplader blev delvis afløst og Aabninger i Muren udfyldt med Cement. Gavlafdækningsplader, efter vedføjede Form, blev tilhugget og lagt over Gavlmuren.

Ved Opsætningen af disse Plader viste der sig langs Gavlmurens Skraaning en Fordybning for et Spær, hvoraf nu ikke fandtes noget igjen. Hanebjelken for et saadant Spær blev senere fundet ommuret af Gavlmuren, i hvilken den endnu ligger, kun forkullet ude ved Gavlskraaning. For Spærverkets indre og ydre Remstykker har der været indmuret Huller i Gavlen, hvilke ende lodret under den forefundne Fordybning i Gavlskraaning. Fra denne Fordybning gik en lodret Aabning ned mod Aabningen for den indre Murrem og i denne Aabning blev funden Levning af et Stykke Træ. Heraf synes at fremgaa at Gavlen oprindeligt har været afdækket med Træverk, sandsynligvis paa lignende Maade som ved Stavkirkerne.

For at erholde Oplysning hvorledes Korottekantens ydre Afslutning har været blev den øverste Del af dens Murværk, under Tagbjelkerne, undersøgt. Det viste sig her at Topstenene af de paa Udsiderne værende Gavllister gaa gennem det hele Murverks Tykkelse. Disse Topstene have Spor efter indhuggede Fordybninger, som have været 4–5 Tommer dybe og 10–12 Tommer brede. I disse Fordybninger er der et Hul, i hvilket sandsynligvis Tagverkets Remstykker have været fæstede. Da Retningen for disse Fordybninger gaar fra Midte til Midte af hver Væg, maatte følgelig Tagets Hjørnespær have været anlagt fra Midten af hver Gavl. Ved Siden af den halvt tilmurede Indgangsaaabning fra østre Skibs Tagverk til Korottekanten fandtes tillige Spor efter et engang indmuret Spær, hvis Reisning nu sandsynligvis angiver Tagets oprindelige Stigning.

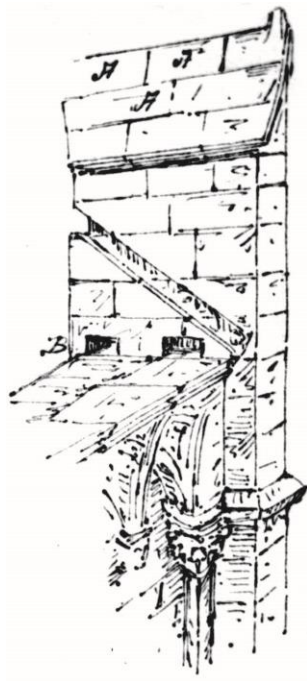
Chr. Christie

* må være østside, på vestsiden er der ingen gesims. G. F. april 1949.

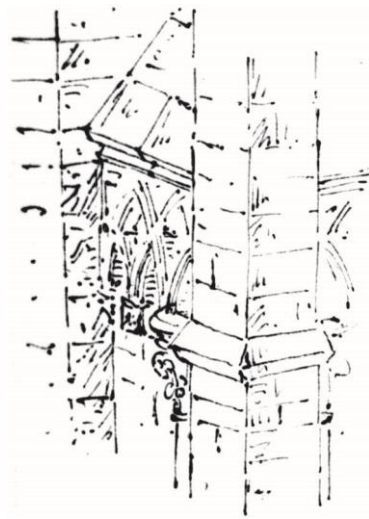
Beretning om de i 2det Halvaar af 1874 udførte Arbejder ved Restaurationen af Thronhjems Domkirke

Restaurationsarbeidet fortsattes ved Juli Maanedes Begyndelse med Istandsættelsen af de beskadigede Dele af Hovedgesimset over Korottekantens nedre Ydermur. I Kapitælerne over de Spidssøiler, som staa til hver Side af de fremspringende Hjørnepillarer, var flere Bladgrupper og Profiler beskadiget, hvorfor flere nye Bladgrupper og flere helt nye Kapitæler blev tilhugget efter de forefundne Former.

De før tilhugne nye og istandsatte gamle Spidssøiler af Marmor blev opsat paa deres Plads ved Pillarerne. I de over ovennævnte Gesims staaende Dele af disse Pillarer var Kalken opløst, hvorfor de maatte nedtages. Pillarerne ere opførte af meget store Vegstenskvadere, hvilke for den største Del var i den Stand at de kunde benyttes ved Gjenopførelsen, ved hvilken tillige benyttedes en Del nye, større og mindre, Binderstene. Langs de to Sideflader af disse Pillarer var der indhugget en Fordybning, i hvilken det oprindelige Spærverk har ligget.

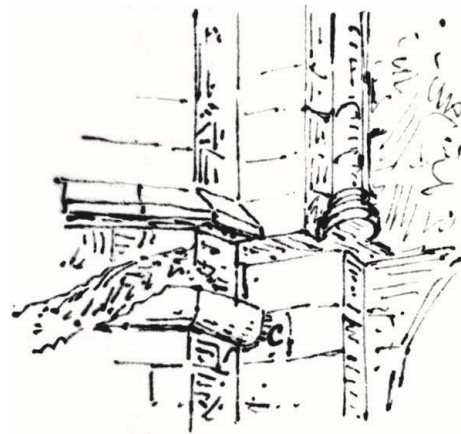
Ved Hovedgesimsets Overkant blev ved hver af disse Pillarer fundet to Fordybninger for de Remstykker, som have dannet Underlag for Koromgangens Tagverk. Aabningen B for det indre Remstykke gik ganske gennem Pillarerne. Da disse Indsnit og Aabninger svækkede Pillarerne og tillige medførte Ulemper med Hensyn til at holde det underliggende Murverk sikkert mod Indtrængning af Fugtighed, blev de ikke anbragt ved Pillarenes Gjenopførelse. Alle Pillarers Afdækningstene A var saaledes beskadigede at der til Opførelsen maatte tilhugges nye.

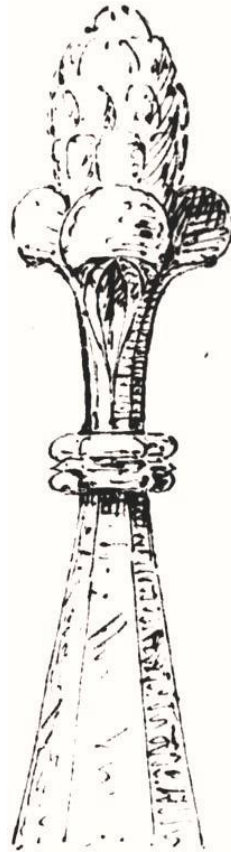
Den Del af Hovedgesimset, som ligger mellem den søndre Hjørnepillar og det søndre Trappetaarn har ikke som det øvrige Gesims været afdækket med Tagverk, men med skraat tilhugne og med Pillaren og Taarnvæggen forbundne Stene. Nye Afdækningstene blev indlagt her, da de gamle var beskadiget. Vægbaandet i det søndre og nordre Taarn, over Koromgangens Tag, var meget ødelagt, hvorfor der blev tilhugget og indsat nye Profilsten. Tagverket under dette

Baand var tidligere, saaledes som ved Hjørnepillarerne, indhugget i Vægfladerne. Ved Istandsættelsen af disse Taarnvægges Sider blev her indlagt et nyt fremspringende Drypbaand, for at hindre Vandets Indtrængen i det underliggende Murverk.

Paa Nordsiden af det nordre Taarn er fornævnte Vægbaand simplere profileret og ligger 2" lavere end paa Taarnets øvrige Sider. Under dette Baand findes en Levning af et nu meget forhugget Baand c.

Saa vel det søndre som det nordre Hjørnetaarn har flere Revner i Murverket, som Følge af den ringe Forbindelse der findes i Murbindingen mellem Stenene i det ydre og det indre Murverk. I det Øiemed at bevirke en bedre Forbindelse mellem den ydre og den indre Mur blev Taarnets Mure paa dertil passende Steder gjenembrudt og nyt tilhugne gennem det hele Murverk gaaende, Bindere indlagt. Enkelte nye Kvadere blev indsat i de ydre af Taarnets Flader og forefundne Aabninger bag Kvaderverket udfyldt med Cement.

I Portalet, ved den saakaldte Erkebiskopsindgang blev de beskadigede Dele af Kapitæler og Baser istandsat og flere helt nye Baser tilhugne og indsat. Portalets brugbare Gavlafdækningstene blev istandsat og flere nye tilhugne. De pyramidale Stene paa Portalets Hjørnepillarer viste ved de i deres øverste Ende staaende Jern at de have haft en Top- eller Afslutningssten.

Sammenligning af Stenens øverste Flader med den tidligere ligeover dette Portal i Gesimsets Bagmur funden Levning af en Topsten udviste at denne passede til Overfladen af de omhandlede Stene. De nye Topstene bleve derfor tilhugne efter den fundne Topsten.

I det indre af Koret blev indsat nye Partier i de beskadigede Kapitæler over Søilerne langs Koromgangens Ydervæg. De beskadigede Dele af den Bænk som danner Fod for Skillevæggen mellem den indre og den ydre Korottekant, blev istandsat hvorved en Del nye Bænkplader blev indlagt. Mange af Baserne med tilhørende Kapitæler for de smaa Søiler paa Udsiden af denne Væg ere forsvundne. Flere af de gjenstaaende Kapitæler ere kun fæstede til Væggen ved

Blynagler og Kalk. Det sees at de have været bestemt til at staa ganske frit, da der paa den mod Væggen vendende Side er afhugget Blade og Stengler.

Nogle af disse Kapitæler ere fæstede til Væggen paa den Maade at man ved deres Opsætning har afhugget de mod Bagsiden vendende Blade, men ladet det øverste Profil være uskadet og for dette indhugget en Fordybning i den bag Kapitælet staaende Sten. Denne Skillevæg er kun løst hensat til Korbuens to Hovedpillarer hvis Profiler, saavel i deres Stamme som i deres Fod, findes indenfor Skillevæggens Stene. Dennes rigt udstyrede Fyldingsverk var meget beskadiget ved de i senere Tider indsatte Glasruder, hvorfor Profilerne dels maatte efterhugges, dels erstattes med nyt tilhugne Dele.

Paa den nordre og den nordøstre Side maatte Fyldingsverket for den største Del udtages, istandsættes og omsættes. Det rigt udstyrede Dækgesims, som danner denne Vægs øverste Afslutning var paa flere Steder veget ud af den rette Linie, hvorfor mange Stene maatte løsnes, udbedres, nye Profiler tilhugges og indsættes i det rette Leie. De beskadigede Dele af Hovedpillarernes Baser og Kapitæler ere istandsatte med Undtagelse af Kapitælet over Pillaren mellem den nordre og nordøstre Side. I de store Buer over Hovedpillarerne ere alle beskadigede Profiler istandsatte. Enkelte af deres rette Stilling komne Stene i Buerne bleve udtagne og indsattes i det rette Leie igjen.

Vægstykket mellem disse Buer og Triforiets Gesims blev efterseet og Cement indfyldt, hvor der blev funden Aabninger bag Kvaderne. Omtrent midt over hver Bue og noget over en halv Alen fra hvert Hjørne fandtes Huller af over 1/2" Størrelse, hugne i Kvaderne og fyldte med Trænegler, hvilke maaske have tjent til at fæste Tæpper eller lignende i.

Til Skjærning af Klebersten blev anskaffet og opsat en Sag under Stenhuggerskuret i Vestruinen, efter Tegning af Ingeniør Jensen. Sagen tilligemed to Slibestene drives ved en Vandmaskin af 4 Hestes Kraft, levert af Mekanikers Nielsen paa Throndhjems mekaniske Værksted. For at drive

Maskinen blev 4" Vandledningsrør indlagt til Kirken fra Munkegaden. Det Rum, i hvilket Sagen blev opstillet er 1874.2. e. ved en Skinnegang bragt i Forbindelse med den før anlagte Skinnegang fra Stenhuggerverkstedet til Midten af den indre Korottekant og omkring de ydre Mure.

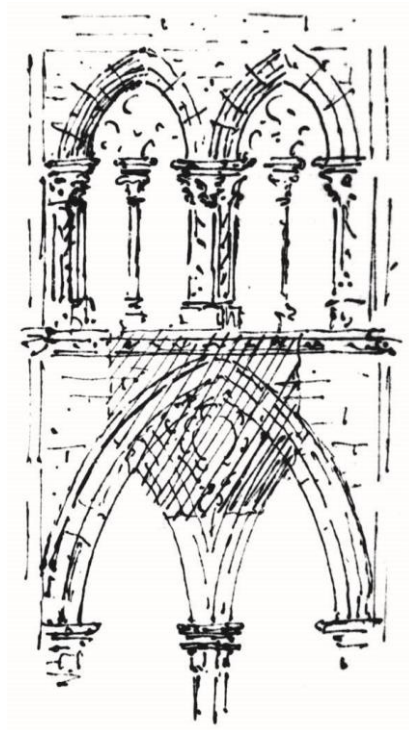
Throndhjem den 9de April 1875 Chr. Christie

Hoved ganske afhugget. Nye Dele til de to første Hoveder og et helt nyt Hoved blev tilhugget og indsat her. Gesimsets Dækplader blev delvis afløst og Aabningen i Muren udfyldt med Cement. Gavlafdækningsplader, efter vedføjede Form, blev tilhugget og lagt over Gavlmurens Skraaning en Fordybning for et Spær? nu ikke fandtes noget igjen. Hanebjelken for et saadant Spor blev senere fundet ommuret af Gavlmuren, ihvilken den under ligger, kun forkullet ude ved Gavlskraaning. For spærverkets indre og ydre Remstykker har der været indmuret Huller i Gavlen, hvilke ende lodret under den forefundne Fordybning i Gavlskraaning. Fra denne Fordybning gik en lodret Aabning ned mod Aabningen for den indre Murrem og i denne Aabning blev funden Levning af et Stykke Træ. Heraf synes at fremgaa at Gavlen oprindeligt har været afdækket med Træverk, sandsynligvis paa lignende Maade som ved Stavkirkerne.

For at erholde Oplysning hvorledes Korottekantens ydre Afslutning har været blev den øverste Del de paa Udsiderne værende Gavllister gaa gennem det hele Murverks Tykkelse. Disse Topstene have Spor efter inhuggede Fordybninger, som have været 4–5 Tommer dybe og 10-12 tommer brede. I disse Fordybninger er der et Hul, i hvilket sandsynligvis Tagverkets Remstykker have været fæstede. Da Retningen for disse Fordybninger gaar fra Midte til Midte af hver Væg, maatte Følgelig Tagets Hjørnespær have været anlagt fra Midten af hver Gavl. Ved Siden af den halvt tilmurede Indgangsaaabning fra østre Skibs Tagverk til Korottekantens fandtes tillige Spor efter en engang indmuret Spær, hvis Reisning nu sandsynligvis angiver Tagets oprindelige Stigning.

Chr. Christie. 2det Halvaar 1874

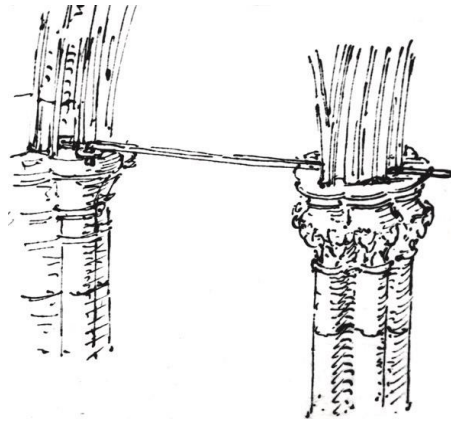
Beretning om de i første Halvdel af 1875 udførte Arbejder ved Restaurationen af Thronhjems Domkirke

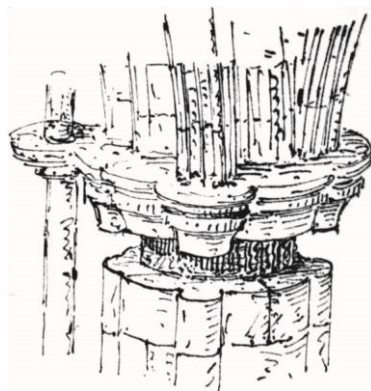
Ved Aarets Begyndelse blev Arbeidet fortsat med Istandsættelsen af de store Buer over Høikorets Pillarer og af Skillevæggen mellem disse og Koromgangen. Saavel i den nordre som i den nordøstre Vægs Hovedbuer, mellem det indre Høikor og Koromgangen, var flere Stene trykkede ud af deres rette Stilling. De under Buerne staaende gjenembrudte Masværksfyldinger var ligeledes meget beskadiget. Det forsirede Vægbaand, som ligger over disse Buer, var sunket ned mod Midten af disse to Sider, og flere af Baandets Stene paa Grund af denne Synkning brustne.

For at bringe Baand- og Buestene i dette Parti i ret Leie, og for at bringe tilstrækkelig Forband tilveie mellem de løsnede Kvadere og det indre Murverk, blev den midterste Del af Væggen med Baand- og Buestene udtaget paa den indre Side, efterat Triforiets Midtpillar forud var behørig afstivet og forstøttet.

Under den nordre Bue blev en Del af Masverket udtaget og istandsat. Det saaes herved at flere af de brustne Stene maa have været beskadigede ved Masverkets Opsætning, da de brustne Dele have været sammenlimede. Efterat de fleste Stenes Profiler var bleven istandsat og de brustne Stene sammenfæstede med Cement og indstøbt Bly, og efterat nogle nye Stene hertil var hugget, blev Murverket igjen opsat. Buernes tre Rækker Profiler blev derpaa indsat, efter først at være istandsat.

Over Buen blev indlagt nogle store Kvadere som Bindere, mellem de gamle Kvadere som bleve benyttede igjen ved Indsætningen. Triforiebaandets beskadigede Profiler og Forsiringer blev istandsat og Stenene indlagt i ret Murflugt. Paa den indre mod Koromgangen vendende Side blev omtrent Halvdelen af dette Parties Buestene udtagne og indsat i Flugt efter Buelinien efter at den overliggende Vægs ydre Side var bleven afstivet paa lignende Maade som den oven omhandlede Indside.

Den nordøstre Vægs beskadigede Hovedbue med overliggende Parti blev istandsat paa lignende Maade, som den nordre Vægs, saavel paa den mod Høikorets Indre, som paa den mod Koromgangen vendende Side. Det gennembrudte Masverk under Buen blev her nedtaget lige til den tynde Mellempillars Dækplade. De i rige Profiler og indviklet Stenforband hugne Stene i dette Masverk saaes ogsaa her at have været sammenlimede hvor der nu viste sig store Revner i Stenene. De øvrige Hovedbuers Profiler tilligemed Midtsøilernes Kapitæler blev istandsat.

Umiddelbart over disse Kapitælers Dækplader laa et gennem Masverkets Fod gaaende Jernanker, hvilket ved Kroge var fæstet i Jernbøiler, som med Bly er indstøbt og indlagt under Bueprofilets første Sten, over Hovedpillarenes Dækplader. Flere af disse Bøilers indre Arme var ganske fortæret af Rust og Ankerne laa løse i Bøilerne. Alle disse Jernankere er nu tagne ned.

De talrige Revner i Kapitælet af den Hovedpillar som staar mellem den nordre og den nordøstre Hovedbue ere formentlig opstaaede for en Del derved at man, ved en tidligere udført Istandsættelse af denne Del, har udhugget Kapitælets Hals indtil 4–5" Dybde og deri indlagt 2 Lag mindre Stene. Flere af disse Stene vare brustne. Mellem disse Stene var inddrevet Jernkiler, hvilke ved deres Rust har bidraget til at sprænge de indsatte Stene.

Foruden at denne Hovedpillar er anlagt for langt ind mod Høikorets Indre, er dens Rundstave a a ikke anlagt langt nok ud, saaledes at de kom at staa lige under Midten af de over Pillarens

Kapitæl staaende Bueprofiler, saaledes som de efter Anlæggets Plan skulde. Man har søgt at rette paa denne Feil ved at trække Kapitælerne over disse Rundstave skjævt udover mod Koromgangen for at de saaledes kunde optage Hovedbuernes rige Profiler. Dette er udført paa saadan Maade at det hele Kapitæl har faaet et forrykket Udseende. Ved Udtagelsen af de omhandlede i Kapitælets Hals indlagte Stene viste det sig, at Pillarens indre Kjerne bestaar af en gennemgaaende Sten, som er ganske ubeskadiget. Nyt tilhugne Stene blev indlagt i Kapitælets Hals i de beskadigedes Sted.

Paa den mod Koromgangen vendende Side har denne Pillar i det nedre Parti en Bøining, som er at den Art at den maa tilskrives en Uagtsomhed ved Opførelsen af den. Mellem de store Kvadere som danne de første Profilsten af Hovedbuerne og Hvælvribberne over denne Pillar fandtes store Aabninger, hvilke efter at være blevne rensede blev udfyldt med Cement.

Den forsirede Dæksten over Pillaren mellem det første og det andet Parti paa Korbuens Nordside var paa flere Steder beskadiget, dels i Profilet, dels i det gjenembrudte Bladverk. Nye Profilstykker og nyt Bladverk blev tilhugget og indsat. Den til Dækstenen hørende men nu afsprenge Søilering – blev ved Kobberankere forbunden med den. Under Ringen blev indsat en gammel paa nyt afpoleret Marmorsøile.

De beskadigede Dele af Profiler og Forsiringer i Triforiets Baandstene blev istandsat paa de øvrige forhen ikke omtalte Sider. Mange af disse Stene blev taget ud og indsat paa nyt, for at udligne de ved de stedfundne Synkninger af Hovedpillarerne foraarsagede Ujevnheder i Baandets Flugt. Flere af disse Baandstene var saaledes beskadiget at der maatte tilhugges nye, hvis Forsiringer og Profiler ganske blev hugget efter de Former de beskadigede Stenene havde, hvis Plads de skulde indtage. Nogle af de istandsatte Stene i dette Baand er indsat ved senere Udbedringer af Kirken.

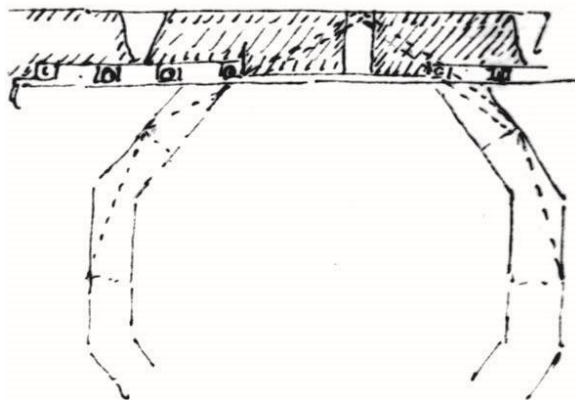
De før ikke istandsatte Dele af Ribberne i Koromgangens Hvælv blev nu restaureret. Den Del af Hvælvkapperne, som laa nærmest den nordre og den nordøstre Sides Hovedbuer blev nedtaget, da Kalken her var løsnet fra Kappens Stene. Nye Kappedele blev opført af Mursten og Heller. Ved den østre og den sydøstre Væg i Koromgangen var ligeledes Forbindelsen mellem Kalken og Kappernes Stene paa enkelte Punkter løsnet, hvorfor Stene bleve udtagne paa disse Steder og omsat. Forøvrigt blev Kappernes Fuger, saavel paa Hvælvets Over- som Underside, udhugget og i forefundne Aabninger indstøbt Cement. Undersiden af Hvælvets Kapper er bleven belagt med Puds. Fordybningerne i Hvælvets Overside blev udfyldt med Heller og over alle Kapper lagt et Lag med Cementpuds. Efterat Arbeidet med Koromgangens Hvælv saaledes var tilendebragt, blev alle Stilladser udtagne af den.

I fem af Triforiets Sider blev Pillarernes Sokler og Kapitællister istandsat. I begge de Korbuen nærmest staaende Vægge blev de rigt med Knopper og Blade forsirede Sider og Buer færdigt istandsat og nyt tilhugne og polerede Marmorsøiler, tilligemed nye Kapitæler indsat, efterat det Buen udfyldende og over Kapitælerne staaende Masverk var udtaget og istandsat. Profilerne i Triforiets Buestene, af hvilke de fleste gaa gennem den hele Murtykkelse, er istandsat i alle Korets Sider. Mange forsatte eller udsprængte Buestene blev løsne, omsat eller nyt tilhugne Stene indsat. Vægpartierne over disse Buer er istandsat paa den ydre og den indre Side indtil Klerestoriets ydre og indre Vægbaand.

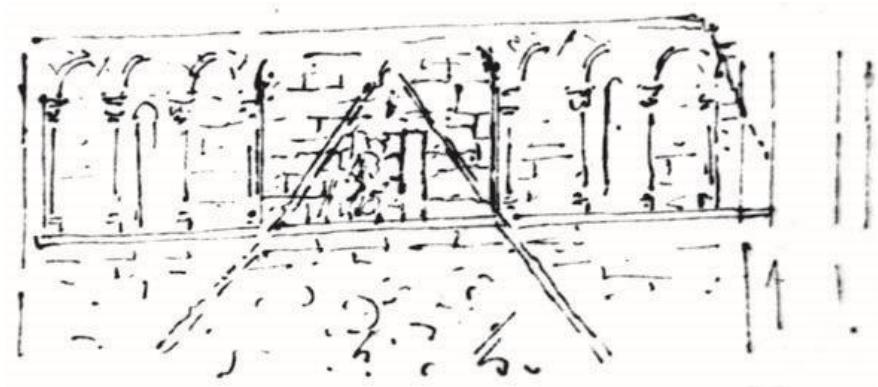
Dette indre Vægbaands øverste Profilled var paa mange Steder ødelagt. Baandet har maaske langt tilbage i Tiden været istandsat. Dets underste Led er nemlig af Marmor, medens det øverste Led nu næsten overalt er af Klebersten. Dette underste Profils Stene er saa høi som det hele Profil og danner næsten overalt tillige Gulvplader for Gangen bag Vinduets Søiler. Kleberstenen er med sit Profil blot indhugget i Marmorstenen. Baandets Profil som ogsaa gaar rundt om Hjørnesøilernes Kapitæler er her helt af Klebersten og indhugget i den over Kapitælet liggende Marmorflade, over hvilken det ligesom hænger. Til et af Hjørnerne er hugget nyt Kapitæl, i de øvrige Kapitæler er indsat nye Bladgrupper.

En Del nye Baser for Vinduernes fritstaaende Søiler ere nye tilhugne og de brugelige gamle istandsat. Det i 1834 opførte Hvælv over indre Høikor blev nedtaget tilligemed de til samme Tid udførte og opsatte Hvælvribber, som ved Jernbaand og Stænger var ophængt i dertil anlagte forstærkede Bjælker.

Det nordre Taarn ved Korgavlen er istandsat i dets hele, nu bevarede, Høide. Taarnets øverste Etage havde ingen Bagmur til Støtte for de ydre Kvadere. Kalkmaterialet var tillige løsnet mellem Kvaderne. En Del af de øverste beskadigede Kvadere blev nedtaget, hvorefter en Bagmur af Mursten blev opført og forbunden med Bagsiden af Kvaderne, mellem hvis Stene der blev indfyldt Cement.

I den mod østre Skibs Tagverk vendende Side af Korgavlen var kun Vinduerne omsluttet af Klebersten og Gavlen forøvrigt opført af Graasten, som ved Ild og Frost var saaledes sprængt, at den ikke ydede nogen Sikkerhed som Støtte for de Kleberstenskvadere, som danne Gavlens Udside. Efterat denne Graastensmur var nedtaget og Gavlmuren undersøgt under østre Skibs Loftbjelker lige ned til Korbuens Vægbue, blev en ny Bagmur opført af Mursten med indlagte Bindere af Graasten, mod den ydre Sides Kleberstenskvadere.

Paa Gavlmurens Østside fandtes flere indhuggede Fordybninger over Korbuen for Høikorets Tagverk, hvilke blev udmuret med Graasten. To af disse Huller gik i horizontal Retning men i en spids Vinkel mod Murfladen mod hindanden, saaledes at de paa Murens Vestside have dannet et Hul. Disse Huller laa i Høide med de i en tidligere Beretning omhandlede Fordybninger i de Topstene, som danne Afslutningen af hver Gavl i Høikorets øverste Etage, og gik i Retning mod Toppen af de nærmeste Korsiders Gavle. Remstykkerne for de nærmest Korgavlen staaende Dele af Høikorets Tagverk have altsaa været indmurede i Gavlen paa dette Sted.

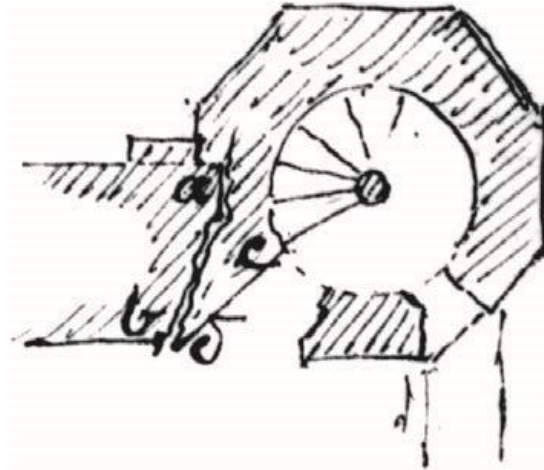

Den Del af Korgavlens som ligger umiddelbart over Korbuens øverste Stene er opført af Graasten, Kleberstensstykker og enkelte Stykker af Marmorgravplader. I Gavlens øverste Del, paa den mod Høikoret vendende Side findes et fremspringende Midtparti, hvis Forside ligger i Flugt med de til begge Sider staaende Rundbuers Flader. I dette Midtparti findes et Indsnit for Høikorets Tag, indhugget i Kleberstenenes Flader, og derunder en liden af Vegsten indfattet Døraabning. Ved Foden af denne Døraabning findes et Vægbaand af Klebersten, som gaar henover den hele Gavl, og under dette Baand en Række Kleberstenskvadere. Det heromhandlede Midtparti staar ikke i nogen ordentlig Forbindelse med Korgavlens Kvaderverk.

De af Gavlens Buer som staa ved dette Fremspring ere saaledes huggede at det har Udseende af at Gavlen engang har havt en gennemgaaende Række Rundbuer med Søiler, hvis Fod har staaet paa det oven omhandlede Vægbaand. De ved hvert Hjørnetaarn anbragte Murfremspring staa heller ikke i Forband med Østsidens Kvadere. Ved det nordre Taarn saaes dette Fremspring at være afhugget efter en skraa Linie og Taarnets Sidemur muret over og foran denne, uden nogen Forbindelse med Gavlens Stene. Gavlens Kvadere, Søiler og Baand er istandsat og Fugerne spækkede med Cement.

Det søndre Kortaarn er ligeledes bleven restaureret i dets fulde Høide. Overalt i dette Taarn fandtes liden Forbindelse mellem de indre, Vindeltrappen omsluttende, Kvadere og dets ydre

Vægkvadere. Hvor bekvem Anledning gives blev nu indlagt gennemgaaende Binderstene. Taarnets øverste Murparti var saa beskadiget at de øverste Trappetrin tilligemed de ydre Vægkvadere maatte nedtages i omtrent $1 \frac{3}{4}$ Alens Høide.

Under Udførelsen af dette Arbeide kunde det sees at denne Del af Taarnet, ligesaa lidt som den tilsvarende Del af det nordre Taarn stod i nogen Forbindelse, med Korgavlens Murverk. Ved a blev funden Kvadere, som dannede en lodret Kant. Murstykket c d stod uden Forbindelse med Stykket a b af Korgavlen. Mellem begge Dele var en stor Aabning, hvis Sider var sorte af Røg. I Aabningens Sider fandtes Klumper af Bly, som ved Ildsvaade er flydt derved. Ved Opførelsen af de nedtagne Dele blev indlagt store Binderstene fra Taarnet til Korgavlen.

Den Pillar i Taarnet, som adskiller Døren til Østskibets Loft fra Døren til dets ydre Taggang var, tilligemed Dørens Dækstene saa beskadiget og svækket ved Indhugninger for det østre Skibs Tagverk at der til Opførelsen maatte hugges nye Stene. Begge Kortaarn er nu midlertidigt afdækket, indtil der skrider til Opførelsen af deres øverste Etage.

Chr. Christie

Oversigt over de i Budgetaarene 1873–74 og 1874–75 udførte Arbejder ved Restaurationen af Throndhjems Domkirke

Følgende Dele af Høikoret ere restaurerede i 1873–74:

Koromgangens ydre Sokkel med Profiler og Grundstene. Koromgangens ydre og indre Vægflader, Vægbaand, Vinduesprofiler, Kapitæler og Baser. Koromgangens Buegesims med Konsoler og Hoveder. Koromgangens Hjørnepillarer med tilhørende Søiler og Kapitæler, indtil Hovedgesimssets Overkant. Hvælv og Vægge i Gangen mellem det nordre Sideskib, Kapitelet og Korets nordre Kapel. Vindeltrappen, tilligemed de ydre og indre Vægflader i Korets søndre Taarn, indtil Indgangsdøren til Koromgangens Hvælv.

I Budgetaaret 1874–75 er restaureret: De øverste Dele af Korets Hjørnepillarer, med nye Afdækningsstene, tilligemed to af de ydre Strebebuer. Kapitæler og Søiler under Koromgangens Hvælvribber, hvilke sidste for den største Del blev omsæt. De beskadigede Dele af Hvælvkapperne. Alle Hvælvkapper i Koromgangen ere nyt afpudsede. Koromgangens indre Pillarer med en Del af den til samme stødende Skillevæg mellem den indre Korottekant og nævnte Omgang. Buerne tilligemed Vægfladerne og det ornamenterede Vægbaand over disse Pillarer. Triforiets Pillarer, Buer og Vægflader, indtil Klerestoriets Baand. Ny Søiler og Kapitæler i Triforiets Buefyldinger i de nærmest Korbuen staaende Partier. Det nordre og søndre Kortaarn i den fulde, bevarede Høide, tilligemed de mellemliggende Partier af Korgavlen. Til at drive en Stensag blev anskaffet en Vandmaskin, for hvilken blev anlagt en 4" Vandledning fra Munkegaden.

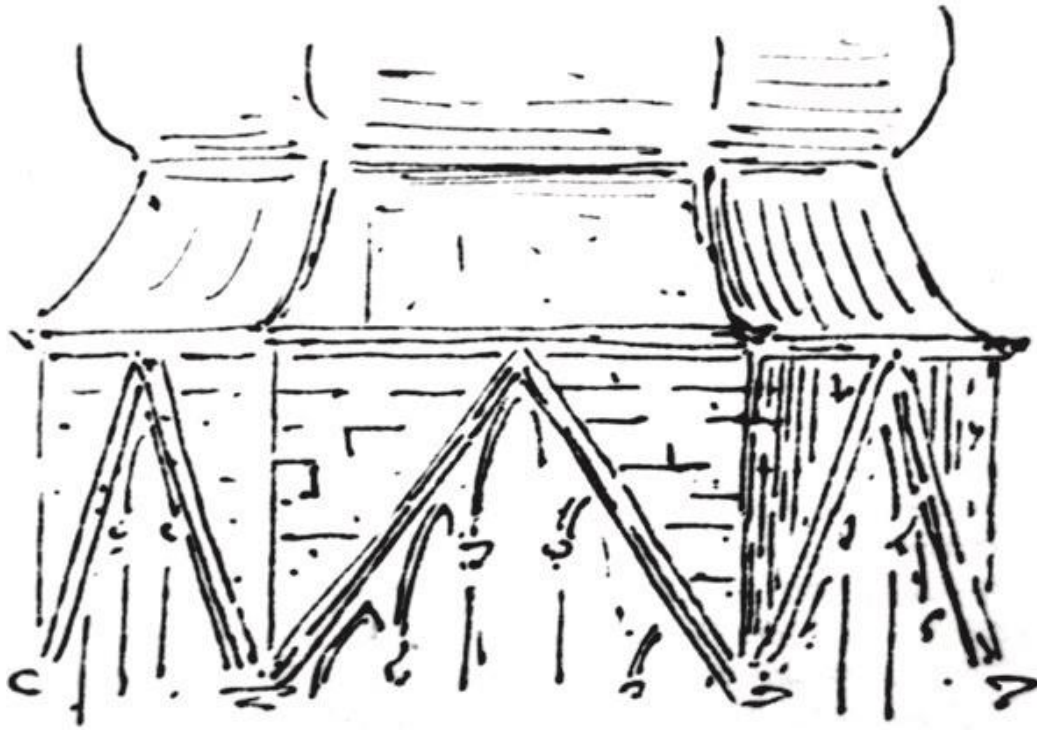
Fra 1875–76 Budgetaars Begyndelse blive følgende Arbejder at udføre for Høikorets fuldstændige Restauration: Ny Kapitæler og Søiler i Korets nederste Parti. Istandsættelse af den indre Side af Skillevæggen mellem den ydre og indre Korottekant. Restauration af Triforiets Udfyldningsbuer og nye Søiler og Kapitæler. Restauration af Klerestoriets indre og ydre Vægflader, Kapitæler, Baser. Opsætning af nye Strebebuer fra Klerestoriets ydre Væg til Koromgangens Pillarer, tilligemed nye indre og ydre Søiler. Afdækning af Klerestoriets Gesims. Opsætning af Hvælvribber og Indmuring af Hvælvkapper over den indre Korottekant. Opsætning

av nyt Tag med Spir over det hele Kor. Opførelse af en ny Etage over Korets Hjørnetaarne, med dertil hørende Spir. Indlægning af nyt Gulv i Korets indre Del og dets Overgange. Restauration af de beskadigede Dele af den saakaldte Bispeindgang paa Korets Sydøstside.

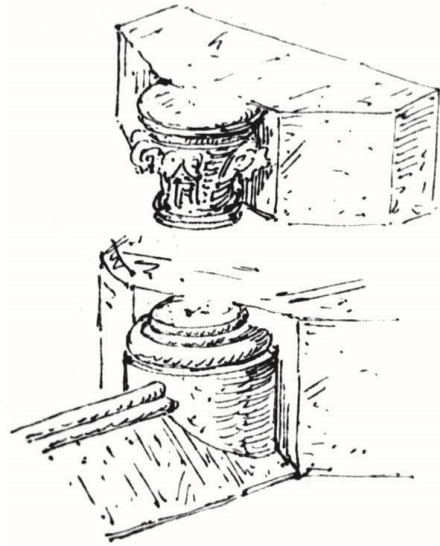
Throndhjem den 16. Juli 1875 Chr Christie

Beretning om det i andet Kvartal* af 1875 udførte Arbeide ved Restaurationen af Thronhjems Domkirke

* må være halvår. G. Fischer

Efterat det i sidste Beretning omhandlede Arbeide ved Korgavlen og Korets Hjørnetaarne var tilendebragt, blev Murverket over Klerestoriets Gavllister undersøgt. For med større Lethed at kunne udføre dette Arbeide, blev Korkuppelens øverste Udsigtstaarn med dets underliggende Træverk nedtaget, hvorefter den nedre Kuppels Spær og Remstykker blev afstøttet ved Stolper, som opstilledes paa Kleristoriegangens Gulv.

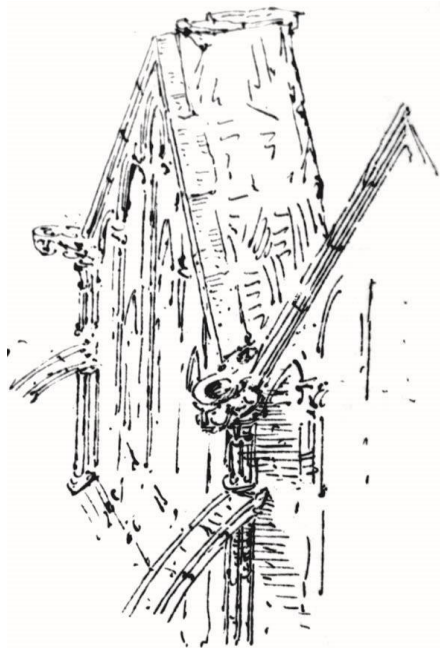
Murverket fandtes at være meget beskadiget, Kalkmaterialiet var opløst til Pulver, hvorfor det efterhaanden blev nedtaget. Da dette Murparti ikke hører til det oprindelige Koranlæg, blev det ikke opført igjen.

Mange af den ydre Vægs glatte Kvadere havde rige Profiler og Forsiringer paa den mod Murverkets Indre vendende Side. Blandt de mange her fundne rigt profilerede Stene fandtes – foruden flere hele Søilekapitæler i det østre og vestre Skibs Stil – nogle som i Form og Stil svare til Stene, som nu staa i den gennembrudte Skillevæg mellem Høikorets Indre og Koromgangen.

Alle de her fundne forsirede Stene ere aftegnede og opbevares for det Tilfælde, at man senere skulde finde Stene, som kunne give Oplysning om, hvor disse Stene have været anvendt. Kun paa den nordre og den nordvestre Væg fandtes Gavlernes indre Murverk endnu bevaret. Gavlerne havde den i vedføjede Tegning angivne Form og var opført af flad Graasten, som var belagt med et tyndt Pudslag saavel paa den mod Koret vendende Side som paa Overkanten, indtil den ydre af Klebersten tilhugne Gavllist.

I Vinklerne mellem disse Gavllister staa nogle fremspringende Figurer, som have ledet det fra Kortaget rindende Vand ud fra Muren. Disse Figurer have en indhugget Fordybning indenfor Gavlpladernes Profil. I denne Fordybning har formentlig Kortagets længste Spær været sat.

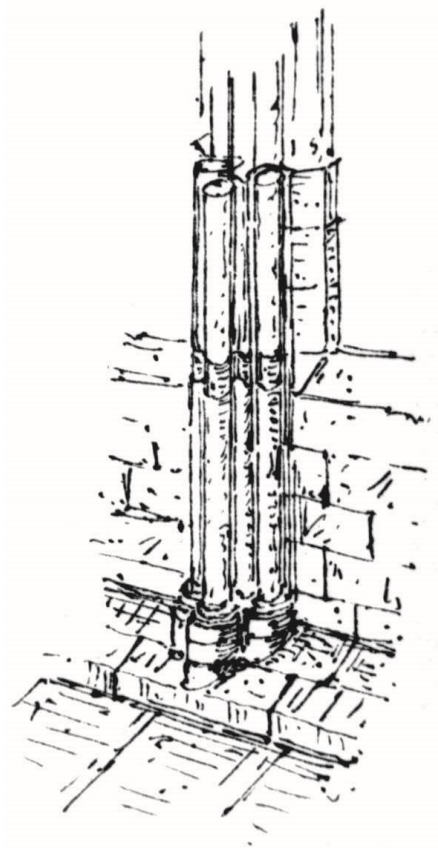
De Stene, ud af hvilke Figurerne ere hugne, gaa som Bindere helt gjennem Murverket. Hvor de ikke have havt den tilstrækkelige Længde, var to Stene føjede sammen som i en Laas, for paa den Maade at tilveiebringe en Forbindelse mellem det ydre og det indre Murverk.

Efterat Klerestoriets mere og mindre beskadigede Pillarer var bleven afstøttet ved Træforstivninger, blev dets Vægbaand med tilhørende Baser istandsat. Til dette Arbeide blev tilhugget flere nye Baser og Baandstene. I Fugen under dette Vægbaand fandtes Stykker af

Blyplader, hvilke formentlig have været indmurede paa dette Sted, for at lægges udover Koromgangens Tagdækning og derved afgive en tæt Tilslutning mellem denne og Klerestoriets Væg. Nye Stene blev indlagt som Bindere saavel i Hjørnerne som i Vægfladerne under og ved Siden af Vinduerne.

I flere af Hjørnerne var de Stene til hvilke Stræbebuerne støtte sig brustne og sprængt ved Rustdannelsen om de i og under disse Stene lagte Jernankere, hvilke nu næsten overalt vare fortærede. Her blev indlagt nye store, det indre Murværk med det ydre forbindende Stene. De indre Skjoldbuer over Vinduerne blev derpaa istandsat tilligemed de ydre Gavlprofilstene med tilhørende Buer. Bag disse Buer blev opført nye Gavlmure af Graasten.

Vinduernes ydre Buer og mange nye Stene indsat i de disse Buer bærende Vinduespillarer, hvilke vare meget beskadigede ved de mange indstøbte nu rustede Jernkroge, til hvilke de ydre tynde Marmorsøiler have været fæstede. Til Fæstelse for de nyt tilhugne ydre Marmorsøiler blev indsat smaa Bindere af Klebersten. De store ydre Strebebuer blev opsat af nye Stene.

Vinduernes indre Buer og Profiler samt Fyldingsverk blev istandsat og til dels omsat. 42 nye Marmorsøiler blev opstillet under disse Buer paa til dels nye Baser og fæstede til de istandsatte Kapitæler. Til Triforiet og Korets Omgang blev hugget nye Marmorsøiler og en Del nye Kapitæler. Paa den indre Side af Korets nedre Vinduer blev de resterende Søiler indsat.

Alle de i det Indre af Klerestoriet opstillede Søiler ere af Marmor fra Almindingsøien i Bjørnør. Alle Høikorets indre Søiler ere slebne og polerede.

I det søndre Tverskib paabegyndtes Restaurationsarbeidet umiddelbart efterat den kongelige Resolution av 23. Oktober blev Bestyrelsen bekjendt. Stilladser blev opsat langsmed østre, søndre og vestre Væg og Stenhuggerarbeide paabegyndt til den søndre Vægs Buer og Vinduer.

Chr Christie

Beretning om det i første Halvaar af 1876 udførte Arbeide ved Restaurationen af Throndhjems Domkirke

I Høikoret blev flere nye Kapitæler og Marmorsøiler indsat i den ydre Side af Koromgangens Skillevæg og de beskadigede Kapitæler istandsat. I denne Vægs nederste Parti over og under Søilebænken blev indsat nye Profil- og Fladestenene, hvor større Beskadigelser forefandtes. Nye Marmorsøiler blev tilhugget, afslebet og opsat fra Gulvet op til Klerestoriets Hvælvkapitæler i de indre Hjørner af Høikoret.

Til Triforiets beskadigede Pillarkapitæler blev hugget nye Bladgrupper, og de før tilhugne og afslebne Marmorsøiler opsat omkring disse Pillarer. Til de gjenembrudte Udfyldinger i 10 af Triforiets Buer blev hugget og opsat meget nyt Stenhuggerarbeide, da kun lidet af det oprindelige Arbeide var bevaret og dette desuden meget beskadiget ved Ild. Ved Hjælp af de gjenstaaende rigt profilerede Stene kunde alle Buefyldinger med Sikkerhed rekonstrueres. Saavel dette Stenhuggerarbeide som de samme bærende Marmorsøiler med Kapitæler blev indsat mellem Buernes Pillarer.

Alle de ydre Marmorsøiler i Klerestoriet blev indsat og de ny indsatte Stene i Vægfladerne efterpudsede saavel paa den indre som paa den ydre Side. Fugerne mellem Stenene ere udfyldte med Cement.

Til Koromgangens Gulv blev omhugget en Del gamle firkantede Marmorplader. Ved Bispedøren blev lagt en ny tilhuggen Trappe af Marmor. Til Fortsættelsen af de øverste Partier af Høikorets Hjørnetaarne blev paabegynt Tilhugning af Kvadere og Baandprofilstene.

Høikorets Spærverk tænkes nu udført af Jern, for at opnaa større Sikkerhed mot Ildsvaade. Tagverkets ydre Form tænkes udført saaledes som vedlagte Skisse viser. Tagets ydre Linier tilligemed dets Tilslutning til Korgavlen er anlagt efter de indhugne tydelige Spor i Høikorets Gavles Topstene og i selve Korgavlen, i hvilken der blev funden Spor efter den oprindelige Tagreisning.

I Lagthinget er første Række Vægbuier med tilhørende Kapitæler dels istandsat og dels nyt tilhugne og indsat langs Indsiden af den søndre og den vestre Væg, efterat det af Sandsten opførte og af Ild meget beskadigede "Schøllerske" Gravmonument var bleven nedtaget. Til Vinduernes Sider blev indsat og tilhugget en Del nye Profil og Fladesten. I den søndre Vægs vestre Vindu blev den brustne Bue og Hvælvet nedtaget og omsat, efterat nogle nye Buestene var dertil bleven hugget. I den søndre Vægs Triforium blev Sten til 2 nye Buer tilhugget og indsat, efterat Pillarstenene var bleven omsat. Paa den vestre Væg blev enkelte Profilsten i de nedre Vinduers Buer omsat og nye Kvadere indsat i Vinduernes Sider.

Buen over Indgangen fra Vestskipet til Lagthinget var paa Grund af Taarnpillarenes Synkning meget beskadiget. Buen og en Del af Hvælvet med en Del af det deroverstaaende Murverk blev nedtaget, indtil man fandt fast Murverk. En Del nye Buesten blev indsat sammen med de brugelige gamle. Over Buen blev indlagt store Binderstene.

Den Pillar med tilstødende Bue i Triforiet og Klerestoriet, som stod over fornævnte Bue, var af samme Grund som denne meget beskadiget, hvorfor den blev nedtaget indtil under Triforiets Baand. Store Binderstene blev her indlagt i den 3 Alen tykke Mur. Nyt Vægbaand blev indlagt, ny Bue med Fylding, Kapitæl og Søiler tilhugget og opsat. Over denne Bue blev nyt Klerestoriebaand indlagt og Klerestoriets Pillar opført indtil Overkanten af Kapitælerne.

For at forvisses om Taarnpillarernes Tilstand, blev de nærmest dem staaende Dele af den tykke Skillemur mellem Lagthinget og Kirken udrevne, fra Gulvet indtil Hovedkapitælernes Overkant. Pillarernes Kvadere viste sig at være meget beskadigede. Større Partier af Pillarerne havde store Fordybninger efter de udfaldne Kvaderstene og mange af de gjenstaaende Kvadere vare uden fast Forbindelse med den indre Murkjerne, som sees at være fast.

Under Arbeidet med Udbrydning af Sten af Skillemuren fandt man Profilsten, dels fra de nu forsvundne Dele af Taarnbuens nederste Profiler, dels fra eller i Lighed med Klerestoriets Buer i Lagthinget. Denne tykke Skillevæg er helt opført af Profilsten, blant hvilke mange ere

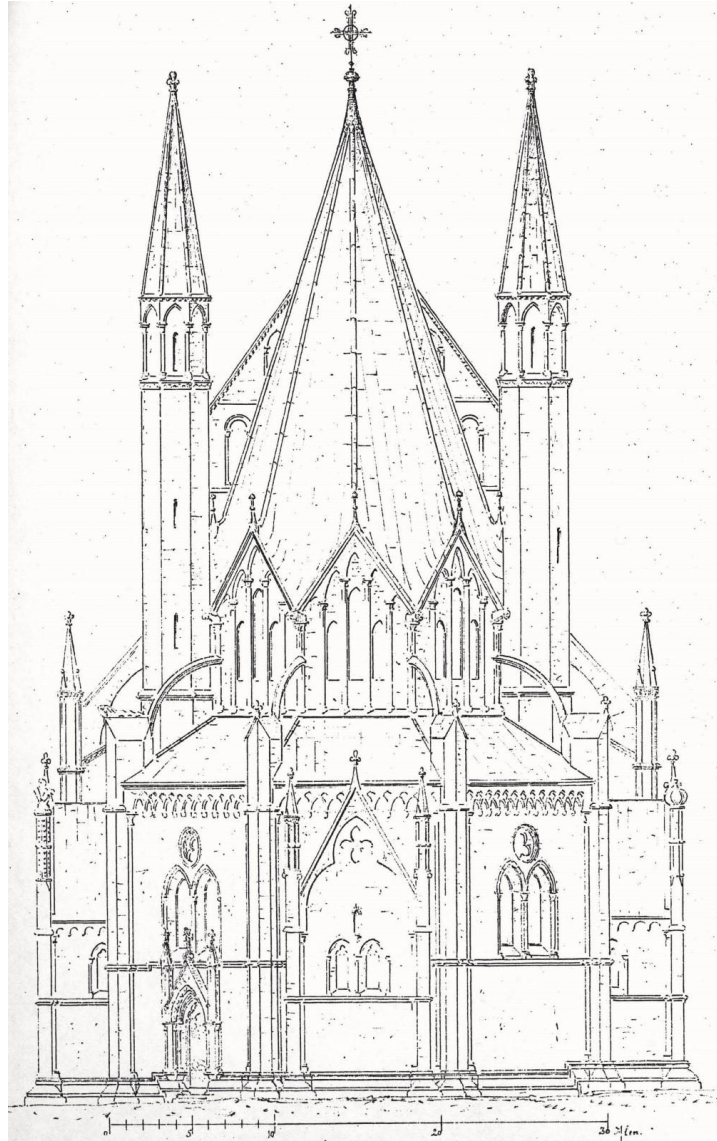
fremkomne, hvis oprindelige Bestemmelse endnu ikke kan fastsættes. Heriblandt findes Brudstykker af Billedstøtter, som have været meget smukt udført og have Spor af Bemaling.

Saavel til den østre som til den vestre Taarnpillars Basis blev tilhugget enkelte nye Stene og de gamle bevarede Profiler istandsat. Den østre Taarnpillars nye store Kvader- og Profilstene er opført i omtrent 5 Alens Høide.

Fundamenterne under Lagthingets østre og vestre Væg blev undersøgt. De er opført af vekslende Skifter staaende og liggende Stene indtil 3 Alens Dybde. Til Beskyttelse for den ydre Side og Grundmuren mellem Thms Angells Kapel og Korets søndre Sidegangs Væg blev opført en Graastensmur med indad skraanende Overflade.

Chr. Christie

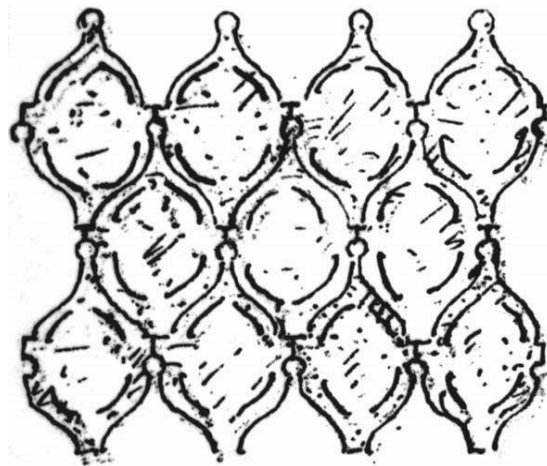
Beretning om det i andet Halvaar af 1876 udførte Arbeide ved Restaurationen af Thronhjems Domkirke

Arbeidet ved Restaurationen af Høikoret blev fortsat med at tilhugge de til Opførelsen af Hjørnetaarnenes øverste Partier nødvendige Kleberstenskvadere, Hjørnesøiler, Kapitæler, Buestene og Gesimsbaand, hvorefter Murverket blev opført til den bestemte Høide – omtrent 46 Alen fra Grunden til Gesimssets Overkant.

I Løbet af Høsten blev det af Jern forarbejdede Sperverk opreist paa Klerestoriets Gavlmure. Spidsen af dette Høikorets Tagverk staar omtrent 59 Alen over Høikorets Sokkel.

De før ikke istandsatte beskadigede Figurer og Forsiringer i Høikorets lavere Partier blev efterhaanden istandsat. I Indgangsdøren paa den syd-østre Side – den saakaldte Bispeindgang – blev det meget beskadigede, rigt forsirede, Buefelt udtaget og nye Stene og Forsiringer indsat hvor de levned Stene var saa beskadiget, at de ikke kunne benyttes igjen ved Istandsættelsen. Buefeltets indre Buer, som danne Døraabningens øverste Afslutning, ere rekonstruerede i en brudt Bueform i Lighed med de brudte Væg buer i de nærved staaende Sidekapeller og efter den Anvisning til saadan eller lignende Anordning, som nogle levned Profiledele i Buefeltets første Stene syntes at give.

Til Koromgangens Gulv blev hugget Plader fra et Forsøgsbrud i "Ritsen" og fra Leenstranden i Sparboen. Nogle levned Plader ved og under Hovedpillarerne i denne uregelmæssige Koromgang lader formode, at Gulvet har været belagt saavel med Graastensheller som med Klebersten og Marmor, og at det ikke har været lagt i noget bestemt ialfald saa sammensat Mønster, som de rigt forsirede Plader i Høikorets indre Gulv foran og ved Altaret. De ny Gulvplader ere tilhugne efter rette Vinkler og forøvrigt anordnede saaledes, at Gangens ulige Bredde træder saa lidt frem som muligt.

Endel Plader af Marmor til Gulvet i det indre af Høikoret blev tilhugget efter den Form, som de forefundne gamle Plader her havde.

I det søndre Tverskib blev Hovedtaarnets Pillarer istandsat indtil Hovedkapitælerne. I den østre Pillar blev de fleste Kleberstenskvadere udtaget, da de foruden at være løst fra deres Forbindelse med den indre Murkjerne, havde Revner og vare meget fortærede. En stor Del af den Sten, som har været anvendt ved Opførelsen af denne Pillar har været af mindre god Beskaffenhed, hvilket kunde sees deraf, at de fleste revnede Stene havde endnu bevarede Trætapper, som ere drevne ind i Huller borede gennem Stenene, for at holde de løse Stykker i hver Sten sammen.

Paa Grund af denne Pillars daarlige Tilstand blev man nødt til, at forny dens Kvaderlag næsten efter den hele Høide i en Tykkelse fra en til tre Fod.

Efter at det brustne og meget beskadigede Murverk ved Taarnpillarens og Lagthingets østre Hjørne var nedtaget tilligemed den beskadigede Bue mellem Lagthinget og Koret – det saakaldte østre Skib – blev denne Bues brugbare rige Profilstene igjen opmuret sammen med de nyt tilhugne Profilstene og Buen reist i saadan Stilling som den oprindeligt har havt, før Taarnpillarens Tryk havde forrykket den. Buens Profiler have været støttet ved Konsoler og Kapitæler, som nu vare ødelagte. Nye Kapitæler og Konsoler blev indsat i Muren, uden dog endnu at have de bestemte Bladforsiringer udhugget. Murverket over Buen tilligemed Klerestoriets Hjørnepillar og dets mod Koret vendende Omfatningsmur er opført til Overkanten af Tverskibets Gesims.

I denne Mur stod et tilmuret Vindu, som har givet Lys til det søndre Tverskib, da Koret endnu ingen Sidegange havde. Vinduets indre Sidestene blev benyttet ved Opførelsen, saaledes at man herefter kan se, at der har været et Vindu, men Vinduets Udfyldningsmur muredes i Forband med den øvrige nye Mur, for saameget som muligt at erholde en god Støtte for Taarnets Pillar.

Under Arbeidet med at bringe denne nye Mur i støttende Forbindelse med Taarnmuren, saaes inde i Taarnmuren nogle Hjørnестene, som vise, at man ved Anlægget af Tverskibets Klerestoriums Gang har tænkt, at fortsætte denne i ret Vinkel mod Øst, altsaa ind i en

Klerestoriegang langs Korets Sydside. Over dette Sted, i Bunden af Taarnets sydøstre Trappegang og Indgangen til Korets Klerestoriegang har denne Hjørnestene til en lignende Gang mod det søndre Tverskib, hvilket – i Forbindelse med at Korets Gesimssten ved Hovedtaarnet med dens Buer er hugget i ret Vinkel mod det søndre Tverskib – viser at man ved Opførelsen af Korets Klerestorium har tænkt at ombygge det søndre Tverskib i samme Høide som Korets.

Til Taarnbuens store af fire Buerækker dannede Profil er omtrent Halvdelen færdig tilhugget.

Chr. Christie

Beretning om det første Halvaar af 1877 udførte Arbejde ved Restaurationen af Throndhjems Domkirke

I Løbet af Vinteren og Vaaren blev alle Profilstene til de otte Ribber i Høikorets Hovedhvælv tilligemed Slutstenen tilhugget. I Rummet over Sidegangenes Hvælv blev opført Forstøtningsbuer – af 18" Tykkelse – ved alle Hjørner mellem Høikorets indre og ydre Vægge, fra Underkanten af Klerestoriets ydre Vægbaand ned til den indre Side af den ydre Omfatningsmurs Hjørnepillarer. Disse Forstøtningsbuer, som skal bidrage til at støtte Klerestoriets og Triforiets Hjørner, tjene tillige til at bære en Del af Tagverket over Sidegangenes Hvælv.

Efterat de nødvendige Stilladser og Buestillinger var opført, blev Hvælvrubberne, Slutstenen og de laveste Partier af Hvælvkapperne opmuret. Et Kors af Smedejern blev opsat som Afslutning af Høikorets Tagverk. Paa dette blev lagt en høvlet Bordklædning, paa hvilken Tagdækningsarbeidet med Blyplader blev paabegyndt.

De endnu manglende Marmorplader til Gulvet i det indre Høikor og til Koromgangens Gulv blev tilhugne, afslebne og det hele Gulv i Koromgangen færdigt indlagt.

Kongeindgangens Hvælv blev nedtaget, dels fordi det havde store Revner, dels ogsaa for at kunne istandsætte de nogenlunde bevarede Hvælvrubber. Den rigt profilerede Sokkel, tilligemed de mange paa den hvilende Søilebaser, ere saa beskadigede, at til alle disse Dele maa hugges nye Stykker. Alle Kapitæler, Baser og Sokkelprofiler til begge Sider af Kongeindgangens Sidevægge ere færdigt tilhugne. Ligeledes er til Væggenes rigt profilerede Buer hugget nye Stene. Hvælvingens ornamenterede Skjoldbuer ere ogsaa færdigt tilhugne af nye Stene.

I Lagthinget blev den næst Taarnet staaende Del af den vestre Væg i Klerestoriet nedtaget, efter dens halve Længde, saa langt ned under Klerestoriets ydre Vægbaand indtil der blev funden fast Mur – omtrent 3 Fod under Baandet. Denne Del af Klerestoriets Væg har ved en tidligere Udbedring af Lagthingets Mure været nedtaget og opført igjen med det gamle Kleberstensmaterial, dog saaledes at Intet var opført igjen i dets oprindelige Stilling men alle for

de ydre Sider bestemte Flader af Kapitæler, Profiler m m var lagt indad mod Kalkmaterialet uden Orden og Forbindelse.

Dette slet opførte Murparti var kun ved Jernankere holdt sammen med Klerestoriets indre Buer og Murverk, i hvilket alt Kalkmaterial var opløst til løst Pulver. Nedrivningen af dette Parti maatte derfor foretages stykkevis og med stor Forsigtighed, efterat de indre og de ydre Vægpartier forud vare blevne afstivede ved omfattende Træforankringer. I Murverket fandtes en hel Del brugbar Kapitæl-, Vindu- og Gesimssten, hvilken er bleven anvendt ved Gjenopførelsen af Muren. I denne blev anlagt to nye Vinduer paa de Steder, hvor man ved Sammenligning med de gjenstaaende oprindelige Dele i Væggens søndre Ende kunde antage at Vinduerne oprindeligt have staaet.

Til de ydre Vægbuer over Vinduerne blev benyttet de i Muren fundne gamle Buesten og hvad der ikke kunde benyttes af disse, blev erstattet med nye tilhugne Buesten uden Profiler, hvilke senere bliver udført, naar Lagthinget skal restaureres fuldstændigt. Denne ny opførte Murdel blev ved store Binderstene forbundet med den tilstødende Mur i Taarnets sydvestre Vindeltrappegang, til hvilken blev opført en ny Trappegang fra Klerestoriets Gulv.

I Lagthingets østre Væg blev Triforiets nærmest østre Skib staaende Pille istandsat og de to over denne staaende Buer i Klerestoriet omsat. Den Ydre Væg blev nedtaget til Klerestoriets Gulv, fra østre Skib og til det første Vindu. Væggen tilligemed det store ydre Gesims og Klerestoriets Hvælv er igjen opført.

Throndhjem i Oktober 1877 Chr. Christie

Beretning om de i 2dre Halvaar af 1877 udførte Arbeider ved Restaurationen at Throndhjems Domkirke

Da det nye Jernkors som kroner Høikorets nye Tagverk var opreist, blev Taget afdækket med Blyplader. Over de to smaa Hjørnetaarne ved Korgavlen blev opført Tagverk af Smedejern og Tagfladerne afdækkede med Blyplader.

Efterat de nye Hvelvribber tillige med Slutstenen i det indre Høikors Hvelv var opført, blev Hvælvkapperne udmurede og afpudsede. De store Stilladser bleve nedtagne efterhvert som Vægfladerne, Profilerne m. m. bleve efterpudsede. Derpaa blev de næst Gulvet staaende Dele af Koromgangens Væg istandsat. Den løse Grus og Fyld mellem de indre Grundmure blev ført bort og det hele Rum udfyldt med større og mindre Affaldssten fra Arbeidet paa saadan Maade at Grundfugtigheden hindres fra at trænge op til de nye Gulvplader som blev lagt paa et Lag af Puksten i Cement.

Disse Gulvplader ere hugne af Marmor fra Sparboen efter de i Høikoret forefundne Levninger af et gammelt Marmorgulv. De gamle Marmorplader havde fordybede kredsformede Striber i hvilke har været indlagt tynde Skiferplader. Fordybningerne i de nye Plader blev udfyldt med blaafarvet Cement for at undgaa det kostbare Arbeide at tilhugge og indlægge de tynde Skiferplader efter Forsiringernes Buer.

Over Koromgangens Hvælv blev reist nyt Tagverk af Træ. Mellem Tagets Aaser blev indlagt et Indskudsloft med et tykt Lag af sandblandet Ler, over hvilket det ydre Bordtag med Dækningen af Blyplader blev lagt. Paa Grund af det vedholdende Regnveir i sidst forløbne Sommer blev disse ydre Arbeider saa forsinket at de sidste Tagarbeider først blev færdige i Slutningen af September.

Under Koromgangens Tagverk, hvilket er synligt mellem Triforiets Buer og Pillarer, agter man at indlægge et Loftpanel. Dette Arbeide, som ikke kunde blive udført i Høst paa Grund af Tagverket

med dets Fyldmaterial endnu var fugtigt, vil derfor blive udført i de kommende Sommermaaneder.

Til de af Kongeindgangens Kapitæler og Baser som ere for beskadigede til at kunne benyttes ved dens Gjenopførelse, blev færdighugget nye. Nye profilerede Sökkellister af Marmor og Sökkelprofiler af Klebersten blev tilhugget tilligemed nye Skjoldbuer for Hvælvpartiet. Til østre Skibs søndre Sidevæg blev hugget en Del Sökkelsten og Søjlebaser.

I Begyndelsen af Juli Maaned blev den hidtil af Domkirkens Menighed benyttede Del af Kirken overladt til Restaurationsarbeidet. I Løbet af Juli, August og September blev de Sider af Taarnpillarerne mellem Taarnet og Lagthinget som vendte ud mod det forrige Menighedsrum istandsat og Taarnpillarenes Grundmure afstøttede ved Graastenspillarer.

Paa samme Tid blev Arbeidet med Nedtagelsen og Gjenopførelsen af den vestre Vægs Klerestorium fortsat. Den nævnte Væg var meget brøstfældig. Den maatte nedtages lige til Triforiets ydre Væg-buer. De brugbare profilerede Buestene blev benyttet ved Gjenopførelsen. I de nyt tilhugne Stene blev ikke indhugget Profiler, hvilket Arbeide bliver at udføre ved en fremtidig fuldstændig Restauration af Lagthinget.

Klerestoriets indre Bueprofiler og Kapitæler blir istandsat før Gjenopførelsen. I den ved en tidligere Reparation af Kirken ombyggede Klerestorievæg blev fundet, foruden Gesimssten, Buesten og Kapitæler, ogsaa Stene fra de oprindelige Vindusaabninger i denne Væg. De fleste af disse Stene blev benyttede ved Gjenreisningen af Klerestoriets Væg. Kun en enkelt Gesimssten er saa stor at den foruden Gesimssets store Rundbuer ogsaa har dets øverste Led, hvilket herved kan tjene til Veiledning ved Gesimssets fremtidige fuldstændige Restauration.

De ødelagte Dele af Taarnbuen ved Lagthinget blev efterhaanden nedtaget og det hele Parti afstøttet paa den nedenunder værende Mur. Til Taarnbuens vestre Side blev tilhugget og indsat nye Profilsten for det hele store Bueprofil. Paa den østre Side hvor Murverket i og bag Buen var fast, blev kun de indre to Rader Bueprofiler opsat med nyt tilhugne Stene. Forinden de af den tykke Midtpillar endnu støttede øverste Stene i Buen blev nedtagne, var den Del af Taarnvæggen

som staar over Buen undersøgt og forefundne Aabninger mellem det ydre og det indre Murverk udfyldt med indstøbt Cement.

Efterat Arbeidet med Indsættelsen af de øverste Buestene var tilendebragt, blev den tykke Skillemur mellem Lagthinget og Taarnet nedrevet til Grunden. Muren var opført hovedsageligt af Kleberstenskvadere og Profilsten fra Kirkens forskellige ødelagte Dele. Dette Arbeide, som blev udført samtidigt med Kirkerummets Indredning til Brug for Menigheten, blev fuldført saaledes at Kirken blev overladt Domkirkens Menighed til gudstjenstligt Brug første Juledag.

Throndhjem Marts 1878. Chr. Christie

Beretning om de i første Halvaar af 1878 udførte Arbejder ved Restaurationen af Throndhjems Domkirke

Efterat Domkirkens Tverskip var istandsat og afgivet til Brug for Menigheten blev Arbeidet fortsat med at tilveiebringe en Forbindelsesgang under Tverskibets Gulv mellem Koret og Skibet eller den saakaldte "Ruin".

Man fandt murede og tildels hvælvede Begravelsespladse der hvor Gangen skulle anlægges. Gravstederne vare tilfyldte med Sand, under hvilken man optog Levninger af Ben og Ligkister, hvilket alt blev nedlagt i en stor Grav paa Kirkegaarden paa begge Sider af Erkebiskopsgaardens nordøstre Hjørne.

I den færdige Forbindelsesgang blev lagt en Transportbane, som blev ført op til Skibets eller Ruinens Gulv mod Vest og op til Korets Gulv mod Øst.

Langsmed Korets indre søndre Væg blev opreist Stilladser fra Gulvet til Loftbjælkerne. Omtrent 1/4 af denne Vægs øverste Etage blev nedbrudt og Aabningen dækket med en Væg af Bord. Den nedbrudte Vægdel var opført af Profilsten fra Hvælvbuer, Vinduer, Pillarer m.m. Mange af disse Stene vil give Veiledning til at bestemme Anordningen af de enkelte Dele af Korets Vægge.

De gjenstaaende Dele af Kongeindgangens Mure blev nedtagne. Grundmuren var her i meget daarlig Tilstand. Den var kun 5' dyb. Under det sydvestre Hjørnes Grundstene fandt man sammenhobet en Mængde Menneskeben. Nye Grundmure blev lagt i 9 Fods Dybde paa et 6"– 8" tykt Lag af Puksten og Cement. Efterat Grundmurene vare færdige blev de tidligere tilhugne Kleberstene til Sokkelled, Vægflader, Forsiringer og Kapitæler opført til de første Søilekapitælers Overkant.

Langs med den ydre Side af søndre Væg blev Grundmuren undersøgt. Paa flere Steder saaes omtrent 1 Fod under den 5 Fod dybe Mur Levninger af Gravsteder, i hvilke endnu noget Træverk var bevaret tilligemed en Del Ben. Grundmurens løse Sten blev taget ud og ny Afstøtningsmur

opført i 7 Fods Dybde. Paa enkelte svagere Punkter er den nye Mur lagt gennem den gamle Mur.

Til den søndre Vægs ydre og indre Sider er forarbejdet Stene til den rigt profilerede Sokkel og til de rige Vægbaand, Baser, Kapitæler, Vindu- og Vægbuer. Til den nordre Vægs indre Side blev forarbejdet Baser og Kapitæler til den første Række Vægsøiler.

I den saakaldte Ruin blev de gamle Bordskjul og Tagverket over Arbeidskjelderens nedtaget, hvorefter det nye af Træstolper baarne Tagverk blev reist, saaledes at det hele Skib nu er overdækket. Murverket i Vinduerne blev udtaget og Glas indsat mellem Jernsprosser. Et Galleri blev anlagt langs med de ydre Vægge til Arbejdsplads for Stenhuggerne m. Fl. Det tidligere benyttede Arbejdsrum i den hvælvede Kjelder er nu anvendt til Oplagsplads for finere tilhugne Forsiringer og Profilsten.

Rummet over Kjelderens Hvælv tilligemed det sydvestre Taarnrum er ved Hylder indredet til et Opbevaringsrum for de Stene, som ere fundne under Restaurationsarbejdet, eller som under dette maatte erstattes med nye, men dog have saadan arkitektonisk Betydning, at de bør bevares for Eftertiden. Alle disse Stene ville efter haanden blive ordnede efter de af Domkirkens Byggeperioder til hvilke de høre. Rummet under de øvrige Gallerier anvendes som Oplagsplads for Tre- og Stenbeholdningen.

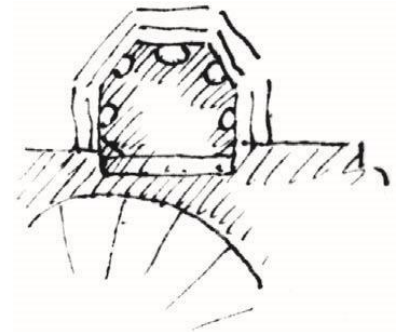
Chr. Christie

Beretning om de i 2det Halvaar af 1878 udførte Arbejder ved Restaurationen af Thronhjems Domkirke

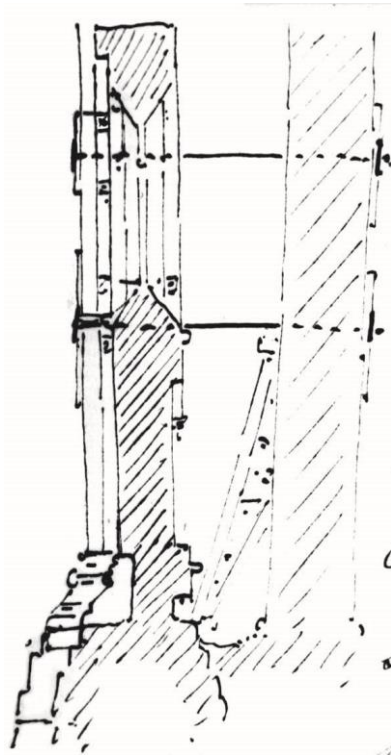
De beskadigede Stene til Kongeindgangens Hovedbue med dens 3 Rækker Buesten med Profiler, Bladforsiringer og Billedhuggerarbeide istandsattes. Nye Profilsten med Billedhuggerarbeide og Bladforsiringer tilhuggedes istedetfor de forvitrede, afhuggede eller paa anden Maade ganske ødelagte Buesten. De indre Vægbuer i Kongeindgangens østre og vestre Sider istandsattes med delvis nye Profiler og Bladforsiringer. Disse Buestene blev opført med de tilsvarende ydre Vægfladers Kvadere tilligemed Indgangsbuens 3 første Stenlag og de med disse svarende Stenlag i de ydre Hjørnepillarer. Langs med de indre Sider blev 28 Stykker nyt tilhugne og slebne Marmorsøiler indsat mellem de før opmurede Baser og Kapitæler.

Arbeidet med Udrivning og Forstøtning af Grundmuren under det søndre Sideskibs Væg blev fortsat og fuldført. Korets østre Endevæg var meget svækket derved, at man ved Opførelsen af Korets indre østre Vægpillar mellem den søndre Sidegang og Hovedskibet, havde afhugget en Del af Væggen for at faa Plads for Pillarens Stene. Bag denne Pillar er en Vindeltrappe, hvis Væg paa enkelte Steder ved denne Indhugning kun var 3" tyk.

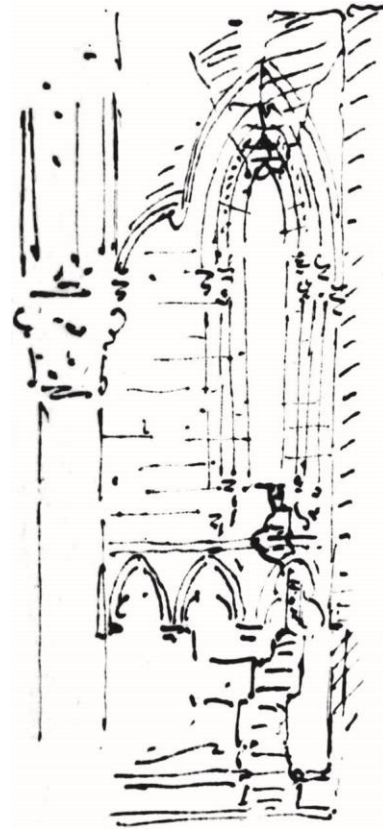
Pillaren heldede udover mod Syd 4". Den blev nedtaget. Ny Grundmur blev lagt for den i 7 Fods Dybde, hvorefter Pillaren igjen blev opført med de gamle nu istandsatte Stene, hvilke blev bragt i Forband med Trappegangens Mur, hvor det lod sig gjøre.

Korets søndre Væg havde en Holding udover mod Syd fra det østre Hjørne og ind til Lagthingets Væg. Størst Afvigelse fra Lodlinien var ved Kongeindgangens Østside, hvor den udgjorde 15".

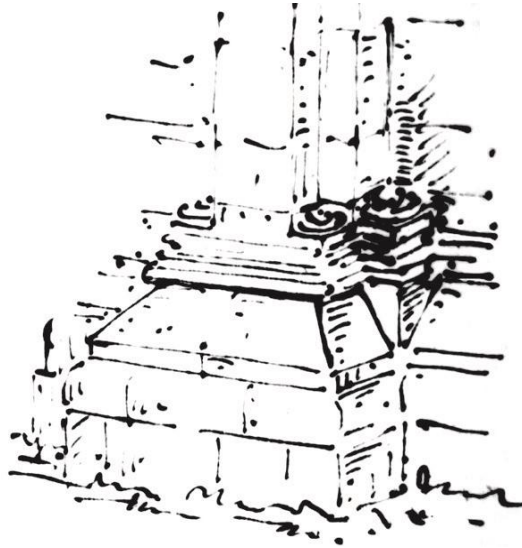
Efter at Grundmuren nu ved de nye Arbejder var sikkert, bestemte Restaurationsbestyrelsen sig til at træffe Forberedelser til at reise denne Mur i lodret Stilling. Dette søgte man at opnaa ved Hjelp af tykke med Skruer forsynede Jernstænger, som blev lagt gennem den søndre Mur og gennem den tykke indre, efter Reformationen opførte, Mur. I hver af de 5 Pillarer blev anbragt 2 Skruer over hinanden. Stængernes ydre Endeplader blev lagt paa en Række vand- og lodrette Tømmerstokke, hvilke ved Skruer vare bundne til lignende Stokke paa Murens Indside, hvorved Murens Flader saaledes omsluttet skulde sikkert mod Forskyvninger eller Revner, naar man

begyndte at arbejde med Skruerne. Af samme Grund blev alle Vinduesaabninger og Kongeindgangens indre Buer afstivet ved indspendt Træverk.

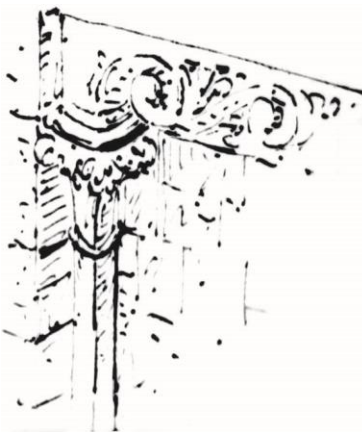

I den østre Endevæg af søndre Sidegang var Vinduesbuen sammensunket og Muren under Vinduet revnet lige ned til Sökkelen. Over Vinduet blev Hvælvbuen og en Del af Vinduets Bue nedtaget. Under Vinduet blev Kvaderstenene langs med Revnen udtagne, saaledes at der opstod en større Aabning i Væggen lige til Grundmuren, hvorved den søndre Væg med dens østre Hjørne uhindret af den Østre Væg kunde trækkes indover. Langsmed Sökkelen blev indhugget en fortløbende Fordybning paa begge Sider, hvorved Murens Tykkelse blev formindsket i den Horizontallinie, om hvilken den skulde bevæges. I den indhugne Fordybning blev efter hele Murens Længde paa den udvendige Side lagt Kiler.

Ved paa en Gang at trække paa alle Skruer og slaa paa Kilerne løsnede Murens ydre Del fra Grunden og efter 2 Timers Arbeide var det omtrent 34 Alen lange og 18 Alen høie Murparti trukket indover 3 Tommer. Muren blev bragt i lodret Stilling og afstøttet ved Undermuring og ved Træverk.

Strax derefter blev Arbeidet med at indsætte den nyt tilhugne rigt profilerede Sokkel paa den udvendige Side paabegyndt. Til den søndre Væg blev hugget en Del nye Vindu- og Gesimskapitæler tilligemed nye Gesimssten for Partiet fra Kongeindgangen til det østre Hjørne. Rund- og Spidssøiler til Vinduerne og Pillarerne i dette Parti blev tilhugne.

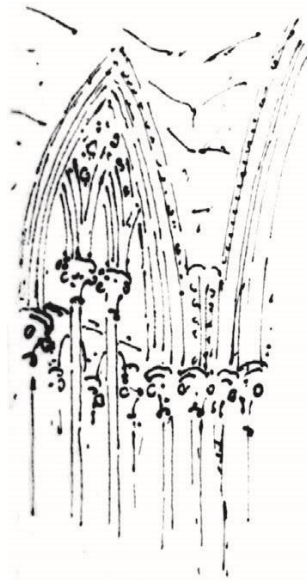
I Løbet af Høsten blev de indre Stilladser i Koret opført langs med den indre tykke Mur til Hovedtaarnets Pillar.

Arbeidslokalets Indredning blev fortsat og fuldført. I denne usædvanligt kolde og snefulde Vinter har det været til overordentlig Lettelse for Arbeidet, at man har havt "Ruinen" overdækket med Tag, hvorunder nu en stor Del af Stenbeholdningen har faaet Plads. En af de nye til Menigheds-Kirken anskaffede Ovne er opstillet saaledes, at den kan tilføre varm Luft til Arbeidslokalet, naar den ikke benyttes til Kirken. Herved har man ved en ydre Temperatur af -16° – -18° R (Réaumur) i Arbeidslokalet ikke havt lavere Temperatur end $-1\frac{1}{2}^{\circ}$ – -2° .

Foruden det paa Gaarden Grytdal i Støren i flere Aar drevne Stenbrud har Restaurationsarbeidet nu at Stenbrud for finere Klebersten paa Gaarden Solem i Budalen.

Chr. Christie

Beretning om det i første Halvaar af 1879 udførte Arbeide ved Restaurationen af Thronhjems Domkirke

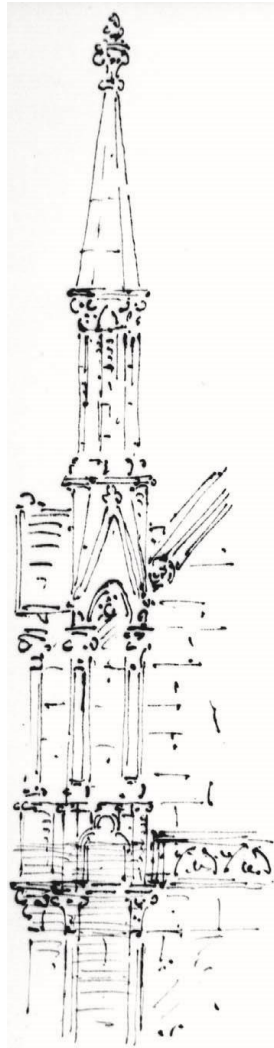
Arbeidet ved Kongeindgangens Opførelse blev fortsat ved Begyndelsen af dette Aar, efter i nogen Tid at have været standset paa Grund af de forberedende Arbeider, som vare nødvendige at udføre, forinden den tilstødende søndre Væg af Koret (eller det saakaldte "Østre Skib") kunde blive bragt i lodret Stilling. Indgangens Sidevægge og Hjørnepillarer blev opført til nær under Gesimssets Høide, hvorefter de øverste invendige Væg- og Hvælvbuer og den store Indgangsbue med dens Profiler med Billedhugger- og gennembrudte Ornamente blev opsat.

De øverste Vægbuer var hugne af store Stene, som tillige dannede Kvadere i de ydre Sidemure. Flere af disse Stene var revnede og forøvrigt beskadigede. I de brugbare Sten blev indfælet nye Profilstykker og forøvrigt blev de styrket ved Kobberforankringer forinden de bleve indmurede.

De ornamenterede Hvælvbuer som danne Væggens Afslutning mod Hvælvet blev derpaa opsat. De gamle Hvælvribber blev istandsat og mange nye Buestene hugne, for at erstatte dem, som vare saa beskadigede, at de ikke kunde benyttes. De fire Hvælvribber blev derpaa opsat mod Slutstenen. Denne har paa Forsiden mellem Bladverk en Kristusfigur med Bogen i venstre Haand og løftet høire Haand. Denne Figur var sprængt i to Stykker ved Rusten af en Jernstang, som før

havde været anbragt gjennem Stenen. Figuren, hvis høire Haand var borte før man begyndte at restaurere, blev fuldstændig restaureret, forinden den blev hvælvet sammen med Ribberne.

Af Kongeindgangens Gavl og af Hjørnepillarernes Endeparti var intet levnet til vor Tid, hvorfor disse Dele maatte rekonstrueres uden at have noget i Bygverket selv til Støtte for Anordningen. Gavlpartiet blev rekonstrueret saaledes, at de eiendommelige Hjørnestene, som danne Hjørnepillarernes Afslutning ved den Høide i hvilken Hovedgesimset staar, tillige danne Grundlag for Anordningen af de Hjørnetaarn eller Fialer, i hvilke Pillarerne oventil maa opløse sig.

Hvert Hjørne krones saaledes af to af Marmorsøiler baarne Gavle. Paa Murmassens indre Del vil komme at staa en firkantet Pillar, som gaar over til en ottekantet med otte Marmorsøiler prydet

Del. Denne afsluttes oventil med en Krands af otte Bladkapitæler, paa hvilken hviler den med en forsiret Korsblomst afsluttede Spidse.

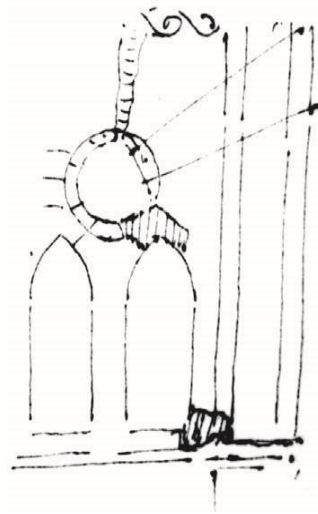
I Midten af Galven mellem disse to Taarne anbringes en femdelt Vindurose med rig Profilindfatning. Af det til heromhandlede Parti nødvendige Stenhuggerarbeide var ved Juni Maanedes Slutning Gavlrosen med dens Ornamenten og Profiler hugget færdig.

Efter at den søndre Langvæg ved Slutningen af Desember 1878 var skruet ind i lodret Stilling blev efterhaanden indsat nye Grundog Profilstene i Sökkelen paa begge Sider af Kongeindgangen. Vægfladerne mellem Sökkelen og Vindubaandet blev istandsat, dels ved at indhugge og indsætte tynde Kleberstene, dels ved at udfylde Aabningerne mellem Kvaderne med Cement. De før tilhugne nye rigt profilerede Stene til Vindubaandet blev indsat i Muren, efterat de gamle beskadigede Stene var afhugne. Vinduernes Solbænke blev istandsat og nogle nye Stene indmurede i dem.

Ved det sydøstre Hjørne var den søndre Væg vejet udover mod Syd og mod Øst. Ved Væggens Indskrining var Hjørnet kommet i lodret Stilling i Retning fra Nord og Syd. Nu blev Vinduets øverste udgledne Stene og den halve Side af Vindurosen taget ud af Muren. Den hele Murmasse

mellem Vinduet og Hjørnet blev fast omsluttet af Træverk og Skruer, hvorefter det hele Hjørne fra Vindubaandet opover blev kilet op til lodret Stilling. Derefter blev Vinduets Buestene indsat og til dette hugget flere Buestene, som ere saa store at de have til Længde Murens fulde Tykkelse, hvorved de binde det ydre og det indre Murverk sammen. I den østre Endevæg blev Hjørnepillaren opført, Vinduet istandsat og den store Revne i Vægfladen under dette udfyldt med nye Bindestene. De beskadigede Dele af Vinduernes Bueprofiler blev istandsat paa begge Sider af Kongeindgangen. Marmorsøiler til Kongeindgangens og den søndre Vægs ydre Side blev tilhugne og slebne.

I Løbet af Vinteren blev den tykke indre Mur mellem Korets Hovedrum og den søndre Sidegang nedrevet til Grunden efter dens hele Længde fra Høikoret til Hovedtaarnets østre Side. Muren var opført af Graasten og huggen Klæbersten hovedsaglig fra Korets nedtagne Vægge og Pillarer med Buer. Den store Mængde herved fundne Profilsten giver detaljerede Oplysninger om, hvorledes Korets enkelte Dele have været.

Da Væggen var nedrevet til Gulvet, fandtes Levninger af de Pillarer som have baaret Midtskibets Buer, Vægge og Hvælv. Disse Pillarer have været af forskjellig Form, idet hveranden har været ottekantet og hver anden havde indhuggede tykke Rund- og Spidsstave.

Spredt om i hele den nedrevne Mur blev fundet større og mindre Brudstykker med fine og meget rige Profiler, fine Søilestumper, Kapitæler m.m. Ved at sammenstille de fundne Stykker sees det, at de have tilhørt et mærkeligt, sirligt og overmaade rigt udstyret, monumentalt Arkitekturverk, sandsynligvis fra Kirkens Indre.

Til den indre Side af Korets nordre Væg blev hugget flere Bladkapitæler til Vægsøilerne ved Gulvet.

Det Arbeide som ved Hans Mayestæt Kongens Gave udføres til Altaret i Høikoret blev fortsat, idet den store Altarplade, som er udbrudt i Ritsens Marmorbrud, blev fint tilhugget og profileret. Ligeledes tilhuggedes de Søiler med Baser og Kapitæler tilligemed den nedre Del af Alterets Bagvæg, paa hvilken Altarpladen hviler.

Modellerne til det Billedhuggerarbeide som tænkes anbragt i en arkitektonisk Opbygning bag Altarbordet – i Midten Nadverden og tilSiderne de fire Evangelister – blive udarbeidedede af Billedhugger Bø. Hr Bø modellerede tillige en Kristusfigur, der som Hnds Ma. Dronningens Gave tænkes anbragt over Indgangen til Høikoret. Alt dette Billedhuggerarbeide er ved Hr. Bø bleven afstøbt i Gips.

De i London bestilte Glasmalerier til Vinduerne i Høikorets Omgang og til dets Klerestorium ere indsatte. Ligeledes indsattes i fire af Vinduerne i Kapitlet Glasmalerier, som ere modtagne Gave ved A. Johnston i London, som har samlet Bidrag hertil af Englændere der have besøgt Norge.

Chr. Christie

Beretning om de i andet Halvaar af 1879 udførte Arbeider ved Restaurationen af Throndhjems Domkirke

Arbeidet med Opførelsen af Kongeindgangens øverste Partier foregik uden Afbrydelse under det Tag, som dækkede Stilladserne. Indgangens østre og vestre Sidevæg afsluttes med et Buegesims, som var sammensat af meget store Stene. Disse Stene istandsattes indmuredes og afdækkedes med en ny Gesimslist, paa hvilken blev lagt en huggen Stenrende, som udforedes med en Kobberrende med Vandafløb.

Over Kongeindgangen blev reist et Spærverk af Jern, paa hvilket blev lagt et Bordtag dækket med Blyplader. Der blev indsat nye slebne Marmorsøiler til de ydre Vægflader og i de to Sidetaarnes øverste Partier. Arbeidet med Kongeindgangens ydre Dele var saaledes fuldført og Stilladserne kunde derfor nedtages, hvilket skeede kort Tid før Jul.

De til den fuldstændige Restauration af Korets søndre Vægs ydre Side gjenstaaende Arbeider blev fuldført saaledes, at ogsaa her de udvendige Stilladser kunde nedtages. Ved disse Arbeider blev nyt tilhugne Stene indsatte i Hovedpillarerne og de beskadigede i disse istandsatte. Beskadigede Dele i Vinduernes Profiler blev istandsat med nye Profildele.

Over det Vindu som staar næst Lagthingets Væg blev en Del af det ydre Murverk nedrevet paa Grund af at Væggen her havde en Revne gennem Vinduets Buer op til Gesimset. Nogle af Buernes Stene maatte derfor udtages istandsættes og indmures i rigtig Stilling. I Vægpartiet over Vinduet blev derpaa indsat nye Kvadere og Binderstene. Hovedgesimset blev opmuret fra Kongeindgangen til Lagthingets Væg af hovedsagelig gamle udbedrede Stene.

Paa begge Sider af den nordre Mellemmur i Koret blev efterhaanden opført Stilladser der, foruden at benyttes ved Nedrivningen af denne og ved Opførelsen af den nye Væg, tillige skal bære det gamle Tagverk, som bliver staaende medens denne Del af Kirken er under Opførelse. Dette Tagverk, hvis Bjelker og Spær er af meget store Dimensioner, blev gjort lettere derved, at

hveranden Bjelke og hvertandet Spærpar blev udtaget. Det paa denne Maade erholdte Træmaterial blev benyttet til Stolper m.m. i de nye Stilladser.

Under Arbeidet med Forstøtningsmuren paa begge Sider af nordre Sideskibs ydre Væg viste det sig, at den i og for sig svage Grundmur end yderligere er bleven svækket derved at man har udrevet Dele af den, endog under Vægpillarernes Sokkel, for at give Plads for Begravelser. I Hjørnet mellem denne Væg og den lille Gang som forbinder Kapitlet med Høikoret, var en Del af Grundmuren kun 2' 6" dyb.

Forøvrigt er Grundmuren her under den nordre Væg omtrent 5 Fod dyb og opført af runde Stene uden noget Bindemiddel. Det Lag som staar lige under Sokkelens hugne Stene, bestaar af store flade Stene, som ere sammenbundne ved Kalk. De nye Afstøtningsmure paa begge Sider af denne Grundmur blev her, ligesom før paa Sydsiden udført, lagt i 7' Fods Dybde paa fast Lergrund, paa hvilken var lagt et 6" tykt Lag af Pukksten og Cement tildels ind under Grundmuren.

Samtidig med de her nævnte Arbeider ved Grundmuren blev de forberedende Arbeider udført til den nordre Vægs Indskruning til lodret Stilling, idet Murens Flader blev omspændt og afstivet med Træverk og Skruer. Gjennem den ydre og den indre Væg blev boret Huller, i hvilke de store Skruer blev indlagt. Dette Arbeidet blev tilendebragt ved Aarets Slutning. Nyt Stenhuggerarbeide til Profiler og Kapitæler blev udført til nordre Vægs ydre og indre Sider.

Arbeidet paa Altaret til Høikoret blev fortsat med Hugning af Hoveder, Forsiringer og Profiler.

I Kapellet over det saakaldte "Thomas Angells Kapel" blev opsat nyt Tagverk af Træ, som hviler paa Bjelkehoveder med Udskjæringer væsentlig kopierede efter de gamle Bjelkehoveder i Vernes Kirke i Størdal. Tagverket blev dækket med Blyplader. Over Hvælvet blev lagt et Stengulv, sammensat af Plader, som ved Restaurationen af Gangen om Høikoret blev optaget fra Gulvet der. Mellem disse Plader blev lagt Partier af Klebersten, hvortil benyttes Affald fra Sagmaskinen.

Til Kapellets Vægge fæstedes de levnede Gravstene og Mindetavler fra Tiden efter Reformationen. Paa den indre Gavlvæg mod Lagthinget tænkes anbragt de Billeder af Bisper i Throndhjem, som før vare opbevarede i Kapitlet, men nu midlertidigt ere hensatte i Stiftsarkivet.

Chr. Christie

Beretning om de i første Halvaar af 1880 udførte Arbejder ved Restaurationen af Throndhjems Domkirke

I de første Uger af Januar dette Aar blev Korets nordre Sidegangs ydre Mur indskruet saavidt muligt hen mod lodret Stilling. Murens største Afvigelse fra Lodlinien var ved den vestre Side af den store tilmurede Indgangsdør, som staar mellem Kapittelets og Lectoriets Hjørnetaarne, hvor den udgjorde ca 11".

I de tre vestligste mest udoverhældende Afdelinger af Muren havde de ydre Kvaderflader Revner fra Hovedgesimset nedover gennem Vinduernes Buer og deres Solbænke. Revnerne vare udenfra tættede med Kalk og indenfra til dels opfyldt med løst Pulver af opløst Murbrug fra Kvaderstenenes Bagside. Disse Revner bleve rensede, for at kunne bringe de enkelte Murdele saavidt muligt tilbage til den oprindelige Stilling.

Efterat denne Murvæg var bleven indskruet, blev dens Sokkels nederste Stene udtagne og omsat paa den nye Grundmur. De forud tilhugne Profilstene til Sokkelens øverste Del blev indsatte fra Indgangens vestre Side og indtil Tverskibets østre Væg. De ydre Dele af den nordre Indgangs

Indfatning stode i lidet Forband med de tilgrensende Murdele og ere sandsynligvis tilføiede senere dog her ligesom ved Kongeindgangen endnu medens Koret (det saakaldte "Østre Skib") var under Opførelse.

Indgangens nyt tilhugne Søilebaser og Kapitæler tilligemed de nyt tilhugne Kvadere i Sidefladerne blev indsat og bragt i bedre Forband med de tilstødende Murdele end de tidligere havde været. Af alle de ydre Vægpillarer blev en stor Del Stene løsnede, dels fordi de var veget ud fra den rette Stilling, dels og fornemmelig for at rense ud det nu til tørt Kalkpulver opløste Kalkmaterial mellem Kvaderverket og den indre faste Murkjerne, med 1880.1. a. hvilken de ny indsatte Stene blev forbundne.

De ydre Vindusolbænke ere istandsatte og det nyt tilhugne Profilbaand under Vinduet indsat paa den ydre Side i begge Partier mellem Indgangen og det nordre Tverskibs østre Væg. Enkelte Profilsten i Vinduernes Spidsbuer og i Rundvinduerne over dem vare trykkede nedad og udad, hvorfor de maatte udtages og indsættes i den riktige Stilling.

Over de tre Rundvinduer blev Kvaderverket udtaget for ved Opførelsen at bringe Forbindelse mellem de revnede Dele. Pillarernes Spidssøilekapitæler blev istandsatte og et nyt tilhugget og indsat hvor det levnede ikke kunde istandsættes. De store Gesimsstenes slyngede Forsiringer var paa mange Steder beskadiget, hvorfor de maatte utbedres med ny indsatte større og mindre Stene. Gesimset blev derpaa opmuret fra Partiet over Indgangen og til Tverskibets Væg. Bag Gesimset blev opført ny Mur af Graasten. Paa Murens indre Side blev de beskadigede Baandlister under Vinduerne udhuggede, for at give Plads for de nyt tilhugne men endnu ikke indmurede Profilsten for dette Baand.

Tidlig i Vaar blev Istandsættelsen af den søndre Langvægs indre Side paabegyndt. Efterat de indre Vægflader vare rensede for de mange dem dækkende Kalklag, blev de beskadigede Profilsten i Vindusbaandet og i Vinduernes Buer tilligemed i Skjoldbuerne udhugget og ny Profilsten indmurede. De beskadigede Kvaderflader i de øverste Vægdele blev istandsat ved indfællede nye Kvaderplader. Beskadigede Vindu- og Hvælkapitæler blev istandsat ved indfældte

større og mindre Bladgrupper og Dækplader. Hele nye Kapitæler bleve tilhugne og indsat hvor de levnede Kapitæler ikke kunde blive staaende.

I den østre Endevæg blev indsat nyt tilhugne Vægkapitæler med Dækplader af Marmor under de nederste rigt profilerede Vægbuer i hvis Profiler indsattes mange nye Profildele.

Til Hovedkapitælet over den sydøstre Pillar mellem søndre sidegang og Midtpartiet blev hugget større og mindre Stene med Bladgrupper.

Nedrivningen af den tykke Mur mellem Korets Indre og den nordre Sidegang blev paabegyndt, efterat den indskruede nordre Ydervægs Stilling var sikkert ved de nyt indmurede Sokkelstene. Denne Mur var ligesom den i 1879 nedrevne Mur opført dels af store Graasten, dels af hugne og profilerede Klebersten fornemmelig fra Korets Pillarer, Buer og Hvælv. De fleste saaledes fundne Profil- og Ornamentstene ere oplagt sammen med de i den søndre Væg fundne tilsvarende Stene under Gallerierne i Arbejdsrummet i Skibet.

En gjenstaaende Grundsten af en af Hovedpillerne viser en Hovedform sammensat af Rundstaver, hvoraf fremgaar, at den nordre Sides Hovedpillerer ligesom Sydsidens have vekselvis været ottekantede og runde med omgivne Rundstaver.

Den nedrevne Mur stod ogsaa her paa en ældre Mur, (antagelig en Levning af Olav Kyrres Kirke) som har været benyttet som Fundament for Hovedpillarerne og som kun er 5 Fod dyb og opført af smaa uden Kalkmaterial sammenlagte Stene. Foran den nuværende nordre Indgang har dens affasede Sokkel et Indspring ligesom til en stor Aabning, som antagelig allerede medens den ældste Mur stod har været tilmuret.

I nordre Sidegangs østre Ende staar endnu den eneste levnede Hvælving af Koret. Ved at hugge af de mange Kalklag i Hvælvets Kappe fandtes paa den inderste Pudsflade Spor efter brunrøde og grønne Bladforsiringer i Lighed med de tidligere i Høikorets nordre Kapel fundne.

I Kongeindgangens Rosetvindu og i de fem Vinduer i St Stefans Kapel over Johannes Døberens eller det saakaldte Thms. Angels Kapel blev indsat flaskegrønt Kathedralglas i forsirede Blyindfatninger leveret fra Dr. Oidtmanns Glasmalerifabrik i Linnich ved Aachen.

Hns. May: Kongens Gave til Restauration af Tverskibets Forhal gav Anledning til, at dette Arbejde blev paabegyndt. Undersøgelser ved Forhallens Sokkel viste, at denne laa 1 ½ Fod under Overfladen af den til Kirken førende Vei, hvorfor saavel denne som den Kirken paa Østsiden omgivende Vei maatte sænkes. Ny Forstøtningsmur blev lagt paa begge Sider af Forhallens Grundmure 7 Fod dyb og 2 Fod bred i Grunden. Langs med den ydre Side af Grundmuren under den tilstødende Gavl af det nordre Tverskib blev lagt en Forstøtningsmur af samme Dybde og Bredde som ved Forhallen. Sokkelprofilerne som paa den vestre Væg havde 3" Heldning mod Nord, blev udtagne og indsat i rigtig Stilling sammen med en Del nyt tilhugne Sokkelstene.

Paa Forhallens indre Side fandtes Spor efter Søilebaser og en Bænk, paa hvilken de have staaet. Nyt tilhuggen Bænk og nye Baser blev opmuret paa den nye Grundmur.

Chr. Christie

Beretning om de i andet Halvaar af 1880 udførte Arbejder ved Restaurationen af Thronhjems Domkirke

Efterat de mest beskadigede Dele af den udvendige Side af Korets nordre Væg vare blevne restaurerede, blev Arbeidet med Restaurationen af den indre Side paabegyndt. De profilerede Vægbuer under Vindubaandet bleve istandsatte fra den nordre Indgangsdør og til Korbuen, hvorved en Del nye Profilsten bleve tilhugne. De før tilhugne Knopper, som skal voxte ud af Buernes Profiler, bleve indsatte. Nye Kapitæler, som skal staa under Buerne, og nye Baser for Søilerne bleve indmurede tilligemed en ny tilhuggen Søilebænk.

Vægfladen mellem Buerne og Søilebænken var i den næst Nordportalet staaende Del meget fortæret, hvorfor Stenene her bleve indhugne indtil 1 ½ Tomme for at erholde en jevn Overflade. Af Kapitælerne under Vægbuerne var kun smaa Rester tilbage, hvilke imidlertid viste at de vexelvis have været glatte og forsirede med Bladgrupper. Nyt Vindubaand blev tilhugget og indmuret fra Nordportalet og til Vægpillaren ved Korbuen.

Ved denne var en liden Gruppe Blade bevarede, hvilke viste at de forsirede Kapitæler paa Nordsiden havde samme Karakter, som de rigt forsirede paa den søndre Vægs indre Side. De beskadigede Stene i Fladerne og Kanterne om Vinduerne blev istandsat. De før tilhugne nye Kapitæler til Vinduerne og til Hvælvrubberne bleve indmurede efterat de ubrugelige gamle Stene vare udhugne.

Vægbuerne og Kapitælerne paa Vestsiden af Nordportalet vare end mere beskadigede end paa dets Østside. De nyt tilhugne Kapitæler blev indmuret og det øvrige Stenhuggerarbeide til Istandsættelsen af Buerne færdigt til Indmuring. I Vinduerne og under Hvælvrubberne indsattes nye Kapitæler. Nye Skjoldbuestene tilhuggedes og indsattes over Vinduerne i begge Partier paa Vestsiden af Nordportalet. Nordportalets ydre Bueprofiler blev nedtagne, istandsatte og tilligemed Portalgavlens Dæklader igjen indmurede.

Paa begge Sider af Kongeindgangen blev de indre Vægflader istandsatte. Søilernes nye Baser og nye Marmorsøiler blev indmuret fra Kongeindgangen til Høikoret. Paa Kongeindgangens Vestside blev nyt Vindubaand og nye Kapitæler indsat ved de restaurerede men ikke indmurede Vægbuer.

Under den Vægpillar som staar ved Korbuens Nordside blev Grundmuren styrket ved en ny Forstøtningsmur anlagt i syv Fods Dybde. Denne Mur blev fortsat langs med den østre Endevægs Indside ud til den nordre Ydervægs Grundmur.

De to i Pillaren staaende Kapitæler som begge skjultes af den nu nedrevne Mur mellem Midtrummet og den nordre Sidegang var meget beskadigede idet ikke alene mange af de fremspringende Bladornamenter men ogsaa større Dele af Kapitælernes Stene var enten borte eller brustne. I de beskadigede Bladgrupperes Sted blev indsat nye Stene med Bladforsiringer. Flere nye gennemgaaende Stene bleve huggede med nye Bladgrupper.

Motiverne til Forsiringerne blev taget dels fra de gjenstaaende Levninger i Kapitælet paa den tilsvarende Pillar paa Sydsiden, dels fra større eller mindre Bladforsiringstumper fra de forsvundne Hovedkapitæler af Korets Pillarer fundne mellem Kalkbruget i de nu nedrevne Mellemmure i Koret.

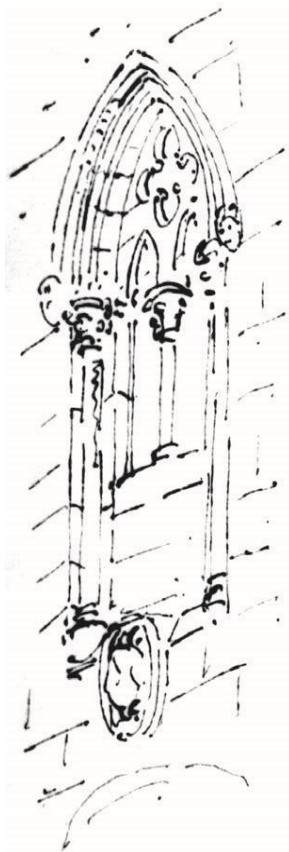
De Hovedkapitæler som staa paa Vægpillarerne ved Hovedtaarnet bestaa, ligesom de tilsvarende Kapitæler ved Korbuen, af 3 høie Skifter meget store Kleberstene nu aldeles ubrugelige, da alle Stene ere brustne og Forsiringerne afhuggede. Til begge Kapitæler er hugget nye Stene med Bladgrupper og Dækplader. I begge disse Pillarers Grundmure var foretaget Indhugninger for at give Plads for de Murstensmure som efter Reformationstiden blev anlagt dybere end Kirkens Fundamenter, for at erholde tilstrækkelig Dybde for de under Kirkegulvet anlagte Gravkjeldere.

De gjenstaaende Grundmure under de to nedrevne Mure mellem Korets Midtrum og begge Sidegange blev efterhaanden revne op og Materialet bortskaffet. De bestod af forholdsvis meget

smaa Stene sammenlagt uden andet Bindematerial end løs Sand og kun anlagt i 5 Fods Dybde under Kirkegulvet. De havde ogsaa givet betydeligt efter for Hovedpillarernes Tryk.

Fundamenterne til Korets nye Hovedpillarer blev anlagte i 7 Fods Dybde paa et 12" tykt Lag af Cement og Puksten. En Fundamentpillar staar endnu igjen at opføre. Flere Hoveder og Bladknopper som skal afslutte Hovedbuernes Vægbaand mod Hvælvsøilerne under Triforiebaandet ere blevne tilhugne.

Restaurationsarbeidet ved Forhallen til det nordre Tverskib blev fortsat indtil Vinterens Komme. Indgangsbuens nedsunkne Stene bleve udtagne og indsat saaledes at Buen nu har faaet den oprindelige Rundform. Buelistens ødelagte Perlestave blev istandsat og Dragehoveder indsat ved dens nedre Ender. Under Hovedbuen blev indsat nyt tilhugne Kapitæler tilligemed nye Søilestammer og Baser af Klebersten. De mest beskadigede Dele af Forhallens indre Vægbuer og Kapitæler blev istandsat og flere af Buerne omsat.

Indgangsportalets Buer var ligesom den ydre Hovedbue synket ned derved at den østre og den nordre Væg have givet sig udover mod Øst og Vest. Forhallens af Graastensheller opførte Tøndehvælv havde derved faaet en stor Revne, som nu fandtes fyldt med indstøbt Bly. De Graastensheller som stod ved Revnen blev udhugne og indsat i en løftet Stilling saaledes at Hvælvet fik den oprindelige Form, hvorpaa Hvælvets Underflade blev afpuddet. En stor ny Graastenshelle danner nu Forhallens Gulv. 12 Stk Kleberstenssøiler blev indsat under Kapitælerne i Sidevæggene og Indgangsportalet i Forhallen.

Over den ydre Hovedbue staar et nu restaureret Hoved fremstillende Moses. Hovedet er fra en ældre Tid end dets meget beskadigede tidlig gotiske Indfatning, som var hugget om det som en profileret Ring. Denne er tilligemed Hovedet indsat i Væggen paa samme Tid som det tidligt gotiske Vindu i Kapellets Nordvæg, over Forhallen. Sandsynligvis stod der før et Rundbuevindu.

Mellem Stenene i Spidsbuevinduet Solbænk var store Aabninger, som gik ned til det førnævnte Hoved. Solbænken, Fyldingen under den og Hovedet maatte derfor udtages. Nye Profiler bleve hugne til Ringen om Hovedet og enkelte nye Stene til Fyldingen og Solbænken tilhugne.

Den Fylding hvorpaa Vinduet korte Midtsøile hviler, befandtes at være opført paa samme Tid som Vinduet Sidestene, til hvilke den inde i Fugerne var fæstet ved Jernklammere indstøbt i Bly.

Kløverbladsforsiringen i Vinduet Buefelt var meget beskadiget. De beskadigede Dele bleve istandsatte saaledes, at Bunden indenfor Kløverbladformen blev bevaret saaledes, at man fremdeles kan se de Huller, i hvilke før et eller andet Slags Metalarbeide har været fæstet til Stenen.

Over Vinduet staar indfættet i Gavlvæggen en Marmorplade paa hvilken sees St Michael med Dragen omgivet af tidligt gotiske Forsiringer, hvilke alle som og Figurerne ere udførte med kraftigt og sikkert uthugne Linier. Pladen omsluttet af et Buebaand af Egetræ. Dette er nedentil

ganske forkullet. De nederste Ender af dette i gothiske Profiler udarbejdede Baand blev istandsat med nye tilsatte Stykker og det hele Baand mættet med Olie.

Forhallens Gavl blev afdækket med Plader af Klebersten. Nyt Spærverk af Træ blev opreist over Kapellet og Taget dækket med Blyplader. I det Indre blev Murverket over den vestre Dør og ved det rundbuede Vindu mod Øst istandsat.

Efterat de ved Nedrivningen af de indre Vægge i Koret fundne Stene af Profiler og Ornamenten vare ordnede efter bestemte Grupper, blev alle de Stene som have hørt til Koret optegnede og ved Hjælp af dem Rekonstruktionsarbejdet for enkelte Dele og hele Partier af Koret paabegyndt.

Prøvearbejder med at støbe i Cement glatte og forsirede Ribbeprofiler til Hvælvbuerne blev udført efter de ved Nedrivningen af de førnævnte Mure fundne Ribbebestene.

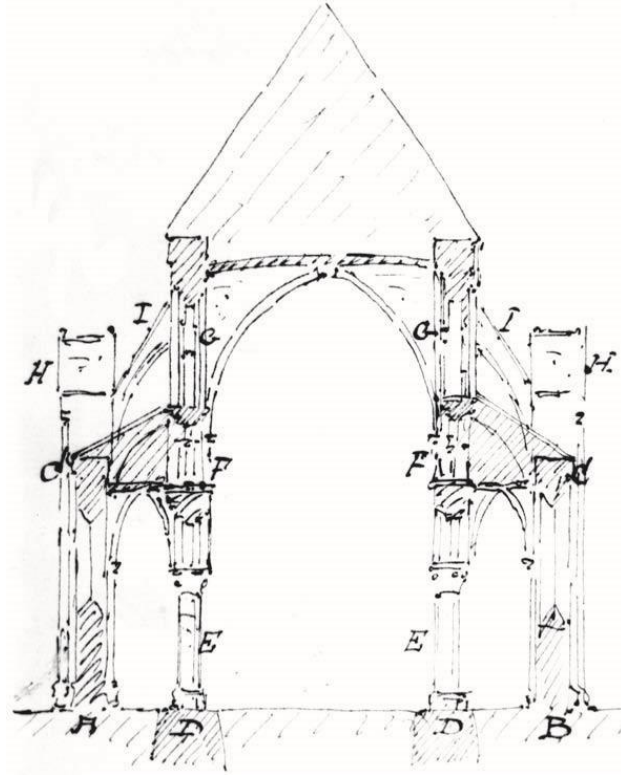
Chr. Christie

Trondhjems Domkirkes Restauration.

Arbejdet med Restaurationen af "Østre Skib" vil ved Juli Maaned 1881 være rykket saa langt frem at de ydre Mure A og B paa Nord- og Sydsiden ere færdigt restaurerede ind- og udvendigt indtil Hvælvbuerne og Gesimset C. Sideskibenes to Endevægge mod Øst vil være færdigt restaurerede indtil i Høide med Sideskibenes Tage. Alle de til disse Vægge hørende Marmorsøiler vil være indsat tilligemed den indre Udfyldning af Buefeltet over Kongeindgangens Døraabning. Fundamenterne D for de 10 Hovedpillarer E, som skal bære Midtskibets Buer, Vægge og Tagverk, vil være opført. Inden ovennævnte Tid vil Tilhugningen af Sten til de 10 Hovedpillarer og de samme forbindende Buer være paabegyndt.

De Arbejder som efter Juli 1881 blive at udføre for at Korets eller det "Østre Skibs" Restauration skal være fuldført er:

Tilhugning af hvad der mangler til at kunne opføre de ti Hovedpillarer og Hovedbuerne.
Opførelse af førnævnte Pillarer og Buer.

Tilhugning af Sten til den med F betegnede 2d.

Etages eller "Triforiets" Pillarer, Søiler og Vægflader.

Opførelsen af Triforiet.

Tilhugning og Opførelse af Vinduetagen G eller Klerestoriet med dets Vinduer, Buer, Vægpillarer og Gesims.

Tilhugning og Opsætning af Pillarerne H og Forstøtningsbuerne I, som skal opføres over Sideskibenes Tage.

Restauration af den mod "Østre Skib" vendende Del af Hovedtaarnets Pillarer og af Taarnbuen.

Opførelse af Hvælvrubberne og Hvælvkapperne over begge Sideskibe og over Midtskibet,

Opførelse af Sideskibenes og Hovedskibets Gavl mod Høikoret,

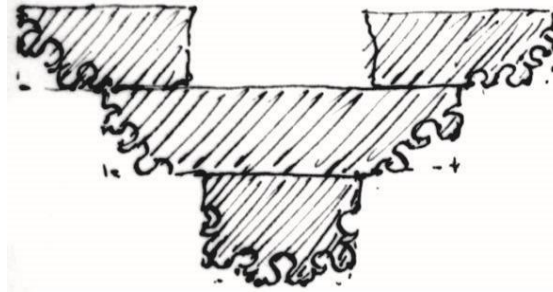
Opførelse af Tagverk af Jern over Hovedskibets og Sideskibenes Hvælv og Paalægning af Metaldækning over disse Tage,

Nedtagelse af Stilladserne og Indsætning af Glas i Blyindfatning i alle "Østre Skibs" Vinduer,

Indlægning af nyt Gulv og Indsætning af Døre med Jernbeslag i Indgangene paa Nord- og Sydsiden.

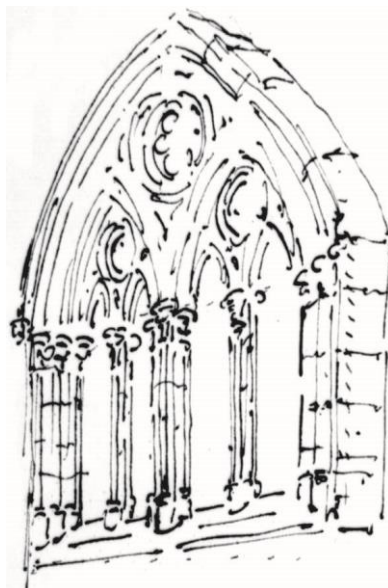
Chr Christie

Beretning om de i første Halvaar af 1881 udførte Arbejder ved Restaurationen af Thronhjems Domkirke

Murarbeidet i det "Østre Skib" maatte oftere standses og for længere Tid ganske indstilles i de første Maaneder af dette Aar, som Følge af den strænge og vedholdende Kulde som flere Gange bragte Temperaturen indenfor Murene ned til -16° R. De i "Østre Skib" beskjæftigede Arbeidere blev i den Tid indflyttet i det vestre Skibs noget opvarmede Arbeidsrum.

Her blev de beskadigede men dog brugbare Profilstene, som vare fundne under Nedrivningen af de indre tykke Mure og som have dannet Hovedbuerne mellem "Østre Skibs" Hovedpillarer, istandsatte med nye Profildele, hvorved istandbragtes Profiler til omtrent $2 \frac{1}{2}$ Hovedbue.

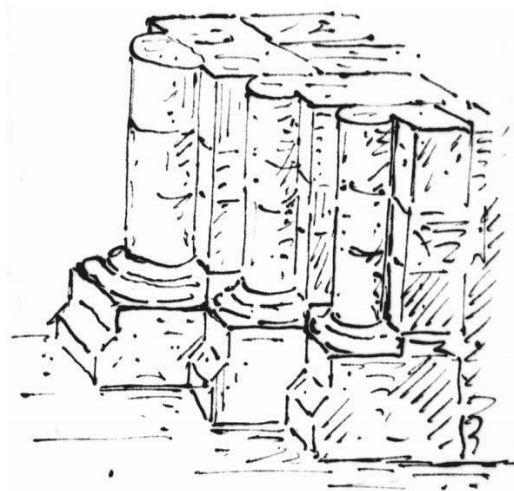

De i det "Østre Skibs" indre Mure fundne Smaastykker af fintformede Profilsten fra et rigt Bueverk med Søiler og Pillarer blev ordnet og de til hinanden hørende Stykker kittede sammen med Cement. De saaledes sammensatte Stykker blev derpaa opstillet paa Galleriet i det vestre Skib og fæstet til Væggen ved den vestre Hovedindgangs nordre Side.

Det Hele danner en gennembrudt Vægflade oventil afsluttet med en Spidsbue, hvis rige Sideprofiler løbe ud i et af mindre Spidsbuer Cirkler udfyldt Buefelt baaret af Kleberstenspillarer, hvis Kapitæler støttes af smaa kun 2 Tommer tykke Marmorsøiler, af hvilke ogsaa blev fundet endel med det Øvrige opstillede Brudstykker.

Spidsbuen omsluttet af et Buebaand, i hvilket sees fint udhuggede Dyr mellem gennembrudt Bladverk. Baandet ender nede ved Pillarkapitælerne med et Konge- og et Dronninghoved. Det Hele har antagelig dannet en Skillevæg og været opført mellem 2 Pillarer.

Mod Vaaren blev Murarbeidet fortsat, idet Grundmuren for den sidste Hovedpilar paa den søndre Side i "Østre Skib" og for de to Væggpillarer ved Taarnbuen blev opført. Ny Grundmur blev opført under og langsmed de østre Sider af Hovedtaarnets mod det "Østre Skib" vendende Pillarer. Kapitælerne tilligemed flere Stene under dem i Vægpillarene ved Taarnet vare knuste og pressede ud af det oprindelige Leie, hvorfor det blev nødvendigt at nedtage dem.

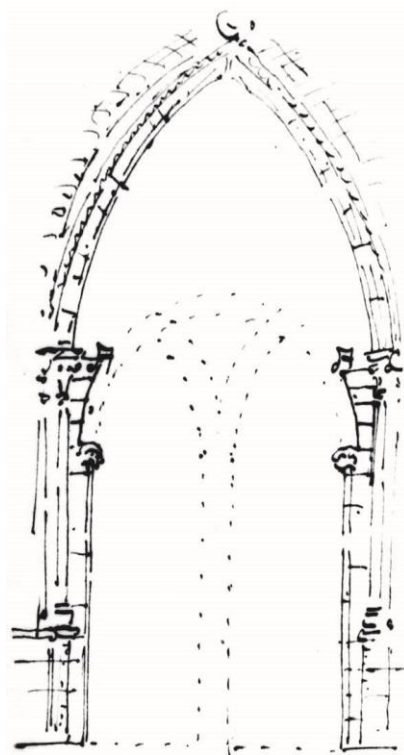

Da man ved dette Arbeide vilde blive nødt til at tage ud Sten, som stod i dybt Forband med Taarnpillarene, blev det nødvendigt at undersøge hvorledes Murverket i Taarnpillarene var.

Kalkpudsen blev hugget bort, hvorved det viste sig at Kvaderverket i begge Pillarer var brustent lige fra Baserne til Kapitælerne og havde løst sig fra den indre faste Murkjerne. Nye Baser og nye Profilsten til den halve Bredde og fulde Høide for begge Taarnpillarer maatte derfor hugges og indmures til Kapitælernes Høide.

Paa den indre Side af den nordre Væg, mellem Tverskibet og den nordre Indgangsdør, blev de meget beskadigede Vægflader efterhugget og de tidligere tilhugne Profiler m.m. til Vægbuerne tilligemed Vægbaandet over dem indsat. Nye dybtindgaaende "Anfængerstene" blev tilhugne over hvert Hvælvsoilekapitæl i den nordre Væg. Stenene ere nu kun tilhugne i den raa Form og vil først faa sine Hvælvbueprofiler, naar Sideskibenes Hvælvribber skal opføres.

Den ydre Side af det sidste Parti ved Tverskibet blev istandsat. Vindusrosen over den nordre Indgang blev istandsat paa den udvendige og den indre Side.

Af det som har dannet Døraabning indenfor Kongeindgangsforhallen var kun de profilerede Sider tilligemed 2 Hoveder bevaret. Af Buerne over Døraabningen og af Udfyldningen af Vægfladen

mellem Skjoldbuerne var intet tilbage. Af det ved Skjoldbuerne Kapitæler gjenstaaende Murverk A, som var tilhugget efter en Bue, hvis Midtpunkt ligger i Midten af Aabningen, kan slutes, at Aabningen har været delt ved en Midtpost. En ny Midtpost blev tilhugget, paa hvis Forside er anbragt en af Bladverk omsluttet Marmorsøile med Basis og Kapitæl af Klebersten.

Med Buefeltet i Bispedøren som Forbillede blev det nye Buefelt forsiret med et Rankeverk af slyngede Grene og til dels fritstaaende Bladverk og Druer, som spire ud fra Midtposten, paa hvilken en Kristusfigur af Marmor anbringes. I Buefeltets Midte er en firdelt Fordybning, hvori tænkes anbragt et Relief, som fremstiller Kristi Fødsel og Hyrdene. Det til ovennævnte Arbeide nødvendige Stenhuggerarbeide er færdigt udført og indmuret i Kongeindgangen.

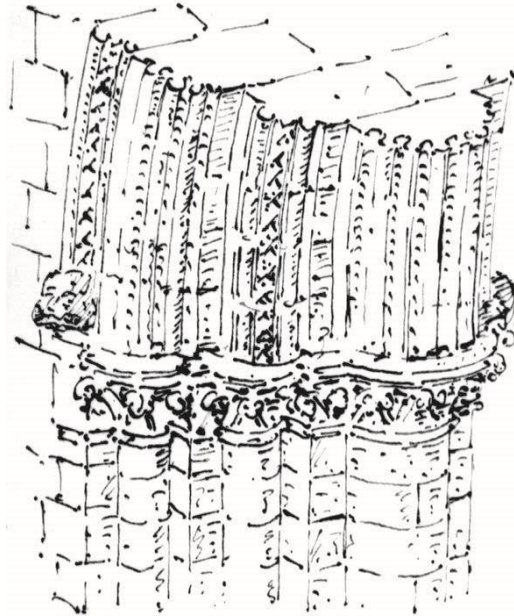
Til de ottekantede Vægpillarer ved Hovedtaarnet blev hugget nye Bladkapitæler og Baser samt nye Binderstene.

I den til det nordre Tverskib førende Forhal blev de indre Sider af Indgangsportalet istandsat med nye Kvadere, Buestenene istandsat og Hvælvet afpudset.

I Thms.' Angells Kapel blev de to fra Cøln bestilte Glasmalerivinduer indsatte.

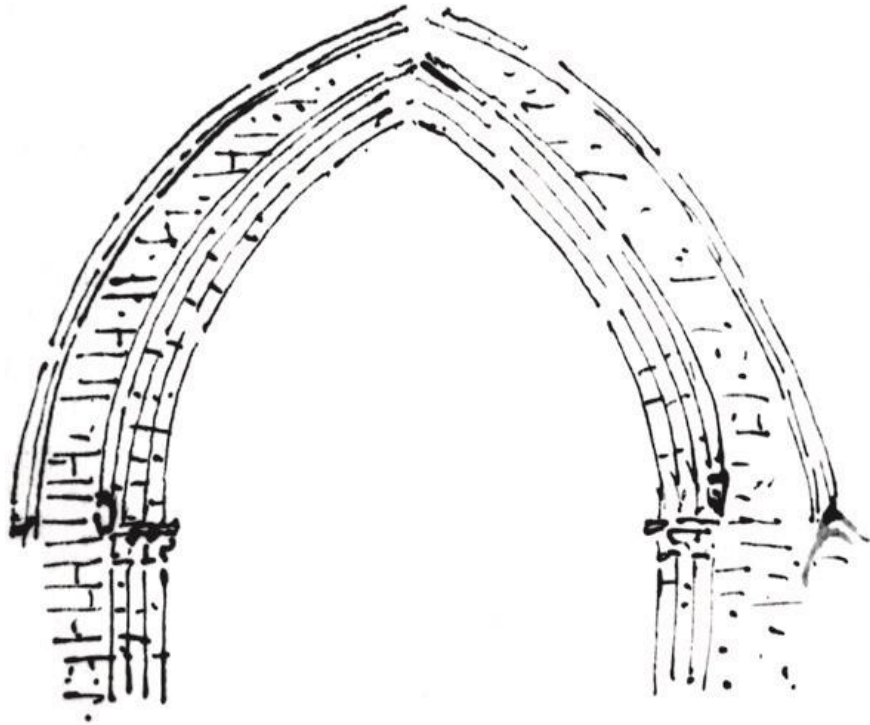
Chr. Christie

Beretning om de i andet Halvaar af 1881 udførte Arbejder ved Restaurationen af Thronhjems Domkirke

Under den store Taarnbue som vender mod Koret, var Taarnpillarenes Kapitæler mere og mindre beskadiget og Dele af Dækpladerne og hele Bladgrupper ødelagt. De brustne Kapitælstene blev udtaget eller udhugget, og i deres Sted indsat nye store Stene forsirede med Bladgrupper, hvis Former og Sammenstilling enten ere ordnede efter de levnede Dele af samme Kapitæl eller, hvor der ikke var tilstrækkeligt Forbillede, efter de levnede Kapitælblade paa de indre Sider af Taarnpillarene i Tverskibet.

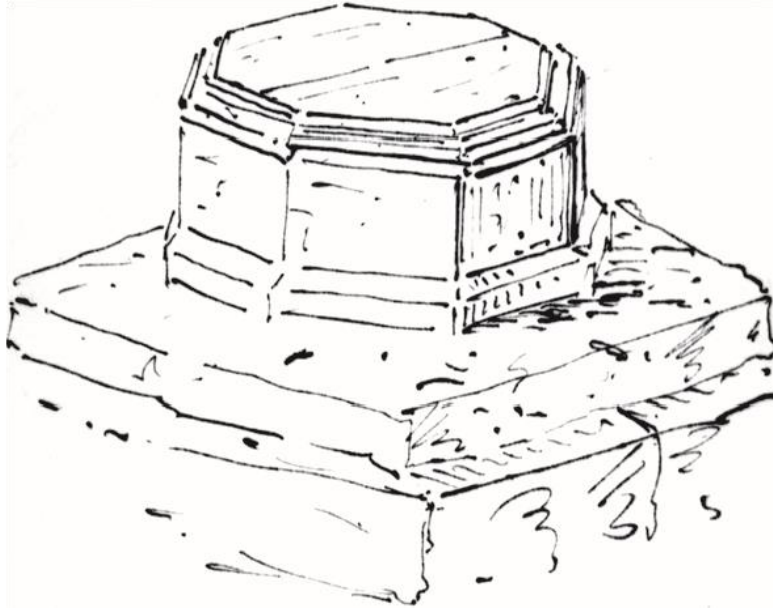
For at kunne indsætte de nye Kapitælstene og deres Dækplader, måtte Taarnbuen støttes ved Træafstivninger saaledes ordnet, at de gav Plads til at istandsætte Buestenenes skadede Profiler. Disse ere dannede af dybt udarbejdede Hulkiler mellem stærkt fremtrædende Rundstave. De beskadigede Profildele bleve afhugne og nye Profilstykker indsat paa saadan Maade, at Buestenenes Hovedmasse blev urørt.

Af Taarnbuens Dæklist var kun nogle faa forbrændte Profildele igjen, dog tilstrækkeligt til at kunne bestemme dens Form. Ny Dæklist blev tilhugget og indsat tillige med et nyt tilhugget Hoved ved Listens nordre Ende over Kapitælets Dækplade. Det tildels bevarede Hoved under Buelisten paa den søndre Side blev istandsat.

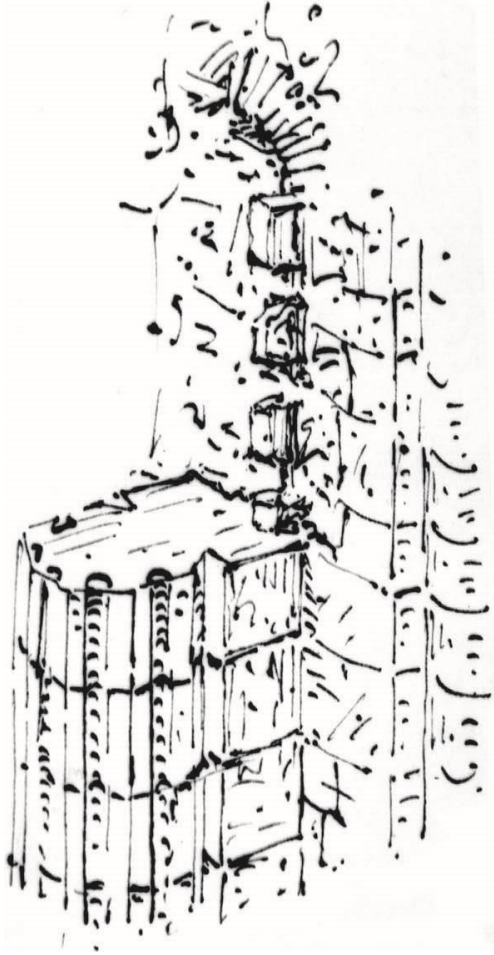
De beskadigede Dele af Kvadervæggen over Taarnbuen meisledes ud, hvorpaa de nyt tilhugne Kvadere bleve indmurede. Over denne Kvadervæg blev indmuret en ny forarbejdet Dæklist, til hvilken Midtskibets Hvælv senere vil slutte sig.

Paa Korets nordre Vægs ydre og indre Sider blev indsat nyt tilhugne Marmorsøiler under Vægbuerne og ved Vinduerne og de ydre Vægpillarer. Stilladserne paa Væggens ydre Side blev derpaa nedtagne, hvorved Væggen nu kan sees i dens hele Længde.

De Sidste, af meget store Stene dannede, Skifter i Grundmurene for Korets Hovedpillarer tilligemed nogle af de af Klebersten hugne Baser blev opmuret ved Aarets Slutning. Nogle Stene til Pillarernes Kapitæler og omtrent Halvdelen af de til Pillarernes Stammer fornødne Stene bleve tilhugne. Da det ikke har været muligt, at erholde tilstrækkelig stor og feilfri Sten fra Kleberstensbruddene i Støren til disse 10 Pillarstammer, blev dertil anvendt den meget haarde Stenart fra Hovind.

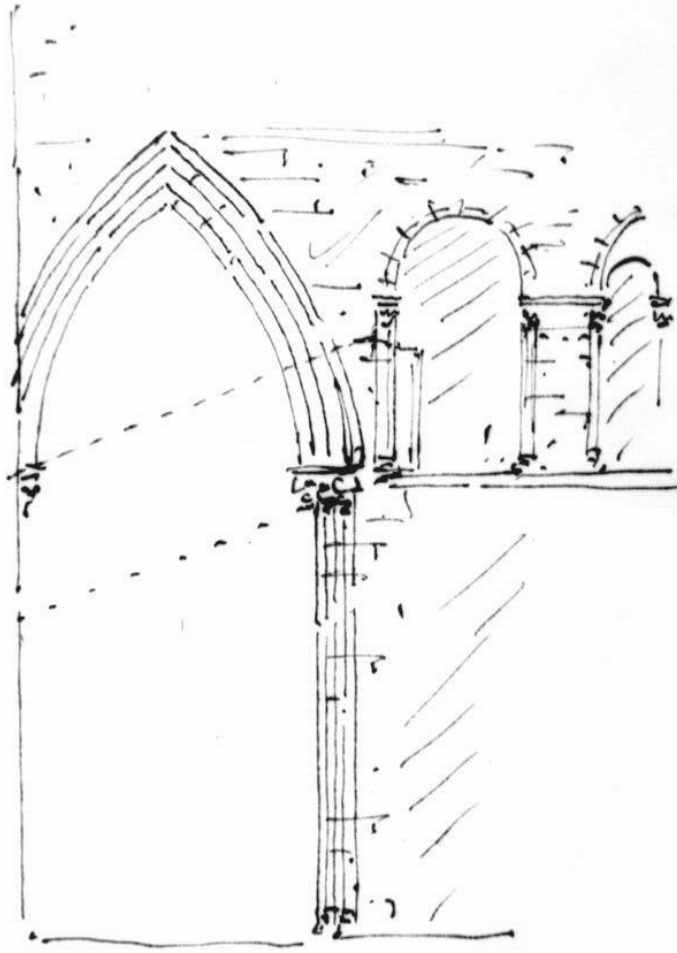
Korets to vestre afkantede Vægpillarer ved Hovedtaarnet bleve nedtagne. Foruden de ødelagte Kapitælstene var flere af Stammernes Stene brustne. Pillarernes Baser stod omtrent 6 Tommer lavere end de tilsvarende ved Korbuen foranlediget ved de med dem forbundne Taarnpillares Synkning. Nye store Bindestene til Stammerne bleve tilhugne tilligemed nye Baser. Pillarerne bleve opførte og de før tilhugne Kapitæler indsatte tilligemed nye Bindestene mellem dem og Taarnpillarerne.

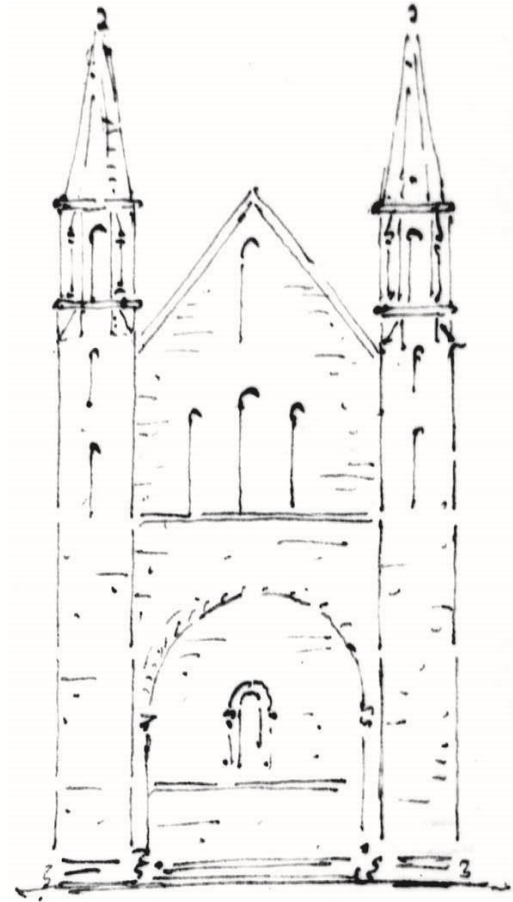
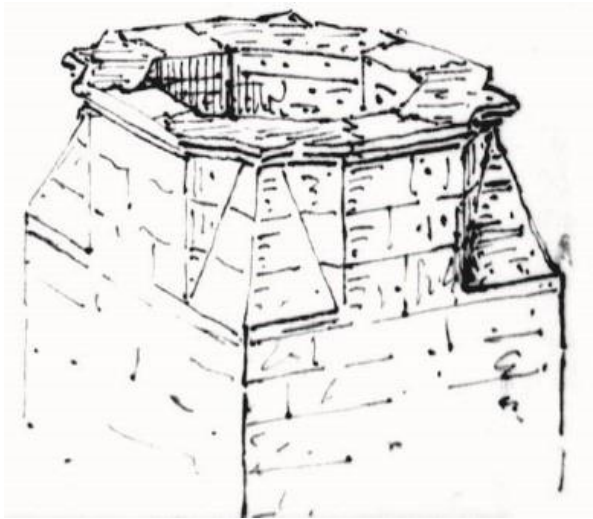
Under Arbeidet med at nedtage Pillarerne og med at udrive noget af det indre Murverk bag dem for at kunne indmure de større Bindestene, stødte man i den nordre Taarnpillar paa Rester af fint tilhugne Klebersten som stod lodret over hinanden i omtrent en Kvaderstens Afstand og synligt have hørt til en lodret Kleberstensvæg.

Ved den søndre Taarnpillar kom ved det samme Arbeide frem en Række lignende Stene. Ved den øverste Sten saaes en liden Del af et Tøndehvælv af omtrent den samme Størrelse som de smaa Tøndehvælv i Tverskibenes Triforiegange.

Inde i Taarnpillaren endte Hvælvet i en ret Vinkel og bøiede sig derfra i en Stigning mod Syd i Retning af Midtlinien af Lagthingets Triforiegang. Denne er afbrudt ved den senere indsatte Spidsbueaabning, som forbinder Lagthinget med Korets søndre Sidegang. Bag Spidsbuen er nu i Triforiets sidste Pillar synlig en lavere anlagt Rundbue, som nu er tilmuret. Triforiegangen har gennem den været fortsat indtil Nedgangen i Taarnpillaren, fra hvilken en lignende Murgang har været anlagt mod Øst i Midten af den ældre Kirkes søndre Ydervæg, som stod, hvor Korets Hovedpillarer senere bleve opførte, da Koret blev udvidet.

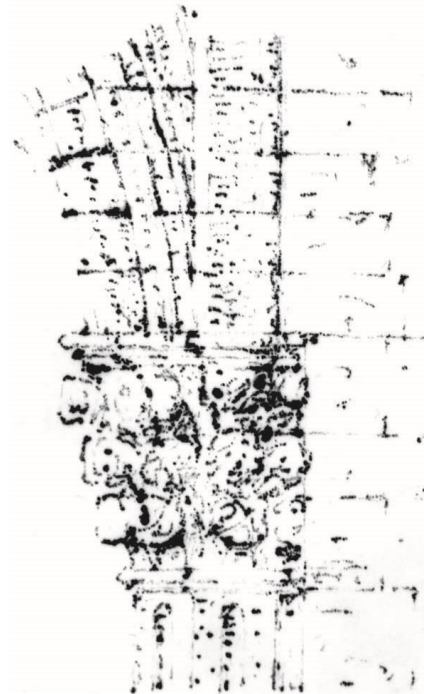
De i de nedrevne Mure fundne brugbare men ofte meget beskadigede Profilsten fra Hovedbuerne mellem Pillarerne ere istandsatte. Ligeledes blev en Del andre fundne profilerede Sten fra Triforiets Pillarer og Buer istandsat. Nye Kapitæler med Bladgrupper blev tilhugget til de fritstaaende Søiler i Triforiet. Hertil udfordres kun mindre Stene, af hvilken Grund dette Arbejde blev udført medens man endnu ikke havde faaet tilstrækkelig store Stene til at kunne fortsætte Hugningen af Kapitælerne til Hovedpillerne og de første Buestensskifter over dem. En Del af de til Korets Hovedgesims hørende Konsolstene, som blev fundne i de nedrevne Mure, restaureredes.

Ved de af Godseier Owesen paa Leeren til Restaurationsarbeidet testamenterede Midler tænkes opført to Hjørnetaarne ved det nordre Tverskibs østre Kapel – det saakaldte Lektorium. En Del af Stenhuggerarbeidet hertil er udført. Ved at undersøge de øverste Dele af de levnede Taarne, fandt man paa Overfladen Spor efter Pillarer paa fire af de otte Sider og Anlæg for fire Aabninger. I Midten af hver Pillars ydre Side saaes Spor efter et lidet Fremspring, som har været Fortsættelse af den fremspringende Vinkel som den nu levnede Taarnlist danner ved Taarnets Overkant fra Firkant til Ottekant.

Chr. Christie

Beretning om det i første Halvaar af 1882 udførte Arbeid ved Trondhjems Domkirkes Restauration

I dette Aars første Maaned blev de manglende øverste store Dækstene lagt paa Korets nye Grundmure, som skal bære Hovedpillarerne mellem Hovedskibet og Sideskibene. De resterende Baser til disse Pillarer blev hugget af Klebersten og efterhaanden muret paa Grundpillarerne. Det i de sidste to Maaneder af forrige Aar paabegyndte Arbeide med at tilhugge store Stene til Hovedpillarnes Stammer blev fortsat og fuldført.

Ved Halvaarets Slutning var de 10 Pillarstammer opført. Kapitælerne til de fire ottekantede Pillarer blev tilligemed deres Dækplader tilhugget og opsat paa Stammerne. Over det nyt tilhugne og indsatte Kapitæl ved den sydvestre Taarnpillar blev opmuret de første hugne Stenskitter af de indre Vægflader som skal opføres, mellem og over Hovedbuerne, hvis første Skifters Profilsten ere tilhugne i Forband med dem. Ved store Bindestene blev dette Murstykke over Kapitælerne forbundet med det indre af Taarnpillaren.

Tilhugningen af nye Profilsten til Buerne mellem Hovedpillarerne blev fortsat og ligesaa Arbeidet med at indsætte nye Profilstykker i de i de nedrevne Mure fundne brugbare Profilsten fra Hovedbuerne og Triforiets og Klerestoriets Buer.

De før indsatte Stene til Ornamenten i de gamle beskadigede Kapitæler ved Korbuen blev tilhugget overensstemmende med de gamle bevarede Blade. De manglende Vindu- og Vægsøiler tilligemed Hvælvsoilerne blev indsat paa den indre Side af nordre og søndre Sidevæg. Omkring Foden af Kongeindgangens ydre Pillarer og foran dens indre Døraabninger blev nedlagt nye tilhugne Trin fra Bruddet i Hovind. Gulvet blev belagt med rødbrune firkantede Heller fra Ringerike med en Indfatning af blaa Sten.

En Marmorsøile blev indsat i Posten mellem de to Indgangsaaabninger hvor den støttes af de i regelmæssig Afstand anbragte Bladslyngninger. Paa Søilens Marmordækplade opstilledes en af Billedhugger P. Bø i Marmor udført og af en Dilletantforening her i Byen foræret Christusfigur.

Det til de underste Dele af Altaret tidligere udførte Sten- og Billedhuggerarbeide blev opmuret paa dets Plads i Høikoret. De øverste rigt profilerede og forsirede Dele blev tilhugget og det Hele færdigt opført ved Halvaarets Slutning. I Alterets Forside indsattes de af Billedhugger Bø udførte Marmorfigurer. Midtpartiet fremstiller Frelseren og de to Disiple ved Maaltidet i Emaus. Mellem Søilerne til begge Sider er anbragt de fire Evangelister. I Buefelterne over Evangelisterne er anbragt to tilbedende Engle og over Midtpartiet en Engel, som holder en Krone. I det midderste Buefelt paa Altarets Bagside er anbragt et O II (= Oscar IIs kronede monogram) omgivet af Bladforsiringer. I Buefelterne ved Siden af er anbragt Domkapitelets og Norges Vaaben, ligeledes omgivet af Bladslyngninger.

Altaret staar paa et fem Alen bredt og dybt samt 5" høit Trin, hvis Gulv er sammensat af Marmorplader med indridsede Figurer i Lighed med dem som findes paa flere af de i Kirken bevarede Ligstene fra den tidlige Middelalder.

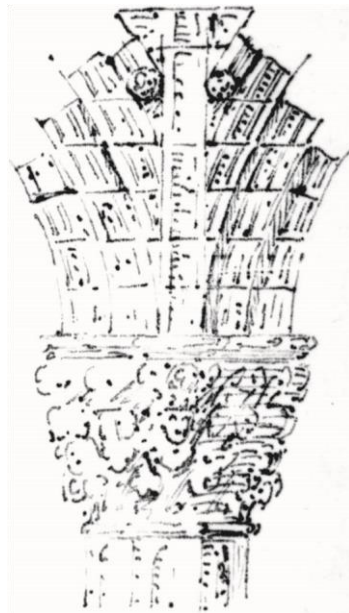
Den af Hnds May. Dronningen Domkirken skjænkede og af Billedhugger Bø udførte Christusfigur blev opstillet paa den for samme bestemte Plads over den indre midtre Bue i Korbuen.

Efterat alt Stenhuggerarbeide til det nordre Taarn ved Tverskibets saakaldte Lektorium var færdigt, blev den nye Taarnetage med den over samme ordnede Stenpyramide opført.

Chr. Christie

Beretning om de i andet Halvaar af 1882 udførte Arbejder ved Restaurationen af Throndhjems Domkirke

Arbeidet med Tilhugning af nye Kapitæler til Hovedpillarerne i Koret blev fortsat. Af Korets 10 Hovedpillars Kapitæler er 6 opført og over to af dem opmuret de første syv Skifter store Stene af Murverket umiddelbart over dem med de 3 Rækker rige Bueprofiler for Hovedbuerne. Til disse Buer mellem Hovedpillarerne paa Nord- og Sydsiden udfordres omtrent 1500 løb. Fod Profilsten, af hvilke en stor Del blev færdig tilhugget.

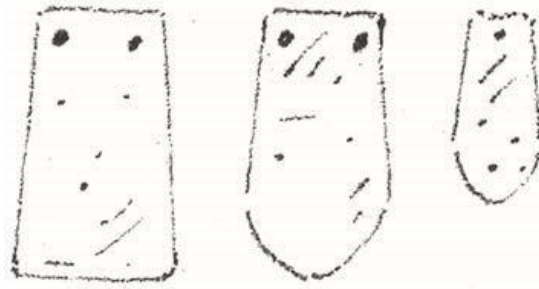
Hvad der af nedrevne Mure i Koret er fundet af brugbar Sten med Profiler og Ornamenter, som har tilhørt Koret, er bleven istandsat. Ved Gjenopførelsen af Koret vil man saaledes faa Anledning til at anvende gammel mere og mindre istandsat Sten fra Hovedbuerne mellem Pillarerne og fra Triforiets- og Klerestoriets Buer og Pillarer, ialt omkring 350 løb. Fod Buesten. Til Triforiets og Klerestoriets indre Sider er hugget, men endnu ikke afslebet, 214 længere og kortere Marmorsøiler.

Ved Slutningen af dette Aar vil antagelig Hovedbuerne være opført paa Korets Sydside og Væggen efter dens hele Længde opført til Triforiets Vægbsaa langt som vedlagte Tegning Fig. 1 viser med skrafferede Linier. Paa Nordsiden vil til samme Tid antagelig være opført Kapitælerne over Pillarerne og de store Profilstene over dem saa langt som de skrafferede Linier i Fig. 2 viser.

De øverste Dele af Lektoriets søndre Hjørnetaarn blev istandsat, og derover opført den nye Overtage med Stenpyramide overensstemmende med den i første Halvaar af 1882 paa Nordsiden opførte.

Undersøgelser af Murverket i Hovedtaarnets øverste Etage have vist, at den gamle Taarnetage har været nedrevet til henimod Klerestoriets Vægbaand, over hvilket den nuværende Klokkeetage er opført, sandsynligvis af Sten ogsaa fra Kirkens øvrige Dele.

Murverket i Taarnets fire Hjørnetrappegange blev undersøgt. Ved at rense Bunden i den nordvestre Trappegang, som var opfyldt med Sten og løst Grus, fandt man en tilmuret Indgang til vestre Skibs Klerestoriegang og tillige en Trappe, som fører ned til det nordre Tværskibs vestre Klerestoriegang. Trappegangen var udfyldt med en daarlig Mur opført paa det løse Gruslag, hvori laa en Mængde Tagskifer meget tynde og af forskjellig Størrelse fra 7"/10" indtil 2"/4".

Alle Skiferstenene ere tildannede noget bredere ved den afrundede nedre Ende end oventil. Ved at ordne dem efter deres Størrelse sees det, at de maa have været anvendt paa et spidst Tag, maaske et Taarn-tag.

Chr. Christie

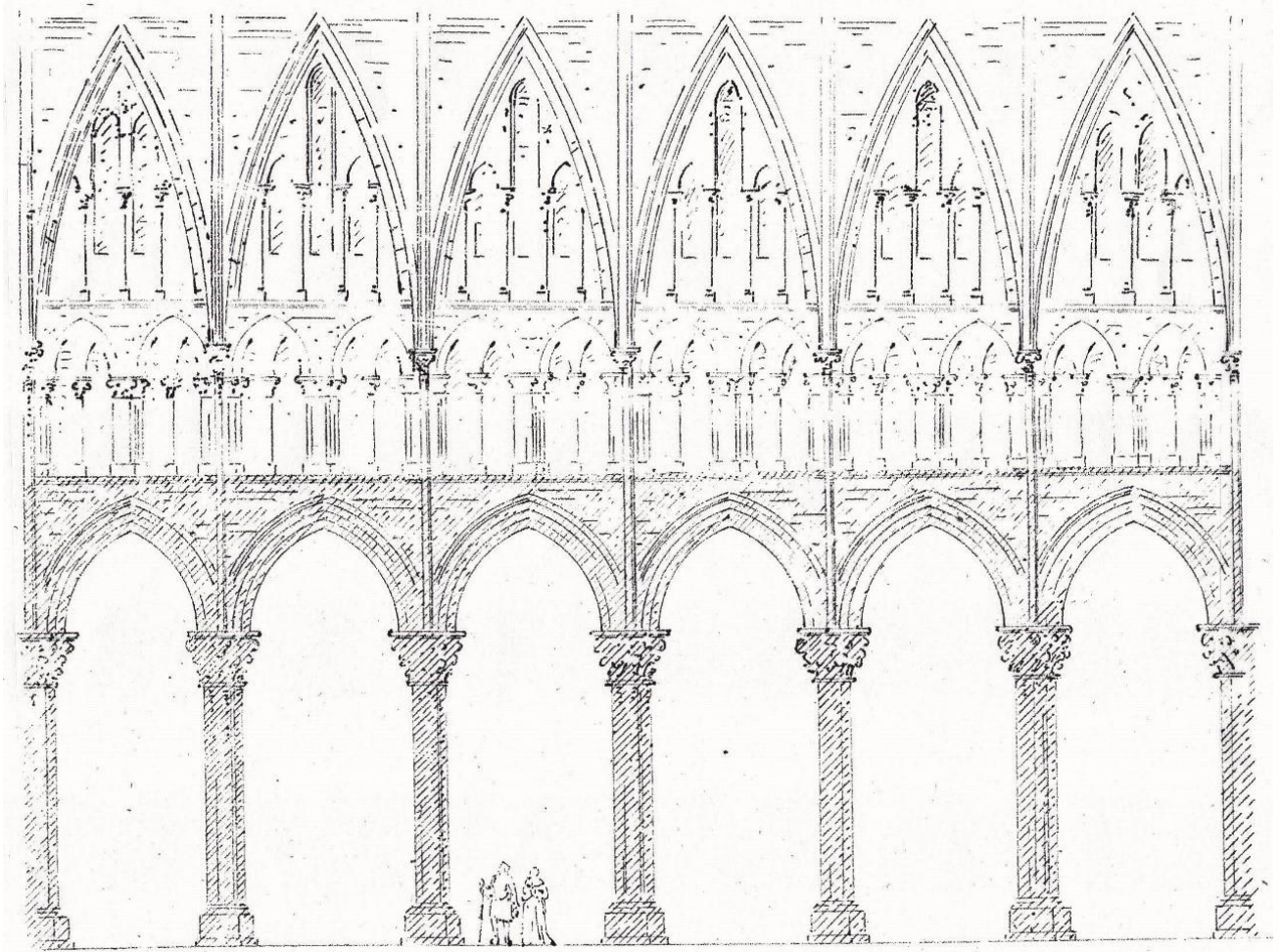

Fig 1. Korets sydside

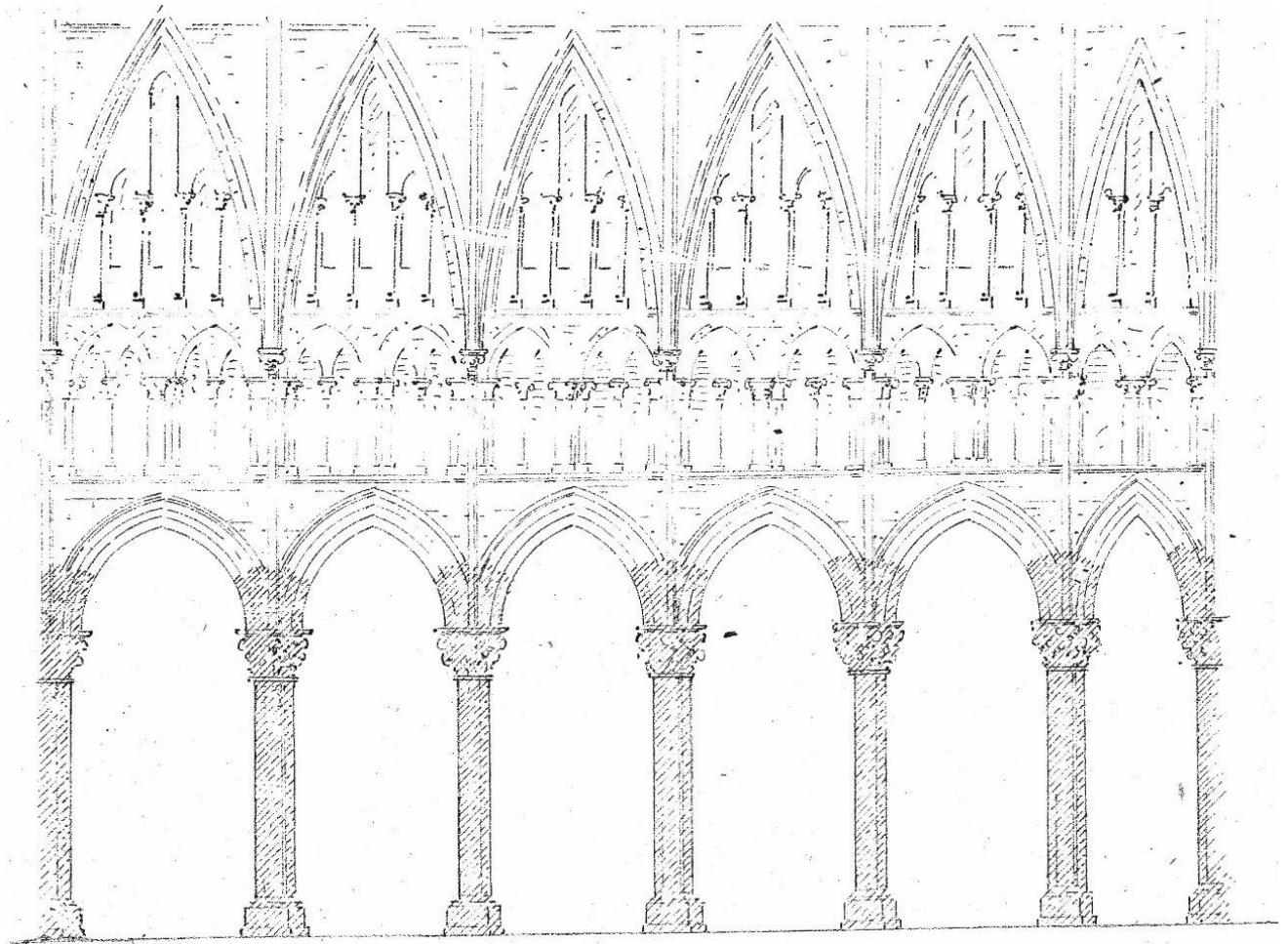
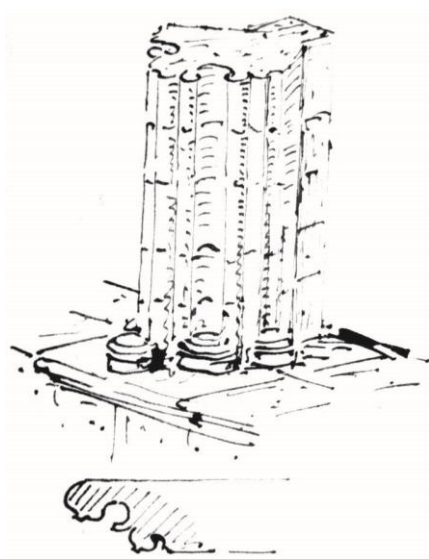

Fig 2. Korets nordside

Beretning om de første Halvaar af 1883 udførte Arbejder ved Restaurationen af Throndhjems Domkirke

Det forrige Aar paabegyndte Arbejde med Tilhugning af Kapitæler til Korets Hovedpillarer blev fortsat og fuldført. Kapitælerne blev opmuret paa Pillarstammerne undtagen et, som blev sendt til Kunst- og Industriudstillingen i Christiania tilligemed andet Stenhuggerarbejde og Gipsafstøbninger fra Domkirken.

Ligeledes blev Arbejdet fortsat med Hugningen af de store profilerede Stene, som skal staa over Kapitælerne. Paa 3 af Nordsidens Pillarkapitæler blev disse Stene opmuret. De resterende Profilsten til Nordsidens Hovedbuer blev tilhugget. De brugbare gamle Stene fra Triforiets Mellempillarar (fundne i de nedrevne Mure i Koret) ere restaurerede og nye Stene til 11 Triforiepillarar tilhugne. Alle de til Triforiets Væglist nødvendige Profilsten til den søndre og den nordre Væg ere tilhugne. Profilsten til 8 af Triforiets indre Buer blev tilhugget tilligemed nogle af de store Profilstene til de ydre Buer i Triforiet.

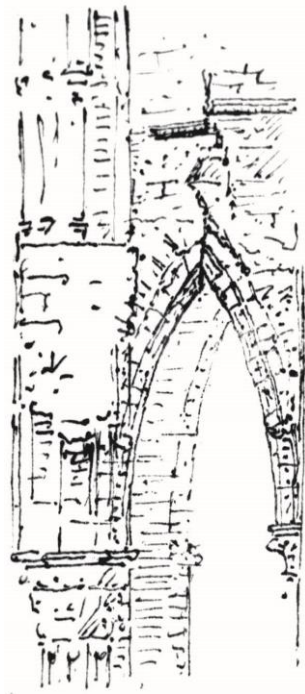
Ved Slutningen af Juni Maaned blev Buestillingerne opsat over Hovedpillarernes Kapitæler i den søndre Væg for at kunne paabegynde Opførelsen af Hovedbuernes Profilsten.

Chr. Christie

Beretning om de i andet Halvaar af 1883 udførte Arbeider ved Restaurationen af Trondhjems Domkirke

Det i den sidste Maaned af forrige Halvaar paabegyndte Arbeide med at opføre de af tre Rækker rige Profiler bestaaende Hovedbuer mellem Pillarerne paa Korets søndre Side, blev fortsat.

Murverket mellem og over Buerne blev opført til Triforiets Baand af store raat tilhugne Binderstene af Klebersten indenfor de fint tilhugne Kvadersten, som danne Vægfladen mod Hovedskibet. Det nyt tilhugne Triforiebaand blev indlagt og bag det Muren afdækket med store Kleberstensplader af samme Høide som Profilbaandets Stene.

Triforiets fem Hovedpillarer og seks Mellempillarer blev opført og de med Bladverk forsirede Kapitæler opsat paa dem. Medfølgende Rids viser hvad der i 1883 er udført paa Korets Sydside. Hovedkapitælernes Bladverk blev efterhugget, Buestillingerne mellem Hovedbuerne nedtagne og alle Hovedbuers Profiler rensede og efterhuggede.

Paa den Side af den opførte Buerække som vender mod Sideskibet, blev i de for Sideskibets Hvælvbuer opmurede 7 Lag raat tilhugne Stene indhugget Gurtbuernes, Krydsbuernes og de samme gennemtrængende Dele af Hovedbuernes Profiler. De samme Profiler for Hvælvbuerne blev ligeledes indhugget i de paa den indvendige Side af Sideskibets Ydervæg indmurede raat tilhugne Stene.

Over Kapitælerne paa Nordsidens Hovedpillarer blev opført de første fire horisontale Lag Profilsten af Hovedbuerne saa langt, som angivet i den i 1883 til det Kngl. Departement indsendte Tegning af Korets indre Vægge, i hvilken var betegnet, hvor meget der af Korets Vægge antages at være opført ved Slutningen af Aaret 1883. I den medfølgende Tegning er angivet foruden hvad der er opført i 1882 og 1883 tillige hvad der antages at blive opført i 1884.

Stenene i den ved Hovedtaarnets Tryk meget beskadigede Bue over Aabningen mellem Korets nordre Sideskib og det nordre Tverskib blev istandsat. Nogle nye Profilsten blev hugget dertil og Buens indre Stene under Tverskibets Mur tilligemed Profilstenene paa Forsiden mod Koret omsat.

Det nordre Triforiums Pillarstammer og Pillarkapitæler blev færdig tilhugget og ligeledes nogle af de indre Profilbuer til det søndre og det nordre Triforium. De i de nedrevne Mure fundne brugbare Kapitæler fra det nordre Klerestoriums ydre Vægbuer blev istandsat tilligemed hvad der var brugbart af de fundne Stene fra Klerestoriets ydre Vægpillarer og deres Kapitæler.

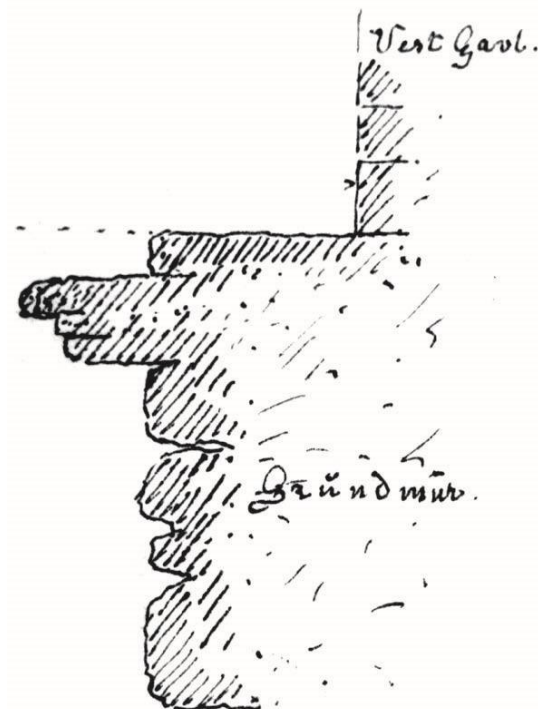
Al den til Domkirkearbeidet iaar anvendte Klebersten er udbrudt paa Gaarden Rogstad i Støren, hvor 16 Mand hele Aaret rundt arbeide med at udbryde den fornødne Klebersten. I Domkirken udføres Arbeidet ved 40 faste Arbeidere.

Den saakaldte "Schøllerske Gravkjelder", som vansirede det søndre Tverskibs Ydervæg, blev nedrevet. De i Kjelderens bevarede Ligkister blev forinden midlertidigt nedsat i en tom Gravkjelder i Vestskibets nordvestre Taarn. Ligkisterne kunde tidligere sees fra søndre Tverskib, i hvis Endevæg var gennembrudt en Aabning, som var afstengt med en smukt arbeidet Smedejernsport. Denne blev rensat og opstillet i den lille Samling af Billeder og Gravstene m.m:

fra Tiden efter Reformationen, som er opstillet i det istandsatte Kapel ved Triforiet i søndre Tverskibs østre Væg, over Thms. Angells Kapel.

Gravkjeldereren var opført af Graasten med grovt tilhugne Kleberstene som Indfatning for Kanterne. Kjeldereren var hvælvet med Korshvælv hvortil var anvendt gul Mursten. Den til Kanterne anvendte Klebersten har været taget fra Vægpillaren og dens Sokkel i den gennembrudte Del af søndre Tverskibs Væg og fra andre Dele af Kirken. Foruden nogle Skjoldbuesten fra Korets Klerestorium blev fundet en Sten med fint udhugget Ornament af samme Form og Høide som Ornamentet over Kongeindgangens Bue.

Opstillingen og Ordningen af de i de nedrevne Mure fundne Stene fra Kirkens forskellige Dele, som ikke kan anvendes ved Opførelsen af Koret, er fortsat, eftersom dertil har været disponibel Arbeidshjælp. Uden endnu at have tilendebragt dette Arbeide, er man naaet saa langt, at Stenene fra Kirkens forskellige Byggeperioder ere ordnede i særskildte Afdelinger under Galleriet paa Sydsiden i vestre Skib. Antallet af de fundne Stene er imidlertid saa stort, at man, for at have en bekvem Oversigt over hvad Samlingen indeholder, har udvidet det hertil fra først af bestemte Rum med Rummet under Galleriet langs med Vestgavlens Indside.

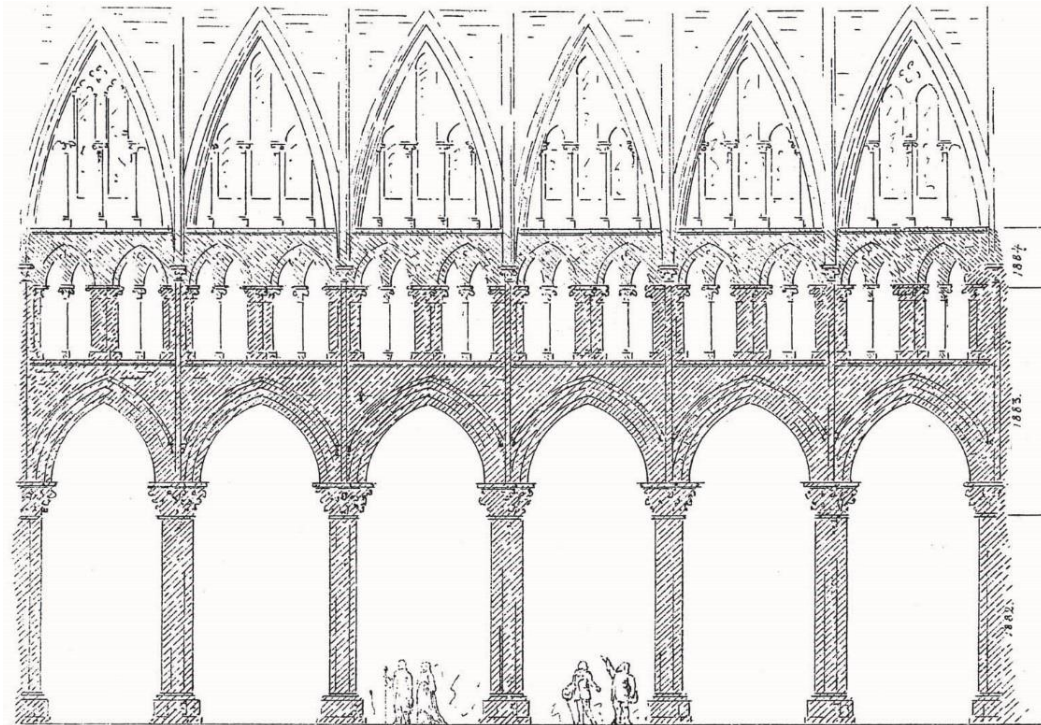

For at vinde mere og bekvemmere Plads og tillige for at de invendige Sider af det søndre Taarns og Vestgavlens Vægge kunde blive synlig i deres hele Høide fra Gulvet af, blev Gravkjelderens Hvælv nedrevet i det sydvestre Taarn og i den tilstødende Del af søndre Sideskib, hvor det skjulte Murens Fod. Kjelderens Vægge, som senere blev undersøgt, bestod af et lidet Lag Graasten og Kalk, hvormed Fordybningerne mellem Grundmurens ydre ujevne Sten var udfyldt.

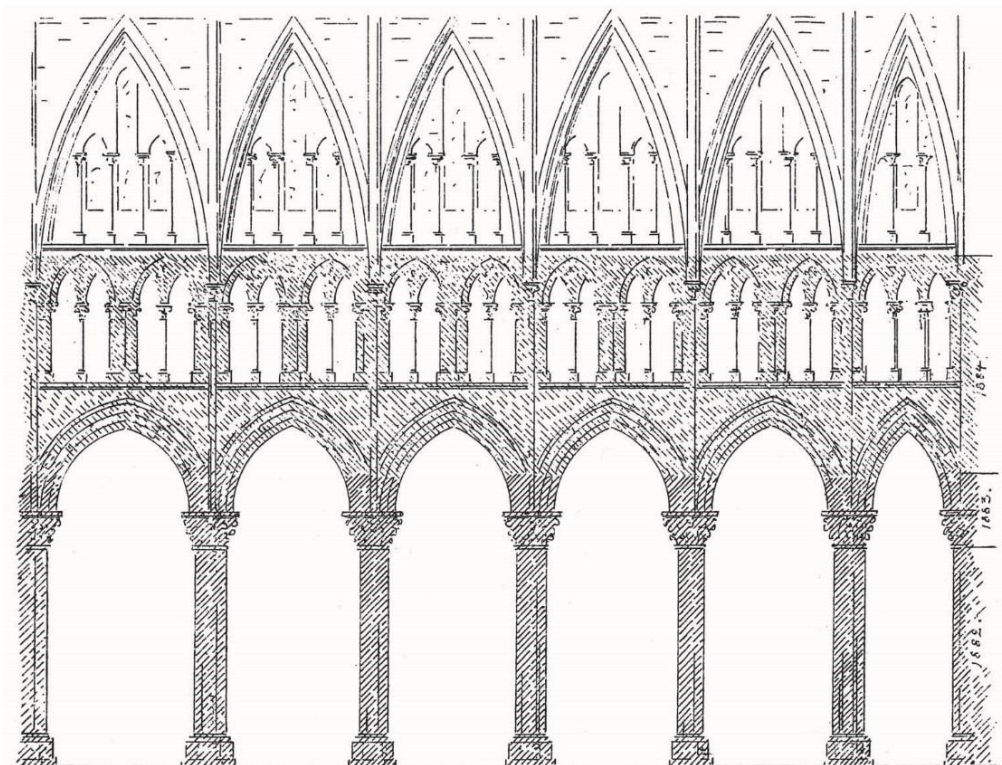
Grundmuren er omtrent fem Fod dyb og opført af uregelmæssige Stene, mellem hvilke laa ren Sand. Kun i den øverste Del er anvendt Kalk, hvormed de store flade Stene, som danne et omtrent 20" høit Lag, ere forbundne. Dette Lag træder omtrent 20" frem foran Forsiden af den underliggende Grundmur, som igjen staar omtrent 1 Al 10" foran den indre Vægflade over Grundmuren.

I det sydvestre Taarn er opstillet Levninger af Figurer, Ornamenten m m fra vestre Skib og i Rummet langs med Vestgavlen Levninger af de gamle Pillarer fra Koret og Skibet. Det sydvestre Taarns Tagrum blev indredet til at opbevare de ved Restaurationsarbeidet benyttede Afstøbninger af Figurer og Ornamenten, som nu i et Antal af omtr. 600 Stykker ere ordnede efter de Stilperioder, de antagelig tilhøre.

Chr. Christie.

1883.2. a. Korets sydside

1883.2. b. Korets nordside

Beretning om de i første Halvaar af 1884 udførte Arbejder ved Restaurationen af Trondhjems Domkirke

Den i de sidste Maaneder af 1883 paabegyndte Hugning af Klebersten til Korets Triforier blev fortsat og i det første Fjerdingaar fuldført til Opførelsen af Pillarerne, Buerne og Søilerne i den søndre Sides Triforium. Til samme Tid blev ogsaa nogle Pillarer, Kapitæler og Buesten færdig til den nordre Sides Triforium.

De til Triforierne nødvendige Marmorsøiler blev hugne og slebne dels ved Maskinarbeide, dels ved Haandarbeide, det sidste fornemmelig kun naar Stenen ikke egnede sig for Maskinarbeide. Resten af de tidligere fundne Profilsten fra den nordre Vægs ydre Klerestoriebuer blev istandsat.

Alle de fundne Stene blev i fuld Størrelse indtegnet i de efter dem rekonstruerede Vægbuer og de nødvendige nye Buestene hugne med deres Profiler og Blade overensstemmende med de gamle. De brugbare i de nedrevne indre Mure fundne Kapitæler, som have staaet under disse ydre Vægbuer blev istandsat og endel nye Kapitæler af lignende Former tilhugne. Ligeledes blev nogle Kapitæler tilhugne til Nordsidens Strebepillarer.

De brugbare fundne Rester af Korets rigt forsynede Gesimsled over Gesimsbuerne blev istandsat. Omtrent 14 Fod nye Gesimssten blev tilhugget med Bladslyngninger i Lighed med de gamle. Saasnart Temperaturforholdene tillod det, blev Opførelsen af det søndre Triforiums Buer paabegyndt. Ved Slutningen af Juni Maaned var Triforiets indvendige og udvendige Buer tilligemed Murverket over dem og Klerestoriets indvendige og udvendige Gulvbaand opført. Disse Baandstene ere udførte af store Plader, som dække over Triforiets Mur.

De til Triforiet nødvendige 78 Marmorsøiler bleve indsatte mellem Pillarernes Kapitæler og Baser. Ligeledes blev de Marmorsøiler, som skal staa paa Hovedpillarernes Kapitældækplader og støtte Hvælbuernes Kapitæler over Triforiekapitælerne, indsat og fæstet i den for dem efter forefundne Stene udhugne Fordybning i Vægfladen mellem Hovedbuerne under Triforiebaandet.

Undersøgelsen af den indre Side af Grundmuren under vestre Skibs Vægge er bleven fortsat, naar Arbeidet for forøvrigt har tilladt det. Grundmuren under Vestgavlens Indside har samme Dybde og er forøvrigt opført paa samme Maade som den tidligere beskrevne Mur under Indsiden af det sydvestre Taarns Mur. Under Vestskibets nordre Væg, ved Hjørnet af det nordre Taarn og Indsiden af denne Væg, er Grundmuren opført paa samme Maade og i samme Dybde som under Vestgavlen.

Men ved Pillaren mellem de to første Afdelinger østenfor Taarnet, omtrent 14 Alen fra vestre Gavls Indside, er Grundmurens Stene sammensat paa en anden Maade og Muren selv 1 ½ Alen dybere.

Medens Muren vestfor dette Punkt er opført af store og, især i den øverste Del, flade Stene, er Murverket østenfor dette Punkt opført af mindre Stene, som jevnlig ere stillede paa Kant og i det Hele udført paa lignende Maade som Tverskibets Grundmure. Dog synes det at de skraat stillede Stene her ikke ere ordnede saa regelmæssigt som i Tverskibets Grundmure. Murens Forside ligger omtrent 3 Alen indenfor Nordvæggens indre Side. Ved at grave 3 ½ Alen ind under den mindre dybe Grundmur langs med Tverenden af den dybere Mur, har man endnu ikke fundet Bredden paa denne Grundmur.

I 14 Alens Afstand fra Vestgavlens Indside og indenfor Midtlinien af vestre Skibs Hovedpillarer blev Grunden undersøgt. Ogsaa her findes en saadan dybere anlagt Mur som ved den ydre Væg og som ender der uden nogen Afslutning eller Tvermur. Denne Mur ligger tillige i Flugt med tidligere fundne Dele af Grundmure i Nærheden af den nordvestre Taarnpillar.

Ved den sydvestre Taarnpillar sees de hugne Sokkelstene til en sydlig Mellemskibsmur. Grundmuren under disse Stene blev undersøgt og er opført paa samme Maade, som den dybere anlagte Mur ved Nordvæggen. Det indvendige Hjørne af vestre Skibs Sydvæg og søndre Tverskibs Vestvæg blev undersøgt og Gravning foretaget i omtrent 12 Alens Længde langs Grundmuren vestover. Ogsaa denne Mur er opført med enkelte Lag staaende Stene.

I samme Afstand fra vestre Væg, hvor Sammenstødet mellem de to Slags Grundmure viser sig ved den nordre Væg, blev Murverket bag Kjelderhvælvet ved den søndre Sidemur undersøgt, uden at man her endnu er kommet til noget Resultat. Sandsynligvis er den formentlig indre romanske Mur her ødelagt ved Opførelsen af Gravkjeldereren. Hvorvidt det Punkt, paa hvilket de dybere anlagte Grundmure ender, viser hvor langt mod Vest et romansk Skib har været anlagt, vil forhaabentlig fortsatte Undersøgelser give sikkrere Oplysninger om.

Chr. Christie

Beretning om de fra 1ste Juli 1884 til 1ste Mai 1885 udførte Arbejder ved Restaurationen af Trondhjems Domkirke

Over Korets søndre Triforiemur blev opført det af store hugne Kleberstene dannede Gulv i hvis Sider er indhugget Klerestoriets udvendige og indvendige Væglister. Paa dette Gulv vil senere blive opført Klerestoriegangens ydre Væg og dens indvendige Buer og Søiler.

Derefter fortsattes Arbeidet med at opføre Korets nordre indre Væg. Efterat de store Træbuer var opreist mellem de første af horizontale Lag opførte Buesten over Kapitælerne, blev Hovedbuernes 5 Rækker Profiler opmuret. Murverket mellem og over Buerne blev opført af store grovt tilhugne Bindestene. Af den østligste Hovedbue, ved Korbuens Væg, var bevaret nogle Profilstene, som nu blev istandsat. Umiddelbart over Vægpillarens Kapitæl blev indlagt nogle nye Profilstene, hvilke blev udført af saa stor Sten, at de tillige danne Bindestene ind i Korbuens Væg, med hvilken Korets Vægge overhovedet har været ufuldkomment forbunden.

Murverket over Hovedbuerne blev nu dækket med de store tidligere tilhugne flade Profilstene, som danne Triforiets Gulvbaand. Dette Baand blev anlagt i den Høide, som den bevarede Levning af Baandet stod i ved Korbuens Væg. Det blev lagt horizontalt hen til Taarnpillaren, hvor det nu staar høiere end Levningerne af Baandet i den gamle Mur der stod, fordi Taarnpillaren tilligemed dens nærmeste Omgivelser er trykket ned i Grunden af Hovedtaarnets Tyngde.

Baade de romanske Buer paa Vestsiden og de samtidigt med Koret opførte Spidsbuer paa Østsiden af Tverskibet ere forrykkede og vise i Forbindelse med de brustne Kvadere og de store Revner gjennem Murverket Virkningen af dette Tryk. Som Følge af at Triforietbaandet blev lagt høiere, blev Basis og Kapitæl i den Triforiepillar, som staar ved Taarnpillaren hævet i Høide med de nye Triforiepillarer.

Triforiets østligste Vægpillar er gjennebrudt af en Gang, hvorigjennem man kommer ind i et lidet uregelmæssigt ottekantet Rum i Korgavlens nordre Taarn. Da mange af Stenene i Siderne i

denne Gang var meget fortæret og nogle tilligemed Dækstenen over Gangen brustne, tog man efterhaanden ud de beskadigede Stene og indmurede nye større Stene, for at faa en bedre Forbindelse med Korgavlens Murverk. Efter den Anvisning som de levnedede Dele af Pillarens Basis og Kapitæl gav, blev hugget og indsat ny Basis og Bladkapitæl.

Det nordre Triforium var ved Slutningen af April opført til Klerestoriegangens Gulv og afdækket med dens udvendige og indvendige Baandlister. I begge Vægges Hovedbuer og Triforiebuer har man kunnet anvende omtrent 120 løbende Fod af de i de nedrevne Mure fundne og til disse Dele hørende Profilstene, som tidligere ere blevne istandsatte. I det nyopførte Triforiums Pillarer er ogsaa anvendt nogle brugbare nu istandsatte Stene fra det gamle Triforium.

Den Del af nordre Tverskibs østre Væg som vil blive synlig fra Rummet bag Triforiepillarerne, var meget beskadiget. Denne Del af Muren heldede udover henimod fem Tommer og Kvaderne laa nu ganske løse. Efterat Tverskibets Gesims og Vægbue her var bleven afstøttet, blev de skadede Stene udtagne. Inde i Muren ligger den Trappe, som fører fra nordre Tverskibs Klerestoriegang op til Korets Klerestorium og videre op til Hovedtaarnets nordøstre Hjørnetrappe. Den nederste Del af Trappen som ligger i det nordre Tverskibs Mur har et retliniet Løb og alle disse Trin var indlagt mellem de indvendige af Klebersten hugne Vægflader uden nogen Forbindelse med disse. Trinene blev løsnet ud, for at faa undersøgt om Klerestoriegangen fra først af har været ført horizontalt ind i Taarnpillaren.

Under det øverste Trin og ned til Klerestoriets Gulv var en Endevæg af Klebersten, men om denne har været der fra første Opførelse af Klerestoriet kan man ikke se, da en Del af denne Væg er bleven ombygget paa samme Tid, som man brød ud Muren nedenunder, for at opføre den høje Spidsbue, som afslutter Aabningen mellem Tverskibet og den nordre Korgang. Over denne Bue blev indlagt større Stene, for at forbinde de ydre med de indre Vægge i Klerestoriet. Nye Kvadere og nyt Klerestoriebaand til den ydre Væg blev tilhugget og opført fra Taarnpillaren op under den Linie, i hvilken nordre Korgangs Tagverk vil komme at ligge. Til Korets nordre Klerestorievæg er hugget de Kvadere, som skal danne de første Murskifter over Korgangens Tag. En Del Sten til det nordre Klerestories Vinduer og Pillarer tilligemed nogle Kapitæler til de ydre og indre Sider ved Vinduerne ere tilhugne.

Den til Vinduernes Pillarer anvendte Sten har man erholdt fra et nyt Forsøgsbrud paa Pladsen Kloengen ved Øisanden, hvorfra man har faaet en finere Kleberstensart end den Sten man i senere Tid har faaet fra Stenbruddet i Støren, der ved sin Grovhed og Ujevnhed er vanskelig at behandle og hugge ud i de til Koret hørende stærkt underhuggede Profiler og Ornamenter. De fleste af Kapitælerne til Strebepillarerne og Listerne til Korgangenens Ydermure ere tilhugne.

Efterat Restaurationsbestyrelsen havde modtaget det Kongl. Departements Bifald og Beslutning om Forslaget til en delvis Istandsættelse af den nederste Del af søndre Tverskibs Gavlvæg, blev Forberedelserne truffet til at sætte dette Arbejde i Gang. Kvaderstenerne i den nederste Afdeling var saa fortæret, at der ikke saaes Spor efter den oprindelige Hugningsmaade paa Fladerne, og Forvitringen var trængt dybt ind i Stenen, navnlig langs Fugerne. Stenene i disse Flader blev derfor hugget ud og derpaa de brugbare Stene udtagne af Sökkelen.

Denne var bygget paa et Lag store Graasten lagt i Kalk, som nu kun var et løst Pulver. Dette Graastenslag blev nu lagt i Cement.

Grundmuren under den Del af Væggen foran hvilken den nu nedrevne Schøllerske Gravkjelder stod, blev undersøgt og man fandt, at den er opført med skiftende Lag skraat stillede Stene paa lignende Maade, som man har fundet Grundmurene at være opført paa de forskjellige Steder i Tverskibet, man har havt Anledning til at undersøge. De Stene som have været anvendte til denne nedre Del af søndre Gavl ere meget smaa og gaa ikke langt ind i Muren. Strax indenfor den tætte Fuge er Sidefladerne stærkt afskraaede, hvorved kun de ydre Kanter af Stenene have et jevnt Leie. Det ujevne Tryk, som Stenene have været udsat for har vel, i Forbindelse med indtrængt Vand, bidraget til at løsne Kvaderverksfladen fra den indre fastere af sammenkastede Sten og Kalk dannede Murmasse.

Muren var tillige svækket og skadet ved Gjennembruddet af Aabningen for en Indgangsport til den Schøllerske Gravkjelder. Bagom den af gul Mursten opførte Mur om denne Port fandt man midt inde i Murmassen et horizontalt liggende Stykke af en afhugget Graastenshelle, paa hvis vestre Ende stod to Lag hugne Klebersten, som dannede ligesom en liden Væg. Hvorvidt dette er

Levning af en Vægfordybning eller af en Vægbegravelse kan man af det fundne korte Stykke ikke se.

Det vestre Hjørnetaarn er meget betydeligt udover mod Vest og har trukket en Del af Gavlmuren med. Herved er opstaaet store Revner i Buerne og Murverket over de to over hinanden staaende Vinduer i Nærheden af Taarnet. Under Arbeidet med at løse de brustne Kvadere ved Revnen under det nederste af de to Vinduer, fandt man inde i Bunden, mellem den løse Kalk, et Stykke Vindusglas, paa hvilket man kan se Spor af Forsiring, altsaa Levning af et Glasmaleri.

Nye Sokkelstene blev tilhugget og opmuret sammen med de brugbare gamle Sten. Vægfladen ovenfor Sökkelen og op til Vægbaandet under de første Vinduer blev opført af nye Kvadere, som tilligemed Sökkelen blev lagt saa langt frem, at den nu staar i Lodlinie med den tidligere udoverhængende Vægflade ved Siden af og over de første Vinduer.

De til dette Arbeide opførte Stilladser gav Anledning til at undersøge de nederste Dele af den i senere Tid opførte søndre Endevæg i Klerestoriet. Nogle af de af Murverket udløste Stene havde Profiler paa Bagsiden, og have hørt til Skibet. En Buesten med Profiler fandt man der, som har hørt til Korets Triforium.

For ligeledes at se, om den Mur, som er opført under den store vestre Taarnbue, indeholder Sten fra Koret, blev der foretaget Undersøgelser i den nede ved Skibets Gulv og oppe under den Del af Taarnbuen, som sees over Skibets nye Tag. Her blev Muren udbrudt indtil dens halve Tykkelse og ned til omtrent 1/3 af Buens Høide. Man har her fundet Profilsten og Ornamenten fra Skibet. Ved en Undersøgelse af Murverket i Hovedtaarnets øverste Etage opunder Tagbjelkerne over Klokkerne nedover i omtrent 2 Alens Høide fik man frem hugne Stene fra Skibet og nogle Profilstene af samme Form som Profilerne i den indvendige store Bue i nordre Tverskibs senere indsatte, store, Spidsbuevindu.

Et Stykke profileret Buelist af samme Form som den indvendige Buelist over nævnte Vindu har, fandt man ogsaa heroppe. Blant flere andre Stene fandt man her ogsaa en Gavldækplade af samme Form som de gamle endnu bevarede Dækplader over Høikorets Østkapels Gav.

I Taarnets Triforieetage blev Siderne af den nu gennembrudte, før tilmurede Dør fra Triforiegangen ind til Korets Loftrum undersøgt. Bag Murbruget fandt man her, at de Sidestene som danne Døranslaget, ere fra den romanske Byggeperiode og have før været anvendt paa anden Maade. De have Spor efter store Rundstave, som overalt er afhugget saaledes, at kun en liden Del af dem staar igjen paa flere Stene paa hver Side af Døraabningen.

Ved en Undersøgelse i Taarnets sydøstre Trappegang fra Triforiet ned til Korets Klerestoriegang, fandt man, at en af de store Dækstene, som forbinde Triforiets Pillarer med det ydre Murverk og som saaledes dække Triforiegangen oventil bag Pillarerne, var en til dels endnu godt bevaret Gravsten antagelig fra den 2den Halvdel af det 12te Aarhundrede. Den ene Smalside er, som almindeligt, smalere end den anden og i Midten af Stenen ser man en Stav med Diamantsnit omgiven af Bladslyngninger. Af det bevarede Ornament blev taget en Gipsafstøbning.

Omtrent 7 Alen 3 Tommer under Triforiegangens Gulv ender denne Vindeltrappe med en 2 Al 16 ½" høi Afsats, hvis Fod ligger i Høide med Korets søndre Triforiegang. Den nordøstre Vindeltrappe har fra Triforiegangens Gulv og nedover i 7 Al 12" Høide hele Trappetrin og derfra nedover i 2 Al 18 ½" Høide kun sammensatte Trin, af 2 Stene, altsaa omtrent fra den samme Høide hvor i den sydøstre Trappe Trinene ender med den 2 Al 16 ½" høie Afsats.

I begge de vestre Vindeltrapper er ligeledes den øverste Del af Trinene nedover fra Triforiet opført med Trin af en hel Sten, i det sydvestre Hjørne indtil i en Dybde af 8 Al 23" og i det nordvestre Hjørne 8 Al 9". Derfra har denne Trappe i 3 Alens Høide her i 3 Al 2 ½" Høide kun skjødte Trin. Fra det Sted hvor de sammenskjødte Trin ende nedentil, har Trapperne retliniede Løb nedover til Tverskibenes Klerestoriegange.

I Tverskibets nordre Gavl blev de Kvaderstene udbrudt, som udfylde den gjenstaaende Del af Gavlens Rundvindu. De fleste af de herved fremkomne Stene var glatte Kvaderstene fra andre Dele af Bygverket, men man fandt herimellem ogsaa nogle Kapitæler, Baser og Bueprofiler fra de nedrevne Dele af Tverskibets Klerestorium.

Paa mange Steder i Kirken blev taget Aftryk i Gips af Kvaderfladerne, for derved at lette en Oversigt over den forskjellige Maade paa hvilken Stenens Overflade er bleven behandlet under Kirkens forskjellige Bygningsperioder.

Efter Anmodning fra Kunstindustrimusæets Bestyrelse blev det taget Gipsafstøbninger af en del af Kapitælerne i nordre Tverskib, hvilke ere sendte til Musæet.

Ved at grave i Grunden under den lange Ligkjelder i søndre Sideskib har man fundet, at det første Lag staaende Sten af den romanske Grundmur endnu staar der. Stenene ligge 4' søndenfor Ligkjelderens indvendige Nordside og ere en Fortsættelse af den Grundmur, som staar i hele sin Høide ved Taarnet og søndre Tverskib. Dette Lag Sten ender mod Vest omtrent lige langt fra Vestgavlen, som den tidligere fundne indre Grundmur i nordre Sideskib. Der hvor Stenlaget ender, fandt man nogle store runde Sten lagt frem i Vinkel mod Syd, omtrent 4 Fod. Længere sydover har man ikke fundet Spor af Tvermuren. Et Stykke længere mod Vest findes igjen et Stykke Mur, lagt af store flade Stene, som ende omtrent 18" indenfor de underste Stene af Vestgavlens Grundmur. Indenfor Ligkjelderens søndre Væg har man ikke fundet nogen Levning af den ældre Grundmur.

Ved at grave i Grunden udenfor Hjørnet mellem Skibets Nordvæg og det nordre Taarn og østøver til den nordre Indgangsport fandt man, at de ydre Grundmure af Skibet er opført paa samme Maade, som man tidligere har fundet den indvendige Side af Grundmuren i den vestligste Del at være opført. Ved den Strebepillar, som er næst Taarnet er Grundmuren noget videre og oventil opført af usædvanligt store Stene. Ved at grave dybt indunder Muren fandt man en Stump Mur af staaende Sten, som saa ud til at være Enden af en Mur. Østenfor Pillaren forsvandt Sporene af denne Mur under den nyere Grundmur. Murstykket ligger omtrent 8 Fod foran Forsiden af Sideskibets Ydervæg.

Ved disse Gravninger fandt man, lige under Græstørven, Klebersten og Kalkgrus. Omtrent 18" under Overfladen laa et Lag Aske. Kleberstenene var for en Flerhed saa fortærede at de faldt i Stykker under Arbeidet med at tage dem op. Der fandt man Sten fra Skibets Buer, Gesimser og Vinduer tilligemed enkelte Sten fra Tverskibet.

I Askelaget er fundet en stor Mængde Glasstykker, som nu ere meget forvitrede. Nogle af dem har Spor efter Forsiringer. Der er ogsaa fundet Blysprosser og Jernstænger til Vinduer.

Foran den nu tilmurede Indgang i søndre Sideskib blev Grunden undersøgt og her fandt man Levninger af en Grundmur til en Forhal hvis søndre Endevæg har ligget omtrent 20 Fod foran Skibets Ydermur.

Trondhjem 17 Juni 1885. Chr. Christie

Restaurationsarbejde udført ved Trondhjems Domkirke fra April til Juli 1885

Over den østre Endevæg af Korets søndre Sidegang blev opført en ny Gavl, som blev afdækket med Plader hugne af Klebersten. De skadede Kvadere i den bevarede Del af Gavlens indvendige Side og det med den forbundne Trappetaarn blev dels istandsat, dels udhugne og nye Kvadere indmurede. Den sydøstre Hjørnepillar, som tidligere er bleven istandsat efterat den tilligemed den søndre Væg var skruet indover til lodret Stilling, manglede ligesom alle Væggens Pillarer den øverste Afslutning over Sidegangens Tagverk.

Stene til denne øverste Del af Hjørnepillaren bleve hugne og opmurede og Pillaren afsluttet med en med Topblomst forsiret firkantet Stenpyramide. Nyt tilhugne Marmorsøiler blev indsat i Pillarens fordybede Hjørner og fæstede under Pillarens bladforsirede Hjørnekapitæler. En Del Sten til den underste Halvdel af Støttepillarerne over Sydgangens Tag blev tilhugget og fire Pillarer opført i Høide med det Baand, som deler Pillarens Forside i det Stenlag hvori Brystvernets Afdækningslister ligger. Stene til Gesims- og Pillarprofilerne bleve tilhugne og ligesaa ornamenterede Kapitæler til Pillarerne og til de ud- og indvendige Vinduesbuer i den nordre Klerestorievæg.

I det Indre blev Triforiets ornamenterede Kapitæler efterpudsede og de resterende Marmorsøiler indsatte. Arbeidet med at istandsætte Væggen mellem nordre Tverskibs østre Klerestorium og nordre Korgangs Triforium er afsluttet under Tverskibets ydre Klerestoriebuer. Over Hvælgurterne i Korets nordre Sidegangs ydre Væg blev indmuret store Stene som skal danne Underlag for de over Sidegangens Tag synlige Støttepillarer.

Gravningen i Grunden foran Skibets nordre Ydervæg blev fortsat saalænge man fandt Sten- Kalk- og Glaslevninger. Mellem de fundne Stene er der nogle fra andre Dele af Kirken end fra Skibet. Antageligt har man efter en Brand ryddet Sten og Grus ud af Kirkerummet og lagt det hen udenfor Kirkemuren. Alle de Stene som have Rester af Profiler ere aftegnede.

Arbeidet med at istandsætte de nedre Dele af Lagthingets søndre Væg blev fortsat og afsluttet. Grunden langs med den søndre og den vestre Vægs Sokkel blev udgravet og planeret i Høide

med Sokkelens Underkant. Den udvendige Side af den søndre Væg er nu istandsat mellem begge Hjørnetaarne fra Underkanten af Sökkelen og op til Vægbaandet under Triforiets Vinduer.

Trondhjem 19de September 1885. Chr Christie

Beretning om de i 2det Halvaar af 1885 udførte Arbejder ved Restaurationen af Trondhjems Domkirke

Over det tidligere istandsatte Hovedgesims paa Korets nordre og søndre Sidegangs Ydermure blev opført ny Afdækningslist og i Forbindelse med den ny Bagmur af Graasten. Af de ti Støttepillarer, som skal danne en Fortsættelse af de udvendige Vægpillarer og staa frit over Sidegangen ydre Tagflader, blev to opført i deres fulde Høide og de øvrige opført til Brystvernets Afdækningslist.

Den nordre Sidegangs østre Gavl blev istandsat fra Hvælvhøiden opover til Klerestoriets Gulvbaand og afdækket med hugne Kleberstensplader. Den Hjørnepillar som staar ved Foden af Gavlen blev opført i den for den bestemte Høide. Den ender med en firkantet tilspidset Top, hvis Stigning er bleven bestemt efter en tidligere funden Sten, som antages at have tilhørt en lignende Pillartop, og som nu er bleven indmuret mellem de nye Topstene.

Over den østre Ende af den nordre Sidegang er endnu bevaret tre af Krydsbuerne med deres Hvælvkapper. Disse ere opførte af tynde Graastenheller og ere indtil 16" tykke. Den fjerde Krydsbue, som støttedes af den efter Reformationen opførte Mur, blev nedtaget samtidigt med denne Mur. Efterat de nye indre Mure ere opførte til Overkanten af Klerestoriets Gulvhøide, blev den fjerde Krydsbue igjen opført fra den nye Mur op til den gamle Slutsten. De Træafstivninger med hvilke den staaende Del af Hvælvet var bleven bunden til den ydre Mur, blev derpaa borttaget og de nye Hvælvkapper opført og afpudset.

Paa de gamle Hvælvkappers Flader findes Spor efter raat malede Forsiringer, som bestaa af store brunrøde Slynngninger med grønne og røde Blade. Under Istandsættelsen af Kapperne har man søgt at bevare saameget som muligt af disse Forsiringer, paa det man fremdeles kan se den oprindelige Behandlingsmaade af Hvælvkapperne her.

Stenhuggerne have hugget Sten til de øverste Dele af Korets ydre Støttepillarer og til de første Murskifter af Midtrummet Ydervæg, som skal opføres over Klerestoriets Gulvbaand.

Klerestorievæggens ind- og udvendige Søilekapitæler, Baser, Konsoler og Hovedgesimssets Buestene tilligemed Bladslyngningerne over dem ere færdig tilhugne.

Undersøgelser have været foretagne i Grunden under Kapellet paa Østsiden af det nordre Tverskib. Grunden har tidligere været undersøgt indtil omtrent to Alen fra Murens Indside. Nu blev det hele indre Rum udgravet, indtil man kom ned til fast Grund. Den udgravne Jord var blandet med Kalkgrus, Mursten, Aske, Kulstykker og raaddent Træ. Paa Overkanten af Grundmuren under Kapellets store Indgangsbue fandt man et Lag raaddent Træ, hvilket formentlig er en Levning af et Trægulv. Derover laa Aske, Kalk- og Murstensgrus.

Under Gravningen fandt man mange Stumper til dels farvet Glas, udrendt Bly, Levninger af en Bronsestage til to Lys, Stykker af et Bogbeslag og et Stykke af en gammel Brystspænde. Grundmuren under den store Indgangsbue og det nordøstre Hjørne tilligemed Midten af den indre Side af Østvæggen blev undersøgt og viste sig at være opført paa samme Maade som Tverskibenes øvrige Grundmure – med vekslende Lag skraat stillede Stenlag og jevnet med liggende Stene.

Bunden i St. Olafs Brønd blev rensat og undersøgt. Over Bundstenene laa et Lag af Ler og Sand, som sandsynligvis er trængt ind mellem Stenene i Siderne nede ved Bunden. I dette Lag fandt man Jernstumper, Legekugler af Glas, nye og kasserede Kobberpenge m.m. I en Fuge mellem to Bundstene laa en liden Relikviekrukke af brændt Ler.

Bundstenene laa uden nogen Orden om hinanden. Nogle af dem blev taget op, for at faa undersøgt Grunden under dem. Den bestaar af grov Sand og Smaasten. Man fandt derimellem Stykker af Kul. Bundstene blev lagt ned igjen og Bunden udjevnet.

I det første meget uregelmæssige Lag Stene af Brøndvæggen nede ved Bunden var nogle Stene sprængt ud saaledes at der var flere store Huller ind under Muren. Over dette Lag Stene ere Siderne opførte af høje flade Stene sat paa Kant og muret i Kalk. Brøndens Sideflader ere lodrette og Kalkmaterialet endnu godt bevaret mellem Stenene. Kun i Nærheden af Overfladen af

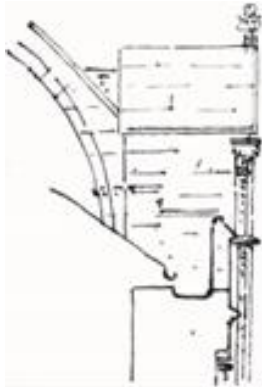
Grunden udenfor Bygningen var Kalken sprængt ud af Fugerne paa den Side af Brønden, som vender ud mod Ydervæggen. Fra Gulvet i Gangen foran Brønden og til dens Bund er Dybden 37 Fod.

I Brøndens øverste Stenkant sees endnu Fordybninger efter de Touge, hvormed man har trukket Vandkarrene op, ligesom der i begge Sider af Murfordybningen over Brøndaabningen i Kleberstenen sees Spor af at der engang har været anbragt en rund og om Tapper dreibar Stok midt over Brøndaabningen.

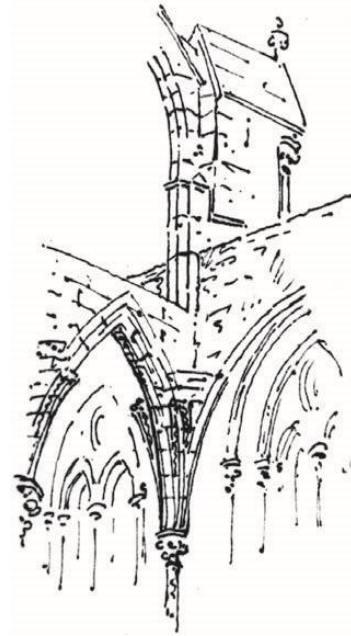
Trondhjem 30 April 1886 Chr. Christie

Beretning om de i første Halvaar af 1886 udførte Arbejder ved Restaurationen af Trondhjems Domkirke

I de første to Maaneder af dette Aar blev der ikke udført noget Murarbeide. Der blev hugget Sten til de øverste Dele af de udvendige Støttestøtter, som skulde opføres over Gesimset paa Korets nordre og søndre Sidegangs Ydervægge. Ligeledes blev der hugget Sten til Renden og Brystværnet mellem Pillerne og til det første Kvaderlag af den nordre Klerestorievæg. Kapitæler med og uden Løvverk blev hugget til Buerne indenfor Klerestorievinduerne i den nordre og den søndre Væg.

I Marts begyndte man at opmure den øverste Del af Støttestøtten paa vestre Side af Kongeindgangen og havde i de sidste Dage af Juni opført alle Piller paa Nord- og Sydsiden tilligemed Stenrenden og Brystværnet.

Til samme Tid var ogsaa opført de fire første Kvaderlag af den Afdeling af den nordre Klerestorievæg, som staar ved Korgavlens Hjørnetaarn. Den nye Mur blev forbunden med det bevarede Stykke af den gamle Mur, efterat man havde tilveiebragt en bedre Forbindelse i Hjørnet mellem denne Del og det nordre Hjørnetaarn end der hidtil havde været, idet flere Lag Kvadere dannede en lodret Fuge mellem Taarnet og Klerestorievæggen.

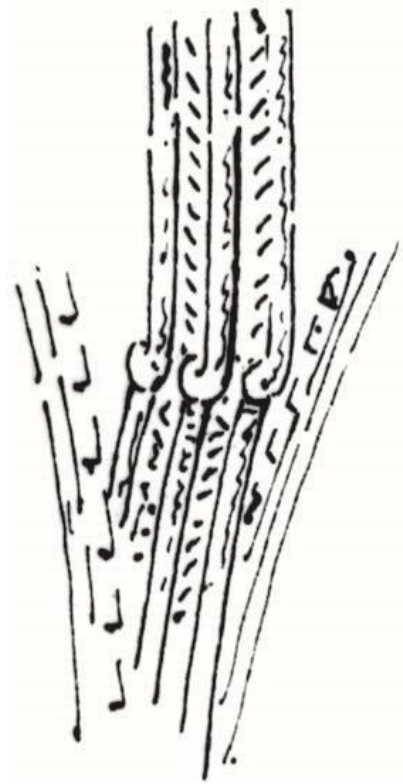
Ved 1ste Juli havde man muret op 10 Gurtbuer over den nordre og den søndre Sidegang. Gurterne blev oventil horizontalt afdækket med lange Kleberstene, som forbinde de ydre med de indre Mure.

Rummet bag de første Stene af Krydsbuerne er udfyldt med flere horizontale Lag hugne Kleberstene, murede i Forband med Gurternes Bagmur.

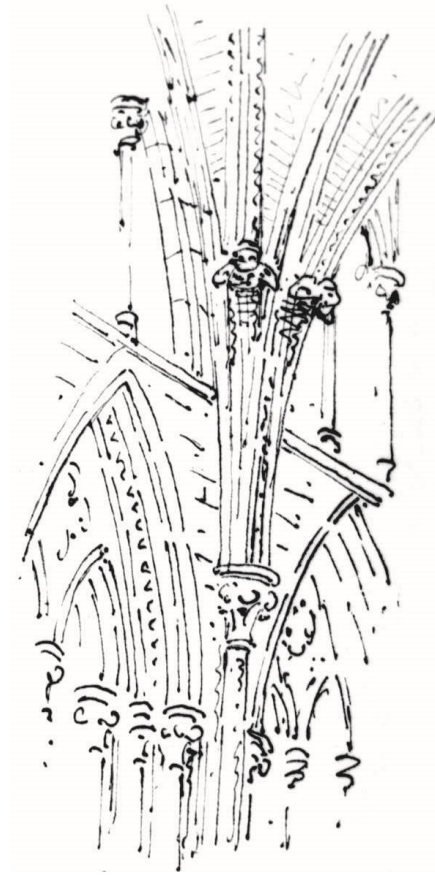
I det sydøstre indre Hjørne af søndre Sidegang blev indmuret nogle store Bindestene, som er hugget efter Krydsbuens Profil med den Brydning i Buelinien, som fremkommer derved, at de første gamle Stene i Buen, fra Kapitælet opover, ere murede i lodret Linie.

I Brydningspunktet er anbragt en Bladforsiring, som omslutter hele Bueprofilet og dækker Overgangen fra den ene Bue til den anden. Ogsaa i det horizontale Plan danne begge Buer en brudt Linie. Berettigelse til her at anbringe en saadan Forsiring har man deri, at der er fundet et Brudstykke af en Bladforsiring, under hvilken man ser Antydning til Krydsbuernes Profiler i en noget afvigende Retning af de Spor af samme Profiler, som sees ovenpaa Bladforsiringen.

Paa lignende Maade har man ogsaa paa andre Steder i Kirken søgt at gjøre saadanne Brud i Hovedlinierne mindre stødende. Saaledes er den ene Krydsbue i Høikorets nordre Kapel opført i en forandret Retning fra det Punkt, hvor Profilerne frigjør sig ganske fra Vægfladerne og Brydningspunktet er her dækket derved, at Profilets Rundstave ere hugne i en Knude eller Vridning til Siden.

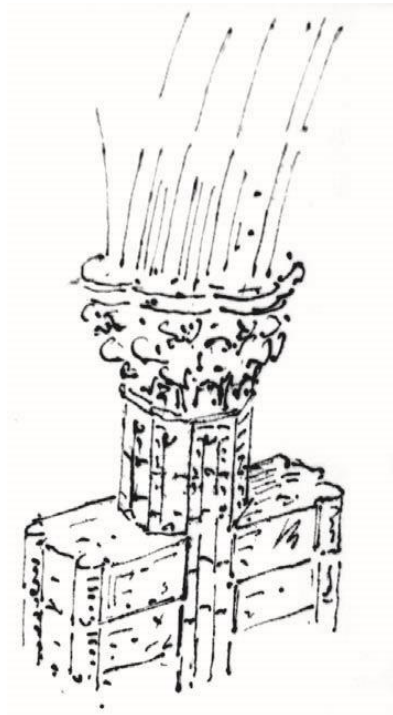
Ogsaa i Korets indre Hjørner sees en lignende Uoverensstemmelse i Anlægget af Hvælribbernes Retning nede ved Hvælvkapitælet og oventil i de endnu bevarede med Væggen forbundne Krydsbuer og Gurtbue-profiler. Ved Taarnbuen er i Høide med Klerestoriegulvet paa begge Sider Profilerne skudt fremover og Profilgruppen der omsluttet med et uprofilert, fladt Baand, ovenfor hvilken Buernes Retning er forandret. I alle fire Hjørner har man i de øverste Fugeflader af Buestenene fundet indhugget en aflang firkantet Fordybning.

Nu har man fundet Brudstykker af Stene med aldeles tilsvarende Fordybninger og som have været udhuggede som Menneske- eller Dyrehoveder eller med Bladforsiringer ved Siden af eller bag hvilke der viser sig et Stykke af Hvælvbuernes Profiler. En lignende men større Sten er funden, i hvilken Taphullerne eller Fordybningerne ere hugne efter Gurtbuens og dens sideordnede Krydsbuers Retning. Denne Sten har antagelig hørt til Profilgruppen i et af Mellempartierne. Den har to halve Menneskefigurer med frit udhugne Arme.

Disse Hoveder har maaske været anbragt for at skjule en afvigende Retning af de nu ødelagte Krydsbuer, som have været opført paa dem. I de Levninger af Klerestorievæggens ydre Gesims som ere bevarede i Hjørnerne ved Hovedtaarnet og ved Høikorets Hjørnetaarne ser man Dele af Halvfigurer hvortil slutter sig Gesimsets bladforsirede Hovedled.

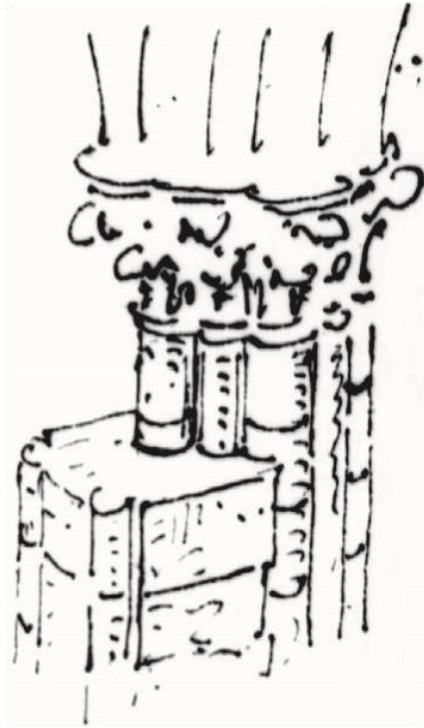
Lignende Halvfigurer har antagelig staaet over hvert Parties Vægpile. Stene med Levninger af Figurer til et saadant Mellemparti ere tidligere fundne og nu har man blant de mange Hoveder fundet et, hvis Brudflader passer til Brudfladerne i den ene Figur, hvorved man har faaet Vished for, hvorledes disse Figurer har været behandlede. Der er fundet Stumper af lignende Hoveder, antagelig ogsaa fra dette Gesims, kjendelige ved deres noget plumpe Former og grove Behandlingsmaade.

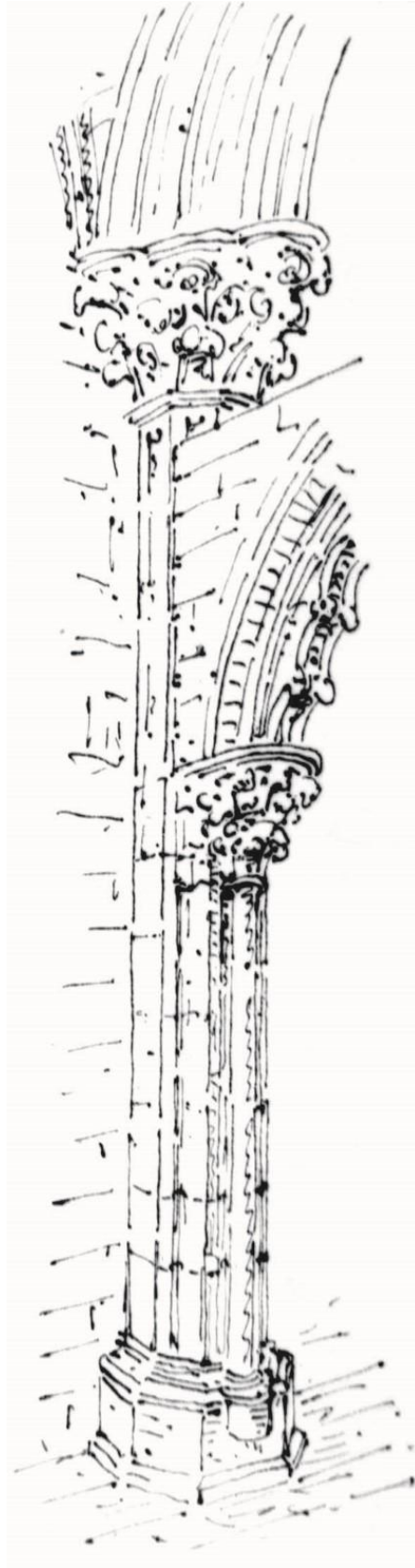
I Samlingen af fundne Stene fra de nedrevne eller ødelagte Dele af Domkirken har man fortsat med at ordne og undersøge hvilke Dele af Domkirken de enkelte Stykker har hørt til. Stene af samme Profiler og Former ere ordnede sammen og tildels, saavidt den indskrænkede Plads tillader det, opstillede saaledes at man kan se deres oprindelige Stilling og Anvendelse.

Saaledes har man nu opstillet de Stene, som have hørt til de forskjellige Pillarer i Koret og Skibet, og ved Siden af dem de Stene, som senere er bleven opført omkring eller maaske blot paa den ene Side af Korets Pillarer enten som Støtte for disse, eller som Led af en Afdelingsvæg mellem dem indbyrdes eller mellem dem og Sidegangens Ydervæg. De tre Sider ere huggede i rette Vinkler mod hinanden. Hjørnerne have store Rundstaver. Den fjerde Side er indhugget efter

de forskellige Profiler i Korets Pillarer, saaledes at man kan bestemme hvilken Sort Pillarer hver Sten har været bestemt til at mures imod.

Man ved ikke hvor høit disse Stene har været opført imod Pillarerne, men ved Korgavlens to Vægpillarer har man som bekjendt Levninger af en saadan senere Tilbygning, som ender opunder Pillarkapitælets Underkant. I den halve ottekantede Pillarstamme er der indsat et usædvanligt stort og rigt bladsmykket Kapitæl, af hvilket Stenene for enkelte Bladgrupper ere særligt indhuggede i den ældre Pillarstamme. Af Pillarens Basis har man ogsaa udhugget et Stykke af Profilet og saa indsat en til det i Stammen murede Kapitæl passende Basis, hvis Forside hænger udover Pillarbasens Sider.

Over Kapitælet paa Nordsiden stod et Stykke Bueprofil bag hvilket var et Stykke Kvadermur af samme Tykkelse som Pillarstammen og som gik op til Underkanten af Pillarkapitælet. Der er fundet Stene, som have ganske de samme Profiler som det lille Bueprofil og som man kan antage har hørt til denne Slags Buer i Aabningerne ved Korgavlen og den første Pillar paa nordre og søndre Side. De ere nu sammenstillede til en Bue hvis indre Profiler danner mindre brudte Buer. Andre Stene af samme Profil, men med en noget forandret Ordning af de indre Buer som tillige have været støttede af Søiler og Baser, som har staaet paa en til begge Sider skraanende Fod, ere opstillede og Buestenene sammensatte omtrent som i vedføjede Skisse.

Man har endnu ikke kunnet bestemme af de fundne Rester hvorledes disse senere foretagne Indbygning i Koret i sin Helhed har seet ud, heller ikke hvorlangt mod Vest i Koret de have været anbragte. I de bevarede Vægpillarer ved Taarnet findes nemlig intetsomhelst Spor af en senere Tilbygning, da Pillarernes Stammer ere ubeskadigede og deres riflede Sider ubrudte fra Basis til Kapitæl.

Der er fundet Stene som paa samme Maade som i Koret har været hugget efter og muret imod en af Skibets Pillarer. Disse Stene have en bred Fas paa Hjørnerne. De ere blevne opstillede ved Siden af de opstillede Levninger af Skibets Pillarer.

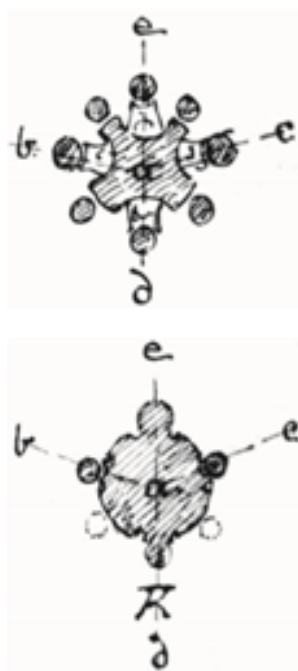
Af de mellem Høikorets Gavle fundne Stene viser sig nogle at være spredte Levninger af Pillarer, om hvis Stamme det har staaet tynde frie Søiler. Der er saaledes fundet Stene, som have tilhørt tre forskjelligt dannede Pillarer. I de to Pillarer er den indre Stamme af samme Størrelse og Form som i begge Vægpillarer i Korbuen. Den ene Pillar har havt lignende Voluter, som skyde frem af en stor Hulkile og skal støtte de foran dem stillede Søiler. Af denne er der fundet nogle Stykker af Hovedbaser og af Baser for de mindre Søiler tilligemed en hel Del Stykker fra den indre Stamme.

Den anden Pillar har sandsynligvis ikke havt Voluter men kun fritstaaende Søiler foran de store Hulkiler. Af denne er fundet kun en Sten af Stammen og et Stykke af en meget fint profileret Basis.

Den tredie Pillar har om sin noget tykkere Kjerne havt nogle fritstaaende Søiler mellem nogle Rundstaver, som ere hugne i samme Sten som Stammen. Ved alle tre Pillarer er der tillige den Eiendommelighed, at de i Stenens Underflader indridsede Akselinier danne i den ene Retning en ret Linie gennem Pillarens Centrum, medens den anden Akse er brudt i Centret og danner her en stump Vinkel ab-c, som viser Vinkelen mellem Siderne i en Mangekant. Aksen d-e viser Retningen mod dens Midtpunkt.

Stenen K har oventil i Kanten en liden svagt udarbejdet Rundstav omtrent som den man nu ser paa den nedre Del af Basen paa Korbuens Vægpillarer. Der er fundet to Stene, af Form som angivet ved – k – af samme Høide og Profil som Stenen K, men paa den indre uprofilerede Side udhulet efter en større Bue, som passer til Buerne i Stenen K. Antagelig har en saadan Sten været stillet mod Stenen K for at danne en Underbasis for en Hvælvsøile i det indre Hjørne af Mangekanten.

I Høikorets Hjørner staar nu de Søiler, som bære Hvælvkapitælerne under Ottekantens Hovedhvælv paa Baser, som staa næsten ganske isolerede fra Pillarenes Baser. Nogle Stene lig K ligger indmuret i det øverste Lag af Grundmuren under Høikorets syd-sydøstre Pillar og den tilstødende Del af Skillevæggen paa Pillarens østre Side. Den stumpe Vinkel i Pillaren R passer til Vinkelen mellem Høikorets østre og sydøstre Væg, men Vinklerne i de to øvrige Pillarer passer ikke til nogen af de andre Vinkler i Høikoret.

Foruden de her nævnte Stene er funden Basisstene af lignende Former som ved Korbuens Vægpillarer, men man har ikke kunnet bestemme denne Pillars Hovedform af de fundne Rester.

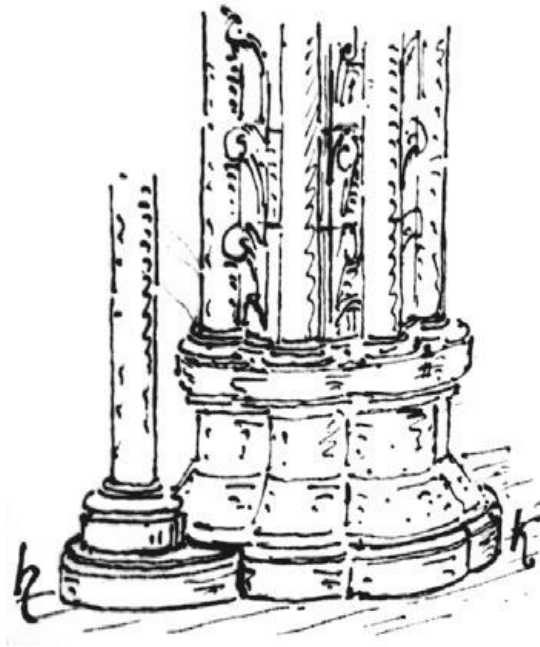
Ved Gravning i Gaden foran Vaisenhuskolen mellem denne og Domkirkegaarden fandt man for nogle Aar siden en stor Klæbersten, som har Profiler af to rigt profilerede Buer, der trænge ind i hinanden i en spids Vinkel. Man har nu fundet at Profilerne i den ene Bue ere lige med de ældre Profiler i Høikorets Hovedbuer og at den Vinkel som Buernes ydre Profilflader danner med hinanden, svarer til den Vinkel som Korbuens indre Vægflade danner med den tilstødende Væg af den indre Ottekants sydvestre Side.

Stenen har saaledes antagelig staaet i dette Hjørne indtil den i tidlig gothisk Stil opførte Korbue tilligemed dens indre Pillarer blev ombygget saaledes, som man nu ser den, hvorved af den tidligere Korbue nu staar igjen kun de nederste Vægpillarer med deres Kapitæler tilligemed Triforiets og Klerestoriegangens Vægpillarer ved det nordre og det søndre Hjørne ud mod Koret.

Paa Galleriet i Arbejdsrummet blev opstillet de nu sammensatte Brudstykker af to rigt udarbejdede Gravmonumenter, af hvilke det ene har retvinklede Hjørner og tynde Vægge medens det andet har været fuldt udmuret og har en smalere og en bredere Endevæg. I det sidste danner

Bagsiden rette Vinkler med de ulige brede Endevægge og heraf kan man antyde at Monumentet har været opstillet mod en Væg. Der er fundet Stumper af Kapitæler og Baser tilligemed Stumper af Hjørnestene, hvorved man har kunnet rekonstruere dets Længdeforhold.

Til Dæksten har man taget en Gravplade, som er fundet i Korets nedrevne Vægge. Den er profileret i Kanten med et udoverhængende Dækled og ikke, som de fleste i Kirken opbevarede middelalderske Gravstene have – blot med en affaset Kant.

I Hovedtaarnets Triforieetage blev Murverket undersøgt. Saavel Kleberstens- som Graastensfladerne var dækket med et tykt Kalklag, som blev afhugget for bedre at kunne se Murværkets Tilstand. I den søndre, vestre og nordre Væg er der store Revner i de indvendige Buer og over og under Vinduerne. Stenene i Pillarerne tilligemed de Dækstene som binde dem til de ydre Mure ere brustne. I den vestre Væg er de hugne Kleberstene meget skadede. Bag den sydligste Pillar paa Vestsiden fandt man den ene Side af en nu tilmuret Døraabning ud til Skibets Loft.

I Hvælvet indenfor det vestligste Vindu i søndre Væg ligger indmuret nogle Stene med brudte Stavprofiler lig dem som findes i nordre Tverskibs Triforiebuer i østre Væg. Under Dækstenene over Gangen til Vindeltrappen ved Siden af dette Vindu er indmuret to Konsoler med romanske Hoveder udført paa samme Maade som Konsolerne i Gesimset over Tverskibenes Kapeller.

I Klokkeetagen blev Murverket under det nordvestre Vindu og ved Aabningen ind til Korets Tagverk undersøgt. Umiddelbart over det gamle Taarnklerestories Gulv fandt man paa begge Steder en omtrent 6" høi og bred Aabning efter den senere opførte Murs Længderetning i flere Alens Dybde. I Aabningen ligger Levninger af raaddent Træverk antageligt efter Murankere af Træ, med hvilke man har søgt at holde Taarnhjørnerne sammen forinden den nyere Mur blev opført af Sten fra Kirkens skadede Dele.

Grundmuren under Lektoriets nordre Væg blev undersøgt. Den er opført med flere Lag skraat stillede Stene paa samme Maade som Tverskibets Grundmure har været sammensat paa de Steder man hidtil ved Gravninger har seet. Stenene ere stillede i en og samme Retning helt gennem Murens Tykkelse saaledes at de i et Lag er stillet skraat til Høire og i det næste skraat til Venstre. Over hvert Lag er Fordybningerne mellem de ujevne Stene udfyldt med Kleberstensgrus. Kun i det øverste Lag med horizontalt lagte noget større og mere flade Stene har man anvendt Kalk som Bindemiddel. Murens Profil er oventil bredere end nede i Bunden og som Følge deraf udsat for Virkningerne af Tælen. For at hindre denne fra at virke paa Muren har man sat en Graastensmur med stærkt indadskraanende Yderflade indtil 2–3 Fod indenfor eller under Væggens Sokkelstene, efterat de mest løse Stene i Grundmuren var taget ud.

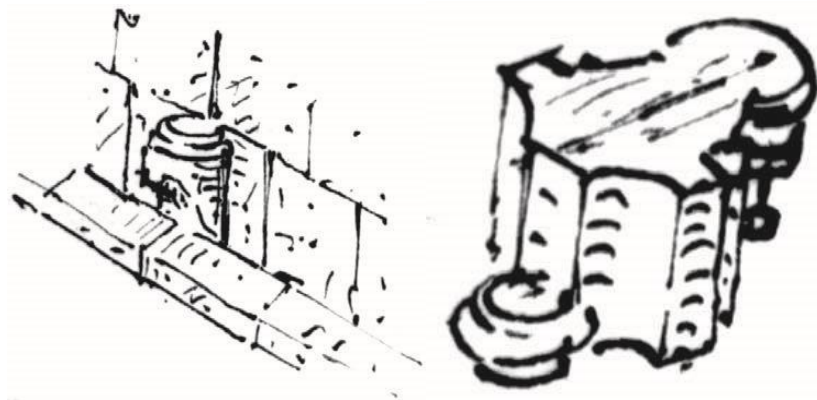
I Lektoriets øvre Kapel blev Muroverkanten i det nordre og det søndre Hjørne ved Tverskibets østre Væg undersøgt. Her findes paa begge Sider firkantede Aabninger ind i Tverskibets Mur efter Tagstolens Murremmer, men lignende Aabninger er ikke fundet noget ved Gavlen mod Øst. Øverst i Gavlen har man fundet noget smeltet Bly. Om Gavlen har været dækket med Stenplader eller om Tagfladen har været ført udover Gavlens Forside og der endt med Vindskier af Træ, kan nu ikke bestemmes.

Trondhjem 22 September 1886. Chr. Christie

Beretning om de i andet Halvaar af 1886 udførte Arbejder ved Restaurationen af Trondhjems Domkirke

Til Korets søndre og nordre Klerestorievægge blev hugget Sten og begge Vægge opført saa høit, at de indvendige Mure blev forbunden med de ydre ved store Bindestene, som tillige danne Dækstene over den Murgang, der skiller den ydre Mur fra de indre Murdele, i hvis horizontale Stenlag Profilerne af Midtskibets Hvælvbuer ere indhugne.

Endvidere blev tilhugget Sten til Klerestorievinduernes Mellempillarer, som blev opført tilligemed tidligere hugne Konsoler, Ringstene og Kapitæler til Vægsøilerne. I den nordre Væg blev indsat 2 gamle Konsoler og i den søndre Væg 5 Konsoler, 2 Kapitæler, 2 Søileringe, som alle forud var istandsat med indlagte nye Stykker.

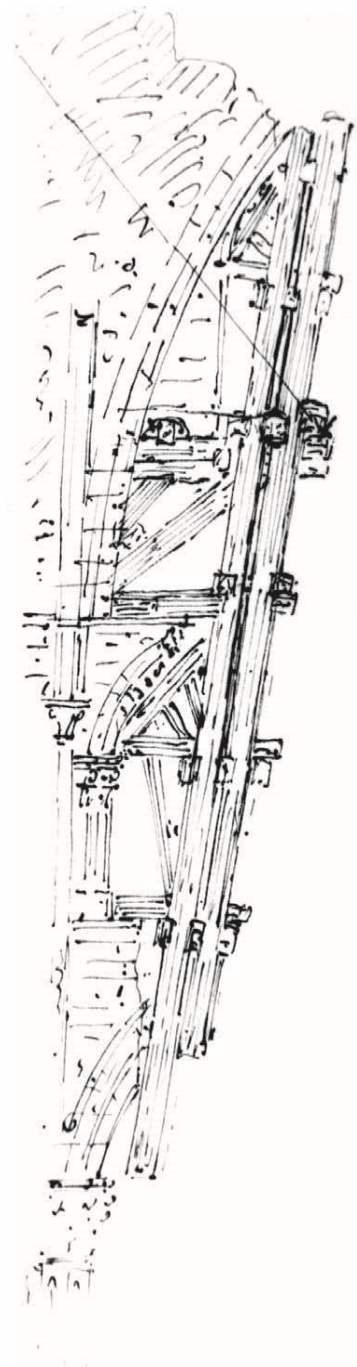
Den søndre Klerestorievægs Hjørne ved Korbuen blev ommuret efter forud foretagen Afstøtning under Dækstenene over den tilstødende Gang i Korgavlen til Vindeltrappen. Ligesom ved Indgangen fra Vindeltrappen til Triforiet nedenunder var heroppe liden Forbindelse i Murværket ved Vindeltrappen og Korgavlen. Hvælvanfængerens var indsat i en i Gavlgangens Vægstene indhugget Fordybning, hvorved disse kun var 4 Tommer tyk. En 2" bred Aabning mellem Hvælvstens Bagside og den gjenstaaende Del af Vægstenene var udfyldt med Kalk og Smaasten. De brustne Stene blev taget ud og de nye Anfængerstene indsat saa store at de som Bindere tillige danne Væg i Korgavlens Gang.

I det modsvarende Hjørne ved den nordre Klerestorievæg og Korgavlen var ligeledes liden Forbindelse mellem den ydre Klerestorievæg, Korgavlen og dets Hjørnetaarn, hvor en Række Kvaderskifter danner en lodret Fuge. Ogsaa her blev indlagt nye Bindestene.

I den søndre Klerestorievægs Hjørne ved Hovedtaarnet var mange Kvaderstene brustne paa begge Sider af den Gang, som fører op til Taarnets Triforieetage. Førinden disse Stene kunde tages ud blev Taarnets Hjørne støttet ved en ny Mur opført i en Aabning i Gangens Sydside, anlagt som Indgang til en Klerestoriegang i et nyt, høiere, Tverskib. Ved Istandsættelsen af dette Hjørne har man søgt at bevare de Bindestene, som staa ud fra Hjørnet og skulde tjene til at forbinde Væggen i det nye Tverskib med Taarnet og med Korets Væg.

Efterhaanden som de nye Vægge i Koret førtes høiere op, nedtoges de Træafstivninger, med hvilke de bevarede Dele af de gamle Vægge i Korets fire Hjørner var bleven støttet under og efter Nedrivningen af de tykke Mure. Kun i det nordvestre Hjørne staar endnu den øverste Del af Afstivningen igjen, til Støtte for det endnu bevarede gamle Murværk over Skjoldbuen og over Gangen ind til Hovedtaarnet. Over Korets Sidegange blev Træbuerne opstillet for Opførelsen af Hvælvenes Krydsbuer. I de sidste Dage af December var Krydsbuerne opført i de to østligste Afdelinger i søndre Sidegang. I den første Afdeling mod Øst blev anvendt en gammel i de nedrevne Mure funden Slutsten med smukke Bladslyngninger.

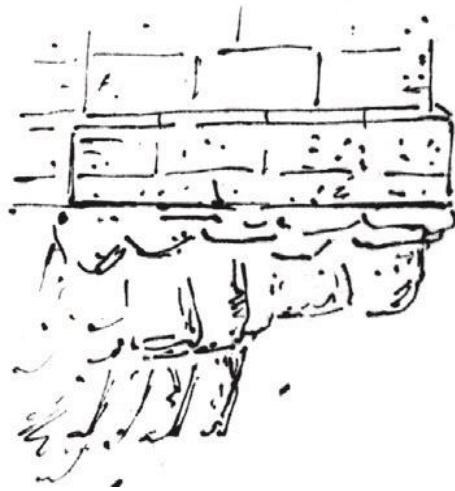

Arbeidet med at opføre en Støttemur langs med Ydersiden af Lektoriets Grundmur blev fortsat og afsluttet ved Gavlens sydøstre Hjørne. Paa Sydsiden er man nu hindret i at foretage Arbejder ved Grundmuren af Bygninger som for Tiden ikke kan flyttes. Grundmuren under Kapellets østre Gavl er udført paa samme Maade som under den nordre Væg. Under Hjørnetaarnene var anvendt store Stene i Forsiden af Muren. Bag dem og under Gavlen er Muren forøvrigt opført med smaa

skraat stillede Stene og Aabningerne mellem disse udfyldt med Sand og Smaasten, af hvilke nogle ramlede ud under Gravningen langs med Ydersiden i en Længde af 2–3 Fod.

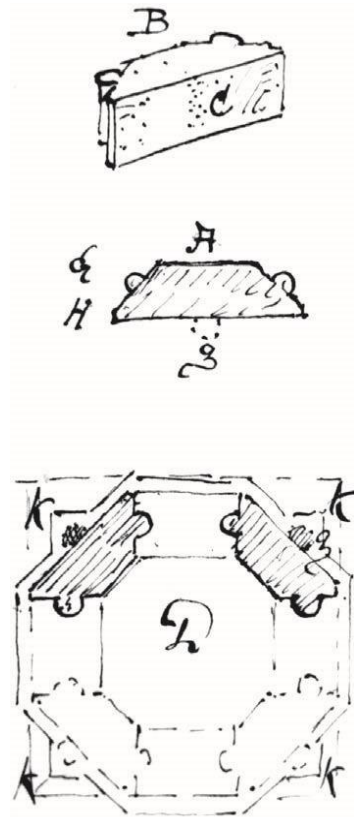
Ved hvert nyt opført Lag Sten i den nye Støttemur blev Aabningen mellem den nye og den gamle Mur udfyldt med Cementstøbning. Efterat Arbeidet med Grundmuren var tilendebragt blev de skadede Stene i de første Lag af Sokkelledet udtaget eller repareret og mange nyt tilhugne Stene indmuret. Sokkelen langs med Gavlsiden holder fra Syd til Nord omtrent 4" og Kvaderskifterne indtil en Alen under Vindusbaandet ligge paralelt med Sokkelen. I de øverste Skifter under Vinduesbaandet er Feilen udlignet saaledes, at dette ligger vandret.

I Forbindelse med dette Arbeide blev Grundmuren under den vestre Side af Kapitlets sydvestre Taarn undersøgt. Et lidet Stykke af denne Side af Grundmuren kom frem under Opførelsen af de nye ydre Grundmure foran Korets nordre Væg, hvor man ikke saa Grundmurstenene nedenfor 1 Alen under Overfladen.

Det saaes nu at Grundmuren under Taarnets Vestside ikke er mer end 1 Alen dyb og opført med større staaende Stene. Ved Taarnets nordre Hjørne er den noget dybere og under Gavlen 2 ½ Alen dyb. En Støttemur blev bygget under Taarnets Vestside paa samme Maade som ved Lektoriets Grundmure, Grunden udgravet i 4 Alens Dybde, derpaa fæstet ved at nedramme spidse Stene, ovenpaa hvilke blev lagt et omtr. 6" tykt Lag af Puksten og Cement. Paa dette Lag blev de første Grundstene lagt saa langt ind under Taarnets Forside som gjørligt.

Ordningen af Samlingen under Gallerierne i Skibet har været fortsat. Alle de Stene fra det ødelagte Kor, som have Profiler eller Ornamentter og som ere saa skadede, at de ikke kunde bruges ved Gjenreisningen af Koret ere nu ordnede og hvad der hører sammen opstillet i Grupper, som viser hvorledes enkelte Partier har været anordnet.

Af Stene fra den romanske Periode har man ved Nedrivningen af den Schøllerske Gravhvælving fundet 2 Stk. af en eiendommelig Form. De var nu benyttet som Indfatning om et af Vinduerne. Stenene have den i A og B angivne Form. To Sider ere afskraaede og have i Midten en Rundstav. Paa den længste af de to paralelle Sideflader findes ved C et svagt Spor efter et fremtrædende Led, som nu er afhugget paa begge Stene.

Ved at stille de to Stene sammen, som i D, faar man to af de fire Pillarer af et ottekantet Taarn. Længden C er af samme Størrelse som Siden i den øverste ottekantede Del af Lektoriets Hjørnetaarne. Stenens Tykkelse – GH – svarer til Murens Tykkelse i disse Taarne. Over Taarnets øverste Baand var i Kalken Spor efter fire Pillarer for de fire Sider og Indridsninger i Stenene for

fire Aabninger ved de andre fire Sider. Baandet har paa de Sider, som ligge mod Taarnfirkantens Hjørner et Fremspring – K –, som kan have dannet Underlag for 1886.2. g. Foden under en Søile eller Rundstav g paa Siden C.

Paa Kirkegaarden er nylig fundet en lignende Sten, som nu var benyttet som Fod for et Gravkors af Jern. Den er nu ogsaa opstillet i Samlingen sammen med de øvrige antagelig Lektoriets Taarne tilhørende Stene.

Blant de fundne Stene fra Skibet har man nu samlet og opstillet dem, som have tilhørt Hovedpillarerne. Der er hidtil fundet to Slags Pillarer, som antages at have staaet i Skibet. Den ene Sort har ganske de samme Former som Halvpillarerne ved den vestre Endevæg og ved Indgangsaabningerne til Skibets Taarnkapeller. De til disse Pillarer hørende Stene ere meget store, dels af Klebersten, dels af Marmor.

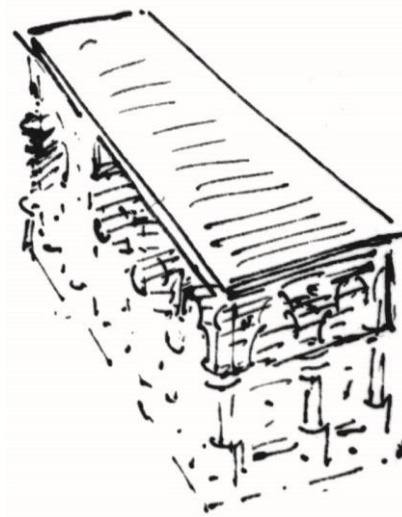

Den anden Sort Pillarer bestaa af fire noget mindre Rundstave og fire tilspidsede Stave, hvis yderste Spids er udhulet for at optage en tynd Marmorsøile. Der er fundet nogle Stene med indridsede Konstruktionslinier efter disse Pillarer og med Levninger af temmeligt grovt hugget

Bladverk. De maa antagelig høre til et Kapitæl over en af disse Pillarer. Disse Stene ere nu opstillede over nogle Pillarbrudstykker samlede til en Gruppe.

Stene, som have hørt til Hoved- og Mellempillarerne i Skibet, ere nu ordnede og opstillede tilligemed Dele af Triforiets Buer. Ligeledes er samlet og opstillet Sten fra et større Vindu med rige Profiler og med Hoved- og Mellemposter, dels af Marmor dels af Klebersten. Buefladen har været udfyldt med et meget tyndt Sprosseverk af Sten funden i smaa Stykker, som efterhaanden er samlet og tildels sammenføjet med Cement og Metaltraade. Ved Hjælp af de fundne Stene lader det hele Buefelt sig rekonstruere og paa et saaledes rekonstrueret Felt er de fundne Rester fæstet.

Til de før beskrevne Gravmonumenter har man i Samlingen fundet Stykker af Profiler og Kapitæler. Afstøbninger i Gips blev taget af nogle af Kapitlets Pillarkapitæler og Baser. De rige og fint udviklede Kapitælornamenter kan ikke sees fra Kapitlets Gulv. Gipsafstøbninger blev ligeledes taget af nogle Kapitæler i Høikorets Omgang, af to Konsoler i Lektoriets Gavl og af en gammel Slutsten fra Hvælvet i Koret. Et Exemplar af hver Afstøbning er indsendt til Kunst- og Industrimusæet i Christiania.

Hvor man fra Stilladserne og paa anden Maade kan arbeide, har Aftryk af Stenhuggermærker med et Stykke af den omgivende Stenflade været taget, hvorved det vil blive anskueligt,

hvorledes Stenens Overflade har været behandlet under de forskellige Byggeperioder. Afstøbninger af disse Aftryk vil efterhaanden blive ordnet efter deres Stilling i Bygningen i Grupper inddelte efter Bygningens Hovedafdelinger.

I Samlingen af Gravstene fra Tiden før Reformationen som opbevares paa Hvælvet i Høikorets Triforium, er fundet Stykker, som høre til større opbevarede Gravstene. De Stykker som høre til samme Gravsten ere ordnede og lagt i Rammer af Træ. Paa Kirkegaarden er fundet Stykker af større Gravstene fra de senere Aarhundreder. De er oplagt i Kapellet i 2. Etage over Ths Angells Kapel, i hvilket Gravstenene efter Reformationstiden er opbevaret.

Trondhjem 29 Juni 1887. Chr. Christie

Beretning om de fra 1ste Januar til 1ste Juli 1887 udførte Arbejder ved Restaurationen af Trondhjems Domkirke

I Korets søndre Sidegang blev Krydsbuerne opført over de fire Afdelinger fra Partiet ved Kongeindgangen til det søndre Tverskib. I den nordre Sidegang, hvor den østligste Afdeling tidligere er bleven overhvalvet, blev i de øvrige fem Afdelinger Krydsbuerne opført.

Senere blev Profilerne i Tverbuerne, Krydsbuerne og Vægbuerne rensat og efterhugget, hvorefter de 1/2 Sten tykke Hvælkkapper opførtes. Kapperne blev nedtil fint afpudset med Kalkpuds og oventil dækket med et tykt Cementlag, for at forhindre ovenfra kommende Vand fra at trænge gennem Murverket.

Paa den indre Side af østre Endevæg og af søndre Væg indtil Kongeindgangen blev nye indsatte Stene i Profiler, Vægflader og Forsiringer efterhugget og fik den endelige Afpudsning og Finbehandling.

Oppe i Klerestoriet paa Sydsiden blev Stenene i de indre Vægbuer og i de ydre Vægflader opmuret til den Høide, hvori Buerne over de lavere Sidevinduer skal sættes i Partierne med et høit Midtvindu og to lavere Sidevinduer. De to østligste Afdelinger blev opført videre til den Høide, hvori Hovedgesimset skal sættes. To Støttebuer blev reist ved disse Afdelinger fra Pillarerne over Sidegangens Ydervæg op til Klerestoriets Vægpillarer.

I Vinduerne paa den østre Side og i to Vinduer paa den vestre Side af Kongeindgangen blev indsat Glasmalerier fra W. Worrall & Cmp i London, hvilke anskaffes ved Gaver fra H.M. Kong Oscar II. Stilladserne nedtoges i den nordre og den søndre Sidegang og for en Del ved Korbuen. Af Stilladserne i Midtrummet udtoges Plankegulvene i alle Etager op til Klerestoriets Gulv, hvorved Koret nu kan oversees i dets fulde Bredde fra Ydervæggene op til Klerestoriet.

Veien foran Skibets Vestvæg blev udvidet og Anledningen benyttet til at undersøge Grunden der. Lige under Overfladen fandt man her, ligesom ved tidligere Undersøgelser udenfor Skibets nordre Væg, Stumper af Profiler og større Klebersten smuldret i Stykker, saa de ikke kunde løftes

uden at falde fra hverandre. Profilstenene ere fra indre og ydre Dele af Skibet, og ere sandsynligvis blot henkastede udenfor Kirken ved en Rydning af Skibet, som jo engang har været nyttet som Gravplads: Stenen laa mellem Kalkgrus og under dem var et Lag Aske.

Ved Gravning af en Grav uden Skibets Sydside stødte Graveren omtrent en Alen under Kirkegaardsplanet paa den nedre Del af en gammel Gravsten med indridset Forsiring. Stenen blev oplagt i Samlingen af middelalderske Gravstene.

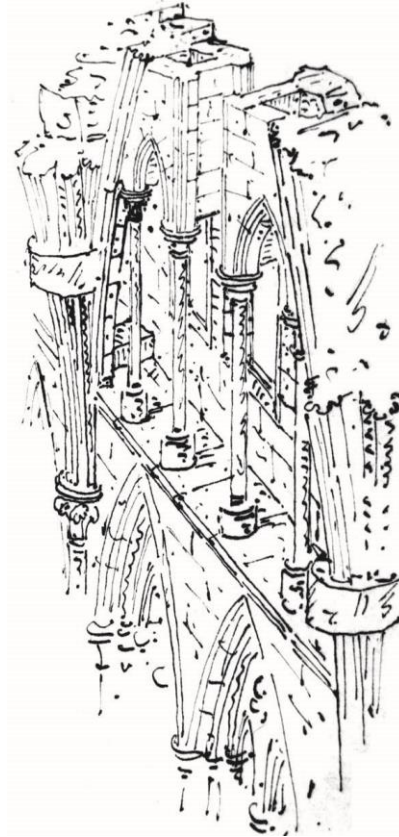
I den Mur som støtter den vestre Hovedtaarnsbue blev udbrudt nogle Stene nede ved Gulvet mod Skibet. Herved kom frem Buestene og Stene fra Skibets Hovedpillarer. Endvidere er fundet her nogle Stene, som sammen med tidligere fundne Stene danne et kreds rundt Trin 2 Alen 10" i Tvermaal og med en lodret Rende i Midten. Stenene ere 9 ½" høje og have dybt indhugne Spidsbuer i den runde Forside. I Overfladen er 9" indenfor Kanten indhugget en 5 ½" bred og 4 ½" dyb Rende, med fire skraat mod den lodrette Rende hugne Afløb, omtr. 2 ½" i Tvermaal. En Sten med lignende Buer 11" høi og med 9" større Radius er tidligere fundet, og maa have hørt til et Trin under ovennævnte Stene.

Ved Siden af den udbrudte Aabning sees nu ligge en lignende Sten, som man for Tiden ikke kan tage ud, da den ligger bag det nye Vaabenhusets Mur ved Indgangen til Tverskibet. Da Renden i Stenenes Overflade ikke er hugget i Cirkelform men i svag Firkløverform, har der maaske indenfor denne staaet en sirligere udstyret Opsats med denne Grundform.

Der blev tillige fundet et lidet Stenstykke, glat og indhulet paa en Side, men udbuget paa den anden Side, med ubetydelige Levninger efter Bladforsiringer. Om det Hele er Levninger af en Døpefont eller en Vandbeholder med Afløb, kan vanskeligt bestemmes endnu.

Trondhjem 20. August 1887. Chr. Christie

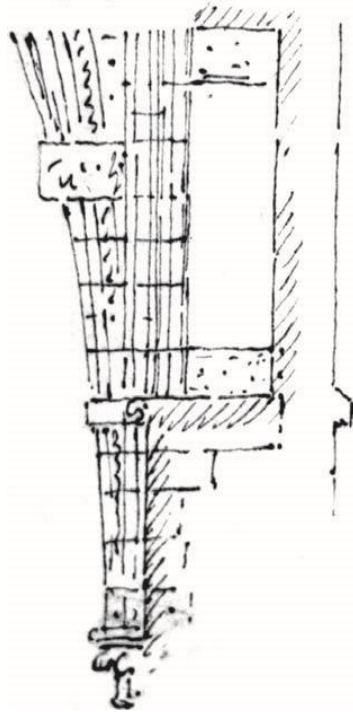
Beretning om de i andet Halvaar af 1887 udførte Arbeider ved Restaurationen af Trondhjems Domkirke

De resterende tre Støttebuer mellem Pilarerne over Korets søndre Ydervæg og Kleristoriet blev opført. Sydsidens Klerestorievæg blev opført indtil den Høide hvori Hovedgesimssets Konsoler skal sættes. Derefter blev Arbeidet med denne Væg standset og Stenhuggerne beskjæftiget med at hugge Sten til at fortsætte Opførelsen af den nordre Klerestorievæg. Ved Slutningen af Aaret var denne Væg opført saa høit som de høieste Vinduers Buestene skal anlægges i de fem af denne Vægs Afdelinger fra Høikorets Gavlvæg og vestover mod Hovedtaarnet.

Ved den østre Ende blev udtaget Stene af Hjørnetaarnets Flader og store Kvadere af den nye Væg lagt ind i Taarnets Mur for at tilveiebringe en bedre Forbindelse mellem de to Mure end der tidligere har været. Det gamle Vægstykke over Klerestoriets første ydre Vægbue er under dette Arbeide uforandret medens Kvaderne nedenunder ere udtagne og sat i Lod og Flugt med den nye

Mur, som nu staar noget foran den gamle Murflade. I den vestligste Afdeling i denne Væg hvor nogle af de første med Væggen forbundne Hvælvbuesten var brusten og Stenforbandet mindre godt blev indlagt nyt tilhugne store Stene helt ind under Klerestoriegangens Gulv og ind under den tyndere Ydermurs Kvaderstene.

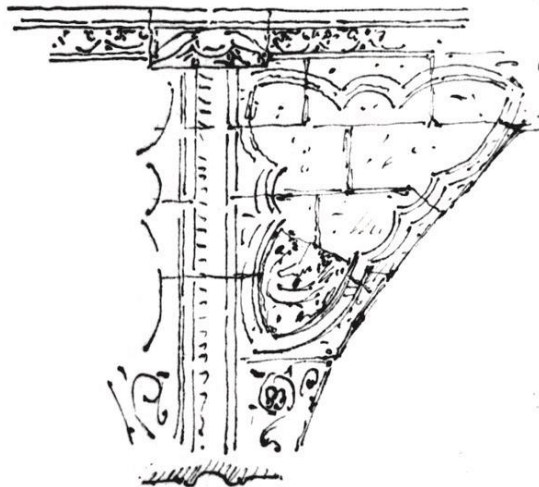

Profilerne i de indvendige Skjoldbuer og de indre Vindusaabninger blev efterhugget. Ligeledes blev hugget Profiler for Kryds- og Tverbuerne i nogle af de før kun raat tilhugne Partier af Murværket fra Hvælvkapitælerne i Triforiet op til de Stenlag som danne Bindere med den ydre Væg og Tag over Klerestoriegangen.

Af Muren under Taarnets vestre Hovedbue blev fremdeles udrevet Stene indtil Murens halve Tykkelse ovenfra og ned til Grunden. Profilerne i de hugne Stene vendte indad og var ganske udfyldt med det stenhaarde Kalkbrug, i hvilket der var indlagt en Mængde større og mindre Brudstykker af Hoveder, Profiler og Ornamenter fra Koret, Tverskibene og Skibet. Stykker som høre til samme Sten fandtes spredt paa flere Steder i Muren.

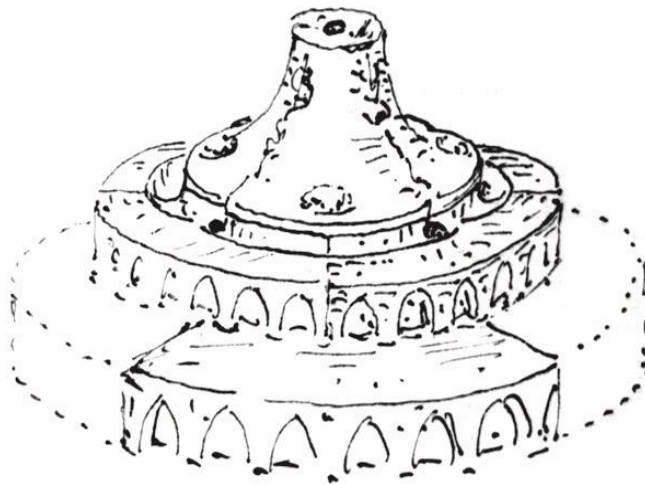
Saaledes er fundet Levninger af et Hoved fra Konsolerne i Korets Hovedgesims, af hvilke et Stykke var indmuret nede ved Grunden og at dertil passende Stykke høit oppe under Taarnbuen. Blant de fundne Stene fra Skibet er en hovedløs Halvfigur forbunden med en Baandlist. Under Figuren sees den Fordybning i hvilken Midtskibets Hvælvsøiler har staaet. Da disse Fordybninger kun findes i Partiet mellem Hovedpillarernes Kapitæler og Triforiets Baandlist maa Figuren tilligemed Profilet høre til Triforiets Baandlist.

Tidligere er i Korets Mure fundet nogle Baandstene med gennembrudt Bladverk i Skibets Stil hvis Profiler passe til de ved Siden af Figuren synlige. Saaledes har man nu faaet Vished for hvorledes Triforiebaandet har seet ud.

Fra de tidligere nedrevne Mure i Koret og fra den nu sidst udrevne Mur er fremkommet store Stene, som have staaet i Fladerne mellem Skibets Hovedbuer. Stenerne have indhuggede Fordybninger omgivne af Profilled som passe til de Profiler som omgive Levningen af en lignende Fordybning i den bevarede Rest af Midtskibets indre sydvestre Hjørne ved Skibets Vestvæg. Bunden i denne Fordybning er fint tilhugget paa samme Maade som i de nu fundne Stene og i et af dens Hjørner staar endnu et Stykke af en Sten, som viser at i denne Fordybning har været indfættet en huggen Sten.

Nu er fundet nogle tynde Stene omtrent saa tykke som nævnte Sten med Levninger af en Drage- og en Menneskefigur, hugget i fladt Relief. Disse Stene er udvendigt tilhugne i Buer som passe til Omridset af Fordybningerne, hvis Profiler saaledes har omsluttet smukt udarbejdede Reliefbilleder. En stor Dragefigur som omslutter et Menneske er fundet. Gruppen afslutter et Profil af hvilket er fundet Brudstykker i denne Mur og i Grunden udenfor Kirken. Antageligt er dette Levninger af en rigt udstyret Gavlfylding med Dæklist.

Blandt de mange nu fundne Stene er foruden flere store Marmorstene med store Rundstave og Kapitælpfiler fra Skibets Pilarer især mærkeligt et Fodstykke af Klebersten. Fodens nederste Omrids passer nøiagtigt til den indre Rand af Renden i det tidligere fundne runde Trin. Foden er ligesom dette gjenbrudt i Midten med en rund lodret Aabning. Paa Fodens Skraaning findes Rester af Dragefigurer omslynget af tidligt gothiskt Bladverk og ved den nederste Kant af Skraaningens sees Spor efter en udhugget Menneskefigur i en meget sammenbøiet Stilling.

Et i Korets Murs fundet Hoved som har nu vist sig at have staaet i den nedre Ende af Gavllisten paa Baldakinen i nordre Tverskib, er nu fæstet til dets oprindelige Plads. Ligeledes er nogle Profilstykker, som passer til Baldakinens Tagskraaning, antaget at være en Del af Mønekammen og opsat paa Baldakinen.

Beretning om de i første Halvaar af 1888 udførte Arbejder ved Restaurationen af Trondhjems Domkirke

Det i de sidste Maaneder af forrige Aar paabegyndte Arbejde, med at indhugge Profiler i de med Klerestoriets indre Vægge forbundne Dele af Hvælvbuerne i Korets Midtrum, blev fortsat og fuldført i de første tre Maaneder af dette Aar. Klerestoriets indre Vægflader, Bueprofiler m.m. blev efterhugget.

Til Vinduernes indre og ydre Omgivelser i den nordre Klerestorievæg blev tilhugget Sten og Væggen opført indtil den Høide paa hvilken Hovedgesimset skulle lægges. De brugbare Stene fra Klerestoriets ydre Vægbuer, som kom frem ved Nedrivningen af de indre Mure og som have været bestemmende for den Maade paa hvilken disse Buer ere rekonstruerede, er indlagt mellem nyt tilhugne Stene i de nu opførte Buer.

Blant de Kapitæler som staa under disse Buer, er anvendt nogle gamle, som ere restaurede. Ligeledes er blant Vægsøilernes Ringe og Konsoler indsat nogle som ere gamle og restaurede. En af de nye Konsoler er hugget efter et beskadiget Hoved med et meget leende Ansigt. Dette Hoved var før indsat i en af de store Rundstave i Hovedtaarnets sydøstre Pillar, af hvilken den blev udtaget under Arbeidet med Tverskibets delvise Restaurering. Ved Sammenligning og Rekonstruktion er man nu kommet efter, at dette Hoved med en liden Levning af en Søilebasis, har været en Konsol under en af Klerestorievæggens ydre Søiler.

Stenene til Støttebuerne mellem den nordre Sides høiere og lavere Vægge blev tilhugget og Buerne opført. Hovedgesimset med dets Konsoler, Buer og ornamenterede Dækled blev opført paa den nordre og den søndre Væg. I Gesimset er anvendt mange mere og mindre restaurede gamle Stene, fundne i de nedrevne Mure. Over Gesimset blev lagt store Stene paa de Punkter, hvor Tagverkets Bindere skal staa.

Med Trondhjems mekaniske Værksted blev afsluttet Kontrakt om Levering af et Tagverk af Jern over Korets Midtrum, til at være færdigt opsat i Midten af August d. A.

Paa Almindingsøen i Bjørnør blev ved nogle af Domkirkens Arbeidere brudt Marmor til Søiler og Trappetrin i Koret. Ligeledes har man ladet bryde en rødlig Marmor, til Korets Gulyplader, paa Gaarden Leifset i Salten. Eierne af dette Brud tillod, uden nogen Godtgjørelse, Restaurationsbestyrelsen at bryde saameget Marmor, som tiltrænges for Gulvet i Koret. Fra begge Brud er Stenen ført til Trondhjem og oplagt paa Arbeidspladsen ved Domkirken.

Trondhjem. Oktober 1888. Chr. Christie

Beretning om de i 2dre Halvaar af 1888 udførte Arbeider ved Restaurationen af Trondhjems Domkirke

I Korets nordre Klerestorievæg fortsattes Arbeidet med at efterhugge de ny opførte ydre og indre Profiler og Vægflader. Over Syd- og Nordvæggens Gesimsbuesten blev lagt den med gennembrudt Bladverk forsirede List. Af de udtagne Rester af Gesimsfigurer fra Korets fire Hjørner toges Gibsafstøbninger, hvilke bleve benyttede som Model for Hugningen af de nye Figurer, efterat være rekonstruerede.

Et i Korets nedrevne Mure fundet Brudstykke af et Hoved, hvoraf noget af Ansigtet og Halsen var bevaret, befandtes at passe til Brudfladerne i Halsen af den fra Korgesimsets sydvestre Hjørne udtagne Rest af en Figur, hvis Skuldre og Arme er bevaret. Tidligere er fundet et Hoved, som hører til en Figur, som maa have staaet mellem Gesimslistens Bladslyngninger.

To af Gesimsets 14 Figurer blive saaledes fuldstændige Kopier af gamle i Gesimset oprindeligt staaende Figurer. Motiverne til de øvrige Figurer tages dels fra Rester af Figurer fra Gesimset, dels fra lignende Figurer fra omtrent samme Tid i forskjellige Dele af Domkirken. Til Gesimsets Dækled og til Brystværnet derover blev hugget adskillige Stene.

Det ved Trondhjems mekaniske Værksted udførte Jerntagverk blev reist og fuldført paa Korets Mure. Den ualmindelige regnfulde Høst hindrede videre Arbeide paa Taget, af hvilken Grund det midlertidige Tagværk, som var lagt over Korrummet efterat det gamle Trætag var nedrevet, blev forbedret som Tag for Vinteren.

Flere Stene til Trin foran Korbuen blev hugget af Marmor fra Almindingsøen i Bjørnør. Røde og blaagrønne Plader til Korgulvet blev hugget af Marmor fra Leifset i Salten. Denne Sten er sammensat af forskellige lyserøde blaagrønne og graagrønne Lag, hvorved man ved Sprængningen kan faa Flader af forskjellig Farve, alt eftersom man lader den ene eller den anden Farve ligge i det øverste Lag af Pladen.

Grunden under Korets Gulv har i Aarhundreder været benyttet som Gravplads, hvorefter trængte sig frem ubehagelige Dunster, naar der nu under Restaurationsarbeidet har været gravet i den. Det var derfor nødvendigt at fjerne fra Kirkerummet Jord- og Gruslaget. I søndre Sidegang i Koret blev saaledes den indenfor Grundmurene liggende Jord udgravet i 6 ½' Dybde fra Aabningen ved søndre Tverskib og til Kongeindgangens Dør. Hele Bunden blev dækket med et Lag Puksten stampet sammen med Kalkmørtel og Cement. Paa dette Lag opførtes de indre Graastensmure, som danne en Gang 1 Al 18" til 2 Alen bred. Gangen dækkedes med et Murstenshvælv, over hvilket er lagt et Lag af flade Stene, paa hvilke Gulvets Marmorplader senere skal lægges.

Efterat Departementet havde bifaldt Restaurationsbestyrelsens Andragende om Tilladelse til at nedrive den i nyere Tid opførte øverste Etage af Domkirkens Hovedtaarn, udførtes de først nødvendige Arbejder for at støtte Taarnets kobberdækkede Tagverk. Indenfor blev opstillet Stolper paa de Bjælker, som hvile paa Triforiummurens Overkant. For at kunne anbringe Stolper paa de udvendige Sider af Murene, blev disse paa flere Steder gennembrudte og gennem Aabningerne lagt Tverbjælker udvendigt forbundne med Sviller, lagt i en Afstand af 3' fra Muren. Paa Svillerne reistes skraat stillede Stolper, som støtte den ydre Ende af Taarntagets Fodbjælker. Stolperne dækkedes med en Bordklædning.

En Del af Taarnets nordre, østre og vestre Væg blev efterhaanden nedrevet. Noget af den ved Nedrivningen fremkomne Sten er anvendt ved Opførelsen af de nye Graastensmure under Gulvet i Korets søndre Sidegang. Ved Nedrivningen er fremkommet Brudstykker af Figurer, Profiler m m fra Skibet, Tverskibene, Koret og Høikoret, tilligemed Stykker af Gravplader fra Tiden før og efter Reformationen.

Tillige er fremkommet nogle romanske Pillar- Vindu- og Sokkelstene mere og mindre rigt forsynede. Om disse Stene ere fra Domkirken, eller tagne fra Kirker i dens Nærhed, ere endnu uvist. De fundne Stene blive ordnede og sammenhørende Stenstykker sammenbundne med Cement eller med Blyindstøbninger og derefter opmaalt og aftegnet.

Trondhjem 28 Juni 1889 Chr. Christie

Beretning om de i første Halvaar af 1889 udførte Arbejder ved Restaurationen af Trondhjems Domkirke

Det i sidste Beretning omhandlede Arbejde med at udgrave Grunden mellem de indre Sider af Murene i Korets søndre Sidegang og med at opføre nye indre Mure, mellem hvilke de Hvælv sættes, paa hvilke Gulvpladerne skal lægges, blev fortsat fra Kongeindgangen frem til den østre Endevæg.

Paa lignende Maade blev ogsaa Grunden udgravet, nye Mure med Gulvhvælv opført i Partiet foran Korbuen og vestover mellem de to første Hovedpillarer og i nordre Sidegang fra dens østre Ende til nordre Indgangsdør.

De dels med Klebersten dels med Mursten opførte Grave fra Middelalderen blev sænket dybere ned i Grunden, for at give Plads for Gulvhvælvet, som skulde spændes over dem. I hver af disse Grave blev de gamle Stene igjen opstillet saaledes, som de før havde staaet, og de i Gravene forefundne Ben nedlagt i Zinkkasser.

I den østligste Grav ved Midtrummet's nordre Væg blev Levninger af Læder og et lidet Stykke af en guldbroderet Silkekappe ikke igjen nedlagt sammen med Benene, men indlagt under Glas i Samlingen fra Gravstederne.

De med Sand og Grus fyldte Gravkjeldere fra de sidste Aarhundreder blev tømt, Murene nedrevet og Grunden udgravet i tilstrækkelig Dybde for de nye Kjeldermure. Ved Udgravningen af Jorden udenfor Ligkjeldernes Mure fandt man Ben og Levninger af sammentrykkede Ligkister nedlagt i Jorden i de sidste Aarhundreder ovenpaa hinanden, paa et enkelt Sten endog i fem Lag.

Hugningen af Marmorplader til Korgulvet blev fortsat. Marmortrin til Trappen foran Korbuen blev hugget slebet og poleret, og Trinene opmuret paa deres Plads.

Klerestoriegesimssets Dækled og Udløbsrender af Sten blev opmuret. Bag dette Dækled blev Rendegangens Gulv og Sider dannet af Cement, Puksten og Sand, hvorefter opførtes Gangens Brystværn af huggen Klebersten. Paa Hovedtagets Spær blev lagt en Klædning af høvlede Bord og derefter Arbeidet med Dækning af Kobberplader paabegyndt.

I Lektoriets øverste Kapel blev de skadede Stene i de ydre og de indre Vægflader istandsat og Fugerne mellem Stenene fyldt med Cement. Et nyt Gulv blev lagt med Graastensheller og Forhøjningen for Altergulvet begrændset med en huggen Klæberstenskant, som danner et Trin i Kapellets Bredde.

I Taarnets Klokkeetage fortsattes Nedrivningen af Murverket, efterhaanden som den udbrudte Sten blev anvendt ved Opførelsen af de nye Kjeldermure i Koret. De ved Nedrivningen fremkomne Kleberstene, som havde Profiler eller Forsiringer, blev rensed og oplagt i Stensamlingen under Galleriet i Skibet. Brudstykker som man har fundet at passe sammen, ere fæstede med Cement eller Bly.

Ligesom tidligere kom ogsaa nu frem ved Nedrivningen Stene fra Kirkens forskellige Afdelinger tilligemed Stykker af Gravplader fra Middelalderen og fra de sidste Aarhundreder. Der er ogsaa fundet Stene fra en rundbuet Kirke som har havt en Alternische, af hvis indre og ydre Vægflader der er fundet nogle Stene. Nogle rundbuede Dækstene med Drageslyngninger og Ornamenter have hørt til Rundbuevinduer i Alternischen, hvis bøjede profilerede Sokkel har samme Former som et Stykke retliniet Sokkel paa en Sten, som har hørt til Foden af et Portal.

Trondhjem 14 November 1889 Chr. Christie

Beretning om de i andet Halvaar af 1889 udførte Arbeider ved Restaurationen af Trondhjems Domkirke

I Løbet av Sommeren og Høsten fortsattes og afsluttedes Arbeidet med at lægge Kobberdækning paa Korets Hovedtag. Tagets østre og vestre Ender blev dog midlertidigt kun dækket med Bord, paa Grund af at disse Dele ved den senere paafølgende Opførelse af Gavlen ved Høikoret og under Restaureringen af Hovedtaarnet let vil blive udsat for Beskadigelser.

De i Hovedgesimset forrige Aar indmurede raat tilhugne Stene blev nu tildannet til Halvfigurer, som bære de fra Rendegangen udspringende Stenrender. Indvendig i Klerestoriet blev en Del Profiler i Skjoldbuerne og Ansatsprofilerne for Hvælvets Tver- og Krydsbuer efterhuggede. Stilladser og Træbuer til Opførelsen af Hvælvet over Korets Midtrum opførtes. Hvælvarbeidet blev sat i Gang i Begyndelsen af November og var ved Slutningen af Aaret saa vidt fremskredet, at Kleberstensbuerne tilligemed nogle af Hvælvkapperne var opført i de første Partier ved Hovedtaarnet.

Hugningen af graagrønne og røde Marmorplader og graa Skiferstensplader til Korets Gulv fortsættes. Ligesaa Udgravning og Bortbringelse af Jorden under Korgulvet, og i Forbindelse dermed opførtes efterhaanden de indre Kjeldermure og de hvælvede Gange, over hvilke Gulvpladerne skal lægges.

I alle Vinduer i den nordre Korgang, undtagen i det næst Hovedtaarnet staaende, blev indsat Glasmalerier, hvilke tilligemed Vinduerne i den søndre Korgang anskaffes ved Gave af Hans May. Kong Oscar II.

Trondhjem 28. Juni 1890. Chr. Christie

Beretning om de i første Kvartal af 1890 udførte Arbejder ved Restaurationen af Trondhjems Domkirke

Opmuringen af Buerne og Kapperne i Hvælvet over Korets Midtrum var færdig ved Midten af Februar, efterat have været under Arbejde fra 4de November 1889. Hvælvstilladserne blev nedtaget og Bueprofilerne i Hvælvet og i Klerestoriets indre Vægge efterhugget. Udaf de store før kun raat tilhugne Stene nede i Krydsbuerne blev hugget ialt 20 Figurer og Bladforsiringer tildels efter forefundne Brudstykker af Figurer og Ornamente, som sandsynligt har været anbragt i Bueprofilerne paa lignende som nu udførte Maade.

Hvælvkapperne blev efterat Pudsen havde staaet i længere Tid, strøget med en lys rødgul Farve og langs med Hvælv- og Vægbuene blev lagt farvede Linier med smaa gull røde og grønne Blade. De indvendige Stilladser i Koret nedtoges efterhaanden og ved Slutningen af Juni Maaned stod kun de sidste Stolper igjen ved Hovedtaarnet.

Omtrent Halvdelen af Korets Gulvflade blev lagt med røde grønne og hvide Marmorplader indfattet med blaa Skiferplader langs med Veggene og mellem Pillarerne.

Efterat Restaurationsbestyrelsen i Begyndelsen af Juni havde modtaget Kirkedepartementets Bestemmelse om Indredningen af Koret til Brug for Domkirkens Menighed, blev den derved nødvendige Ombygning af Kjelderen under Kapitlets Gulv sat i Gang. I Forbindelse hermed begyndte Arbeidet med at anlegge en hvælv Gang under Jorden mellem Kapitlet og Korets nordre Væg for Ledningsrørene fra Varmeapparaterne i Kapitlets Kjelder til Kjelderne under Korets Gulv.

I Korets vestligste Vinduer i søndre og nordre Sidegang indsattes Glassmalerier. I alle Klerestorievinduer blev indsat blyindfattet Kathedralglas i lyse, aftoned, gjenemsigtige Farver. Disse Vinduer ere, ligesom Vinduerne i Korets Sidegange anskaffede ved Gave af Hans May. Kong Oscar den anden.

Trondhjem 29. September 1890. Chr. Christie

Beretning om det i 2det Halvaar af 1890 udførte Restaurationsarbeide ved Trondhjems Domkirke

Ved Midten af August Maaned var Korets Gulv lagt færdigt med Marmorplader i forskellige Mønstre. Forøvrigt fortsattes med Efterpudsningsarbeide paa ud- og indvendige Profiler og Ornamenter. 1ste Juli ophørte Kirketjenesten i Tverskibet for Domkirkens Menighed og strax derefter foretoges Nedrivningen af den midlertidige Skillevæg mellem Koret og Hovedtaarnet.

De hidtil af Skillevæggen dækkede Sider af Taarnets østre Pillarer rensede, de skadede Stene meisledes ud. Nye Pillarstene blev tilhugne og afpassede efter de udbrudte Stenes Skiftegang. Nye Baser og Kapitæler med Bladverk blev hugget og indsat i begge de nævnte Taarnpillarer, af hvilke dog kun blev restaureret saa meget som nødvendigt for senere uhindret af den nye Skillevæg, som skulde opføres efter Orgelets Flytning, at kunne fortsætte Arbeidet.

Orgelets Flytning gik for sig i Dagene før Jul. Forinden var hele Orgelhuset afstivet med indvendige og udvendige paaskruede Strævere. Orgelet har indvendigt to Etager Gulve, hvis Bjælker alle var indmuret i Murvæggen bagom, som saaledes dannede Orgelhusets Bagvæg. Før disse Bjælker kunde løses fra Muren, maatte der først opføres en Bindingsværksvæg af Planker til at støtte og sammenholde samtlige Bjælkelag og Taget over Orgelet. Under Orgelgulvets Bjælker blev anbragt 6 Lagere med Jernhjul som stod paa en af et Stillads baaren Skinnegang.

Efterat alle Bjelker var afskaaret ved Bagvæggen, blev Orgelet med Jernspet drevet frem over Skinnerne til den bestemte Plads under Taarnets østre Hovedbue hvor det af Bygmester Digre udførte Galleri forud var opsat. Jernhjulene staa fremdeles under Orgelets nederste Gulvbjælker og kan benyttes igjen, naar Orgelet skal flyttes tilbage under Taarnets vestre Bue efterat Tverskibene med Hovedtaarnet ere restaurede og denne Del af Kirken igjen er aaben mod Koret.

Kjælderen under Kapitlet blev udvidet og uddybet, for at kunne rumme de to Ildsteder for det nye Varmeapparat. Det nye Kjældergulv maatte lægges dybere ned end Foden af Grundmuren, som derfor maatte støttes med ny Undermur. Kapitlets Marmorgulv ligger paa Hvælvkapper som

under Arbeidet med Udvidelsen af Kjelderrummet blev afstøttet medens efterhaanden nye Mure blev opført under Hvælvet. Paa denne Maade undgik man, at rive op Marmorgulvet, hvis tynde Plader under det Arbeide for en stor Del vilde gaa i Stykker. Den hvælvede Forbindelsesgang under Jorden mellem Koret og Kapitlets Kjelder blev fuldført.

I den første Halvdel af November begyndte den fra Varmeapparatets Firma Rud: Otto: Meyer i Hamburg opsendte Arbeider at opsætte Ildstederne og lægge alle Ledninger i Koret, Høikoret og Kapitlet. Efter 5 Ugers Forløb var Anlægget færdigt og i det Væsentlige udført efter de Departementet forelagte Tegninger. Ledningen har 1700 løbm. Rør.

Omtrent Halvdelen af Korets Gulvflade blev lagt med røde, grønne og hvide Marmorplader indfattet med blaa Skiferplader langs med Væggene og mellem Pillarerne.

Efterat Restaurationsbestyrelsen i Begyndelsen af Juni havde modtaget Kirkedepartementets Bestemmelse om Indredningen af Koret til Brug for Domkirkens Menighed, blev den derved nødvendige Ombygning af Kjelderen under Kapitlets Gulv sat i Gang. I Forbindelse hermed begyndte Arbeidet med at anlægge en hvælvet Gang under Jorden mellem Kapitlet og Korets nordre Væg for Ledningsrørene fra Varmeapparaterne i Kapitlets Kjelder til Kjelderne under Korets Gulv.

I Korets vestligste Vinduer i søndre og nordre Sidegang indsattes Glasmalerier. I alle Klerestorievinduer blev indsat blyindfattet Kathedralglas i lyse aftonedede gjenemsigtige Farver. Disse Vinduer ere, ligesom Vinduerne i Korets Sidegange anskaffede ved Gave af Hans May. Kong Oscar den anden.

Trondhjem 29. September 1890. Chr. Christie

Beretning om de i første Halvaar af 1891 udførte Arbejder ved Restaurationen af Trondhjems Domkirke

I Hovedtaarnets østre Bue blev de Profiler istandsat, som før var dækket af den nu nedrevne Skillevæg mellem Koret og Tverskibet. Under Taarnets søndre Hovedbue blev hugget Profiler og Bladverk i de tidligere indsatte raat tilhugne nye Kapitælstene. Paa samme Maade afsluttedes Restaureringen af Profiler og Kapitæler ved Buen mellem det søndre Tverskib og Korets søndre Sidegang.

I det nordre Tverskib blev den indre Side af Grundmuren under den østre Væg undersøgt ved at grave langs med Siden ned til de første Bundstene som ligge i 7 Fods Dybde. Muren er opført paa samme Maade som overalt i Tverskibet. Foran den store Bue til Lektoriet fandt man et Skelet, hvis nedre Dele var afhugget og Overdelen laa lige mod Muren. Liget har antagelig ligget her før Tverskibet blev bygget, og Benene blev afhugget fordi de var i Veien ved Gravningen af den Grøft hvori Tverskibets Grundmur blev opført.

Et paa lignende Maade afhugget Skelet har man i sin Tid fundet under Arbeidet med den østre Vægs Grundmur, udenfor Thomas Angells Kapel, men her var den nedre Del af Legemet blevet liggende, medens Overkroppen var borttaget.

Døre af Egetræ indsattes i Kongeindgangen og Korets nordre Indgang. De ere udførte af Snedker Qvenild her. Det rige Jernbeslag til nævnte Døre er udført i Smed Sørensens Enkes Værksted her. Udførelsen af Orgelgalleriet tilligemed Prædikestolens Træverk overtoges efter Akord af Bygmester Digre ligesom Snedker Qvenild efter Akord overtog at udføre alle Korets Bænke.

Det til disse Arbejder nødvendige Egetræ er forskrevet fra Hamburg og blev her fra Trondhjem ført ud til Hr Fabrikeier Thams' Anlæg i Ørkedalen, hvor det blev dampet og tørret, og var Hr Thams saa velvillig ikke at beregne sig nogen Godtgjørelse for den langvarige Benyttelse af hans Damp- og Tørrerum.

Som Forberedelse til Restaurering af nordre Tverskib blev hugget Kapitæler, Baser, Bueprofilsten og Vægbaand til Vægbuerne over Søjlebænkene ved Gulvet. Gipsafstøbning af interessante Kapitæler og Ornamentter i Høikoret blev fremdeles taget i 6 og flere Exemplarer af hvert, for at imødekomme Krav paa saadanne fra Musæer og Skoler.

Arbeidet i Klæberstensbruddet paa Gaarden Grytdal i Støren var standset i Forsommeren, man optoges igjen i November.

Trondhjem 18 April 1891. Chr. Christie

Beretning om de i andet Halvaar af 1891 udførte Arbejder ved Restaureringen af Trondhjems Domkirke

I det nordre Tverskib fortsattes Arbeidet med at istandsætte den ydre Side af vestre Væg fra Sokkelen op til Underkanten af Triforiebaandet. Over og under den første Rad Vinduer, hvor Murværket var revnet helt igjennem, blev indlagt nye Binderstene. Ved Vinduerne blev indsat nye Solbænke tilligemed mange nyhugne Buestene med Siksakprofiler og nogle Vindukapitæler med dertilhørende Baser. Vinduernes Lysaabning, som i sin Tid var bleven udvidet, blev nu ved nye tilsatte Sidekvadere gjengivet den oprindelige Størrelse.

Langs med den udvendige Side af søndre Tverskibs vestre Væg og den søndre Væg blev lagt en ny Støttemur foran Grundmuren. Sokkelen i den vestre Væg og i begge Hjørnetaarne blev omlagt. Paa Grund af den vestre Vægs og dens Hjørnetaarns udover ludende Stilling blev Sokkelen anlagt længere ud mod Vest og Vægkvaderne derover efterhaanden udtaget, delt efter Tykkelsen og indmurede i lodret Stilling. De uforvittrede Stenflader ere ikke omhuggede, men vise i den nye Stilling fremdeles den eiendommelige Hugningsmaade, som er anvendt paa Stenene i Tverskibets Vægflader.

En af Hjørnestenene i det sydvestre Taarn har paa Sydsiden omtrent 1,57mtr fra Grunden en korsformet Fordybning med smaa indborede Huller, antageligt til Fæste for et Metalkors. Lignende korsformede Indhugninger, ogsaa med Huller, findes i tilsvarende Høide ved flere af Kirkens Indgange. Den nævnte Hjørnesten er ved Omsætningen nu anbragt i den Afstand fra Grunden, som den havde før Taarnvæggens Ombygning. Taarnet tilligemed den vestre Væg af Tverskibet, blev istandsat op til de første Vinduers Buelist.

I de store Vægbuer over Triforievinduerne er hugget Siksakprofiler paa de tidligere indsatte halvfærdige Stene. Ogsaa i Klerestoriet er paa de nyt indsatte Stene til Vindukapitælerne, Baserne, Vægbuerne og Gesimset hugget Profiler og Ornamente. Nytilhugne Søiler er indsat under Kapitælerne.

Efterat at den søndre af Mursten opførte og med Aarstallet 1666 mærkede Gavl var nedtaget, blev ogsaa den derunder staaende Væg, som var opført af Graasten og Kleberstenslevninger fra Tverskibet og vestre Skib, revet ned til den gamle Mur over Triforiebuerne. Blant de herved fremkomne Stene ere nogle Levninger fra et lignende Vindu, som det nu halvt tilmurede Spidsbuevindu i Tverskibets nordre Gavl og fra søndre Tverskibs Hjørnetaarne med samme Profiler som i Klerestoriets ydre Vægbaand, og med Levninger af udhugget Bladverk, som ikke findes i dette Baand.

Den usædvanlig milde Høst gav Anledning til, at det ydre Arbeide kunde foretages lige til Midten af November, efter hvilken Tid der arbeidedes inde i Tverskibet, nævnlig med Fundamenterne om Taarnpillarerne og med Restaurationen af disse.

Taarnets Grundmure er opført paa samme Maade som Tverskibets øvrige Grundmure, men de var nu meget svækket ved den brutale Maade, hvorpaa flere af Gravkjelderne efter Reformationen var opført, idet man har brudt ud store Partier af dem, og lagt Kjeldermurene endog ind under Taarnpillarerne. Grundmurene under de nordøstre og de nordvestre Taarnpillarer blev nu styrket ved nye med meget store Stene opførte Støttemure. I den nordøstre Pillar blev indsat ny Basis.

Pillarens Klebersten var for en stor Del brusten, og større Partier erstattet med Murstensmur. Nogle af Pillarens nu udtagne store Rundstavstene var paa Bagsiden rundhugget som til en Pille med større Radius end paa Forsiden. Ligeledes havde en af Stenene med de mindre Rundstave Levninger af et Kapitæl paa Bagsiden. Disse Stene ere aftegnede og indlagt i Restaurationsarbeidets Samling af Bygningsled fra Domkirken.

Den Klebersten hvormed Tverskibet er opført, har en stærk grøn Farve, er løs, og har fine Revner. Mange af de udtagne Stene var gjennemboret med runde Huller, i hvilke der endnu var Trænegler, antageligt inddrevne, for under Hugningen at forhindre, at Stenen skulde revne efter dens Gange. Lignende Stene findes i Øisandsbjerget ved Gulosen, i hvilket endnu findes mange Spor efter gammel Udhugning til store Stenblokke.

Langs med Indsiden af nordre Tverskibs østre Væg blev opført ny Støttemur af Graasten foran Grundmuren. Under dette Arbeide har man fundet 3 Skeletter, paa hvilke Benene er afhugget ved Gravningen af den Grøft, ihvilken Tverskibets Grundmur er lagt – Begravelser ældre end Tverskibet.

Stenbruddet i Støren har været drevet med samme Arbeidsstyrke som hidtil, og ved Øisanden foretog man paanyt nogle Forsøgsarbeider i de derværende Kleberstensleier.

Trondhjem i Juni 1892. Chr. Christie

Beretning om de i første Halvaar af 1892 udførte Arbejder ved Restaurationen af Trondhjems Domkirke

I det nordre Tverskib fortsattes Arbeidet med at udgrave Grunden under Gulvet. De der fundne Rester af Ligkister blev nedgravet paa Kirkegaarden nordenfor Biskop Gunnerus Grav. De med Sand fyldte Ligkjeldere som staa langs med den indre Side af vestre Væg blev tømt, og de paa Bunden fundne Rester af halvraadne og sammentrykkede Ligkister nedlagt paa nævnte Sted paa Kirkegaarden. Paa nogle af Kisterne har været malet mørke stormønstrede Forsiringer paa en lys Grund.

Under den nordvestre og den sydvestre Taarnpillar blev lagt ny Grundmur. I begge Pillarer var Kleberstenen meget forvittret og knust under Taarnets Vægt. Efterat de i deres hele Høide var bleven omgivet med støttende Træverk, blev Kleberstenene efterhaanden udtagne nedenfra opover og nyhugne Stene indsat i deres Sted. Paa denne Maade blev den sydvestre Taarnpillar istandsat fra Grunden op til Kapitælet og den nordvestre i den halve Høide.

I Høide med Tverskibets Klerestoriebaand saaes bag Kvaderne i den sydvestre Pillar et Lag med løst Grus og Smaasten paa samme Maade som i den nordøstre Pillar i tilsvarende Høide. Murbruget havde over denne Linie et noget forandret Udseende, ligesom ogsaa de hugne Stenes Flader ikke havde skraa Striber efter Meiselhuggene, saaledes som nedenfor og forøvrigt i de lavere liggende Dele af Tverskibene, men var hugget mere uregelmæssigt og mest med lodret paa Stenenes Ligflader stillet Meisel.

I Buen og Taget over Alterfordybningen i nordre Tverskibs østre Væg var flere Stene trykket ud af ret Stilling og Profilerne meget skadet. Stenene i det inderste Bueprofil blev nedtaget for at istandsættes, den ydre Bue tilligemed Gavlen afstøttet med Træverk og derefter en Del af Stenene i begge Sidevægge nedtaget. Over den nye indre Grundmur blev opført ny Marmorsokkel, nye Kleberstens Søilebaser, Sidemure med gamle og nyhugne Stene, nye Bladkapitæler med Dækplader af Marmor.

Ved Nedrivningen af Muren mellem Lagthinget og Taarnet for en Del Aar siden kom frem et Dragehoved af Klebersten med et Stykke af et Profil, som viser, at det har staaet under den nordre Ende af Gavlens udoverhængende Endestykke med profileret Dæklist. Denne er tilligemed Dragehovedet delvis istandsat og fæstet til Stenen ved Kobberankere og Bly. Til den modsvarende Side af Gavlen blev hugget lignende nyt Dragehoved. Under Gavlbaandet har staaet 3 Hoveder af hvid Marmor som nu ere forsvundne. Hertil er hugget 3 nye Hoveder tildels efter gamle Forbiller.

Ved at udrive nogle Stene af Væggen søndenfor Alterfordybningen saaes inde i Muren Rester af en mod Øst gaaende Trappe med nogle faa Kleberstenskvadere af Trappegangens indre Nordside, hvilke tilligemed Trinene er bleven afbrudt, da Korets nordre Væg blev opført.

Ved Siden af Lektoriets store Bue er en liden Vægfordybning med en tyk knust Marmorplade i Bunden. Siderne har havt et lidet Profil; af hvilket den foran Vægfladen fremtrædende Del er ødelagt. Dertil er hugget et nyt rekonstrueret Profil nedentil afsluttet med smaa Dragefigurer. Bagvæggens Stene er sammensat paa en ubehjælpelig Maade, og da de var meget forvittret, blev de udtaget, istandsat og indmurede i deres gamle Stilling. I Bunden er indlagt en tyk ny Marmorplade med faset Kant og afslebet.

Til den beskadigede Bue mellem nordre Tverskib og Korets nordre Sidegang blev hugget nogle nye Profilsten og de gamle Stene tilligemed to af Kapitælerne under Buens Nordside istandsat. Profilerne paa Buens Sydside har været baaret af en større Konsol, af hvis Forsiring kun ubetydelige Rester er igjen. En ny Konsol er hugget hertil, forsiret med et stort Hoved omgivet af Løvverk, rekonstrueret efter den Anvisning de forefundne Rester paa den gamle Konsol gav.

I Midttaarnets nordre Hovedbue ere flere Stene af den mellemste Profiltrække brustne og større Stykker udfaldne saaledes at der kun er nogle faa Tommer fast Stenmasse igjen. For at forebygge Profilets Nedstyrtten, er den hele Bue bleven støttet med Træverk, som ved Jernstænger er fæstet til det faste Murværk over og ved Siden af Buen.

Saasnart Aarstiden tillod det, tog man fat paa at arbeide udvendigt paa Murene i Tverskibene. I søndre Tverskibs Hjørnetaarne blev alle Kleberstenskvadere efterhaanden udtaget, delt og Kanterne nyhugne, medens de bedre bevarede Forsider af Stenene lodes urørte. De forvittrede Stene blev omhugne. I begge Taarn har gjennemgaaende været anvendt store Stene, som nu delt efter Tykkelsen har afgivet Material til mange nye Kvadere.

Lagtingets vestre Væg blev indvendigt istandsat op til Triforiebaandet, ovenfor hvilket Væggen Aaret forud var gjort færdig til opunder Hovedgesimset. Den søndre Væg med Hjørnetaarnene blev færdig til i Høide med Baandet under den første Række Vinduer. I det nordre Tverskibs vestre Væg blev Vægfladerne over den første Række Vinduer tilligemed Hjørnetaarnet istandsat i samme Høide.

I Kleberstensbruddet i Grytdal i Støren er Arbeidet ophørt paa Grund af at det blev for vanskeligt at finde god Sten. Paa Gaarden Kloengen ved Øisanden i Leinstranden blev gjort Forsøg med at bryde Klebersten ikke langt fra det for nogle Aar siden optagne men igjen forladte Brud. Arbeidet har været drevet med omtrent de samme Arbeidere, som før var beskæftiget i Bruddet i Grytdal.

I Fjeldet nedenfor Kloengen sees paa mange Steder Spor efter gammel Udhugning af Klebersten. Her blev undersøgt, om brugbar Sten kunde udvindes. I den Anledning bortskaffedes en stor Mængde Grus og nedstyrtede Stene, og der kom derved frem en Del brugbar Sten af samme Farve og Fasthed, som den Sten har, hvormed Tverskibene i Domkirken har været opført, men Arbeidet hermed maatte standses paa Grund af, at Stenen havde Revner, som gjør den uskikket til det Brug, man nu har for Klebersten i Tverskibene.

Restaurationsarbeidet har fra en i Christiania boende Forretningsmand ved hans Besøg i Domkirken dette Aar faaet som Gave til Kirkens Udsmykning 1000,00 Kroner. Ligeledes er til Arbeidet givet 800,00 Kroner ved Testament af afdøde Kjøbmand Christoffer Garmann her af Byen.

Trondhjem. Oktober 1892. Chr Christie

Beretning om de fra 1ste Juli 1892 til 1ste Juli 1893 udførte Arbejder ved Restaurationen af Trondhjems Domkirke

I det søndre Tverskibs Hjørnetaarne blev de udover hældende Vægfladers Kvaderstene udtagne. Over Triforiets Vinduer opførtes 2 store Vægbuer med ny tilhugne Profilsten. Væggen over disse Buer, tilligemed Hjørnetaarnene, er opført til Underkanten af det udvendige Klerestoriebaand, paa hvilket Gavlens Vinduer senere skal opføres. Paa den indvendige Side af Gavlvæggen blev Murværket over Triforiebuerne opført og dækket med et nyt tilhugget Klerestoriebaand. Den udover hældende Del af Klerestoriets sydvestre Hjørnepille blev nedtaget og opført til i Høide med Kapitælet.

Under det søndre Tverskibs Gulv blev alle de med Sand og Grus fyldte Gravkjeldere tømt, de paa Bunden af Kjelderne fundne Rester af Ben og Kister nedgravet paa Kirkegaarden nordenfor Biskop Gunnerius' Gravsted. Ved Gravningen under Gulvene i Høikoret, Kapitlet, Koret og Tverskibene er ialt fundet Ben efter omkring 600 Lig.

Indenfor Grundmuren under den søndre og den vestre Væg er opført en Støttemur af Graasten. I det nordre Tverskib opførtes ny Støttemur indenfor Grundmuren under den vestre Væg. Indenfor Lektoriets Grundmure blev Grunden udgravet, nye Graastensmure opført, mellem hvilke er spendt et Murstenshvælv, paa hvilket Gulvpladerne senere skal lægges.

I den store Alterforydning ved Siden af Lektoriet blev indsat nye Kapitæler med Bladverk. De tidligere nedtagne Stene af det indre Bueprofil blev istandsat og Buen igjen opført. I det ydre Bueprofil med dets fine, gjenembrudte, meget beskadigede saakaldte Hundetandsornamenter, blev en hel Række nye gjenembrudte Ornamenter indsat. Dækstenene paa Taget over Alterforydningen blev istandsat og omlagt, og et nyt forsiret Kors opsat paa Toppen af Gavlen.

Siderne af Indgangsaaeningen til Korets nordre Sidegang blev istandsæt, og dens ved Taarnets Synkning brustne Bue tilligemed det knuste Murverk derover i Klerestoriet blev nedtaget. Buen er opført igjen med til dels istandsatte og nye Buestene. Under Buen blev indsat nyt Kapitæl og

en ny Konsol med Figur. Den til Hovedtaarnet stødende Del af Klerestoriets østre Væg blev igjen opført, og nye store Bindestene anbragt over Opgangen til Taarnets nordøstre Vindeltrappe. Langs med den indre Side af den vestre Væg blev indmuret ny Søilebænk og nye Vægsøilebaser, Kapitæler og Vægbuer.

For at kunne udjevne nogle af de ved Hovedtaarnets Synkning fremkomne Ujevnheder i den vestre Væg, blev i den indre Side af denne, ved Hovedtaarnets nordvestre Hjørne, lagt nye Stene 8 ½" foran den gamle Vægflade.

Det knuste Murverk i Hjørnet mellem Taarnet og Klerestoriet nedtoges, tilligemed den brustne Triforiebue og Indgangsbuen til Skibet. Denne Bue er igjen opført, tilligemed Murverket derover indtil Klerestoriets Gulv. Halvdelen af den ydre Side af vestre Væg, over de store Triforiebuer, er opført til Klerestoriets Vægbaand, efterat den ydre 4" udoverheldende Klerestorievæg var nedrevet, og de indre Klerestoriebuer og Piller støttet med Træverk.

Nordenfor Hovedtaarnets nordvestre Pille blev lagt ny Grundmur. Omkring denne Pilles Stamme er opført nye Kvaderstene op til Kapitælet. En Del af dette er bevaret, Resten er opført med nytillhugne Stene med Bladgrupper. I den sydvestre og den nordøstre Taarnpille er indsat nye Kapitælstene med Bladverk og Dækplader. For at styrke Hovedtaarnets vestre Piller, blev den mod Skibet vendende beskadigede Side nedtaget, og ny tilhugne Baser og Stene til Stammerne opført til Høide med Kapitælerne.

Ved den i Sommer foretagne Planering af Grunden ved Konsul Lundgrens Gravsted ved Nordsiden af Skibet fandtes omtrent 18" under Overfladen et tykt Lag med Kalkgrus og Stumper af Klebersten og Profiler. Deriblandt kom frem et Elefanhoved med Snabel og desuden et Stykke af en lignende Snabel, tilligemed et stykke af en Fod, hugget som en Klovdysrfod. Det har nu vist sig, at disse Stene ere Rester af et større Reliefbillede, af hvilket der til forskjellige Tider er fundet Stumper, som sammenstillede fremstille en stor Figur, som sidder paa en pudebelagt og draperet Stol, hvis Sidestykker ende i Elefanhoveder.

Trondhjem 25. Juli 1893. Chr. Christie

Beretning om det Arbeide som er udført fra 1ste Juli 1893 til 1ste Juli 1894 ved Trondhjems Domkirkes Restaurering

I det søndre Tverskib blev Murene omkring de tidligere tømte Gravsteder nedrevet og Jord- og Gruslaget mellem dem ført bort. Langs med den indre Side af den østre Langvægs Grundmur og ved Hovedtaarnet opførtes en Støttemur af Graasten. Rummet mellem de nye indvendige Grundmure blev afdelt med to Rækker nyopførte Murstenspiller, som skal bære det Hvælv paa hvilket Skibets Gulvfliser skal lægges. Over Kjelderens Grundflade er lagt et Gulv af Beton. Et Betongulv er lagt i Hovedtaarnets Kjelder tilligemed det nordre Tverskibs, hvilke to Rum tillige er bleven overhvælvet.

Paa det nordre Tverskibs indre Vestvæg blev Dele af Triforiebaandet, Triforiepillerne, Buerne udtaget, omsat og Skjævhederne udbedret. Beskadigede Søiler, Kapitæler og Baser er repareret, og nye tilhugne indsat. De skadede Stene i Klerestoriets Gulvbaand blev istandsat, nye Stene tilhugget og Baandet ommuret i ret Linie. De nedrevne Klerestoriepiller og Buer blev igjen opført hovedsagelig med de gamle Stene. Murverket over Buerne blev opført til den for Væggen bestemte Høide, og Stenene til det Baand som skal afslutte Muren tilhugget, men ikke opmuret.

Den ydre Klerestorievæg blev opført fra Vindusbaandet af op til Hovedgesimssets Overkant. Dens Vinduers og Søilers Stilling er bestemt ved de Levninger af dem, som kom frem under den nedrevne efter Reformationen opførte ydre Murvæg, hvori der blev fundet brugbare Kapitæler, Baser, Bue- og Gesimsstene, som har staaet i den oprindelige Ydervæg. Gangen mellem den indre og den ydre Klerestorievæg blev hvælvet paa samme Maade, som de øvrige Klerestoriegange er overhvælvet. Den til Hovedtaarnet stødende Afdeling af Klerestoriets østre Væg er, efter at være bleven nedtaget, gjenopført. Vægpillaren og den ydre Væg er opført med nyhugne Stene, Buerne derimod med gamle istandsatte Stene.

I den nordre og den vestre Hovedbue i Taarnet er kun faa af de gamle Profilstene bleven staaende og selv i disse er større og mindre nye Profilstykker indsat. Forøvrigt er Buerne opført med nye Profilsten. Restaureringen af Hovedtaarnets fire store Buer er saaledes nu fuldført. Murfladerne

mellem disse og Taarnets Triforiebaand bestaa dels af huggen Klebersten dels af Graasten. Af denne er ved Ild udsprængt store Stykker, som nu er udtaget og Fordybningerne udfyldt med flade Graastene. De i Muren forefundne Revner er rensset og Aabningerne udfyldt med Cementstøbning.

Inde i og udenfor Taarnets Triforieetage reistes Stilladser. Kalklaget paa de indvendige Kleberstens- og Graastensflader i Triforiet blev afvasket. Til Taarnets Triforiebaand har været anvendt meget store Kleberstene, som tildels gaa dybt ind i Triforiegangens Gulv. En stor Del af disse Stene ere brustne og Baandets Profiler og Roser ødelagt. Mange af disse Stene blev udtaget eller udskaaet, Profilerne istandsat, og Stenene styrket med Kobberstifter og Cement.

Triforiebaandet, som var sunket med indtil 0,10m over Midten af de store Taarnbuer, blev ved Omlægningen lagt i horisontal Linie, efterat de brugelige Sølebaser i Triforiepillerne forud var afskaaret fra Pillens Stamme. Disse blev senere tilligemed nye Baser opført ovenpaa Triforiebaandet. Vedlagte Fotografi No 1 viser Vægbaandets og Vægfladens Tilstand før Istandsættelsen. Linien A-B er en paa Vægfladen trukken Horisontallinie, som viser Baandets Synkning mod Midten. I Triforiepillernes Kleberstensflader var store Partier sprængt og løsnet.

De skadede Partier er udhugget og nye Klebersten indsat nedenfra opover til lidt over Pillernes halve Høide. I det med Blade og Roser forsirede Baand C (i vedlagte Fotografi No 2) var Hjørnestykker, Profiler og Blade paa mange Steder skadet. Der blev hugget og indsat nye Profilstykker med Ornamenten mellem de gamle istandsatte Baandstene i alle Pillerne. Over dette Baand ligger i alle Pillerne store Bindesten, (d-d Fotgr. No 2) som dække over Triforiegangen mellem den ydre og den indre Væg. De fleste af disse Bindere var brustne og paa anden Maade beskadiget. Nogle af dem var desuden lagt kun nogle faa Centimeter ind i den ydre Mur, og gav saaledes liden Støtte for det over dem staaende Murverk. Efterat Muren var afstøttet over Binderne, blev disse efterhaanden udtaget og nytilhugne Bindere, som række længere ind i de ydre Mure, indmuret.

I Hovedtaarnets vestre Hjørner er anbragt mange Jernankere fra de udvendige Vægflader ind i de indenfor Hjørnerne staaende Vindeltrapper, af hvis Vægstene mange derved ere beskadigede. Der

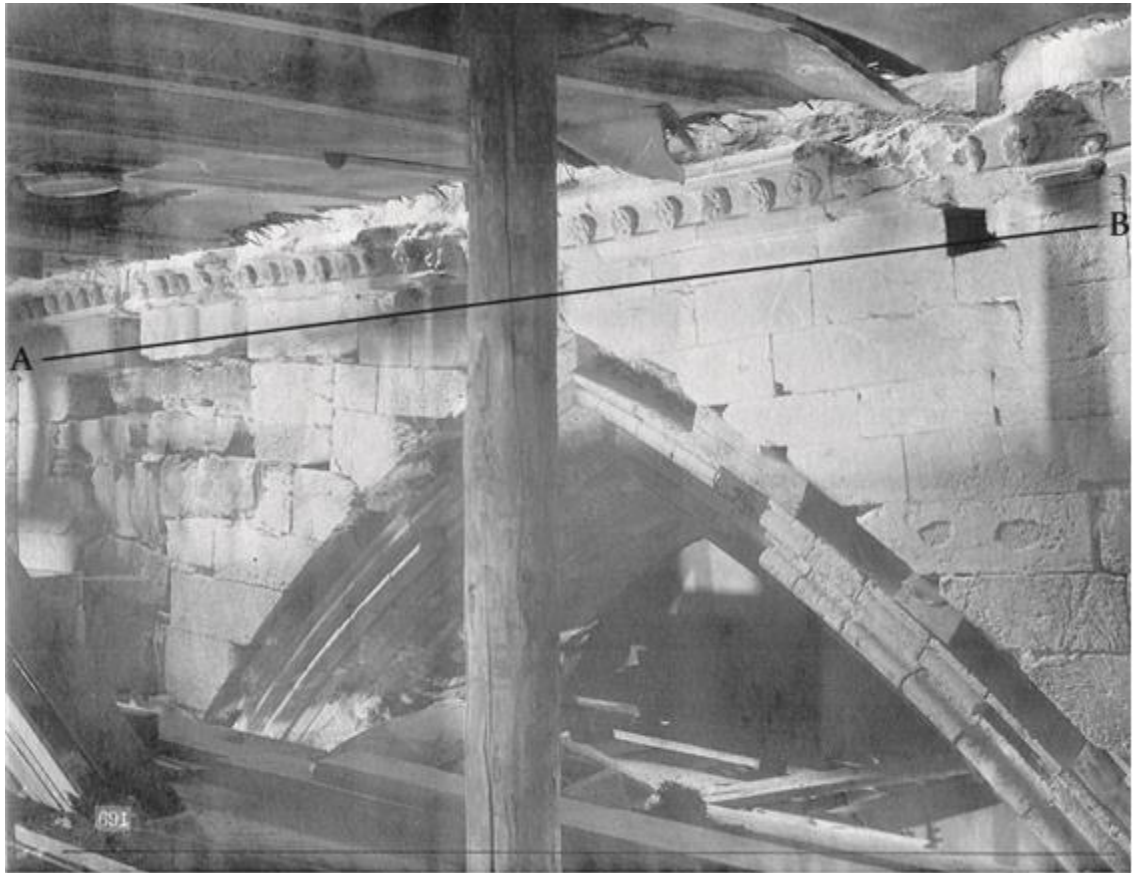
har fra først af været liden Forbindelse mellem Trappegangens Stene og Stenene i de ydre Vægflader, hvorved man allerede langt tilbage i Tiden har været nødsaget til at nedrive Taarnhjørnerne, gjenopføre dem, og som anført, fæste det nye Murverk ved Ankere til Trappegangene.

Stenene i disse nyere opførte Hjørner er efterhaanden udtaget nedenfra opover til i Høide med Triforiebaandet, idet Stenene ovenover stadig blev afstøttet. Mange af de fra Hjørnerne udtagne Kvaderstene have paa Bagsiden Profiler, fra Kirkens forskellige Byggeperioder. Til de ydre Hjørner blev hugget mange nye Stene hvoriblandt større Bindestene, som række helt ind i Trappegangene, og af de brugbare udrevne Stene blev mange omhugget. De nedrevne Hjørner er gjenopført, samtidigt med at de tilsvarende Dele af Trappegangenes Murverk er styrket ved Cementstøbning, fra Tverskibenes Hovedgesims til Høiden af Taarnets Triforiegang.

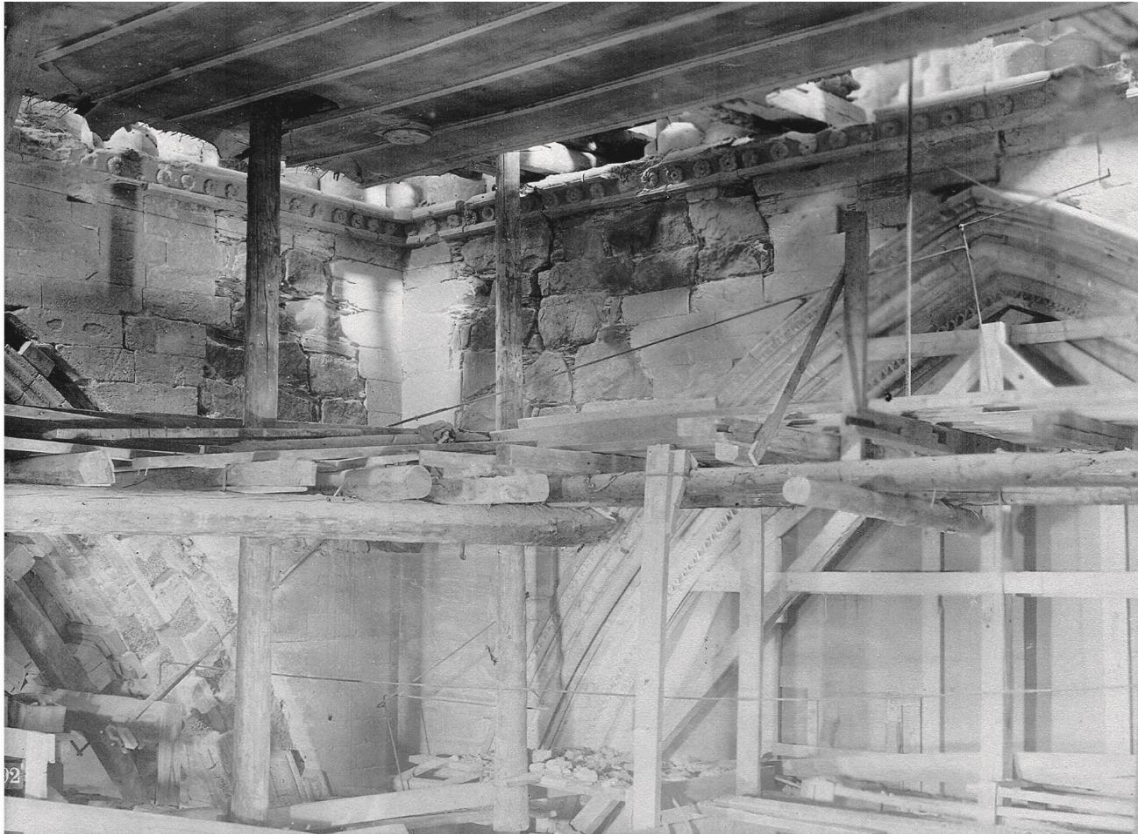
Trondhjem 3. Oktober 1894 Chr. Christie

Thronhjelm Domkirke. Hovedtårnets triforium.

Thronhjøm Domkirke. Hovedtaarnets nordre Hovedbue.

Hovedtaarnets østre og nordre Hovedbuer.

Beretning om de fra første Juli 1894 til første Juli 1895 udførte Arbejder ved Trondhjems Domkirkes Restauration

Midttaarnets Restaurering fortsattes fra de fire Hovedbuer opover paa de indvendige og udvendige Sider indtil Klerestoriets Gulvbaandlist. De brustne Kvadere i de ydre og indre Vægflader udtoges, hvorefter nye tilhugne Stene blev indsat foruden i Vægfladerne ogsaa omkring de seks Triforievinduer. Triforiets indre Vægflader er opført med store Graastene og kun Hjørnerne og Buerne er af huggen Sten. I disse tidligere rensede Vægflader blev Fugerne udfyldt med Cement og smaa Stenfliser. Ved de fundne Revner i Murverket er Stene udtaget og indlagt store Bindestene.

I Triforiepillernes skadede Flader blev indsat nyt tilhugne Stene, og i de ødelagte Pillar- og Søilebaand blev indsat nye Profilstykker med Bladornamenter. Nogle af Triforiets Buer var paa hver af Taarnets fire Sider forrykket, og enkelte Stene brustne som Følge af Taarnets Synkning. Disse Buer blev delvis nedtaget og gjenopført til dels med nye Profilsten.

Af de 8 Hvælvcapitæler som have staaet under Klerestoriebaandet, var de 3 udrevet af Muren og de øvrige mere og mindre beskadiget. Disse er nu istandsat og 3 nye Capitæler med Dækplader tilhugget. Den sydvestre Vindeltrappe tilligemed Taarnets ydre Hjørne er opført fra nyt af fra Triforigulvet op til henimod Triforiets Overkant.

I Løbet af Vinteren blev hugget Sten til Taarnkleristoriets ydre og indre Gulvbaand og til de ydre Søilebaser. Ligeledes blev hugget Baser, Capitæler, Buer og Vægbaand til den øverste Del af Gavlen mellem Koret og Høikoret.

I det søndre Tverskibs nye Kjelderrum blev lagt Cementgulv og opført et Murstenshvælv, paa hvilket Tverskibets Gulvplader senere skal lægges.

I Vægkapellet paa søndre Tverskibs østre Side ved Siden af Indgangsbuen til Thms. Angels Kapel var Capitælerne og Baserne paa Forsiden og i Hjørnerne ved Bagvæggen ødelagt

tilligemed de store Hjørnестene under Gavlen. Af de indre Søiler var bevaret nogle smaa Rester, efter hvilke er hugget og indsat nye sammen med de nye ydre Søiler, som støtte Kapellets Gavl. Bueprofilerne i denne er omsat, og enkelte nye Sten indsat i Gavlfladen. Over Kapellets Sideflader blev indlagt nye store Gesimsstene. Ved den nedre Ende af Gavlens Dæklister indsattes nye Bladgrupper, og paa Gavlens Top reistes et ornamenteret Kors. Til dette Kapel og til det modsvarende i nordre Tverskib blev hugget og slebet Marmorsøiler.

I Bagvæggen af det nordre Tverskibs Kapel er opført to nye smaa Vinduer med Bueprofiler og Marmorsøiler, hugne efter forefundne Rester i den forøvrigt ødelagte Væg. I begge de nævnte Kapeller var Bagvæggen bleven gennembrudt og tildels nedrevet, for at tilveiebringe Indgang til de i sin Tid opførte Gravkjeldere udenfor Tverskibenes Østside ved Siden af Korets ydre Mure. Sten til Bagvæggen i det søndre Tverskibs Kapel, til dets Vinduer, Buer og Kapitæler er hugget, men endnu ikke opført.

I 3 Maaneder af dette Aar har Arbeidere fra Domkirken brudt Marmor til Midttaarnets Søiler i det gamle Brud paa Almindingsøen i Bjørnør. Klebersten er brudt og hentet fra Klungen i Melhus og fra det tidligere benyttede Brud paa "Bakaunet" ved Trondhjems Bygrændse.

Trondhjem 11te November 1895 Chr. Christie

Beretning om de fra første Juli 1895 til første Juli 1896 udførte Arbejder ved Trondhjems Domkirkes Restaurering

Restaureringen af Taarntriforiets ydre og indre Vægge fortsattes op til Overkanten af de gamle Mure, paa hvilke opførtes nyt Murværk. Profilerede Vægbaand, hugne efter forefundne Rester, blev lagt i de ydre og indre Vægflader.

Af Klerestoriets nye Etage blev den nederste Del med dens hugne Afdækningsled og Baser for de ydre Vægsøiler opført i omtrent 3 ½ Alens Høide og i det nordøstre og det sydvestre Hjørne lagt Vindeltrappetrin af huggen Sten. Over Klerestoriets indre nye Gulvbaand opførtes de rigt profilerede Vægbue- og Hvælvbuesten, som ligge i horisontale Lag indtil i Høide med de store Dækstene, som ligge over den i Muren anlagte Klerestoriegang, hvortil man kommer fra de nævnte to Vindeltrapper. I det opførte Murværk er ved de indvendige Vægbuer indsat nyhugne Baser og Kapitæler. Store Bindestene er lagt over Klerestoriegangens Dækstene.

Ingen af Taarntriforiets gamle Marmorsøiler er bevaret. Søilerne har i den halve Høide været delt ved forsirede Kleberstensringe, i hvilke de skal fæstes. Der skal i Triforiet indsættes 120 Stykker noget over 3 Alen lange Marmorsøiler, hvortil er hugget slebet og poleret 60 Stykker.

Den indenfor det søndre Tverskibs østre Væg fremskudte Gavl over det lille Vægkapel blev istandsat. Et forsiret nyt Kors blev sat paa Toppen af Gavlen, og nye Forsiringer indsat ved den nedre Ende af Gavllisterne. Under Gavlbuens Fodpunkter blev indlagt nye store konsolartige Stene med Profiler. I Gavlfladen blev de to bevarede Hoveder istandsat og et nyt Hoved indsat. Under Gavlen blev sat nye Marmorsøiler med nye Baser og rigt forsirede Kapitæler. Kapellets oprindelige Bagvæg af huggen Sten – ødelagt ved Gjennembrud af en Døraabning til en Gravkjelder udenfor – viste endnu Spor efter Vinduer med samme Former og stillede paa samme Maade som de bevarede Vinduer i det modsvarende Kapel i det nordre Tverskibs Østvæg. En ny Bagvæg med Vægbaand og Vægsøiler, Vinduer med Bueprofiler og Marmorsøiler blev opført.

I Kapellet blev lagt nyt Gulv af rødlig Marmor, og foran dette blev, ligesom foran Kapellet i det nordre Tverskib og foran Kapellet over Thms Angells Gravkjelder lagt nye slebne Trin af Marmor fra Almindingsøen i Bjørnør.

Udenfor Nordsiden af Domkirkens Skib har i mange Aar været en Oplagsplads for Materialier m.m. til Restaurationsarbeidet, men da den længe har været for indskrænket for Behovet, blev den udvidet og indhegnet med et høit Gjærde, som er dækket med et Tag under hvilket Stenhuggerne har staaet i det Frie og arbeidet fra Vaaren til Høsten, i omtrent 5 Maaneder.

Trondhjem 30te November 1896 Chr. Christie

Beretning om de fra første Juli 1896 til første Juli 1897 udførte Arbejder ved Restaureringen af Trondhjems Domkirke

I Hovedtaarnets istandsatte Triforieetages Piller og Hjørner blev indsat nye slebne Marmorsøiler. Med de forrige Aar indsatte Søiler er i denne Etage nu i alt indsat 120 nye Marmorsøiler. I Taarnhjørnerne under Triforiebaandet blev indsat fire Marmorsøiler, som staa paa fire store Halvfigurer, af hvillke de To ere ubeskadigede, den Tredie har faaet et nyt Hoved, og i den Fjerdes Sted er indsat en ny Figur.

Med Opførelsen af Hovedtaarnets Klerestorievægge er fortsat til en Høide af omtrent 20 Fod i den vestre og i en Del af den nordre Væg, i hvilke de nyhugne glatte og bladforsirede Vægkapitæler er indsat. De øvrige Vægge blev opført i omtrent 10 Fods Høide til Overkanten af de Søileringe, til hvilke Vægsøilerne skal fæstes. Den første Række Marmorsøiler er opsat i alle fire Ydersider af Hovedtaarnets nye Etage. Af den anden Søilerække er Vestsidens og en Del af Nordsidens indsat. I Vestvæggen og en Del af Nordvæggen blev Siden indenfor Klerestoriegangen opført til Toppen af de forsirede Aabninger indenfor Vinduerne i Ydervæggen og af den dobbelte Række rigt profilerede Vægbuer, paa hvilke Hvælvkapperne senere skal mures. I den ene af de indre Afdelinger i Vestvæggen blev indsat Marmorsøiler. Ialt er nu indsat 104 af de 196 Marmorsøiler, som skal indsættes i denne Etage af Hovedtaarnet.

Paa Taarnets indvendige Triforiebaand ligger store sammenbundne Bjælker, under hvilke var anbragt en flere Lag tyk Loftklædning. Denne Klædning er nu nedrevet og en Del af Bjælkeværket borttaget, hvorved man nu kan se den restaurerede Triforietage fra Gulvet i Tverskibet.

Den øverste Del af Gavlen mellem Koret og Høikoret blev opført med dens Vægbuer, Baser, Søiler og Kapitæler og med et forsiret Rundvindu. Gavlen er dækket med hugne profilerede Stenplader og afsluttes med et stort forsiret Stenkors. Langs med Gavlen blev lagt en Dækning med Kobberplader i Tilslutning til det tidligere med Kobber dækkede Kortag.

I nordre Tverskibs vestre Vægs Indside blev mellem Vinduerne indsat nyhugne Kleberstenskvadere i de skadede Flader og de før ikke istandsatte beskadigede Vinduspartier udbedret.

Kleberstensbrydningen paa Gaarden Klungen ved Øisanden har været fortsat med omtrent den samme Arbeidsstyrke som tidligere. Undersøgelsesarbejder blev udført i Kleberstensleier paa Gaarden Klefsaas i Ørkedalen og paa Gaarden Skouge og Ekli i Børseskogn, men Arbeidet blev efter en Tids Forløb indstillet, efter at det viste sig, at Stenen ikke egnede sig til Brug for Domkirkens Restaurationsarbeide.

Ligeledes foretoges Undersøgelser af Klebersten paa Gaarden Bjørnaa i Vefsn, hvor der blev funden god Klebersten og hvorefter det blev bestemt, at man der i 1897 skulde sætte i Gang et Arbeide med en større Arbeidsstyrke, for at bryde Klebersten.

Trondhjem 5te November 1897 Chr. Christie

Beretning om de ved Trondhjems Domkirke udførte Restaureringsarbejder fra 1ste Juli 1897 til 1ste Juli 1898

For Hovedtårnets øverste Etage blev fremdeles hugget Sten til de indre og ydre Vægfladers Buer, Profiler, Kapitæler og Vægflader. Den søndre og den østre Væg tilligemed det nordøstre og det sydvestre Hjørnes Vindeltrapper blev opført til Overkanten af de udvendige Vægkapitæler, og alle de udvendige Marmorsøiler indsat under Kapitælerne. I Hovedtaarnets Vestvæg blev de med Ornamenters forsynede profilerede Vægbuer opført og Murværket videre til nær under det gamle Taarntags Murremmer. Til Hovedgesimsens Konsoler blev modelleret en Mængde Hoveder og Ornamenters, og nogle af Gesimsens Buer og Konsoler blev hugget i Klebersten. Til de udvendige Vægbuers Dæklist blev modelleret Hoveder og Bladforsiringer, af hvilke er hugget en Række i Klebersten og opført i den vestre Taarnvæg.

Konstruktionsplanen til Hovedtaarnets Jerntagverk er udarbejdet af Hr. Ingeniør og Overlærer Gunstensen, fra hvem man har modtaget Plan med Arbejdstegninger m:m:

I Lektoriet blev indvendige Vægflader istandsat og nogle nye Vægsøiler tilhugget og indsat. I de tidligere udvidede Vinduers Sider blev indsat nyhuggen Klebersten og Vinduerne gjengivet deres oprindelige Størrelse. I de skadede Dele af Profilerne i den store Indgangsbue til Lektoriet blev indsat nyhugne Profilstykker af Klebersten.

Den til Arbejdet anvendte Klebersten er, som før, hentet fra Stenbruddet i Klungen ved Øysanden i Melhus og fra Bruddet paa Gaarden Bjørnaa i Vefsen, hvor Forberedelser blev gjort til at udvide Arbejdsdriften for 1898-99.

Som Indledning til de paagaaende Arbejder ved Grundmurene under Skibets Mure blev de nærmeste Omgivelser paa Vestsiden af disse ryddet for Sten m:m, og en større Del af Kirkegaarden udenfor denne Side delvis ryddet og indhegnet med et Gjærde, indenfor hvilket tænkes senere opført Arbejdsrum, Kontorer, Maskinhus og Smedie m:m: Der skal tillige blive

Oplagsplads for Sten og andre Bygningsmaterialer, som ved Skinnegange kan føres indenfor og udenfor Kirkemurene.

Trondhjem 12te September 1898 Chr. Christie

Beretning over de ved Trondhjems Domkirkes Restaurering udførte Arbeider fra 1ste Juli 1898 til 1ste Juli 1899

I det forløbne Budgetaar har Stenhuggerne ved Restaurationsarbeidet været beskjæftiget med at hugge Kvadre, Profiler, Buesten, Gesimssten, Bladværk, Hoveder og Figurer til Hovedtaarnets øverste Etage og til de to Hjørnetaarn ved det nordre Tverskibs Gavl.

Murarbeidet i Hovedtaarnets øverste Etage blev fortsat og Muren opført videre opover fra Vægsøilernes Kapitæler til Dæklisten over Hovedgesimset, 280 m³. Den ydre Del af Muren er af huggen Klebersten, den indre af Graasten. I den opførte Mur er indsat 68 Konsoler i Hovedgesimsen med Hoveder eller med Bladværk og ved Vægbuerne 28 Konsoler med Bladværk eller Hoveder. I Dæklisten over Hovedgesimset er muret fremtrædende Halvfigurer, som skal bære Tagrenderne af Sten. Disse Figurer er hugget efter Modeller udført af Billedhugger Vigeland.

Over det nordvestre Taarnhjørne blev de første Stenlag til Hjørnetaarnet anlagt. I Taarnets ydre Vægflader blev indsat 164 Stkr. Marmorsøiler, og derefter blev det i mange Aar staaende Stillads som omgav Etagens nedre Del nedtaget.

Foran det nordre Tverskibs Gavl blev Stillads reist helt op til Gavlspidsen, hvorefter Murværket blev undersøgt og afstivet. Arbeidet med at istandsætte og opføre Gavlens nordøstre og nordvestre Hjørnetaarne blev sat i Gang.

I Skibet fortsattes det i Mai 1898 paabegyndte Arbeide med at styrke Grundmuren under Ydervæggene. Ny Grundmur er lagt ved den indre og ydre Side af Halvdelen af det nordre Sideskibs Væg, under det nordvestre Taarn, og under den vestre Væg indtil det sydvestre Taarnhjørne.

Forinden de indre Arbeider ved Grundmurene kunde bleve sat i Gang, blev de under Gallerierne i Skibet opstillede under Restaurationsarbeidet i de nedrevne Mure fundne Stene fra Kirken bragt

ned og tildels opstillet i den dertil indredede Kjælder under Kongsgaardens søndre Depotbygning, hvor den endelige Ordning af Samlingen vil blive udført i den kommende Vintertid.

For at kunne fortsætte med at arbejde ved Grundmurene langs med Indsiden af søndre Sideskibs Ydervæg i den kommende Vinter, blev i den forløbne Vinter Graastenshvælvet over den halve Del af den langs med nævnte Væg staaende Gravkjelder nedrevet og bortført. Hidtil er opført i Grundmurene omtrent 800 m³ Graastensmur paa et 0,15m tykt Betonglag, hvortil er anvendt omtrent 57 m³ Beton.

Graasten til Grundmurene er anskaffet fra et Brud paa Gaarden Samdal i Horg Sogn. Fra Kleberstensbruddet paa Gaarden Bjørnaa i Vefsen er til Domkirkearbeidet modtaget og forbrugt i det forløbne Budgetaar 209 m³ Sten.

Ved 30 Juni d. A. var ved Domkirken beskæftiget 89 faste Arbeidere og ved Stenbruddene i Vefsen og Horg 23 Mand, i alt 112 Mand, hvoraf 4 som Formænd.

Af Billedhugger Vigeland, som i længere Tid af det forløbne Budgetaar har arbejdet i Domkirken er udført et Relief i Gips forestillende Kristi Fødsel og bestemt til senere Udførelse i Klebersten for Buefeltet i Kongeindgangen. Desuden har han udført i Gips en Moses og en St. Olaf.

Trondhjem den 15de September 1899. Chr. Christie

Beretning om de fra 1ste Juli 1899 til 1ste September 1900 udførte Arbejder ved Trondhjems Domkirkes Restaurering

Hovedtaarnets fire Hjørnetaarne blev opført tilligemed Brystværnet mellem dem over Taarnets Hovedgesims. De Hovedtaarnet og Hjørnetaarnene omgivne Stilladser blev nedtaget. I den indre Bue over Hovedindgangen til det nordre Tverskib var Stenene veget ud af den rette Stilling. De blev udtaget og Buen gjenopført hovedsagelig med de gamle Profilsten.

Murværket i Tverskibets nordre Væg blev istandsat paa den indre Side nedenfra opover til Triforiets Gulvlist, og i Væggens nordre og østre Hjørnetaarne udtoges de skadede Stene, indsattes nye Stene, og forefundne Aabninger inde i Murværket udfyldt med Cement. Paa begge Hjørnetaarne er fra Tverskibets Taggesims opført nye Etager afdækket med Stenhjælme, ialt til en Høide af omkring 15 mtr fra nævnte Gesims.

I Forbindelse med Arbeidet paa disse Hjørnetaarne er de tilstødende Dele af Nordvæggens ydre Side i Triforiet, Klerestoriet og første Etage i Gavlen istandsat, idet en Del Væg- og Buesten er bleven udtaget og omsat sammen med nye tilhugne Stene for i nogen Grad at rette paa de mange Skjævheder i Murfladen, som vilde besværliggjøre den senere Opførelse af Gavlens ødelagte Midtparti i Klerestoriet og det store Rundvindu derover. Stene til dette Rundvindu og det nævnte Parties nye Pillar, Profilbuer, Kapitæler og Vinduer er saagodt som færdig hugget.

For Opførelsen af søndre Tverskibs Gavlvægs Klerestorieetage er færdighugget Stene til det ydre Vægbaand, til Kapitæler og Baser, samt til Vinduerne og til de indre Pillarer og Buer, Kapitæler m.m. Til Gavlvæggens to Hjørnetaarne er hugget Vægbaand, Kapitæler m.m.

Arbeidet i Vestskibet er fortsat saaledes, at der nu er lagt nye Grundmure indvendigt og udvendigt om den søndre, den vestre og den nordre Ydervæg. For 10 af de 14 Piller, som skal reises mellem Skibets Midtrum og dets Sidegange, blev opført Grundmure og Jorden mellem dem udgravet omtrent i Skibets halve Længde fra Vest mod Øst. Ved denne Udgravning er fundet flere Lag med hensmuldrede Ligkister fra det 18de og Begyndelsen af det 19de

Aarhundrede. Paa enkelte Steder er fundet sammenhobede Menneskeben. Alle disse Rester er bleven nedgravet paa Kirkegaarden.

I den sidste Sommer har Arbeidet i Stenbruddet i Horg været standset, men Arbeiderne har været beskjæftiget i det gamle Marmorbrud paa Almindingsøen i Bjørnør med at bryde Marmor til Trappestene, Søiler m.m. til Tverskibene og til Vestskibet. Klebersten har man ogsaa i dette Aar hentet fra Bruddet paa Gaarden Bjørnaa i Vefsen.

Med Trondhjems mekaniske Værksted blev afsluttet Kontrakt om Udførelse og Reisning af Jernværket til Hovedtaarnets Taghjælm, som skal være færdig i Sommeren 1901.

Trondhjem 10 September 1900 Chr. Christie

Beretning om de fra 1ste September 1900 til 1ste September 1901 udførte Arbejder ved Trondhjems Domkirkes Restaurering

I nordre Tverskibs Gavlvæg blev Siderne og Buerne i det store af Mursten opførte tredelte Vindu udrevet. Dette Vindu er antageligt opført i Begyndelsen af det 18de Aarhundrede for at støtte Siderne og Buerne i det sandsynligvis i det 15de Aarhundrede ved Udrivning af Murværket omkring de to midterste Klerestorievinduer opførte store Vindu, hvorved man tillige havde udrevet den nedre Halvdel af Gavlens store Rundvindu og udfyldt den øvre Del med Murværk.

I det nedrevne Vindues Sted er nu opført to nye Vinduer, ydre Vægbuer og Søiler svarende til de Vinduer og Vægbuer, som er bevaret til begge Sider i Kleriestoriet. I det indre af dette er opført to nye Pillarer tildels med gamle Sten og 2 ½ nye Buer af samme Form og Profiler, som findes i de ogsaa her paa Indsiden bevarede Rester af Klerestoriet. De gjenstaaende Profilsten af det store Rundvindu maatte nedtages. De skadede Profiler er istandsat og Vinduets Hovedbuer nu færdig opført.

Den øverste Buerække i Gavlen med sine Kapiteler og Baser viste sig at staa i liden Forbindelse med Bagmurens meget forbrændte Graasten, mellem hvilke Murbruget var som tør Sand. Denne Murel maatte derfor nedtages, efter at alle hugne Stene var bleven aftegnet og nummereret for senere at kunne gjenopføres paa deres oprindelige Plads. Alle de til Gavlen og dens Hjørnetaarne hugne Kleberstens- og Marmorsøiler blev indsat paa den for dem bestemte Plads, hvorefter de foran Triforiet, Klerestoriet og begge Hjørnetaarne staaende Stilladser blev nedtaget.

I søndre Tverskibs Endevæg, hvis Klerestorie og Gavl i 1661 var opført med Mursten og Kleberstensrester fra forskellige Dele af Kirken og som for mange Aar siden under Restaurationsarbejdet blev nedrevet, er nu opført ny Klerestorievæg med Vinduer, indvendige Piller med Kapiteler og Kleberstenssøiler og med udvendige Vægbuer, Kapiteler og Kleberstenssøiler. Derover er opført nyt Rundvindu og Taarnene ved det østre og det vestre Hjørne er opført i samme Høide.

Under Buerne indenfor Rundvinduet og Sidevinduerne i Gavlen er opført Marmorsøiler mellem Kapitelerne og Baserne.

I Vestskibet blev de sidste fire Hovedpillers Grundmure opført og Udgravningen af den som Begravelsesplads benyttede Grund indenfor Sideskibenes Mur fortsat mod Øst til Grundmuren under Tverskibene og Hovedtaarnet. I Midtrummet blev opført to Rader Murstenspiller og over dem og i nordre Sidegang opført et Hvælv som Underlag for Skibets Gulv.

I de to første Partier paa Indsiden af søndre Sidegangs Væg blev de skadede Profiler i Vægbuerne istandsat og nyhugne Kapiteler indsat. Da der kun var meget smaa Rester igjen af første Buerækkes Kapiteler, blev Kapitelstenene udtaget og nye Kapiteler hugget efter den Veiledning de forefundne Rester har givet.

Paa den ydre Side af nordre Sidevæg blev Sökkelen istandsat fra Hjørnet ved nordre Tverskib og henimod Skibets nordre Indgang. Den ved nordre Tverskib staaende Stræbepillar blev istandsat op til Høide med Listen under Skibets Vinduer. Som Arbeidsprøve blev hugget en Del Profilsten med gennembrudt Bladverk til Vestgavlens Vægbuer og til Triforiets Buelister efter forefundne Stene.

Det gamle Taarntag blev i Vaar nedtaget, hvorefter det ved Trondhjems mekaniske Værksted udførte Jerntag blev reist. Træklædningen tilligemed Kobbertækningen blev lagt indtil omtrent 12 meter fra Toppen af Taarntaget.

Ligesom i forige Aar har Arbeiderne ved Stenbruddet i Horg været beskæftiget i Sommermaanederne med at bryde Marmor paa Almendingsøen i Bjørnør. Fra Kleberstensbruddet i Bjørnaa i Vefsen er i Aarets Løb modtaget paa Arbejdspladsen ved Domkirken 6687 Kub' og fra Ingeniør Heyerdahl & Co og fra Norsk Skiffer- og Kleberstensforretning tilsammen omtrent 4000 Kub' Klebersten.

Trondhjem den 10 September 1901 Chr. Christie

Beretning om de fra 1ste September 1901 til 1ste September 1902 udførte Arbejder ved Trondhjems Domkirkes Restaurering

I den nordre Korsarm blev Nordgavlens øverste Del opført og til det Arbejde benyttet alle de brugbare Kvadere, Baser, Kapitæler m.m. som tidligere var nedtaget. Gavlen blev dækket med en profileret Dækplade af Klæbersten og paa dens øverste Top opsat et Kors af huggen Sten. I de gjenstaaende Dele af Buerne og Pillerne paa begge Sider af Rundvinduets indre Bue blev Profiler, Kapitæler, Baser istandsat og nye Marmorsøiler indsat.

Den ene af de to gjenstaaende Piller paa Indsiden af den nordre Klerestorievæg var brusten og afstøttet med en Murstensmur ligesom ogsaa Stenene i den tilstødende Del af den paa Pillen hvilende Bue var brustne og væget ud af ret Stilling. Denne Side af Buen maatte nedtages, efterat den anden Side var afstøttet. En ny tilhugget Pille med Baser og Kapitæler blev reist paa den nedrevne Pilles Plads og ligeledes en ny i Midten af den indre Aabning efter det tidligere nedrevne store Vindu. Nye Profilbuer er reist mellem disse Piller. I den ene af disse nyopførte Piller er indsat tre gamle nu istandsatte Kapitæler, som ere fundne i det nu nedrevne i senere Tider opførte Murværk.

Den nordre Vægs indre Treforbiebaand, Piller, Søiler, Profilbuer og Buefelter blev istandsat. Hvor der var Revner i Buerne blev nogle Buestene udtagne og omsat.

I det indre af Østsidens Kapel – det saakaldte Lektorium – blev Vindu og Vægfladerne istandsat tilligemed Sidefladerne ved den store Indgangsbue. I Østsidens ydre Klerestorievæg var det ydre Murværk uden Forbindelse med den indre Mur og Murbruget overalt opløst til tørt sandagtigt Pulver. Af den Grund blev større Partier af denne Væg efterhaanden udrevet og der blev hugget nye Kvadere, Baser, Kapitæler, Søiler, Bue- og Gesimssten, som blev indsat, hvor de oprindelige Stene enten var borte eller, hvor de levnede var i for daarlig Tilstand, til at kunde benyttes igjen ved Opførelsen.

Ogsaa paa Indsiden af denne Væg blev Kvaderne over Klerestoriebuerne udtaget fordi de var brustne og uden Forbindelse med den andre Mur, idet ogsaa her Murbruget var opløst og til dels udrendt gjennem Revnerne. Ny Kvadermur blev opført over Buerne efter hele Østvæggens Længde. Over denne Mur blev lagt et Rundstavsbaand med dels forefundne gamle dels nyhugne Kleberstenplader. Efterat disse Plader og Gesimssets ydre Dækplader var paalagt, blev Murens Overflade dækket med et tykt Cementlag.

Arbeidet med Opførelsen af den søndre Korsarms Sydgavl fortsattes og afsluttedes, idet Gavlen blev dækket med profilerede Kleberstensplader og paa Gavlspidsen reist et Stenkors. Den øverste Del af det sydvestre Hjørnetaarns Stenhjelm blev opført og efterat nye Marmorsøiler var bleven indsat under Vægbuernes Kapitæler i Gavlen og begge Sidetaarne, blev de Murene omgivne Stilladser nedtaget.

Den ydre Side af Klerestorievæggen mellem St. Johanneskapellets Tag og det sydøstre Hjørnetaarn var meget brøstfældig og Kvadere, Baand, Baser, Kapitæler, Buer- og Gesimssten maatte ogsaa her udtages, omsættes og nye Stene tilhugges og indsættes i de beskadigede Stenes Sted. Et Rundbuegesims med Dækplade blev lagt efter hele Væggens Længde. Over den indre Kant af begge Sidevægge er lagt et Rundstavsbaand med gamle og nye Kleberstensplader og Murens Overflade er ligesom i den nordre Korsarm dækket med et tykt Cementlag.

Paa Hovedtaarnet blev Arbeidet med Kobberdækningen tilendebragt. Til Taarnhvælvet blev alle Klæberstenspiller og ornamentale Slutstene tilhugget. I den nyopførte Klerestorieetage blev Buestillingerne for Hvælvbuerne reist og sammenbundet, hvorefter nogle af de første Stene af Hvælvribberne er opført.

Arbeidet med Istandsættelsen af Skibets søndre og nordre Væg blev fortsat. Paa søndre Vægs Indside blev saaledes Sydportalets Sider istandsat op til Buen og der blev indsat nye Baser og Kapitæler med rigt Bladornament. Mellem dette Portal og Pillen ved Kapellet i det søndre Taarn var Søilebænken meget beskadiget, saa og Baserne, Vægfladerne og Vægbuerne. Af Vægkapitælerne var kun smaa Stykker levnet. De skadede Profiler i Vægbuerne blev istandsat og

til det nævnte Parti hugget og indsat ny Søilebænk, Søilebaser, Kapitæler med rigt Bladværk samt Marmorsøiler.

Hjørnepillen under den Bue som leder ind til Sydkappellet var meget skadet og havde en Holding mod Nord og Vest. Det viste sig at være nødvendigt at udtage Pillens store Kleberstene for at omsætte disse. Forinden dette Arbeide foretoges blev den Taarnbue, som hviler paa Pillen afstøttet med Stivere af Træ. Pillens ydre hugne Stene nedtoges, hvorefter Pillen blev opført fra Grunden af op til Kapitælet, dels med de brugbare gamle Stene dels med nyhugne Stene til Basis og Flader.

Med den tilsvarende Pille i Skibets Nordvægs Indside blev Arbeidet udført paa samme Maade. Her var Stenene saa beskadiget, at denne Pille nu er opført fra Gulvet til Kapitælet væsentlig af ny tilhugne Stene. Vægfladerne og Vægbuerne mellem denne Pille og Nordportalet er meget beskadiget. Af Søilebænken, Baser og Kapitæler er kun levnet smaa Brudstykker. Der er nu opført ny Søilebænk og indsat nye Søilebaser og Vægkvadere indtil den Høide i hvilken de ny tilhugne Kapitæler skal indsættes.

Paa Nordvæggens ydre Side blev Sökkelen istandsat fra Øst videre mod Vest langs med Siderne og omkring fire Murpiller. Vægfladerne i de tre første Partier er istandsat op til Gesimshøiden og det nyhugne med gennembrudt Bladværk forsirede Gesimsled blev opmuret paa Murens Overkant. I disse tre Partier gjenstaar endnu at istandsætte Vinduernes Solbænke og Bueprofiler. Paa Østsiden af det nordvestre Taarn er Sökkelen istandsat tilligemed Vægfladerne op til Høide med Vinduskapitælerne. Under Vinduerne er indlagt nyt Vægbaand.

Paa søndre Vægs ydre Side er Sökkelen og en Del af Vægfladerne istandsat fra Hjørnet ved det søndre Taarn og til Vestsiden af Sydportalet. Ligeledes er Sökkelen og en Del af Vægfladen istandsat paa Sydtaarnets Østvæg.

Fra Stenbruddet i Bjørnaa ved Mosjøen er i det heromhandlede Tidsrum mottaget 188 m³ Klebersten, og fra et Brud i Smaalenene 63 m³. I Løbet af denne Sommer er i Salten brudt

Marmor til Gulvplader og paa Gaarden Lehn ved Steinkjær større Marmorblokke til Skibet, hvoraf intet endnu er ankommet til Arbeidspladsen ved Domkirken.

Trondhjem den 12te September 1902 Chr. Christie

Beretning om de fra 1ste September 1902 til 30te August 1903 udførte Arbejder ved Trondhjems Domkirkes Restaurering

I Hovedtaarnets Klerestorieetage blev de tidligere hugne Kleberstens Verkstykker til Hvælvets Ribber opført paa de før reiste Træbuer og øverst sammensluttet med en ornamenteret Stenkrands, hvorefter Aabningen mellem Ribberne blev udfyldt med Murstenshvælvkapper, hvis indre Flader nu er dækket med Puds.

I søndre Korsarm blev, efterat de resterende Arbejder ved Istandsættelsen af østre Klerestorievægs Gesims var tilendebragt, Murens øverste Flade paa begge Langvægge dækket med et Betonlag. Ved Vaartiden blev de gamle Loftbjælker over søndre Korsarm løst fra Tagværkets Spær og løftet saameget, at der blev Rum for Indlægning af nye Murremmer og Bjælkeender, paa hvilke det nye Tagværk skulde stilles. Efterpaa blev de gamle Tagspær afskaaret nedentil og hele den gamle Tagflade sænket for at nyttes som Stillads under Reisningen af det nye Tagværk og for tillige i nogen Grad at beskytte det Indre mod Regn.

Paa søndre og nordre Korsarm blev skaaret 40 Bjælkehoveder ved Enden af de Bjælker paa hvilke Spærerne stilles. I søndre Korsarm blev det nye Tagværks Spær reist, den ydre Tagklædning paalagt og omtrent den halve Tagflade dækket med Kobberplader.

Til Gulvet i nævnte Korsarm er hugget og slebet mer end Halvdelen af det fornødne Antal Plader af Marmor fra Leivseth i Salten, hvoraf i alt er modtaget 45 Tons.

I den øverste nye Etage af Hjørnetaarnene ved nordre Korsarms Østkapel blev indhugget Halvsøiler i Aabningernes Sider efter den Anvisning Rester fra de oprindelige Taarne – fundne bl.a. ved Nedrivningen af Schøllers Gravsted – har givet, efter den Tid den nye Overetage blev opført. Bueaabningen blev udfyldt med et Buefeldt, hvis Midte støttes af en fritstaaende Søile.

Paa Skibets hele Nordside er nu Sokkelens Profiler restaureret og videre omkring Østsiden af det fremskudte Nordtaarn til dets Hjørnepille. Denne Østside er istandsat helt op til Murens Overkant. Der er lagt nye Vinduesbaand og nye Vinduessolbænke. Kapitælerne i Vinduet er tilligemed dets Buestene og Bueornamenter istandsat og nye slebne Marmorsøiler indsat mellem Vinduets Kapitæler og Baser.

Ved Restaureringen af Skibets Sokkel blev Stenene i denne udtaget og dels omsat, og mange nye Profilstene hugget og indsat paa Grund af deres meget skadede Tilstand væsentlig derved, at den gennem lange Tider har været dækket af Jord fra det tidligere høiere, men nu til Sokkelens Fod udgravede, omgivende Jordsmon. Alt Murbrug mellem og bag Sokkelens Stene var smuldret hen og Fugerne fyldt med indflydt Jord. Paa Skibets ydre Nordside er Væggen nu færdig restaureret fra nordre Korsarm i fire Partier.

I 3 Partiers Vinduer er indsat Marmorsøiler paa Siderne under Kapitælerne. Murens Gesimsled er lagt over 6 Partier. Over Nordportalet er reist en ny med Dæklist afsluttet Gavl, i hvis øverste Top er indsat en i de tidligere nedrevne Mure funden Topsten, hvis Bagside passer til Stene nede i det Rundvindu, som staar over Gavlen paa hvilke findes Rester af det samme Profil, som danner Fortsættelsen af Topstenen. De nye Stene i Gavlfeltet er sammenføiet saaledes, som en funden Sten fra dette Felt har givet Anvisning til, og Fladen er forsiret med et Bladornament rekonstrueret efter de trods Forhugning synlige Rester af et saadant. De meget skadede Bladforsiringer i Portalets ydre Kapitæler er istandsat.

Paa Skibets ydre Sydvæg er nu Sokkelen paa lignende Maade som paa Nordvæggen restaureret i 5 Partier, Murpillerne i de nævnte Partier restaureret og nyt Gesims lagt over to Partier. I 3 Partier er beskadigede Vindueskapitæler istandsat og nye Vinduesbaand indlagt. De skadede Kapitæler paa den østre Side af Sydportalet er istandsat.

I det Indre blev Buen og den vestre Pille ved Aabningen til Nordtaarnets Kapel nedtagen og opført med nyhugne Stene, da de gamle var brustne og ubrugelige. Skadede Stene i Kapelvinduernes Bueprofiler blev istandsat og nogle nye Kapitæler indsat, hvor de gamle var ødelagt. Over den forrige Aar istandsatte Del af Vægfladen fra Nordtaarnet til Nordportalet er

indsat nye Kapitæler, Bueprofilerne over dem istandsat tilligemed Vægfladerne, Vindusbaandet og en Del af Vindusskraaningerne. Søiler af Marmor er sat mellem 2 af Baserne og Sideskibets Hvælvkapitæler, ligesaa ogsaa nye Marmorsøiler under Vægarkadernes Kapitæler i den nævnte Del af Nordvæggen.

Paa Østsiden af Nordportalet var Søilebænken, Baserne, Vægfladerne under Kapitælerne, tilligemed de fleste af disse meget beskadiget. Der blev hugget og indsat nye Søilebænke, Baser, Kapitæler og Vægfladerne istandsat indtil Kapitælernes Overkant.

Fra Kleberstensbruddet paa Gaarden Bjørnaa i Vefsen er i Aarets Løb bragt til Arbejdspladsen ved Domkirken ca 6100 Kub.fod Klebersten. I Sommer er Brydning af Marmor til Skibets Piller fortsat paa Gaarden Frøseth ved Stenkjær, men heraf er endnu intet ført til Domkirken.

Trondhjem den 11te September 1903 Chr. Christie

Beretning om de fra 1ste September 1903 til 31ste August 1904 udførte Arbejder ved Trondhjems Domkirkes Restaurering

Paa søndre Tverskibs Tag blev Arbeidet med Kobbertækningen tilendebragt. I nordre Tverskib blev det nye Tagværk reist, efterat det gamle Tagværk var sænket ned paa lignende Maade som ved Reisningen af det søndre Tverskibs Tagværk i 1903. Tagfladen blev dækket med Kobber, ligesom ogsaa det nyreiste Tagværk over dette Tverskibs østre Kapel. Alt det gamle Træmaterial i Tverskibene og Hovedtaarnets Triforie- og Kleristorieetage blev nedtaget.

I første Etage af Østkapellet i nordre Tverskib ble lagt Gulv af Marmorplader fra Leivseth i Salten og i søndre Tverskib er omtrent den halve Gulvflade lagt af samme Slags Marmorplader. Paa de indre Sider af Nordportalet til nordre Tverskib arbeides der med at istandsætte de skadede Kleberstene. De udvendige Sider af Skibets nordre og søndre Langvægge er istandsat og dækket med et gennembrudt Ornament forsiret Gesims, hugget efter det Mønster, som findes paa de faa levnede Stene af dette Gesims, i hvilke Ornamentet helt eller Rester deraf var bevaret.

I Sydsidens Portal blev indsat nogle nye Baser og mange af Kapitælernes Bladgrupper istandsat. Kapitælernes ødelagte Dækplader af Marmor blev erstattet med nyhugne Marmorplader. Portalets Side- og Bueprofiler blev istandsat og over Buen reist en ny Gavl med et større Fladeornament.

I det indre af Skibet blev Vægpartiet mellem Nordportalet og Tverskibet istandsat, nye Vægkapitæler indsat tilligemed mange nye Profilstene i Vægbuene. Over disse er lagt et nyt Profilbaand.

De skadede Sider og Kapitæler paa Indsiden af den nordre og en Del af den søndre Vægs Vinduer, tilligemed en Del af Vægkapitælerne blev istandsat. En Del nye Vindues- og Hvælvcapitæler blev hugget og indsat. Hele den nordre Vægs og en Del af den søndre Vægs Indside er færdig istandsat op til Murens Overkant. Marmorsøiler er indsat udvendig og indvendig ved Vinduerne og under de istandsatte eller de nye Hvælvcapitæler.

Over Aabningen til Sydtaarnets Kapel var Buen og dens Profiler veget ud og brusten paa flere Punkter, hvorfor den tilligemed dens vestre meget udoverhældende Vægpile maatte nedtages, hvorefter en ny Pille med Kapitæl og Base og en ny Bue med nye Profilsten blev opført. I Kapellets vestre meget udover hældende Vægflade blev indsat nye Kvadere for en lodret Vægflade, som nu er opført i omtrent Kapellets halve Høide. Ved Foden af denne Væg er opført en ny Vægbænk ligesom en lignende er opført foran den søndre Væg, hvis nedre Del er istandsat op til Vinduesbaandet. I Østvæggen er de skadede Profiler i den lille Vægfordybning istandsat og for det manglende Midtparti af Buerne tilligemed Søilen hugget og indsat nye Profiler og ny Søile med Bladkapitæl.

Murværket i Taarnets sydvestre Hjørne og i en Del af Sydvæggen var saa løst, at det maatte nedtages til Vindues Solbænk. Ligeledes var de ydre og de indre Kvadere i det tilstødende Trappetaarn uden Forband og Murbruget hensmuldret, hvorfor dette blev nedrevet helt til Grunden. Nyt Sokkelprofil er lagt ved Taarnets Sydvæg og omkring Vindeltrappevæggen som nu tilligemed Trappetrinnene er gjenopført til Vinduesbænkens Høide.

Paa Nordsiden af Skibets nordre Taarn er lagt nyt Sokkelprofil og Vægfladen er istandsat op til Vinduesbaandet. Vindeltrappetaarnets Vægge, som var i lignende Tilstand, som i det søndre Taarn maatte nedtages. Ny Sokkel og nye Vægflader og Trappetrin er opført her noget høiere end i søndre Taarn.

Fra Kleberstensbruddet i Vefsen, hvor Arbeidet har været standset i dette Aar, er tilført Oplagspladsen ved Domkirken omtrent 200 Ton Kleber. Fra Stenbruddet i Sparboen er ført til Domkirken i dette Aar omtrent 33 Ton Marmor til Gulvplader.

Trondhjem den 22 September 1904. Chr. Christie

Beretning om de fra 1ste September 1904 til 31ste August 1905 udførte Arbejder ved Trondhjems Domkirkes Restaurering

I Tverskibet er lagt Gulv med Marmorplader i den resterende Del af søndre Tverskib, under Hovedtaarnet og i hele det nordre Tverskib. Vestenfor søndre Bueaabning mellem Tverskibet og Skibet er lagt 4 Marmortrin op til den Høide i hvilken Skibets Gulv senere vil blive lagt. Ved nævnte Aabning er i Skibets sydøstre Hjørne opført en liden Stentrappe, som fører ned til Kjelderne under Skibets, Tverskibets og Korets Gulve.

I Skibets Langvægges Indsider er alle Vinduer istandsat med tilhørende Baser, Kapitæler og Buer. Nye Marmorsøiler er indsat under Kapitælerne. En Del af Murværket over Hvælvbuerne er istandsat. Der mangler nu kun at istansætte Hvælvansatserne med deres Profiler, hvorved mange nyhugne Profilsten maa indsættes. Kapitælerne under Profilstenene er dels istandsat, dels er der hugget og indsat nye, hvor de Gamle var ødelagt. Nye Hvælv søiler er sat mellem alle disse Kapitæler og Vinduesbaandet derunder.

I det Indre af det sydvestre Taarn blev søndre og østre Væg istandsat i fuld Høide ligesom ogsaa Indsiden mod Vest, hvis Flader nu er sat i Lodlinie. Vinduernes Kapitæler og Bueprofiler er istandsat og nye Marmorsøiler indsat under Kapitælerne. Over Taarnrummet er opført nyt Hvælv hvis Ribber er udført med Profiler overensstemmende med de i Hjørnerne bevarede Rester af Ribbeprofiler.

Taarnets Sydvæg er istandsat tilligemed den tilstødende Vindeltrappe, af hvilken kun de nedre Trin var levnet. Det ydre Hjørne som for en stor Del var forsvundet er nu gjenreist tilligemed Vindeltrappen med nyhuggen Sten i Høide med Skibets gjenstaaende Mure.

I det nordre Taarns Indre blev Vægfladerne istandsat til Kapellet's halve Høide. I den meget skadede Vægbænk ved Gulvet blev indsat mange nye Stene og nye Dækplader tilhugget og lagt over den. Gulvfladen er lagt med nyhugne Marmorplader. Nyt Hvælv er opført over

Taarnrummet i Lighed med det i søndre Taarn. I Taarnets ydre Nordvæg er istandsat Vinduernes Profiler og Ornamenter samt Fladerne op til Murens Overkant. I Hjørnetrappen er indsat en Del nye Trin og nye Vægkvadere. Det ydre ødelagte Hjørne er gjenreist som ved det søndre Taarns Vindeltrappe.

Skibets Vestvæg holder fra Hjørnetaarnene mod Midten udover i en Bue, hvis største Afvigelse fra Lodlinien er 1 Meter. Paa Indsiden af denne Væg blev Stenene i Vægpillerne og de tilstødende Vægflader udtaget og nye Piller og Vægflader opført i Lodlinie. Ved dette Arbeide er anvendt mest nyhugget Klebersten paa Grund af de levnede Kleberstenes daarlige Tilstand. Paa Pillernes Kapitæler er opført de første Skifter af Hovedbuernes Profiler.

Til Profilerne over den søndre Pille er anvendt nogle Stene fundne i de nedrevne Mure i andre Dele af Domkirken, men som oprindeligt har staaet i Skibets Hovedbuer. Den indre Vægflade er reist i Høide med Hovedbueansatserne, Sideportalernes indre Buer og op til Hovedportalets første Buesten. Til Skibets 14 Hovedpiller er hugget og opført alle Baser af Klebersten og 3 af Hovedpillerne reist i fuld Høide paa Nordsiden.

En Døbefunt rekonstrueret efter Rester af en saadan fundne ved Nedrivningen af Mure i Domkirken oppført efter Reformationen blev opsat i Korets sydøstre Hjørne. En til Domkirken ydet Gave er med Giverens Samtykke anvendt til dette Arbeide.

Fra Vefsen er til Domkirken ført 506 Tons Kleber og fra Bruddet ved Stenkjær 413 Tons Marmor.

Trondhjem 18de September 1905 Chr. Christie

Beretning om de fra 1ste September 1905 til 31ste August 1906 udførte Arbejder ved Trondhjems Domkirkes Restaurering

Reisningen af Skibets 14 Marmorpiller blev fortsat og samtlige Piller var færdig ved December Maanedes Udgang. Til Pillerne er anvendt ca 3300 Kub' raa Marmor. Hovedbuerne mellem Pillerne er færdighugget og for Nordsidens Vedkommende ogsaa opmuret.

Her er ligesaa opmuret Feldterne over Buerne, vexelvis fornyet med Ornamentter med Slyngværk af Stilker og Blade- og profilerede fordybede Feldter, der skal optage Reliefs med musiserende Engle. Rekonstruktioner i Gips af 4 Stkr. af disse, væsentlig efter fundne Rester – er midlertidig opsat. Den nordre Arkadevæg er saaledes opført i Høide med de gjenstaaende og restaurerede Ydervægge til Triforiebaandet. Dette Arbejde var færdigt til Midten af Juni.

I Hovedskibets Sydvæg var til samme Dato de 2 første Profiltrækker over Pillerne opført og det videre Arbejde hermed maatte standses for at kunne foretage Indredningsarbejder for Kroningen, eftersom det var bestemt at Kirkens Skib tilligemed Koret og Tverskibene skulde benyttes under denne. Alle Stilladser tilligemed Arbeidsgallerier og Skillevæggen under den vestre Taarnbue mellem Skibet og Tverskibet, samt den foran Vestfronten opførte Stilladsebygning blev i denne Anledning nedtaget. Ligesaa blev Skillevæggene mellem Koret og Tverskibet fjernet, hvorefter Stilladser blev opført i Tverskibet paa hvilket Orgelet blev flyttet til Tverskibets nordvestre Hjørne. Hid blev ogsaa det gamle Orgelgalleri flyttet og delvis tilbygget og forstørret.

Foruden de indre Stilladser i Skibet blev ogsaa Sagmaskinen med Slibemaskinen nedtaget, ligesaa Fyrapparatet og Smedjen. Denne sidste opført igjen ude paa Arbejdspladsens nordvestre Hjørne. Arbeidsskurene paa Kirkegaarden blev flyttet mod Vest, helt ud til Kongsgaardsgaden, for at skaffe Plads for Modtagelsespavillon og Tilskuertribuner under Kroningen. Heisekranen paa Arbejdspladsen nedtoges og flyttedes vestover og hele Pladsen ryddedes for den oplagrede Sten.

Til alle disse Rydningsarbeider benyttedes Domkirkens Arbeidere, hvorimod de i Kirken opførte amfitheatralske Tribuner blev overdraget udenbyes Entreprenører ifølge Anbud. Efterhvert som Rydningsarbeidene fuldendtes, blev vedkommende Arbeidere igjen sat til Hugning af Buer og Ornamentfeldter for søndre Arkadevæg.

Den 20de Juni sluttet Restaureringsarbeiderne med Ferier til 1ste Juli, idet Kroningshøitidelighederne vanskeliggjorde Arbeidet. Umiddelbart efter Ferien gik man saa i gang med Gjenopførelsen af de nedtagne Arbeidsgallerier og Stilladser, samt Indflytning og Opsætning af Maskineriet, Flytning af Orgelet og Orgelgalleriet tilbage til sin gamle Plads; – idetheletaget sysselsattes Arbeiderne med at bringe Kirken tilbage i samme Stand, som den var før Arbeidet til Kroningen begyndte. Til alle disse Arbeider er der til 1ste September for Kroningskomiteen udlagt Kr. 10.027,53.

Efter Ansøgning blev Restaureringsarbeidet iflg. Trondhjems Komunestyrets Beslutning af 6/7 1906 tilstaaet fri elektrisk Energi (10 Hkr.) for Drift af Maskinerne. Tidligere var disse drevet ved Vandkraft, der ogsaa var tilstaaet frit af Byen. En Elektromotor paa 9 Hkr. blev i den Anledning installeret paa Vandmaskinens Plads. Da Rydningen efter Kroningen var færdig blev Hugning og Lægning af Marmorfliser og Trin til det under østre Taarnbue- mellem Kor og Tverskib – ufuldførte Gulvparti igangsat og fuldført.

Af øvrige Arbeider nævnes: Foruden den paagaende Hugning af Triforiebaandet er ogsaa paabegyndt Hugningen af Triforiets Baser. Nordvestre Taarns udvendige Vægge og Hvælv blev efterpudset og Sideskibenes Hvælvanfengere opmuret. Et Varetag for Hovedtaarnets Hvælv er anbragt over dette til Beskyttelse af Hvælvkapperne.

Reisningen af Stillads for Skibets Triforium og Klerestorium er paabegyndt. I søndre Sideskib restaureredes den østre Væg med Buefeldt og Døraabning i Tverskibets Triforiumshøide. Fotografier er taget efterhvert som Arbeidet er skredet frem – før, under og efter Kroningen.

Fra Bjørnaa Kleberstensbrud, Vefsen, hvor 16 Mand har været beskæftiget Aaret rundt er modtaget 5346 Kub' Kleber. Fra Sparboen er modtaget 506 Kub' Marmor.

Af Gaver til Restaureringsarbeidet er i Aarets Løb indkommet fra:

H.M.Kong Haakon VII: Kr: 5000,00 at anvendes til Udsmykning af Vestfacadens Midtparti med Skulpturarbeide.

H.M. Keiser Wilhelm: Kr. 1000,00.

Christiania Glasmagasin: Kr: 1000,00 at anvendes til Glasmalerier i Lektoriets Vinduer.

Kammerherre Mohr & Hustru Kr. 1000,00.

Grosserer G.C. Prøsch, Trondhjem, Kr. 1000,00 at anvendes til Glasmalerier i Tverskibets 2 Alterbaldakiner.

Beløbene er indsat i Privatbanken paa de respektive Conto. Sluttelig tilføies, at naar nærværende Beretning afgives først nu, skyldes dette Arkitekt Christies pludselige Død.

Trondhjem den 21. September 1906 Nils Ryjord.

kst.

Beretning over de fra 1ste September 1906 til 31ste August 1907 udførte Arbejder ved Trondhjems Domkirkes Restaureringsarbejder

Arbeidet med Opsætningen af Arbeidsgallerierne, Sagmaskinen, samt de ved Tilbageflytningen af Orgelet paa sin oprindelige Plads forbundne Arbejder fortsattes, og det kan siges, at Kirken blev bragt i samme Stand, som før Kroningen, i Løbet af September Maaned. Til Sidegallerierne i Skibet blev anskaffet 2 Travellingkraner for Opheisning af Stenblokke til Stenhuggerne, som i Vintermaanederne her er placeret.

En indklædt Stilladsebygning er opsat over hele Vestre Skib, høi nok for Muringen af Langvæggens Hovedgesims. Træmaterialerne til denne Bygning blev hovedsagelig hentet af de under Kroningen til Tribuner og Gulv m.m. anvendte Materialier, hvorved man hos Entreprenørerne opnaaede en betydelig Rabat (ca. 30 % Afdrag af oprindelige Materialpriser).

Sideskibenes østre Vægpartier restaureredes til sin fulde Høide. Hugning af Triforiebaandet fortsattes og Muringen af søndre Arkade tilligemed ovennævnte Gesimsbaand under Triforiet tilendebragtes inden Aarets Udgang. Den allerstørste Del af Stenhuggerne blev sat til at hugge Triforiets Baser og Piller, ligesom Opmuringen af disse blev paabegyndt.

Arbeidet gik forholdsvis raskt fra Haanden, og saaledes der endnu intet var foretaget med Hensyn til Restaureringen af den udoverhængende gjenstaaende Del af Vestfronten, fandt man det ikke tilraadeligt at forcere Muringen af Triforiet i fuld Høide helt frem mod Vest. Af denne Grund blev kun 2 Murerlag beskæftiget ved dette Arbeide og begyndte man Opmuringen fra øst.

Ansøgning om Tilladelse til den gjenstaaende Vestfronts Nedtagning og Gjenopføring blev indsendt til Departementet og, da Tilladelsen om dette Arbeides Udførelse forelaa, kunde en Del af Stenhuggerne sættes til dette Arbeide. Arbeidsstokken blev derved mere fordelt, og man undgik i den Grad at lagre den færdighuggede Sten.

Forinden selve Nedtagningen af Vestvæggen blev igangsat, foretoges en Del forberedende Arbeider. Solide Forstøtninger opsattes udvendig Vestfronten for at optage Buetrykket fra de store og allerede opmurede indvendige Arkader. For Oplagring af den fra Frontens øvre Dele nedtagne og brugbare Sten, opsattes i Forbindelse med Vestvæggens Stilladser et Galleri eller Platform. Ligesaa blev der med Kommunens Samtykke afstaaet en Del af Kirkegaarden for Udvidelse af Arbeidspladsen. Paa denne Del blev opsat Skur, – ogsaa til Oplagring af Sten fra Vestfronten, Gibsafstøbninger m.m.

Arbeidet med Nedtagningen af Vestfrontens midtre Parti (Partiet mellem Sideportalerne), blev derpaa igangsat, overensstemmende med den for Departementet foreslaaende Maade.

Det viste sig ogsaa, som Forudsætningen var, at Murværket var yderst skrøbeligt. Det ydre Murskal var fuldstændig skildt ved svære Sprækker fra den indre Kjerne og saavel Kvadre som Profilstene kunde derfor med Lethed nedtages. En Masse Sten var vistnok ved Murværkets forskellige Sætninger fuldstændig knust, og vil blive utjenlige som Byggesten ved Gjenopføringen, men den allerstørste Del vil dog paany kunne anvendes.

Jo dybere man kom ned, blev dog Murværket fastere og fastere, indtil man kom ned til det stærkt fremspringende Sokkelbænk, hvor Vandet i Tidens Løb har haft Anledning til at trænge ind i Murværket og ødelagt den indre Kjerne. Af denne Grund blev man nødt til at rive Muren helt til Jordsmonnet. Grunden til at Muren jo dybere man kom ned blev fastere, maa for en Del tilskrives den Omstændighed, at Vandet ovenfra ikke var kommet til og ødelagt den indre Mur, men ogsaa en for de nedre Partiers Vedkommende solidere Byggemaade.

Medens saaledes de øvre Vægpartier var opført, som de vanlige Kistemure, hvor Murkjærnen bestaar af større og mindre Sten støbt sammen i Kalkmaterial uden Spor af Forband, blev i de nedre Vægarkaders Kapitælhøide paatruffet en mere omhyggelig og skiktvis Opmuring af Murkjærnen, hvor de enkelte Skikter af større Sten var adskildt ved Skifferstenlag. Efterhvert som Arbeidet med Nedtagningen skred frem, blev der taget Fotografier af de forskellige Dele af Vestvæggen.

Umiddelbart efter Nedtagningen, der udførtes i Løbet af 6 Uger, paabegyndtes Opmuringen med Benyttelse af den gamle Sten i størst mulige Udstrækning, indsat paa sin oprindelige Plads. Kun, hvor de gamle Stene var fuldstændig knust eller manglede, blev disse erstattede med nye. Til Dato er man med Opmuringen naaet til nedre Arkaderækkes Kapitælhøide.

Modeller til Triforiets Pillarkapitæler, dels Rekonstruktioner efter gamle Rester, dels med Motiver fra Vestfrontens 2den Arkaderække og Skibets Vindueskapitæler, blev udført i et Antal af 28 Stkr. Efter Tilsynskomiteens Godkjendelse af disse Modeller, blev Hugningen af Triforiekapitælerne igangsat tilligemed Hugningen af Triforiets Buer og Masværk. Samtlige Piller blev opmuret, og af Masværket med Buer og de nedre Hvælvanfængerstene er til Dato opsat 8 Partier, 4 paa nordre og 4 paa søndre Side nærmest Tverskibet.

Modeller af Vestfrontens Portalkapitæler – Rekonstruktioner efter de gamle gjenstaaende Rester – er under Udførelse. Hugningen af de Hoveder, der skal anbringes ved hver Hvælvsoile i Triforiebaandet samt i Triforiebuernes Dækled er endnu ikke udført, men er Stene for disse indsat i raa Boss, for senere, naar Modeller foreligger, at hugges paa Stedet.

Med Departementets Approbation er Billedhugger Vigeland overdraget Hugningen i Klebersten af de 4 i Model allerede forefindende Englefigurer for Skibets Arkadefelder, tilligemed udførelsen af Modeller til de 12 resterende. Desuden er hos samme Billedhugger bestilt Modeller til 26 Vandspyere for Sideskibenes Gesims.

Restaureringsarbeidets Kleberstensbrud i Bjørnaadalen, Mosjøen, er iaar drevet med 15 Mand, og er i Aarets Løb til Domkirken ialt hidført 9210 Kub. Fod Klebersten. Restbeholdningen af den i Sparboen udbrudte Marmor (i alt 1100 Kub. Fod), som skal anvendes til Kapitælpader, Gesimsbaand m.m. til Vestfronten, er iaar hjemført.

Til Almendingsøen blev afsendt 7 Mand af Restaureringsarbeidets egne Arbeidere for at bryde Marmor til Skibets Hvælvsoiler, samt Søiler for Triforiet. Arbeidet derude varede ca 3 Maaneder og i det Hele blev hjemført 1100 Kub. Fod Søilemarmor.

For at undersøge Stabilitetsforholdene ved Skibets Hvælvkonstruktioner efter de foreliggende Restaureringsplaner, er Herr Overlærer Lund ved Trondhjems tekniske Lærestanstalt anmodet om at fremkomme med Beregninger i dette Øiemed.

Med Tilsynskomiteens Anbefaling er til Departementet indsendt Forslag om Afholdelse af Konkurrence blant norske Kunstnere om Kartoner til Glasmalerier for søndre Tverskibs Gavl. I den Anledning er med Departementets Billigelse Program affattet og tilstillet Juryens Medlemmer til Udtalelse, ligesom de nødvendige Tegninger og Fotografier i Sagens Anledning er udfærdiget. Juryens Medlemmer er: D' Herr. Malerne Gerh. Munthe og Eilef Pettersen, Arkitektene Johan Meyer og Nils Ryjord, samt Jens Thiis.

Efter Departementets Ordre er Kopier af de Tegninger, der tænkes tilstillet de konkurrerende Arkitekter om Udkast til Domkirkens Vestfront, udarbeidet – i alt 11 forskjellige Blade.

Trondhjem 31ste August 1907. Nils Ryjord kst.